

Қорқыт ата атындағы Қызылорда университеті

ӘОЖ: 373.3.01
құқында

Қолжазба

НАКЫПОВА ГУЛНУР КАБЫЛТАЕВНА

**Магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби
құзыреттілігін қалыптастыру**

8D01101 (6D010300) – Педагогика және психология

Философия докторы (PhD) ғылыми дәрежесін
алу үшін дайындалған диссертация

Ғылыми кеңесшілері:
п.ғ.д., профессор
Ш.М.Майгельдиева

Шетелдік ғылыми кеңесші: Ресей
білім беру Академиясы білім беруді
дамыту стратегиясы институтының
«Дидактикалық зерттеу»
лабораториясының меңгерушісі п.ғ.д.,
аға ғылыми қызметкер
И.М.Осмоловская

Қызылорда, 2025

МАЗМҰНЫ

НОРМАТИВТІК СІЛТЕМЕЛЕР.....	3
АНЫҚТАМАЛАР.....	4
БЕЛГІЛЕУЛЕР МЕН ҚЫСҚАРТУЛАР.....	5
КІРІСПЕ.....	6

1 ӨЗІНДІК ЖҰМЫСТАР НЕГІЗІНДЕ МАГИСТРАНТТАРДЫҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ-ӘДІСНАМАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

1.1 Өзіндік жұмыс – кәсіби құзыреттілікті қалыптастыру құралы.....	14
1.2 Магистранттардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың мазмұны мен құрылымы.....	25
1.3 Магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың әдіснамалық тұғырлары.....	44

2 ЖОО-НАН KEЙІНГІ БІЛІМ БЕРУДЕ МАГИСТРАНТТАРДЫҢ ӨЗІНДІК ЖҰМЫСТАРЫ НЕГІЗІНДЕ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫ МОДЕЛЬДЕУ

2.1 Магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың әлеуеті.....	56
2.2 Магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың педагогикалық шарттары.....	69
2.3 Магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың құрылымдық-мазмұндық моделі.....	79

3 МАГИСТРАНТТАРДЫҢ ӨЗІНДІК ЖҰМЫСТАРЫ НЕГІЗІНДЕ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ӘДІСТЕМЕСІ

3.1 Өзіндік жұмыстары негізінде магистранттардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың диагностикасы.....	92
3.2 Магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың әдістемесі, оны жүзеге асыру жолдары.....	119
3.3 Тәжірибелік-эксперименттік жұмыстардың нәтижелері.....	142
ҚОРЫТЫНДЫ.....	160
ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ.....	162
ҚОСЫМШАЛАР.....	17

НОРМАТИВТІК СІЛТЕМЕЛЕР

Бұл диссертациялық жұмыста нормативтік құжаттарға сәйкес сілтемелер қолданылған:

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319-ІІІ Қазақстан Республикасының Заңы (2015.21.07. берілген өзгерістер мен толықтыруларымен). Астана. Ақорда;

«Атамекен» Қазақстан Республикасы Ұлттық Кәсіпкерлер палатасы Басқарма Төрағасының 2017 жылғы 8 маусымдағы № 133 бұйрығына қосымша «Педагог» кәсіби стандарты;

Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың «Халық бірлігі және жүйелі реформалар – ел өркендеуінің берік негізі» атты Қазақстан халқына Жолдауы. 1 қыркүйек 2021ж. <https://akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kasym-zhomarttokaevtynkazakstan-halkyna-zholdauy-183555>;

Өмір бойы оқу (үздіксіз білім беру) тұжырымдамасын бекіту туралы (Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2021 жылғы 8 шілдедегі № 471 қаулысы).

«Білімді ұлт» сапалы білім беру» ұлттық жобасын бекіту туралы. (Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2021 жылғы 12 қазандағы № 726 қаулысы);

Қазақстан Республикасының «Ғылым туралы» Заңы (04.07.2018 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен) жоғары білім беруді дамытудың 2025 жылға дейінгі тұжырымдамасы;

Педагогтердің біліктілігін арттыру курстарының білім беру бағдарламаларын әзірлеу, келісу және бекіту қағидаларын бекіту туралы;

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2020 жылғы 4 мамырдағы № 175 бұйрығы. Қазақстан Республикасының Әділет министрлігінде 2020 жылғы 5 мамырда № 20567 болып тіркелді.

АНЫҚТАМАЛАР

Бұл диссертациялық жұмыста келесі терминдерге сәйкес анықтамалар қолданылған:

Құзырет - (латын тілінен «compete» аударғанда «жасай алу, қабілетті, сәйкес келетін») – 1) білгілі бір саладан хабардар болу, 2) белгілі бір адамның атқаратын міндеттері. Білім беру жүйесіне берілетін әлеуметтік тапсырыстарды құрайтын жеке және қоғамдық қажеттіліктерді қанағаттандыру мақсатында нәтижелі іс-әрекеттерге қол жеткізу үшін ішкі және сыртқы ресурстарды тиімді жаңғыртуға дайындық.

Құзыреттілік - оқу мен өмір жағдаяттарын шешу кезінде білім алушылардың білімді, іскерлікті, дағдыны және қызметтің әмбебап тәсілдерін меңгеруі көрінетін білім берудің нәтижесі.

Құзыреттілік тәсілдеме - білім берудің оқытылу, өзін-өзі анықтау, өзіндік маңыздылық, әлеуметтену, жеке даралықты дамыту сияқты басты мақсаттарына бағдарлану.

Бәсекеге қабілетті – мақсатқа жету үшін қызығушылық танытып, небір жаңалықтарды іске асыра алатын, басқа адаммен салыстырғанда артықшылығы басым жеке тұлға.

Басты құзыреттілік – тиімді әрекет етуге, білімін әр түрлі жағдайда қолдануға өз бетінше білім алу дайындығын көрсететін жалпыландырылған, әмбебап білік.

Дербес құзырет – білім алу деңгейін әрдайым көтеруге дайын болу, жеке тұлғалық әлеуетін өзектендіру мен жүзеге асыру қажеттілігі, жаңа білім мен білікті өз бетінше игеру, өзін өзі дамыту қабілеті.

Көпмәдени құзыреттілік – жеке тұлғаның интегративті қасиеті, ұлттық құндылықтарды жалпы адамзат құндылықтарымен байланыстыра отырып сақтап, қайта өркендету туралы білімдер (жаттанды емес) жиынтығы, ол жоғары сынып оқушысына «Мен – мономәдениет – аралықмәдениет - көпмәдениет» жүйесінде жаңа өмір салтын меңгеруде бағыт-бағдар беретін әр түрлі мінез-құлық, танымның әмбебап тәсілдері арқылы (көпмәдени ортадағы қарым-қатынас, өзара іс-әрекет) мақұлдаған.

Педагогикалық үдеріс – бір тұтас динамикалық жүйе, ұстаз бен оқушының өзара әрекеттестігі арқылы жүзеге асатын тәрбиеленушінің жеке тұлғасын дамыту мақсаты осы жүйені құрайтын бөлшек болып табылады.

БЕЛГІЛЕУЛЕР МЕН ҚЫСҚАРТУЛАР

ЖОО – жоғары оқу орны

ҚР МЖМББС – Қазақстан Республикасы мемлекеттік жалпыға міндетті
білім беру стандарты

ТМД – Тәуелсіз мемлекеттер достастығы

ҒЗЖ – ғылыми-зерттеу жұмысы

МҒЗЖ – магистранттардың ғылыми – зерттеу жұмысы

МӨЖ – магистранттардың өзіндік жұмысы

МОӨЖ – магистранттардың оқытушылармен өзіндік жұмысы

МД – магистрлік диссертация

БТ – бақылау тобы

PhD – философия докторы

ЭТ – эксперименттік топ

БТ – бақылау тобы

БББ – білім беру бағдарламасы

КІРІСПЕ

Зерттеудің көкейкестілігі. Қазіргі білім беру жүйесінің жаңа тенденцияға бет бұруы жыл санап дамуға алып келуде. Тұлғаның қалыптасуындағы өмірлік жағдайлардың шексіз алуан түрлілігіне кәсіби жағдайда бейімдеу «белгілі бір алынған білім мен тәжірибені жұмылдырудың» формуласымен байланысты деп болжанады. Мұндағы кәсібилік – жоғары және жоғарыдан кейінгі білім берудегі басты категория, ал құзыреттілік – бұл шеберлікті, әрекетті тудыратын нәрсе, яғни әрекет ету мүмкіндігі. Құзыреттілікті білім мен жағдай арасындағы байланысты орнату мүмкіндігі немесе мәселені шешуге қолайлы процедураны жүзеге асыруда табу, анықтау мүмкіндігі және өзіндік даму, іздену болғандықтан жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде ғылыми-педагогикалық мамандарды кәсіби даярлаудың мазмұндық, әдістемелік және технологиялық аймақтарында аталмыш әрекеттер басты назарда болуы тиіс. Бұл ретте жоғары оқу орнынан кейінгі білім берудің маңызды бір құраушысы, магистранттардың бойындағы ғылыми-шығармашылық әрекеттің негізі бола алатын өзіндік жұмыстарды ұйымдастыру арқылы кәсіби құзыреттілікті қалыптастырудың маңызы мен мәнділігі артады.

Осы орайда Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңындағы (51-бап, 3-тармағы) Жоғары және (немесе) жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру ұйымында кәсіптік қызметін жүзеге асыратын педагогтің құқықтары, міндеттері мен жауапкершілігі деп аталатын 51-бабында: «Жоғары және (немесе) жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру ұйымында кәсіптік қызметін жүзеге асыратын педагог: өзінің кәсіптік құзыреті саласында тиісті теориялық және практикалық білімді және оқыту дағдыларын меңгеруге; білім алушылардың өмірлік дағдыларын, құзыретін, өздігінен жұмыс істеуін, шығармашылық қабілеттерін дамытуға; өзінің кәсіптік шеберлігін, зияткерлік, шығармашылық және жалпы ғылыми деңгейін ұдайы жетілдіріп отыруға міндетті» деп көрсетеді [1]. Заңдағы берілген міндеттер жоғары оқу орнынан кейінгі білім берудегі магистранттарға қойылатын кәсіби міндеттерді өз бетімен орындауға, танымдық әрекеттерге және ғылыми-педагогикалық бағыты бойынша білімдерін толықтыруға бағытталған болып отыр. Ендеше, бұл айтылғандар магистранттардың өзіндік жұмыстарды ұйымдастыру арқылы кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың базасын жасауға негіз болады.

Сондай-ақ «Педагогтің кәсіби стандарты» бойынша жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім» кәсіби стандартында: «білім», «іскерлік пен дағдылар», «тұлғалық және кәсіби құзыреттіліктер» көрсетілген мамандық карточкасы дербестік пен жауапкершілікті және педагогтің атқаратын еңбек қызметінің күрделілігін ескереді: 1) *«іскерлік пен дағдылар» көрсеткішінде дербестік дәрежесі көрсетілген; 2) «тұлғалық және кәсіби құзыреттілік» көрсеткішінде жауапкершілік дәрежесі көрсетілген; 3) «білім» көрсеткішінде педагог мамандығының күрделілік дәрежесі көрсетілген*, педагог еңбегінің күрделілігі оның «адам-адам» мамандығымен

байланысты» делінген. Құжаттағы педагогикалық қызмет – адамдардың өзара әрекеттесуі дегенді түсіндіреді. Кәсіби стандарттағы «тұлғалық және кәсіби құзыреттілік» көрсеткіші жауапкершілік дәрежесінде берілуінің маңызы жоғары, өйткені жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың жоғары кәсібилік, тұлғалық және әлеуметтік табыстарға жеткізетін прогрессивті жолмен дамуын көздейді [2].

Қазақстан Республикасының «Ғылым туралы» Заңының (ҚР 30.06.2022 №130-VII өзгертулер мен түзетулер бойынша) 9-бап, 1-тармағында: «Жоғары және (немесе) жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру ұйымы жүзеге асыратын қызметтің негізгі түрі білім берумен қатар: ғылыми, ғылыми-техникалық және инновациялық қызмет, ...сондай-ақ ғылыми-зерттеу және тәжірибелік-конструкторлық жұмыстарды жүргізу болып табылады» делінген [3]. Бұл қызмет түрлері магистратураны бітірген әрбір маманның қазіргі уақыт талабы қойып отырған еңбек нарығына икемді болуын, көшбасшылық қабілеті мен өзін-өзі үздіксіз дамыта алатын, ғылыми ізденушілік стилінің критерийлері кәсіби құзыреттілік тұрғысында өлшенуіне мүмкіндік береді.

Жоғарыда талданған нормативтік-құқықтық актілерде көрсетілгендей, жоғары және (немесе) жоғары оқу орнынан кейінгі білім берудегі магистратура бағдарламалары соңғы жылдары жоғары оқу орнын бітірушілер үшін өзінің мансаптық жолын айқындаудың маңызды кезеңі болды. Себебі, ғылыми зерттеулер мен жаңа өнертабыстарға деген қажеттілік, жаһандық ауқымда бәсекеге қабілеттілікке қол жеткізу ниеті, қызмет көрсетудің жаңа салаларын құру, әлемде тез дамып келе жатқан және өзгермелі технологиялар және тұрақты даму саласындағы білікті жұмыс күшіне сұраныстың артуына көңіл бөлінуде. Осы тұста магистранттар өздерінің ғылыми-зерттеу жұмыстарын зерделеудегі оның ғылыми-зерттеушілік және кәсіби сапаларының қалыптасуына өзіндік жұмыстарды шебер ұйымдастыруы құрал ретінде танылады.

Кәсіби педагогикалық білім беру орындарында берілетін педагогикалық, психологиялық, әдістемелік арнайы және жалпы базалық білімдерінің тереңдігі, орнықтылығы, іргелілігі кәсіби құзыреттіліктің қалыптасуының негізі болып табылады.

Ал педагогикалық қызмет – білімдер топтамасына сүйенген (философиядан, психологиядан, педагогикадан және әдіснама мен әдістемеден т.б. тұрады) толық үрдіс. Педагог мамандар немесе магистранттар көп жағдайда, педагогикалық білікті теорияның ықпалымен игермейді, сондықтан оларға тәуелсіз даму қажет, оны педагогикалық және тұрмыстық тәжірибе барысында, сондай-ақ ғылымға деген түсініктер негізінде игереді. Ол үшін магистранттардың өзіндік жұмыстарының жүйелі ұйымдастырылуы жолға қойылады.

Жоғары және (немесе) жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруді дамытудың негізгі тенденцияларына: еңбек нарығына дайындықтың икемділігін қамтамасыз ететін білім берудің жаңа форматтарының пайда

болуы; қоғамның сұранысына сәйкес икемді мамандықтарға көшу; ЖОО-да білім беру үдерісін дараландыру үшін жағдайлар жасау; үздіксіз және көп деңгейлі білім алу мүмкіндігі бар, зерттеу дағдыларын меңгерген маманның бәсекеге қабілеттілігін арттыру жатады.

Еліміздегі үздіксіз білім берудің екінші сатысы болып табылатын магистратура педагог кадрларды дайындауда айрықша орын алады. Магистрлік даярлық студенттердің ғылымға дербестігінің өсуімен, өз бетінше білім алуымен, зерттеу әрекеттеріне қызығуымен және өз бетінше ғылыми-ізденушілігімен сипатталады. Магистранттардың өзіндік жұмысты ұйымдастыруы оқу үдерісінің бөлінбес бөлшегі болып табылады. Ғылыми-педагогикалық еңбектерде кәсіби біліктілікке қол жеткізуге бағытталған білім беру бағдарламаларының қайта жасақталуы, сондай-ақ модульдік оқу бағдарламаларының енгізілуі, білім алушылардың жеке қабілеттері мен кәсіби білім алудың мүмкіндігі, кредиттік оқыту жүйесінің жұмыс жасауы магистранттардың өзіндік жұмыстарды ұйымдастыруға тікелей әсер еткендігін көрсетеді.

Бұл тұста оқытушының немесе ғылыми жетекшінің оқу үдерісінде магистранттардың өзіндік жұмысты ұйымдастыруын негізге алуы (өзіндік жұмыс – нәтижеге жетудің негізгі құрамдас бөлігі) және оны кәсіби құзіреттілігін қалыптастыруға бағыттай білуі, өзіндік жұмыстарды жоспарлауы мен тиімді ұйымдастыра білуіне жағдай туғызады. Сондықтан магистранттардың кәсіби құзіреттілігін қалыптастыруда өзіндік жұмысты ұйымдастырудың негізгі құрал ретіндегі сипатын зерделеуді, сондай-ақ күрделі психологиялық және педагогикалық тұрғыдан қарастыруды міндеттейді.

Жоғары және (немесе) жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруді дамытудағы білім алушылардың кәсіби құзіреттілігін қалыптастыруда ғылыми еңбектер бірнеше аспектілерде қарастырылады:

-*құзыреттілік жайлы алғашқы түсініктер* Р.Уайт [4], Н.Хомский [5], Дж.Равен [6], Л.М.Митина [7], И.А.Зимняя [8], В. Ландшеер [9] т.б. зерттеулерінде, ал құзыреттіліктің мазмұны ғылыми-теориялық тұрғыда Л.А. Петровскаяның [10] еңбектерінде сипатталады;

-*құзыреттіліктің психологиялық теорияларын* Л.Хьелл мен Д.Зиглер [11], М.Кэрст [12], Б.Д.Эльконин [13], С.М. Жақыпов [14], Ж.И. Намазбаева [15], А.Р. Ерментаева [16] және т.б. ғалымдар қарастырады;

-*тұлғаның кәсібилігі мен кәсіби құзыреттілігін әртүрлі салаларда қалыптастыру бойынша* С.Е.Шишов [17], Ю.Г.Фокин [18], А.В.Хуторский [19], Н.В. Кузьмина [20], А.К. Маркова [21], М.А. Чошанов [22], Л.М. Митина [23], В. Хутмахер [24], Г. Халаж [25], О.В. Симен-Сиверская [26], О.З. Кузнецова [27], Н.Д. Хмель [28], М.Ж. Жадрина [29], Г.З. Байжасарова [30], А.О. Серікбаева [31], Ш.Т. Таубаева [32], К.С. Құдайбергенова [33], Ә.М. Мұханбетжанова [34], Б.Т. Кенжебеков [35], Б.Т. Барсай [36], Г.Ж. Меңлібекова [37], Г.У. Сыздықбаева [38], Г.Е. Курманкулова [39] және т.б. ғалымдардың еңбектерінде кездеседі;

-*үздіксіз білім беру* Б.А. Әлмұхамбетов [40], Е.И. Бурдина [41], А.А. Жайтапова [42], Б. Сайлыбаев [43] т.б.; *ересектерге білім беру* Т.Т. Даркенвальд [44], С.Б. Меррием [45], И.С. Кон [46], М.С. Каган [47], Б.Г. Ананьев [48], Б.А. Тұрғынбаева [49], Ғ.У. Қабекеновтердің [50] зерттеулерінде талданады; ал еліміздегі *жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың кәсіби даярлығының* түрлі бағыттары бойынша Б.Ш. Баймұхамбетова (зерттеушілік әрекет) [51], Б.Ж. Бекжанова (акмеологиялық даярлық) [52], А.И. Бөлшекбаева (дүниетанымдық мәдениет) [53], Ж.Е. Иманчиев (кәсіби мәнді сапалар) [54], Е.Р. Нұртаев (оқу-зерттеушілік іс-әрекет) [55], А.С. Мизимбаева (зерттеушілік мәдениет) [56], Д.Б. Абыкенова (ақпараттық-коммуникациялық құзыреттілік) [57], А.С. Донцов (магистранттарды дайындау, интеграциялық оқыту) [58], Д.М. Советканова (андрагогикалық субъектілік) [59], А.Ж. Септемировалардың [60] (креативті іс-әрекет) т.б. диссертациялық жұмыстары қорғалды;

-*өзіндік жұмыстарды ұйымдастырудағы* А.А. Никулин [61], В.А. Мамаева [62], Ж.А. Агасиевна [63], А.Ш. Демеуов [64], Н.Б. Жаманқұлова [65], С.А. Нұрпеисова [66], К.Б. Сматова [67], А.А. Гурбанова [68], С.Р. Худиева [69], А.Ш. Демеуов [70], Р.Б. Исмаилова [71], Б.Н. Қадірова [72], Қ.С. Қатаев [73], К.Н. Алдибекова [74] және т.б. ғалымдардың ғылыми зерттеу жұмыстарында көрініс табады.

Жоғарыда талданған ғылыми еңбектерді және жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстарды ұйымдастыру арқылы кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың нақты тәжірибесін қарастыруда:

- қоғамның сұранысын қанағаттандыруда көп деңгейлі педагог мамандардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың қажеттілігі мен оның жоғары және (немесе) жоғары оқу орнынан кейінгі білім берудегі магистранттарды дайындауда ғылыми негіздерінің жеткілікті дәрежеде зерттелмеуі;

- ғылыми-педагогикалық бағыттағы магистранттарды дайындаудағы жасалатын жағдайлар мен магистранттардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру үшін әлеуетті жеткіліксіз пайдалану;

- жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстарды ұйымдастыру арқылы кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруға бағытталған педагогикалық теория мен практиканың қажеттілігінің артуы мен оны жоғары және (немесе) жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде жүзеге асыруға әдістемелік жолдарының толық айқындалмауы арасындағы **қарама-қайшылықтар** анықталды.

Зерттеудің өзектілігі мен жоғарыда анықталған қарама-қайшылықтар магистранттардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруды өзіндік жұмыстарды ұйымдастыру арқылы жүргізу мәселесін туындатып, зерттеу тақырыбын: **«Магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру»** деп таңдауға себеп болды.

Зерттеудің мақсаты: магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруды теориялық-әдіснамалық негіздерін айқындау және әдістемесін жасау, оның тиімділігін тәжірибелік-эксперименттік жұмыстар арқылы дәлелдеу.

Зерттеу нысаны: жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттарды кәсіби даярлау үдерісі

Зерттеу пәні: жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың әдістемесі

Зерттеудің ғылыми болжамы: *егер*, жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстарды ұйымдастыру арқылы кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудағы негізгі ұғымдық-категориялық аппарат мәнмәтіндерінің мазмұны, құрылымы және қызметі нақтыланып, теориялық-әдіснамалық негіздері айқындалса, жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың құрылымдық-мазмұндық моделі дайындалып, кәсіби құзыреттілікті қалыптастыруға өзіндік жұмыстарды жүйелі ұйымдастырудың әдістемесі ғылыми-педагогикалық үдерісте жүзеге асырылса, *онда* жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың жаңа кәсіби қызметтерді игеруі мен кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың тиімділігі артады, *өйткені* магистранттардың кәсіби құзыреттіліктері қалыптасып, ғылыми-зерттеушілік және жеке білім алуды кәсіби тұрғыда ұйымдастыруға өзіндік ресурстарын іске қосудың мүмкіндігі артады.

Жетекші идея: жоғары оқу орнынан кейінгі білім берудегі өзіндік жұмыстарды ұйымдастыру негізінде мамандардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру өмірлік және кәсіби мәселелерді шешуге, интеллектуалдық дағдыларының, ғылыми-зерттеушілік, шығармашылық әлеуетінің жоғарылауына, кәсіби-тұлғалық өсуіне мүмкіндік туғызады.

Зерттеу міндеттері:

- жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың теориялық-әдіснамалық негіздерін айқындау;

- «өзіндік жұмыстар», «магистранттардың өзіндік жұмыстары» және «магистранттардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру» түсініктерінің мазмұны, құрылымы мен қызметін нақтылау;

- жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың құрылымдық-мазмұндық моделін жасау;

- жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың әдістемесін дайындау және оның тиімділігін тәжірибе жүзінде тексеру, ғылыми-әдістемелік ұсыныстар беру.

Зерттеудің теориялық және әдіснамалық негіздері зерттеу мәселесін теориялық-әдіснамалық тұрғыда негіздеуде келесі теориялар жиынтығы мен тұжырымдамалар, әдіснамалық тұғырлар басшылыққа алынады:

-*тұлға теориясы* (З. Фрейд, Э. Берн, И.С. Кон, Б.Г. Ананьев, К.К. Платонов, С.М. Жақыпов, Ж.И. Намазбаева, А.Р. Ерментаева және т.б.);

- *ғылыми таным теориясы* (Ч. Шерингтон, Л.С. Выготский, А.Н. Леонтьев, Н.Д. Хмель, Ш.Т. Таубаева, Х.Т. Шериязданова және т.б.);

- *білім берудегі өз бетінше әрекетке үйрету және ынталандыру теориялары* (Н.Д. Хмель, И.П. Пидкасистый, А.А. Бейсенбаева, А.В. Усова, Е. Жұматаева, Т.И. Шамова);

-*ересектерді оқыту тұжырымдамалары* (И. Гербарт, Э. Торндайк, Н. Грунтвиг, М.Ш. Ноулз, В.П. Вахтеров, А.В. Луначарский, Б.А. Алмұхамбетов, Б.А. Тұрғынбаева, Б. Сайлыбаев, Ғ.У. Қабекенов және т.б.);

- *білім беру үдерісін ұйымдастыруға және зерттеуге құзыреттілік тұжырымдамалары* (Ш.Т. Таубаева, Е.И. Бурдина, Г.Ж. Меңлібекова, К.С. Құдайбергенова, Н.А. Шамельханова және т.б.) және әдіснамалық тұғырлар: *жүйелік-мазмұндық тұғыр, тұлғалық тұғыр, құзыреттілік тұғыр, синергетикалық тұғыр мен акмеологиялық тұғырлар* басшылыққа алынды.

Қорғауға ұсынылатын қағидалар:

- философиялық, психологиялық, ғылыми-педагогикалық тұрғыдан негіздеу; жүйелік-мазмұндық тұғыр, тұлғалық тұғыр, құзыреттілік тұғыр, синергетикалық тұғыр мен акмеологиялық тұғырлар сипатталады;

-«өзіндік жұмыс – мотивация түрлері арқылы кәсіби жетілуін қамтамасыз ететін тәуелсіз әрекет»; «магистранттардың өзіндік жұмысы – «оқытушы-ғылыми кеңесші-магистрант» триадасында проблемаларды шешуге және магистранттардың ғылыми-педагогикалық қызметіне оң өзгерістер енгізуге бағытталып, білім алушы тарапынан ерекше түрде ұйымдастырылатын ғылыми-педагогикалық іс-қимылдарының траекториясы»; «кәсіби құзыреттілік» - адамның өзіндік даму қабілеттерінің кешені»; «магистранттардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру – ғылыми-педагогикалық әрекеттер арқылы жүзеге асырылатын көп функциялы үдеріс» деп нақтыланды;

- магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың құрылымдық-мазмұндық моделі мотивациялық-мазмұндық, танымдық-әрекеттік, рефлексиялық-бағалаушылық компоненттердің жиынтығын құрайды және өлшемдері мен көрсеткіштері түзіліп, жоғары, орта, төмен деңгейлерге сәйкес жүзеге асырылады;

- Әдістеме: «Өзіндік жұмыстар арқылы тұлғаның кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың ғылыми негіздері» атты элективті курс бағдарламасы; «Ғылым сағаты» атты магистранттарға арналған ғылыми-педагогикалық студияның жылдық жоба-бағдарламасы;

Зерттеудің көздері: Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы (2007ж); Қазақстан Республикасының «Ғылым туралы» Заңы (ҚР 30.06.2022 №130-VII өзгертулер мен түзетулер бойынша); Қазақстан Республикасының Ғылым және жоғары білім министрлігінің Жоғары және (немесе) жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруді дамытуға арналған нормативтік құжаттары, білім беру мен ғылымды дамытуға бағытталған мемлекеттік

бағдарламалары, ЖОО-ның үздіксіз білім беруге байланысты тұжырымдамалары және еліміздегі кәсіби даму институттарының («Өрлеу» БАҰО) тәжірибелері, шетелдік және отандық ғалымдардың ғылыми көзқарастары мен озық тәжірибелері, автордың педагогикалық және ғылыми-зерттеу іс-тәжірибелері.

Зерттеу әдістері

-теориялық: зерттеу мәселесі бойынша философиялық, психологиялық, педагогикалық, андрагогикалық әдебиеттерге салыстырмалы талдау жасау, жинақтау, контент-талдау, ассоциациялау, құрылымдау, нақтылау;

-эмпирикалық: ойша эксперимент, сауалнама, педагогикалық бақылау, педагогикалық және психологиялық диагностикалау, модельдеу, контент-талдау, нәтижелерді математикалық-статистикалық(сандық, пайыздық көрсеткіштермен) тұрғыдан өңдеу.

Зерттеу кезеңдері

Бірінші кезеңде (2016-2017 ж.ж.) – зерттеліп отырған мәселе бойынша философиялық, психологиялық, педагогикалық материалдар жинақталып, ғылыми еңбектер зерделенді, шетелдік және отандық ғалымдардың еңбектері мен тәжірибелері бойынша талдау жұмыстары жасалды. Зерттеудің ғылыми аппараты анықталып, жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың теориялық-әдіснамалық негіздері айқындалды. Теориялық талдаулар негізінде зерттеудің мазмұндық сипаты бойынша «өзіндік жұмыстар», «магистранттардың кәсіби құзыреттілігі» ұғымдарының мазмұны айқындалып, құрылымы мен қызметі нақтыланды. Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың әдіснамалық базасын қамтамасыз ететін тұғырлар мен ұстанымдар түзілді.

Екінші кезеңде (2017-2018ж.ж.) - жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың құрылымдық-мазмұндық моделі құрылды, компоненттері, өлшемдері, көрсеткіштері мен деңгейлері анықталды. Магистранттардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруға негізделген өзіндік жұмыстарды ұйымдастыруға диагностикалық әдістемелері таңдалып, бастапқы деңгейі айқындалды.

Үшінші кезеңде (2018-2019ж.ж.) - жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру бойынша зерттеу жұмысының әдістемесі тәжірибелік-педагогикалық жұмыс барысына енгізіліп, нәтижелері тексерілді. Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру мақсатындағы ғылыми-зерттеу жұмыстары қорытындыланды. Зерттеу материалдары құрылымы бойынша жүйеленіп, нәтижелері нақтыланды, пайдаланылған әдебиеттер тізімі реттеліп, диссертация талаптарға сай рәсімделді.

Зерттеудің практикалық маңыздылығы: жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың әдістемелік кешені: *«Өзіндік жұмыстар арқылы тұлғаның кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың ғылыми негіздері»* атты элективті курс бағдарламасы; *«Ғылым сағаты»* атты магистранттарға арналған ғылыми-педагогикалық студияның жылдық жоба-бағдарламасы; «Магистранттардың өзіндік жұмыстарын ұйымдастыру» атты оқу-әдістемелік құрал дайындалды.

Зерттеудің базасы: Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті.

Диссертацияның құрылымы: Диссертация кіріспеден, үш бөлімнен, қорытындыдан, пайдаланған әдебиеттер тізімінен, қосымшалардан тұрады.

1 ӨЗІНДІК ЖҰМЫСТАР НЕГІЗІНДЕ МАГИСТРАНТТАРДЫҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ-ӘДІСНАМАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

1.1 Өзіндік жұмыс – магистранттардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру құралы

Ғылым мен техниканың жедел дамуының қазіргі жағдайында, қоғамдағы әлеуметтік үдерістердің тез өзгеруі әлемдік стандарттар деңгейінде мамандық бойынша тиімді жұмыс істеуге, үздіксіз өзін-өзі оқытуға және өзін-өзі жетілдіруге қабілетті, мобильді мамандарға сұранысқа ие. Осы орайда жоғары және жоғарыдан кейінгі білім беру ұйымдарынан кәсіби құзыретті мамандарды даярлауды талап етеді. Сондықтан біз, зерттеу жұмысымыздың теориялық негіздерін айқындайтын ұғымдық-категориялық аппаратын (өзіндік жұмыс, өзіндік даму, кәсібилік, кәсіби құзыреттілік т.б.) құра отырып, бірнеше түсініктердің мәнін, құрылымын нақтылап, қызметін сипаттауды жөн санаймыз.

Бұл тарауша «өзіндік жұмыс», «магистранттардың өзіндік жұмысы» ұғымдарының философиялық, психологиялық және педагогикалық білім салаларына сәйкес теориялық талдауларды жүйелеу, магистранттардың өзіндік жұмысты ұйымдастыру арқылы кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудағы негізгі ұғымдардың мазмұны мен құрылымын, қызметтерін негіздеуден тұрады.

«Өзіндік жұмыс», «кәсібилік», «кәсіби құзыреттілік» ұғымдарының мәні 3000 жылдық терең философиялық тұжырымдардан бастау алады.

Философияның өзі даналыққа жол екенін ескерсек, бұл адамның дамуының бастапқы кезеңін зерттеуге жол, яғни ең маңыздысы кез-келген ғылымның даму кезеңі, *ғылым генераторы* деп айтуға болады. Сондықтан біздің зерттеуімізге ғылым генераторы, ой генераторы, идея генераторы болатын біршама философтардың даналық ойларын талдауды ұсынамыз.

Адам баласының қалыптасуында философиялық адамзаттық рухтың қажеттілігінің аса маңызды екендігіне ертеде грек философтары Платон және Аристотель: «Барлық адамдар табиғатынан білуге құштар... *Ақылдылық арқасында күшті болу және өзін-өзі тануға ұмтылу* тек адамдарға ғана тән. Олсыз өмір сүру мүмкін емес. Адамдар таңғажайып пен қуанышқа толы білімге ұмтылады. Философиялық етудің бастамасы таң қалуда жатыр... қарапайым мәселені шешуден бастап адамдар бірте-бірте неғұрлым күрделіге ауысып отырды, кейін **барлық универсумның** алғашқы себебін білуге талпынды» деп тұжырымдайды. Философтардың сол дәуірдегі басты идеялары адамның үздіксіз дамуы мен жан-жақты болуға талпынысына, ақыл-ой арқылы күшті болуына, өзін-өзі тануға ұмтылуына негіз бола алады. Бұл өз кезегінде білім берудің үздіксіздік жағдайындағы педагогикалық үдерістің қажеттігін айқындап, соның ішінде ақыл мен қабілеттілігі арқылы өздігінен әрекет етуде (әмбебаптылығы) кәсібилігінің жоғарылайтындығын көрсетеді [75].

Аристотельдің ғылыми теориясында: «...тікелей таным – қорытынды және интуиция. Интуиция тұлғаның түпнұсқаларды игеруі болады» деп болжам жасалған. Ғұламаның теориясындағы негізгі ойынан адам баласындағы тікелей таным **жақсы тәжірибе жүзінде** жүзеге асырылатын дерексіз құбылыс екендігін байқауға болады. Сәйкесінше, Аристотель де Платон сияқты жеке тұлғалық интуицияны мойындайды; шындығына келгенде, «жанама» білімнің мүмкіндігі «өзіндік» білімді құрылымдық негізде көздейді. Бұдан шығатын қорытынды, жоғары оқу орнынан кейінгі білім берудегі магистранттардың бүгінгі қоғам сұранысынан туындайтын *жанама, өзіндік білім түрлерін* ұйымдастыра алу барысында кәсіби құзыреттілігінің қалыптасатындығы біздің зерттеуімізде негізгі идеялардың бірі болмақ [76].

Портик философиясының ең қызықты бөлігі 500 жылдан астам уақыт бойы ұрпақ үшін өмірдің мәні болып келген, мықты болуға пәрменді қуат берген **этика** болып табылады. Ал адамда бұл *түрткі сананың әсерімен табиғатқа сай өмір сүру* – мұндағы басты ой «oikeiosisti» толықтай жүзеге асыра білу деген сөз, яғни үлгілі өмір сүру, оның өсуін қамтамасыз ететін барлық нәрсенің болмысына қатысу, себебі адам тек қана тіршілік иесі емес, сонымен қатар ол рационалды. Табиғат арқылы өмір сүрудің мәнісі – **саналы бастаманы сақтай отырып, қолдана отырып және өзектендіре отырып өмір сүру** деген сөз» деген пайымдаулар беріледі. Портик философиялық ілімдерімен келісе келе, өмір сүру деген үнемі ізденіс пен диалогта болуы, адамның мәні бақытты өмірмен өлшенетіндігі, өзіндік болмысы мен адам өзін қоғамдық тірлік иесі деп тануы алға шығарылады.

Тұлғаның даму үрдісінің күрделілігі, диалектикалық құбылыстардағы терістеуді-терістеу заңдылығына сай дамуында келеді. Философиялық талдаулардан адамның кәсібилігі мен өзіндік әрекеттерінің жүзеге асырылуын, оның өзінің алға жылжуын өзі дайындайтын үрдіс деуге мүмкіндік туады.

Осы тұрғыда Г.Гегельдің тұжырымдамасында тұлғаның абсолюттік идеяға жетудегі өзін-өзі айқындауы жаңа сапаның орын алуында маңызды, себебі өзіндік дамуға күш пайда болғанда дамуға кедергі болатын компоненттер жойылып отырады. Біздің зерттеу жұмысымыздағы педагог мамандардың кәсіби құзыреттілігінің қалыптасуы философиялық ойлармен түспа-түс келеді. Олай деуге негіз, өзіндік жұмыстарды ұйымдастыру арқылы тұлғаның өзін-өзі айқындап, өзінің дамуына жаңа үрдістерді туындатуы болып саналады [77].

Философиялық ойларды қорыта келе, «өзіндік жұмыс» ұғымының кәсібилікке қатынасының жоғары екендігін жасалған талдаулардан байқауға болады, яғни диалектикалық құбылыстардағы **«таңғажайыпқа ұмтылыс, білуге құмарлық, талпыну, адаммен табысу»** сынды ғылыми тіркестер өзіндік жұмыстарды ұйымдастыруда қажетті саналады, ал **«үлгілі өмір сүру, пәрменді қуат, этика (ғылымдағы этика бастамасы), жақсы тәжірибе»** ғылыми тіркестері тұлғаның кәсібилігінің жоғарылауына берілетін негізгі

критерийлер (1-суретте ұсынылады). Ендеше, философия ғылымынан келетін диалектикалық құбылыстар зерттеуіміздегі негізгі ұғымдардың мәнін анықтауда аса қажет. Адам барлық мүмкіндіктер үшін ашық жүйе, сондықтан негізгі категорияларды талдауда философиялық ой-тұжырымдарды келесідей жіктеуге болады. Олар:

- *адамзаттың даналығы* (яғни, адамның адамға қатысты ие болатын білімі);
- *жоғары адамгершілік мұраттарға ұмтылу* (өзін-өзі көрсете алу белсенділігі);
- *адам үшін еңбектің рөлі* (еңбек адамы, өз мамандығын кәсіби меңгеруі);
- *ойлау әрекеті арқылы өздігінен әрекет ету* (өзіндік жұмыстар арқылы өзін дамыту) болып жіктеледі.

1-сурет. Өзіндік білімнің диалектикалық құбылыстары

Мұндай диалектикалық құбылыстар жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың әдістемелік негіздерін жасауда субъективті идеяларымызды жүзеге асыруға қозғаушы күштердің бірі болады. Философиялық тұжырымдаулардан соң, «өзіндік жұмыс» ұғымының мәні психология ғылымында жеке қасиеттерге сүйеніп, туа біткен қабілеттіліктің түбірінде жоғары өсу динамикалығы көрініс табатындығы белгілі.

Ж.Аймауытовтың психологиялық еңбектерінде: «...мамандық таңдауда адам өзінің *жеке қасиеттері* мен кейбір *туыстан берілетін ерекшеліктерін* де ескеру қажет. Бұл жерде кісі *өзін-өзі басқарып, жеке басын жетілдіруге, кісілікке ұмтылуға* мән беру керек. Өзінде қандай **талант**, қандай **зеректік**, қандай **қабілет**, бір сөзбен айтқанда тіпті қандай **қасиет** бар екенін білуі қажет. Дәлірек айтқанда, әр адам өзін тануы, ал өзін танымаған адам өзгені де тануға шорқақ келеді. Балаларды оқыту мен тәрбиелеуді жетілдіру үшін мұғалімнің ұстаздық шеберлігі жоғары болуы тиіс және ол профессионалдық еркіндікке ие болу керек» - деп айтады [78].

Ж.Аймауытовтың көзқарасынан педагог маманның кәсібилікке, кәсіби жолға түсуінде арнайы қасиеттер жиынтығының болуын, тума таланттылықтың кездесуін, өздігінен жұмыс жасап жетілуге, ұмтылыс жасауға қабілеттіліктің қажеттігіне баса назар аударғанын байқауға болады. Біз автордың пікірімен келісе отырып, педагогтің бойынан осы сапалар табылса, онда мұғалімдік еңбектің мәнін жоғары санайтын, адами көзқарасының болуын міндеттейтін, өзін жетілдіру арқылы баланың дамуы, жас ерекшелігіне сай білім бере алатын кәсіби құзыретті мамандардың қалыптасуына септігін едәуір тигізеді.

М.Жұмабаевтың «Педагогика» еңбегінде: «жан көріністерін үйренудің белгілі түзу жолдары бар. *Өзін бақылау жолы*, бірінші – өзін бақылау. Адам өз жанының көріністерін өзі бақыламаса, жан көріністерімен таныс бола алмайды. Бірақ өзін бақылау деген сөздің шын мағынасы – өткенді еске түсіру деген сөз. Өзін бақылау деген сөз – бұл мағынада бұрын болып озған жан көріністерін еске түсіріп тексеру деген сөз болып шығады. Адамға өзін-өзі тексеру, өзіне-өзі есеп беру деген оңай нәрселер емес. Өзін-өзі тексеріп, каталарын көруге адамның менмендігі бөгет болады. Әйткенмен де, бұл адамның өзін-өзі тексеруі – оның жан тұрмысының өркендеуіне, түзу жолға түсуіне бірінші шарт. Өз қатасын көре білген адам келешекте сол қатаны істемеуге ұмтылады. Адамның өзін-өзі яғни өз қатасын өзі көре білуі оның жанының идеалға, қасиетті қияға ұмтылатын мінезі барлығын көрсетеді. Жан көріністерін үйренудің екінші жолы – *бақылау*, яғни бір адамның өзінен басқа адамдардың жан көріністерін бақылауы. Бірақ, біз жоғарыда айтып өткеніміз, жан көріністерін сыртқы сезімдермен бақылауға болмайды деп. Сондықтан басқа адамның жан көріністерін бақылау дегенде оның жан көріністерінің сыртқы белгілерін бақылау, тексеру керек деп ұғу керек» - деп түсіндіреді [79]. Автордың педагогикалық идеялары бүгінгі түсініктегі адамның өзін-өзі бақылауы, реттеуі, өздігінен ізденіп, өзін-өзі дамытуы секілді әрекеттерді жетілдіруге мүмкіндік береді. Бұл ретте біздің зерттеу жұмысымыздағы талданып отырған өзіндік жұмыстарды ұйымдастыру ұғымының маңызы жоғары болмақ. Сондықтан «өзіндік жұмыс» түсінігін зерттеген ғалымдардың пікірлеріне тоқталамыз.

С.А.Нурпеисованың ғылыми зерттеу жұмысында білім берудің бірнеше жаңа парадигмаларына келесі сипаттамалар беріледі: «ЖОО даму үдерісінде өмірді жан-жақты тануға бағытталған *академиялық парадигма* университет түлектерін жаңа білім іздеуге, өмір мен **адам әрекетін ғылыми, теориялық гипотеза тұрғысынан түсінуге** және түсіндіре білуге дайындауға бағытталған теориялық білім беру және осы тұрғыдағы *ғылымның тиянақты дамуымен* сипатталады. Студенттер тікелей ғылыми- зерттеу жұмыстарына қатысады. *Кәсіби парадигманың* мәні – **ғылыми өмірді түсіну мен тану** тәсілі ретіндегі құндылығымен қоса өндіріс пен техниканың дамуына сай өндіріс күшінің қызметін атқара бастады. Демек, осы кезде университет адамның әлеуметтік-мәдени және кәсіби әрекетін жетілдіре түсті. *Гуманистикалық парадигма*, адамның **тұлғалық қабілеті мен ынтасы** басты байлық деп түсіндіреді [80]. Яғни, университет жағдайында барлық

студенттер біліммен қоса, тұлғаның қабілеттілігіне байланысты **өзіндік жетілуін қамтамасыз ететін кәсіби әрекет** саласын өздері таңдап алулары керек. *Өз бетімен білім алу парадигмасы* оқытудың дәстүрлі дәрістік-семинарлық жүйесін қарастыруға себепші болады. Қазіргі кезде, оқу уақытының көлемін қысқартуға бетбұрыс жасалып отыр. Негізінен студенттердің **танымдық қабілеттерінің** жетілуіне көңіл бөлінеді. Бұл жерде **ғылыми ақпарат пен білім алудың әдіснамалық мәдениетін** меңгеру бірінші орында тұр». Ғалымның мұндағы бірнеше парадигмаларға берген сипаттамаларымен таныса келе, кез-келген жаңа парадигмадағы білімнің тренді ғылыми үстемдікпен келіп тұрғаны белгілі. Ендеше, білім алушылардың кәсіби даму жолында ғылым әрекет етеді деп санаймыз. Бұл өз кезегінде магистранттардың әдіснамалық мәдениетінің қалыптасуына жағдай жасап, кәсіби құзыреттілігінің құрамдастарын толықтай қамтамасыз етуге қызмет атқара алады. Сондай-ақ, С.А. Нурпеисова: **«Өзіндік жұмыс – студенттің оқу әрекетін ұйымдастыруға бағытталған оқытушының оқыту, білім беру әдісі, тұлғаның бүкіл өмір бойына үздіксіз және өз бетімен білім алудағы құзыреттілік қабілеттерін жетілдіруге ықпал ететін іс-әрекет»** деп анықтама береді. Автор өз нақтылауларын ұсынуда, өзіндік жұмысты болашақ маманның құзыреттілігін, құзыреттілік қабілеттерін үздіксіз жетілдірудегі іс-әрекеттің бір түрі ретінде түсіндіруге тырысады [80, б 46].

А.А. Вербицкий еңбектерінде: **«өзіндік жұмыс** ұғымының бүгінге дейін нақты қойылған ғылыми тұрғыда статусы жоқ, өйткені оның білінер-білінбес, көзге шалынбайтын айырмашылықтағы интуициялық мағынасы бар» деп түсіндіреді [81]. Бұл пайымдауды айқын түсіндіретін мысал ретінде әртүрлі авторлардың анықтауларындағы қарапайым сөз тіркестерінің сансыз көптігін айтуға болады. Мәселен, өзіндік жұмыстар оқу тапсырмасы, әрекет көрінісінің түрі, оқу немесе оқыту әрекетінің түрі, таным әрекетін (ұйымдастыру) басқару түрі, оқу-тәрбие үдерісінің түрі, қарым-қатынас жайы ретінде әртүрлі көзқараста нақтылана түседі. Осындай бір-біріне қарама-қайшы түрлі анықтамалар бар, сондықтан мұнда ұғымды бір мағынада ғана қабылдамауға қажетті пікірлер айтарлықтай серпіліс береді.

С.Р. Худиева өзінің ғылыми зерттеуінде: **«өзіндік жұмыс – бұл студенттердің тапсырмасы бойынша және оқытушының әдістемелік басшылығымен орындалатын, бірақ оның тікелей қатысуынсыз жоспарланған жұмысы»** деген анықтама береді. Автордың зерттеулерінде кредиттік оқыту жүйесінің басты ерекшеліктерінің бірі – оқудағы мәжбүрлеу әдісінен тұлғаның өзін-өзі белсендендіруге, білім алуға көшуі деп сипаттайды. Ғалымның пайымдауымен келісеміз, өйткені магистранттардағы оқытудың нәтижесінде адам еңбек нарығының қарқынды өзгеретін жағдайларына байланысты кәсіби қызметті тез өзгертуге, сондай-ақ ғылыми ізденісті жоспарлауға дайын болуы керек. Осы тұрғыда білім алушылардың белсенді өзіндік жұмысы елеулі және тұрақты мотивация болған жағдайда ғана мүмкін болады [69, 566].

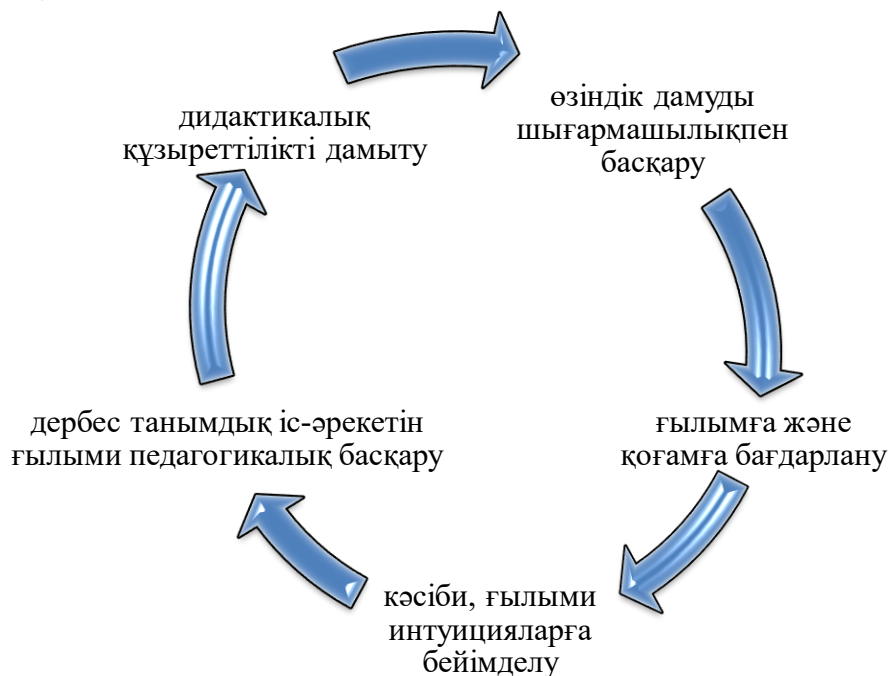
Білім алушылардың орындайтын өзіндік жұмыстары белгілі бір даму деңгейлеріне сәйкес болып келеді. А.Е. Богоявленская үш негізгі деңгейді ерекшелеп көрсетеді:

1) *рефлексивті-репродуктивті* – ол тікелей еліктеу қызметінде дербестік элементтерінің пайда болуымен, білім алушылардың білім алу үдерісінде алған білім көлемі және мазмұнына сай орындау әдіс-тәсілдерді аздап болса да жаңғыртумен сипатталады;

2) *ішінара іздеу* – танымдық тапсырманы қабылдау және түсіну, әрекет ету тәсілдерін таңдау үдерісінде тәуелсіз әрекет етудің пайда болуы. Өз бетінше әрекет ету тәжірибесін жинақтау қызметте шығармашылықты дамыту үшін негіз болады;

3) *ізвестіру-шығармашылық* (зерттеу) – ол мақсаттың дербес қойылуымен, нәтижеге жету жолын таңдаумен, өз қызметін қарапайым түзетумен, шығармашылықтың көрінісімен сипатталады.

И.А. Зимняяның көзқарасы бойынша «өзіндік жұмыстармен дербес жұмыс білім алушыларда жаңа, белгісіз, өзіне пайдалы нәрсені үйрену, игеру қажеттілігі қалыптасқан кезде басталады» деп сипатталады [82]. Ғалымның пікірімен келісе отырып, өзіндік жұмыстың маңызы білім алушылар үшін жаңа материал, жаңа танымдық міндеттер екендігін негізге аламыз. Сондықтан берілетін өзіндік жұмыстың сипаты ұйымдастыру формасының қарапайым түрі ғана емес, яғни жаңа материалды игерудің өзі қызықты болуы керек, магистранттардың ғылыми қарқынды, мақсатты, қызықты жұмыстары болуы қажет.

2-сурет. Тұлғаның өзіндік жұмыстарды басқару құрылымы

Жоғарыда берілген талдаулар бойынша өзіндік жұмыстарды кәсібилік жолдағы дамыту құралы ретінде қарастыратын болсақ, онда педагогтердің жұмыс жасау бағыттары күшейе түсері анық (2-суретте). Білім алушыларда

үйрену, игеру қажеттіліктерін реттеуде мұғалімнің жұмысының түрлі бағыттарын болжайды. Ең алдымен, оқу мазмұнын меңгерудің әрбір нақты жағдайындағы дидактикалық мақсат пен міндетке сәйкес болуы (дидактикалық құзыреттілік), білім алу қозғалысының барлық кезеңдерінде танымдық міндеттерді шешуге және ақыл-ой әрекетінің төменгі деңгейінен жоғары деңгейіне дейін тиісті ілгерілеуді жүзеге асыруға көмектесетін құзыреттіліктердің түрлерін қалыптастырады, білім алушының өз білімін өз бетінше жүйелі түрде толықтыруға және жаңа танымдық міндеттерді шешу кезінде ғылыми, қоғамдық ақпарат ағынына бағдарлану қабілетін дамытуға деген психологиялық көзқарасын дамытады, сонымен бірге оқу үдерісінде білім алушылардың дербес танымдық іс-әрекетін ғылыми-педагогикалық басқару болып табылады. 2-суретте байқап отырғанымыздай, магистранттардың өзіндік жұмыстарды басқару құрылымы кәсіби жұмыс жасауын, өз ісінің нәтижелі болуын реттейді.

Магистранттардың өзіндік жұмысын сүйемелдеуде оқытушылар мен ғылыми жетекшілер кеңес беруді жүзеге асыра алады.

Оқытушы өз тарапынан алынған нәтижелерді талдауы, тиісті қорытынды жасауы, магистранттардың білім алуындағы өзіндік жұмысына түзетулер енгізіп, магистранттардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруға мақсатты түрде ықпал ететіндей жүйелі жұмыстарды алға қояды.

Нәтижесінде, *оқытушы* тарапынан магистранттардың өзіндік жұмыстарды ұйымдастыруын сүйемелдеуде:

- қажетті ресурстарды қоса алғанда, білім беру ортасын құрады;
- білім алушының өзіндік жұмыстарына байланысты жеке жоспарымен келіседі (тапсырманың түрі мен тақырыбы, нәтижені ұсыну мерзімі, тапсырманы орындаудың негізгі кезеңдері, критерийлері және көрсеткіштері т.б.);
- магистранттардың білім беру бағдарламалары бойынша сұрақтарына кеңес береді;
- магистранттардың өзіндік жұмыстарын бағалау және рефлексия үшін педагогикалық жағдайлар жасаумен айналысады;
- өзіндік жұмысын ұйымдастыруда креативтілікпен педагогикалық қолдау көрсетіледі.

Ал енді *ғылыми жетекші* тарапынан магистранттардың өзіндік жұмыстарын ғылыми-педагогикалық бағытта ұйымдастыруды қолдау:

- ғылым мен практикаға белгілі бір тәсілдердің үлгілері бойынша өзіндік жұмыстарды орындауға кеңес береді;
- ғылыми-педагогикалық бағыттағы өзіндік жұмыстарда өзінің идеяларынан нәтижелі ғылыми-әдістемелік өнім беруге жағдай жасайды;
- ғылыми еңбектерді зерделеу, ізденіс жүргізу, ғылыми мақала дайындау және халықаралық конференцияларға қатысуға бағыт-бағдарлар береді;

- магистранттардың жеке жұмыс жоспарлары бойынша берілген жұмыстарды орындауға, ғылыми жұмыстың нәтижесі дұрыс болуына ықпал етеді.

«Оқытушы-ғылыми жетекші-магистрант» триадасында орындалатын өзіндік жұмыстар жоғарыдағы көрсетілген қолдауларды іске асыруда білім алушылардың проблемалық жағдайларды талдауын, кәсіби интуициялардың көптеп туындауын, танымдық міндеттерді шешуде кәсіби құзыреттілігінің қалыптасуын және зерттелетін пәні бойынша ғылыми әлеуетінің жоғарылауын қамтамасыз етеді.

7М010300-Педагогика-психология бағыты бойынша магистрлер өзінің біліктілік деңгейіне сәйкес: ғылыми-зерттеу, оқытушылық, түзету-дамытушылық, консультациялық, мәдени-ағартушылық, кәсіби қызметке даярланады. Олар білімнің пәндік саласына да, кәсіби қызмет саласына да бағытталған білім беру және зерттеу міндеттерін шешуге даяр болуы; ғылыми-педагогикалық ақпаратты жинаудың, өңдеудің және интерпретациялаудың заманауи технологияларын, ғылымның таңдаулы бөлігінде зерттеудің заманауи әдістерін меңгеруі; ЖОО-да оқыту үдерісін ұйымдастыру және іске асыру; жаңа оқу мазмұнын жобалау; білім алушылардың әртүрлі санаттарымен жұмыс істеу кезінде түзету немесе дамыту қызметін жүзеге асыруды түсінуі қажет етіледі. Осы орайда магистранттарға арналған өзіндік жұмыстың жеке ерекшеліктері бар. Кеңірек айтсақ, дербес жұмыстарды жүзеге асырудағы әрекеттері, танымдық міндеттерді шешудегі өзіндік жұмыстар және шығармашылық (креативтілік) жұмыстар, магистрлік диссертациясын орындаудағы берілетін тапсырмалар т.б. деп сипатталады. Алайда, ғылыми жетекшінің және оқытушының қолдауымен мұндағы өзіндік тапсырмаларды орындау немесе ұйымдастыру ерекшеліктері қандай да бір ережелермен анықталатынын атап өткен жөн:

- магистратура бойынша білім беру бағдарламаларындағы өткізілетін пәндердің логикасы мен зерттелетін материалдардың мазмұнын әзірлеу және материалдарды жүйелеу, жалпылау дәрежесінің тұрақты өсуі, сонымен қатар өзіндік жұмыс кезінде шығармашылық және реконструктивті деңгейдегі тәуелсіз қызметті ұйымдастыру ;

- өзіндік жұмыс – бұл мұғалімнің басшылығымен жүзеге асырылатын тәуелсіз қызметтің логикалық жалғасы. Мұндай қызметті жүзеге асыра отырып, білім алушылар материалға тән тәуелділіктер санасына жеткізіледі, ал олардың хабардар болуының арқасында кейіннен өзіндік жұмысты орындау кезінде жоспарлау, жобалау және қызмет әдістерін қолдану жүзеге асырылуы мүмкін [83];

- «өзіндік жұмысты орындау барысында өзіндік қызметтің іс-әрекеттің күрделенуіне» қол жеткізу білім алушыға проблемалық жағдайларды талдауды, танымдық міндеттерді қоюды, шешу әдістерін құруды, шешімдерді орындауды және нәтижені тексеруді жүзеге асыруда үнемі еркіндік беруге көмектеседі;

- тәуелсіз танымдық іс-әрекеттің мазмұны күрделілігімен қатар дами түседі; өз бетінше жұмыс жасай отырып, білім алушылар белгілі бір нақты фактіні байқап, талдай бастайды, нәтижесінде зерттелетін материалдарға тән маңызды тәуелділіктерді анықтайды;

- материалдарды бірыңғай заңдылықтар мен ұстанымдар деңгейінде игеру, бұл оларды жаңа танымдық тапсырманы шешуде қолдануға мүмкіндік береді, оқытуға ішкі ынталандырудың дамуын арттыру шарты болып табылады;

- өзіндік жұмысты жүзеге асыру үдерісінде білім алушылардың дербес іс-әрекетіне педагогикалық басшылық жасап, тапсырманы нақты тұжырымдауды ғана емес, сонымен қатар рефлексияға, өзін-өзі бақылауға қарай қамтамасыз етуі керек [84].

Қорыта келгенде, «өзіндік жұмыс» ұғымының педагогикалық мәнін бірнеше топтарға бөліп қарастыруға болады. Мысалы:

-өзіндік жұмыс – іс-әрекет (Л.Г. Вяткин, О.В. Акулова, В.А. Козаков, И.А. Зимняя т.б.);

-өзіндік жұмыс – оқыту формасы (М.И. Моро, К.И. Аманқұлов т.б.);

-өзіндік жұмыс – оқыту әдісі (В.К. Буряк, Г.М. Сейітова т.б.);

-өзіндік жұмыс – рефлексиялық, өзін-өзі дамытудың, жеке жауапкершіліктің жеткілікті жоғары деңгейін талап ететіні, білім алушыны өзін-өзі жетілдіру және өзін-өзі тану үдерісі ретінде қарауды көрсетеді [85]. Сондай-ақ, педагогика және психология бағытындағы магистранттардың меңгерген білім, білік, дағдыларын өздігінен сапалы іске асыруына ықпал бере отырып, магистранттарды ЖОО-нан кейінгі білім беруде ғылыми педагогикалық бағытта оқыту құралы бола алады (И.Э. Унт, П.И. Пидкасистый, Н.Д. Хмель т.б.)

Өзіндік жұмыс – іс әрекет ретінде, бұл мамандыққа байланысты түзілген білім беру бағдарламаларының мақсатқа жетудегі және нәтижелерге бағытталған оқу-танымдық әрекеттердің бірі болып танылады. Білім алушының субъективті көзқарасын қалыптастыруға арналады.

Өзіндік жұмыс – оқыту әдісі деп жүйеленеді, мақсатқа сай ішкі негізделген, орындалатын әрекеттердің жиынтығында субъектінің өзі құрастырған және үдеріс пен нәтиже әрекеті үшін түзетілген, оның орындауы сана-сезімнің жоғарылауына тиімді жағынан әсер ететін дәрістер тұрғысында ұйымдастырылатын әдіс.

Өзіндік жұмысты – оқыту құралы ретінде танимыз, олай деуге толықтай негіз бар. Магистранттардың білімді меңгеруіндегі ғылыми-педагогикалық бағыттағы қойылатын мақсат пен міндеттерге сай оқу құралы, сонымен қатар магистранттар алған білімдерін өздігінен жүйелі дамытып отыруға және зерттеушіліктегі техникаларын іске қосуға өзіндік дайындықтағы тәсіл деп танылады.

Біз, өзіндік жұмыс ұғымын философиялық, психологиялық және педагогикалық аспектілерде талдай келе: «өзіндік жұмыс – мотивация

түрлері арқылы кәсіби жетілуді қамтамасыз ететін тәуелсіз әрекет» деп нақтылауды жөн санадық.

Кесте 1 – «Өзіндік жұмыс» түсінігінің контент талдауы

/с	Ғалымдар	Түйінді ойлары
	Н.Д. Хмель	Өзіндік оқу жұмысы оқушының мәселені қойып, оны шешкенге дейінгі жеңілден күрделіге өту, өзін-өзі бақылау және түзету ізденісінің белгілі бір деңгейдегі дербес оқу әрекеті; Өздігінен білім алу танымдық қабілетті қалыптастырудың құралы болып табылады [10].
	Т.С.Сабыров	Өзіндік жұмыс оқу әрекетінің бір арнайы бір формасы. Оқушылардың күрделі әрекеттерінің бір түрі. Оқушылардың өзіндік жұмысына мұғалімнің тапсырмасы бойынша олардың өздері жоспар жасап, істің тәсілін анықтап, оның нәтижесін бағалап, орындайтын жұмыстар жатады [11].
н	В.А.Сластени	Өзіндік жұмыс – студент өзіне қажетті білімді игеретін, білім, білік, дағдыларын меңгеретін, жүйелі түрде жұмыс істейтін, дербес ойлай алатын, өзіндік ақыл-ой стилін қалыптастыратын оқыту формасы болып табылады. Оның басқа оқу формасынан ерекшелігі – студенттің өз әрекетін алдына қойған міндеттеріне байланысты өзі ұйымдастыра алатын қабілетін қалыптастыру [12].
	П.И. Пидкасистый	Өзіндік жұмыс – бұл оқытуды ұйымдастырудың формасы да емес, оқытудың әдісі де емес, ол оқушының алдына қойылған мақсатқа сәйкес, белгілі бір іс-әрекетті ұйымдастыру мен жүзеге асыру құралы болып табылады [13].
	Б.П.Есипов	Өзіндік жұмыс – мұғалімнің тікелей қатысуымен емес, бірақ оның белгілі уақыт мөлшеріне есептелген тапсырмасы бойынша орындалатын жұмыс, бұл кезеңде оқушылар өздерінің ой-өрістерін және іс-әрекеттерін қорытындылай отырып, алға қойған мақсатына жетуге ұмтылады [14].
	С.Р. Худиева	Өзіндік жұмыс – бұл студенттердің тапсырмасы бойынша және оқытушының әдістемелік басшылығымен орындалатын, бірақ оның тікелей қатысуынсыз жоспарланған жұмысы [15].
	С.А. Нурпеисова	Өзіндік жұмыс – студенттің оқу әрекетін ұйымдастыруға бағытталған оқытушының оқыту, білім беру әдісі, тұлғаның бүкіл өмір бойына үздіксіз және өз бетімен білім алудағы құзыреттілік қабілеттерін жетілдіруге ықпал ететін іс-әрекет [16].

Психологиялық-педагогикалық зерттеулер бойынша берілетін теориялық материалды магистрант әртүрлі қабылдайды және мәселені шешуде кейде тәуелсіз өзіне тиімді деген тәсілдерді пайдаланады. Алайда, білім алушының әрқайсысы логикалық ойлау қабілеттерімен, педагогикалық шеберліктерімен ерекшеленеді.

Осы параграфта талданған философиялық, психологиялық және педагогикалық талдаулардағы зерттеушілердің көзқарастарын негізге ала

отырып, магистранттардың өзіндік жұмыстарының (МӨЖ) басым сипаттамалары ретінде келесілерді атауға болады:

1. *МӨЖ психологиялық тұрғыдағы сипаттамасы* таңдап алынған мамандыққа білім алушылардың қызығушылығын қалыптастыру, мамандықты меңгеруге ұмтылысына ғылыми тұрғыда ассоциациялануына сәйкес сипатталады. Ал ол әрекет оқу үдерісіндегі магистрант пен оқытушының, магистрант пен ғылыми жетекшінің бір-біріне деген қарым-қатынасының, өзіндік жұмыстарға берілетін тапсырмалардың күрделілік деңгейінің, магистранттардың мамандықты меңгеру іс-әрекетіне еліту сияқты көрсеткіштеріне тәуелді.

2. *Пәндерді кәсіби бағытта бағдарлау.* Білім тұрғысынан қарағанда бұл мәселеге жеткілікті көңіл бөлу қажет екендігі даусыз. Атап айтсақ, ЖОО-ның даму тұжырымдамасын түсінеді; рухани интеграциялану процесінде жалпы идеяны мақсатты түрде біледі, түсінеді; білімнің философиясын түсінеді; ғылыми-педагогикалық, психологиялық құбылыстардың мәнін терең түсінеді; өз білімінен нәтиже немесе өнім береді; академиялық жазылымды меңгереді.

3. ЖОО-да *магистрант уақытының өлшеулі бюджетін ескерсек*, ғылыми жұмыстар бойынша берілетін өзіндік жұмыстарда жетекшінің уақытты дұрыс баланста ұстағаны абзал. Тым көп тапсырма немесе уақыттың шектеуі магистранттың жұмысқа қабілетін төмендетеді.

4. *Магистранттардың өзіндік жұмыстарын ұйымдастыру сипатына* ғылыми және кәсіби кеңес өткізудің жүйелілігі; өзіндік жұмыстардың тақырыптық мазмұны жөнінде дер кезінде, әрі жеткілікті түрде мәлімет беру: орындалу уақыты, қажетті деген қосымша оқу құралдары, бақылау мен бағалаудың тәсілдері, күмәнді деген нәтижелерді салыстыру жатады. Магистранттардың өзіндік жұмыстарды ұйымдастыруында ең алдымен кәсіби-шығармашылық, креативтілік, басқарушылық, ғылыми ізденушілік қабілеттілігі т.б. атрибуттарының болуы шартты. Магистранттардың кәсіби құзыреттілігінің қалыптасуында аталмыш атрибуттар ең басты назарда екені негізге алынады.

Сонымен қатар, МӨЖ-ның негізін құраушылар келесідей екендігін айта кеткен жөн:

- ғылыми-танымдық, кәсіби тәжірибелердегі орындалатын жұмыстар, олардың орындалуына кететін уақыт және одан күтілетін өнім (*ғылыми өнім* – тезис, мақала, диссертация т.б.; *кәсіби өнім* – ұсынылатын әдістеме, қандай да бір технология жасаушы, теориядан жаңа теория тудыру, жаңа стратегияларды ойлап табуы, семинар бағдарламалары т.б.);

- магистранттың кәсіби және ғылыми еңбек тәжірибесінде, өмірлік жағдаяттарда, білім алу үдерісінде орындалатын өзіндік жұмыстар барысында кез-келген мәселелерді дұрыс шешуі үшін өз ойын көрсете білуі;

- қойылған мәселені шешу барысында, магистранттардың өздерінің кәсіби деңгейде белсенділігін, саналылығын, дербестігін көрсете білуі;

- магистранттың кәсіби, ғылыми тәжірибелік және танымдық іс-әрекетін өз бетімен басқара білуі.

Осы орайда, Н.Д. Хмель [28, 25-29 бб.]: «Өсіп келе жатқан адам тұлғасын қалыптастырудағы педагогикалық үдерістің мүмкіндіктері, оларды қоғамға қажетті азаматтық қасиетте тәрбиелеу, мұғалімнің қарым-қатынас әрекетін басқаруына, оның тиімділігін нақтылы іс-әрекет негізінде көрсете білуіне байланысты» деп айтып өткен. Демек, білім алушы өзін тек қана пайдаланушы ретінде ғана емес, сонымен қатар жаңа білімді таратушы ретінде де өзінің жеке танымдық іс-әрекетінің қоғамдық маңызы бар екенін сезінуі тиіс.

Оқу үдерісіндегі екі субъект – оқытушы мен магистрант, ғылыми жетекші мен магистрант әрекет белсенділіктеріне байланысты, оқытудың әртүрлі заманауи әдістері мен модельдерін [86] зерттеушілер бірнеше түрлерге бөледі.

Диалогтық өздігінен оқу әдісі, магистрант пен оқытушының екі жақты әрекеттестігіне тікелей негізделген. Бұл жағдайда оқыту (білім алушының дербес, өз бетімен оқу әрекеті) кеңес түрінде жүзеге асады.

Өздігінен оқу магистранттарда *IQ ойдың көп болуына*, мамандықтың *ішкі, сыртқы бақылау локусына* ие болуына, белгісізге қарай *табысты қадамдар* жасауына, пәндік және ғылыми-зерттеу мәселелерін шешуде қалыптан тыс тәсілдерді қолдануынв, *жаңа идеяларды ашуға* қабілеттілігі және әдістемелік нұсқаулар мен теориялық ережелерді нақты педагогикалық істерге айналдыруға, *жеке авторлық іс-әрекеттер жүйесі жобасында* тұжырымдалған *идеялар, стратегиялар, технологиялар* туралы өзіндік шешім қабылдауға мүмкіндік алады.

Бұл ретте ізденіс үстінде әлемдік қорлардан керекті ақпаратты ала отырып, ғаламтор арқылы өз бетінше жұмыс жасау магистранттың оқуға деген ынтасын арттырып, қызығушылығын тудырады.

Қарастырылған зерттеулер негізінде: **«магистранттардың өзіндік жұмысы** – *«оқытушы-ғылыми кеңесші-магистрант» триадасында проблемаларды шешуге және магистранттардың ғылыми-педагогикалық қызметіне оң өзгерістер енгізуге бағыттталып, білім алушы тарапынан ерекше түрде ұйымдастырылатын ғылыми-педагогикалық іс-қимылдарының траекториясы»* деген анықтама берілді. Сондай-ақ, бұл тармақша *«өзіндік жұмыс – магистранттардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру құралы»* деп аталды. Себебі, ғылыми-педагогикалық бағыттағы өзіндік жұмыстарда магистранттар өзінің идеяларынан нәтижелі ғылыми-әдістемелік өнім беруге дайын болуы кәсіби құзыреттіліктің басты мәселесі бола алады. Ендеше біз, магистранттардың кәсіби құзыреттілігінің мазмұнын, құрылымын келесі тармақшада ұсынатын боламыз.

1.2 Магистранттардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың мазмұны мен құрылымы

Қазақстанда үздіксіз білім беру аясында үш деңгейлі жоғары білім беру жүйесі қолданылады. Біріншісі – бакалавр (bachelor), екіншісі – магистр (master), үшіншісі – философия докторы (PhD). Болон декларациясында жоғары білім берудің бірыңғай еуропалық кеңістігін құру жолында алғашқы қадам ретінде жоғары білім берудің үш деңгейлі жүйесін енгізу ұсынылады. Бірінші деңгейдің ұзақтығы 3-4 жыл болуы мүмкін, еуропалық еңбек нарығында талап етілетін бакалавр біліктілігін алумен аяқталуы қажет, ал екінші деңгей магистр біліктілігін алуға әкелуі қажет (бакалавр деңгейін алғаннан кейін оқу мерзімі 1-2 жыл), үшінші деңгей философия докторы біліктілігін алуға әкелуі қажет (магистр деңгейін алғаннан кейін оқу мерзімі 3 жыл). Осыған орай біздің зерттеуімізге қатысты қызығушылық тудырған тұсы - жоғары оқу орнындағы үздіксіз білім беру жүйесінің екінші сатысы жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде болашақ магистрлерді даярлау мәселесі болды.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңының 1-тарауында **магистр** – магистратураның білім беру бағдарламаларын меңгерген адамдарға берілетін дәреже; **магистрант** – магистратурада білім алатын адам; **магистратура** – білім беру бағдарламалары «магистр» дәрежесін бере отырып, кадрлар даярлауға бағытталған жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру» деп көрсетілген [81, б 7].

Кәсіби құзыреттілік – бұл мұғалімнің кәсіби мәселелер мен міндеттерді кәсіби қызмет жағдайында шешу қабілеті. Кәсіби құзыреттілік-бұл еңбек өнімділігі мен тиімділігін анықтайтын білім мен дағдылардың жиынтығы. Бүгінгі біздің көтеріп отырған мәселеміздің өзі магистранттардың білім алуында кәсіби құзыреттілігінің қалыптасуы өзекті. Өйткені, адамтану саласында ересектерге білім берудегі педагогика ғылымы мен оның практикасы үшін маңызды басымдықтары, стратегиялық бағыттары жолында білім берудің үздіксіздік жүйесі ересек адамның, яғни андрагог-педагогтың немесе тұлғаның әрекет субъектісі ретіндегі дамуымен байланысты қызмет атқарады. Мұндағы кәсібилік мәселесі аясындағы біліктілікті арттыру жүйесі бойынша негізгі нысан: ересектер, андрагог-педагогтер деуге негіз бар.

Ересектерге білім беру ілімімен андрагогика ғылым саласы айналысады. Андрагогика – даму үстіндегі ғылым. Егер біз, андрагогикалық тұрғыда қарасақ, магистранттар ересек білім алушылар болып табылады.

Б.А.Тұрғынбаева өзінің еңбектерінде: оқытудың ересек адамның іс-әрекеті ретінде әлеуметтік-андрагогикалық ерекшелігін қалыптастыратын негізгі шарттарын белгілеудің қажеттігі туындайтындығын негізге алады да, андрагогика ғылымының негізгі шарттарын:

- өз білім алуындағы жетекші рөл үйренушінің өзіне тиесілі;
- ересек үйренуші өзін-өзі басқаруға, өзін-өзі көрсетуге ұмтылады және солай сезінуі тиіс;
- ересек адамда өзінің және өзгелердің үйренуі барысында қажет болуы мүмкін өмірлік тәжірибесі бар;

-ересек адам өмірлік маңызы бар мәселелерді шешу мен нақты мақсаттарға жету үшін білім алады;

-ересектер үйренуші оқыту барысында алған білім-білік-дағдыларды кейінге қалдырмай пайдалануды көздейді;

-ересектердің оқу іс-әрекеті кейде шектейтін, кейде көмектесетін уақыттық, кеңістіктік, тұрмыстық, кәсіптік және әлеуметтік факторлар арқылы өзгеріске түседі;

-ересектерді оқыту үрдісі оның барлық (жоспарлау, жүзеге асыру, бағалау және түзету) кезеңінде оқытушы мен үйренушінің бірлескен іс-әрекеті түрінде ұйымдастырылады деп түсіндіреді. [88].

Осы тұста бүгінде «life-long education», яғни «өмір бойы оқу, өмірлік оқу» халықаралық терминіне сай біліктілікті арттыру жүйесін дамытудың басты стратегиялық бағдары – магистранттардың (ересектердің) кәсіби жолында өмірге жауапкершілікпен қарайтын, дүниетанымдық мәдениеті жетілген, креативті ойлауға дағдыланған, іскерлік қабілеттілігі биік, академиялық ұтқырлығы жоғары, гуманистік ойлауы басым, инновациялық іліммен қаруланған адамгершілік қасиеттері мол білікті мамандардың жаңа форматын қалыптастыру жұмыстарын атқарады.

Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру жүйесіне сәйкес Болон үдерісінің бағыттарын есепке ала отырып дамып келеді. Болон үдерісі – еуропалық жоғары білім беру аймағын қалыптастыру, жоғары білімнің еуропалық жүйесін жандандыру мәселесіне қатысты барлық атқарылып жатқан іс-әрекеттер мен құжаттардың жалпыланған атауы. Елімізде жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру жүйесінің әлемдік жүйемен бірігуі заңда көрсетілген білім беру саласындағы мемлекеттік саясаттың бір ұстанымы ретінде отандық жоғары мектептің жетістіктері мен дәстүрлерін сақтаған және дамытқан кезде ғана жүзеге асырылады.

Әрбір ел бірыңғай еуропалық білім кеңістігін құруға бағытталған нақты міндеттерді өзінше айқындайды. Алайда, бірыңғай деп Болон келісімінің мақсаттарын түсіну болып табылады. Олар еуропалық білім берудің бәсекеге қабілеттілігін арттыруға, білім және ғылым саласында еуропалық ынтымақтастықты дамытуға ықпал жасауға, еуропалық білім беруге қолжетімділікті кеңейтуге, жоғары білім беру деңгейлерінің салыстырмалы жүйесін қабылдау арқылы студенттер мен оқытушылардың мобильділігін кеңейтуге, оқу кредиттері жүйесін қолдануға, жоғары оқу орнын бітірушілерге дипломмен бірге жалпыға бірдей еуропалық қосымшасын беруге, сонымен қатар жоғары оқу орны түлектерінің академиялық дәрежелері мен басқа да біліктіліктерін еуропалық еңбек нарығына бағыттай отырып жұмыспен қамтамасыз етуге бағытталады.

А.Г.Асмоловтың зерттеулерінде үздіксіз педагогикалық білім берудің маңызды әлеуметтік қызметтері көрсетілген. Атап айтқанда: жеке тұлғаның жан-жақты, үйлесімді, шығармашылық дамуы – азаматтардың кәсіби іс-әрекеттері мен міндеттерін орындауға білім алушыларды даярлау; адам құқығының жалпыға бірдей декларациясында көрсетілген адамның білім

берудегі қажеттіліктерін адамның түбегейлі қажеттілігі ретінде қанағаттандыру; сабақтастық қағидасын ұстану. «Сабақтастық» қағидасын ұстану, бұл оқытудың кейбір тұстарының, кезеңдерінің, оқыту сатыларының байланысын көрсетеді. Демек алдыңғы алған білімдерін кеңейту, тереңдету, түсініксіз жайттарды қайта қарап, білімдерін, іскерлік-дағдыларын бір жүйеге келтіру, білім алушының кәсіби дамуына қарай оқу үдерісін жетілдіруді көрсетеді [89].

Үздіксіз педагогикалық білім беру педагогикалық білім берудің көпдеңгейлі құрылымымен байланысты. Көпдеңгейлі педагогика мамандықтар мен мамандануға кең және саналы таңдау жасауды қамтамасыз етеді, келесі сатыларда білім мен біліктілік алу үшін конкурстық іріктеу жасауға нақты мүмкіндіктер жасайды, білім берудің барлық жүйесінде шынымен де сабақтастық пен ашықтықты қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Қазақстандық білім беру жүйесінде үздіксіз оқыту үдерістерінің кешенін іске асыруда екі түрлі өзара байланыстағы сатыларды қамтиды, сонымен бірге үздіксіз білім – білімдегі бір саты мен келесі сатының жалғасып келуі, толассыздық. *Біріншісі*, білім алушыларды қандай да бір білім беру бағдарламалары (бакалавриат, магистратура және Ph.D докторантура) бойынша дайындау (болашақ мамандарды даярлау) болса, *екіншісі*, ересек тұлғаның кәсібилік бойынша өмір бойы білім алуы, өзін-өзі жетілдіруі, яғни ересек адамның кәсіби-экзистенционалдық тұрғыда өзін-өзі іске қосуы, біліктілігін арттырып отыруы т.б. деп түсіндіріледі. Оның көмегімен ересек адамдар өз қабілеттерін дамытады, біліммен байытады, кәсіби біліктілігін жетілдіреді немесе оларды жаңа бағытта қолданады. Екі түсінік бір-бірімен тығыз байланыста дамиды.

Бірінші саты негізінен жоғары білім алуға жаппай әлеуметтік сұранысты қанағаттандыруы қажет, бұл ретте бұл кезеңдегі оқыту кәсіптік іс-әрекеттің қандай да бір кең саласына бағытталуы қажет. Бұл кезеңде студенттер пәнаралық білім алуға, шетел тілдерін мегеруге және жаңа ақпараттық технологияларды пайдалануға мүмкіндік беретін әртараптандырылған бағдарламаларға қол жеткізе алуы қажет. Ал екінші сатыда оқыту әрбір салада көптеп саналатын нақты мамандықтардағы білім мен іскерлікті меңгеруге бағытталады. Сонымен қатар, бұл бағдарламада зерттеушілік пен өз бетінше жұмыс жасауға тиісті көңіл аударылуы қажет деп есептейміз.

М.Т.Громкова жоғары білім берудің көпдеңгейлі жүйесін бірізділіктің жиынтығы, әр деңгейде барынша күшейтілген білім компонентінен және бір базалық білім негізінде кәсіптік даярлық бағдарламаларының көптігінен құралған кәсіптік-білім беру бағдарламаларының сабақтастығы ретінде анықтайды [90]. Олай болса, көпдеңгейлі білім берудің ерекшелігі – даярлықтың түрлі сатыларында сан алуан білім беру міндеттерінің пайда болатындығы. Барлық кезеңдердегі маңызды міндет – шығармашылық ойлаудың қалыптасуы және өзін-өзі іске асыруға жағдайлар жасау.

Б.С.Гершунский көпдеңгейлі жүйе – сатылап жүзеге асатын, оқу жылдарына сараланған түрлі деңгейдегі кәсіптік біліктілік алу жүйесі; кәсіптік білім беру мекемелерінің жаңа түрін құрумен, жас мамандарды даярлауды біріктірумен, жіктеумен және қарқындатумен байланысты туындайтын құбылыс деп атайды [91]. Көпдеңгейлілік оқытудың барлық сатыларынан, төменгісінен бастап жоғарғыға дейін таңдап алған мамандығын меңгере және білімін тереңдете отырып өтуіне және білім алуына мүмкіндік береді.

И.О.Котлярованың пікірінше үздіксіз білім берудің жалпы идеясына сәйкес іске асырылатын көпдеңгейлі жүйенің көпдеңгейліліктен айтарлықтай айырмашылығы бар. Ол жүйенің ашықтығымен ерекшеленеді, яғни бакалаврларды даярлау бейінінің тізімі, мамандандырылған магистрлерді даярлау бағдарламасы ашық болып табылады, ол іске асырылудың кез келген кезеңінде біте береді, студентке басқа білім беру бағдарламасына ауысуға мүмкіндік беретін ауыспалы модульдерге ие. Көпдеңгейлі жүйе – бұл қарқынды және тұтас жүйе, яғни оның компоненттері өзара байланысты және өзара шарттас; бұл өзін-өзі дамыту мен өзін-өзі ұйымдастыруды жоспарлайтын - бейімді жүйе; экономикалық тұрғыдан да тиімді жүйе, себебі белгілі бағыт-бағдар бойынша бакалавр даярлауда аймақтың қажеттілігіне қарай өз ықпал ете алады.

Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистратураны дамыту жоғары білікті ғылыми-зерттеу және педагогикалық кадрларды даярлау жүйесін жаңартудың маңызды бағыттарының бірі болып табылады. Көпдеңгейлі жүйе жоғары бейінді қабілетке ие, өзінің кәсіби міндеттерін іске асыру тәсілдерін өз бетінше айқындай алатын, тәжірибелік әрекетте ғылыми әлеуетін ұтымды әрі тиімді пайдалатуға қабілетті магистрді даярлауды жоспарлайды.

Жоғары кәсіби білім беруді дамыту мәселелерін ашып көрсететін зерттеулерде үшдеңгейлі жүйе кәсіптік даярлықтың түрлі кезеңдерінде оқыту әдістерінің саналуандығын көрсетеді. Бакалаврларға берілетін жалпы, бастапқы базалық білім және жекелеген магистрлік бағдарламалар мен мамандандырулар бойынша мамандандырылған білімдер мен дағдылар – екеуі екі басқа білімдер, әрі оны оқыту әдістемесінде айырмашылықтар айтарлықтай. Бакалаврлардың бағдарламасындағы танысу білімдеріне қарағанда магистранттарға арналған білім бағдарламада өз бетінше білім алу, мейлінше шығармашылықпен білім алу іскерлігі маңызды орын алады. Оқытудың үшсатылы жүйесі студенттердің өз өмір жолын өз бетінше және жауаптылықпен таңдау, білім алу бағытын таңдау мүмкіндігін кеңейтеді және студенттерге түрлі саладағы білімді қиыстыра отырып, қолданыстағы мамандықтардың жігінде өздерін кәсіби әрекетке даярлауға мүмкіндік береді. Үшсатылы жүйенің тиімділігі сол магистранттарды табысты түрде тартатын ғылыми зерттеулердің көбеюінен, оқытушы-профессорлық құрамның біліктілігінің өсуінен көрінеді.

Ғылыми зерттеулерде жоғары білім берудің көпдеңгейлі құрылымы оқушының жеке тұлғасына түбегейлілік, тұтастық пен бағыттылықты құрайтын білім берудің жаңа парадигмасын іске асыратындығы айтылып жүр. Бұндай құрылым зияткерлік еңбек нарығының конъюктурасына әсер етеді; түлектердің білімділігін көтере отырып, «өмірлік білім алуға» даярлайды; «оқытудың жолын» таңдауға; орта білім беру және орта арнаулы білім беру мекемелерімен тиімді бірігуді қамтамасыз етеді; дипломнан кейінгі білім алуға және әлемдік білім беру жүйесінің бірігуіне мүмкіндік береді.

Психологиялық-педагогикалық әдебиеттердегі ғалымдардың зерттеулеріне қарағанда кәсіби шеберліктің қалыптасуы мен даму үдерісінде екі ұғым: құзыреттілік (компетенттілік) және құзырет (компетенция) ұғымдары пайдаланылып келеді. Біріншісі, С.Ожегов сөздігі бойынша, белгілі бір кәсіби қызметке байланысты, «қандай да болсын мәселеден хабардарлық, беделділік», ал екіншісі, «қандай да бір істі жүргізетін жеке адамның, мекеменің мәселелерді шешуге, іс-әрекет етуге, бір нәрсені істеуге құқықтылық шеңбері» [92].

Құзырет (Компетенция) – нақты әрекет пен процестерге байланысты тиімді, өнімді әрекеттер жасай алатындай дара тұлға сапаларының өзара байланысқан бірлестігі (білім, білік, дағдылар, қызмет түрлері) [93].

Зерттеу мәселемізді әдіснамалық тұрғыда негіздеу барысында болашақ маманның кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруға байланысты «құзыреттілік», «кәсіби құзыреттілік» «маман құзыреттілігі» ұғымдарына берілген әртүрлі түсініктемелердің бар екендігіне көзіміз жетті.

XX ғасырдың екінші жартысында дағдының қолданбалы мәніне байланысты «функционалдық сауаттылық» мағынасына ие болды. 1980 – 1990 жылдары сауаттылық анықтамасы жаһанданудың, оның ішінде жаңа ақпараттық технологиялардың қолданылуына байланысты одан әрі кең мағынаға ие бола бастады. 2002 жылы БҰҰ ның Бас Ассамблеясы «Сауаттылықтың он жылдығы» туралы резолюция қабылдап, сауаттылықты «адам құқықтарын негіздеуші» және адамның өзіне барлық «өмірлік дағдыларды» сіңіруінде маңызды мәнге ие деп көрсетті [94].

XXI ғасырда сауаттылықты неғұрлым кең мағынада – оқытудың мақсатын нақтылауға әкелетін білім қоғамы ретінде түсіне бастады.

«Методикалық терминдер сөздігінде» «Құзыреттілік (Компетенттілік) (латынның *competentis* – бейім сөзінен) – қандай да бір оқу пәнін оқу үдерісінде қалыптасатын білім, білік, дағдылар жиынтығы, сонымен қатар, қандай да бір қызметті орындай алу қабілеттілігі», – делінген.

Орыс тілінің сөздігінде «құзыреттілік» термині «әлдекімнің жақсы хабардар болуы мәселесі төңірегінде» берілген [95].

«Құзыреттілік» терминін XX ғасырдың ортасында Н.Хомский енгізген болатын, алғашында ол ана тілінде нақты тілдік қызметті орындау үшін қажет қабілеттіктер ұғымын берген.

Орта ғасырда оның негізіне кәсіби білім беруді рационалистік тұрғыда қарастыру алынса, Қайта өрлеу заманында тұлғаны жан – жақты дамыту идеясы алынды. XVIII ғасырда мұғалім құзыреттілігі негізінен оның адамгершілік сапалары мен кәсіби жауапкершілігімен (И.Кант); педагогикалық әдеп, адамгершілік, шыншылдығымен (И.Ф.Гербарт) анықталды. Орыс педагогикасы бұл кезде мұғалім құзыреттілігін оның адамгершілік туралы білімімен және кәсіби қызметті басқара алуымен өлшеді. Бұл идея кейіннен П.П.Блонскийдің, П.Ф.Каптеревтің, С.Т.Шацкийдің және т.б. еңбектерінде дамытылды.

Кәсіби құзыреттілік мәселелері, болашақ мамандардың құзыреттілігі туралы пікірлер кәсіби маман даярлау мәселелерімен айналысып жүрген отандық және шетелдік ғалымдар, педагогтар, психологтар еңбектерінде көрініс табуда. Бүгінгі күні шетел ғалымдарының еңбектеріндегі кәсіби құзыреттілік аықтамалары «тереңдетілген білім», «міндетті шешудегі теңдік жағдайы», «қызметті орындаудағы қабілеттілік» (Britell G.K., Blank W.E.) және басқалар бұл ұғымның мәнін толық аша алмайды [96].

Кордуэлл М. «Психология от А до Я» атты анықтамалық – сөздікте адамның құзыреттілігінің бірнеше түрінің анықтамасын ұсынады: когнитивті құзыреттілік – мәселені шешу және мақсатқа жету қабілеттілігі; әлеуметтік құзыреттілік - өзге адамдармен қарым – қатынас орнату қабілеттілігі [97].

Білімнің тұлғалық және әлеуметтік мәнін байланыстырудағы құзыреттіліктің маңыздылығына тоқтала келе, А.В. Хуторской оны қазіргі білім берудегі дағдарыстан шығудың бір жолы және жеке тұлғаның өзара байланысты сапаларының үйлесімі ретінде қарастырады [98].

Құзыреттілік және құзырет ұғымдары мәселесін талдаған ғалымдардың (Дж. Равен, Р. Уайт, Н. Хомский, А.В. Хуторской, Н.В. Кузьмина, А.К. Маркова т.б.) пікірлеріне сүйене отырып, И.А. Зимняя білім берудегі құзыреттіліктің үш кезеңін ұсынады:

Бірінші кезең (1960-1970) ғылыми аренаға «құзыреттілік» категориясының енуімен, құзыреттілік, құзырет ұғымдарының шектеулілігінің алғы шартының жасақталуымен сипатталады. Осы кезден бастап грамматиканың өзгерушілік қызметі мен тілдерге оқыту теориясында тілдік құзыреттіліктің әртүріне зерттеу жүргізіле бастады, «коммуникативті құзыреттілік» ұғымы енгізілді.

Екінші кезең (1970-1990) тілдерге оқыту теориясы мен практикасында және басқарудағы, жетекшіліктегі, менеджменттегі кәсібилікке, қарым – қатынас мәдениетіне үйретудегі «әлеуметтік құзыреттілік» ұғымының мазмұнының анықталуымен байланысты.

Бұл кезеңде құзыреттіліктің мәнін ашуға ұмтылыс жасалды. И.А. Зимняя Дж. Равеннің еңбегіне сүйене отырып, бұл ұғымның мазмұны бір – біріне байланыссыз, біреулері когнитивтік, біреулері эмоционалдық сфераға жататын көптеген құзыреттіліктерден тұратынын анықтады. Бұл компоненттер тиімді тәртіп түрі ретінде бір – бірін ауыстыруы да мүмкін. Ол

өз еңбектерінің бірінде үш топқа біріктірілген он негізгі құзыреттіліктерді қарастырады:

1. Адамның жеке тұлғалық іс-әрекет пен қарым-қатынас субъектісі ретіндегі құзыреттіліктер;

2. Адамның өзара іс-әрекеті мен әлеуметтік саласына қатысты құзыреттіліктер;

3. Адамның іс-әрекетіне қатысты құзыреттіліктер [82, 476].

Дж. Равеннің тұжырымдамасы кәсіби құзыреттілікті қалыптастырудың ішкі және сыртқы шарттарын жасау, кәсіби маман тұлғасын тәрбиелеу мәселелерін қарастырады. Құзыреттіліктің жетекші компоненттерін анықтай отырып, ол адамның алдына қойған мақсатын орындауға көмектесетін қырыққа жуық сипаты мен икемділігін атайды [99].

Дж. Равен құзыреттілік қатарына мыналарды жатқызады:

-құндылықты және оның нақты мақсатқа қатынасын неғұрлым анық түсіну тенденциясы;

- өзінің іс - әрекетін бақылап отыру тенденциясы;

- іс - әрекеттегі эмоция;

- өз бетінше оқуға икемділік және дайын болу;

- кері байланысты іздеу және қолдану;

- өзіне өзінің сенімі;

- өзін - өзі бақылау;

- бейімділік;

- шарасыздық сезімінің болмауы;

- болашақ туралы ойларға бейімділік;

- мақсатқа жетуге байланысты мәселеге көңіл аудару білу;

- өзіндік ой, жекелік;

- сын тұрғысынан ойлау;

- күрделі мәселелерді шешуге дайындық;

- мазасыздық туғызатын және даулы мәселелерді шешуге дайындық;

- қоршаған ортаның мүмкіндіктері мен ресурстарын анықтау мақсатында зерттеу (материалдық және адами тұрғыда);

- мақсатқа жету жолында жаңа идеялар мен инновацияларды пайдалануға дайындық;

- қайсарлық;

- ресурстарды пайдалану;

- сенім;

- шешім қабылдауға қабілеттілік;

- жеке жауапкершілік;

- мақсатқа жету жолында бірігіп жұмыс істеуге қабілеттілік;

- басқа адамдарды тыңдай білу;

- жұмыстастардың жеке бас әлеуетін субъективті бағалауға ұмтылыс;

- басқаларға өзбетінше шешім қабылдауға рұқсат беруге дайындығы;

- дау-жанжалды шеше білу және әртүрлі көзқарасты жұмсартуға икемділік;

- бағыныштылық жағдайында тиімді жұмыс істей білуге қабілеттілік;
- басқа адамдардың өмір сүру дағдысына төзімділікпен қарау;
- ұйымдастырушылық және қоғамдық жоспарлаумен айналысу дайындығы.

Европа кеңесі (1990ж.) құзыреттілікті стратегиялық, әлеуметтік, әлеуметтік – лингвистикалық, тілдік, оқу құзыреттіліктеріне бөледі. Осы құзыреттіліктер соңғы жылдары мұғалімнің кәсіби іс - әрекетіне байланысты қолданыла бастады.

«Құзыреттілік» термині әдетте белгілі бір әлеуметтік - кәсіби статус иесіне байланысты қолданылады және оның сол істі атқарудағы түсінігі, білімі, білігінің орындалуға тиіс мәселенің нақты өз деңгейінде шешілуімен сәйкестілігі арқылы сипатталады.

Э.Ф. Зеердің зерттеуінде кәсіби білім салыстырмалы талдау жүйесінде беріледі, маманның әлеуметтік - кәсіби даярлығы кәсіби біліктілікпен, негізгі біліктілік және құзырлылықпен анықталады [100].

Біліктілік - қызметкердің кәсіби даярлығының түрі, оның белгілі бір жұмыс саласындағы білімі, іскерлігі мен дағдысы.

Тұлғаның негізгі біліктілігі дегеніміз - тұлғаның белгілі бір кәсіби сала бойынша орындалатын жұмысқа қажетті жалпыкәсіби білімі, іскерлігі, дағдысы және қабілеттілігі мен қасиеттері.

Оның еңбектерінде негізгі біліктіліктің бес түрі анықталған: әлеуметтік - кәсіби бағыттылық (қажеттіліктің, мотивтің, құндылықтың үстемдігін сипаттайды); кәсіби құзырлылық (жалпы кәсіби және саяси білім мен дағдылар, оқу үдерістерін ұйымдастыру мен жобалау, мәселені шешу т.б.); когнитивтік қабілеттілік (қадағалау, бақылау, креативтік, т.б.); тұлғалық қасиеттер (дербестік, жауапкершілік, сенімділік) және кәсіби маңызды психофизиологиялық қабілеттер (іс-әрекет координациясы, реакцияның шапшаңдығы, сөйлеу, эмоциясы т.б.) [101].

Болашақ маманның кәсіби даярлығы өз алдына дербес, бір – бірімен тығыз байланысқан, ғылыми – теориялық, қоғамдық – саяси, психологиялық – педагогикалық және арнайы даярлықты біріктіретін біртұтас жүйе болып табылады.

Ғылыми–теориялық даярлық ЖОО оқу пәндері арқылы ғылым негіздерімен таныстырып, олардан терең теориялық білім беруге дайын болуды көздейді.

Қоғамдық – саяси даярлық болашақ мамандарды қоршаған дүниені, табиғатты, қоғамдық өмірдің құбылыстарын тану әдіснамасына, әлеуметтік – экономикалық даму мәселелерін пайымдау, талдау, маңыздысын ажырата білуге, адамдармен қарым – қатынастағы жоғары мәдениеттілікке үйренуге мүмкіндік береді.

Психологиялық–педагогикалық және арнайы даярлық болашақ маман ретінде жан – жақты қалыптасуға жағдай жасайды.

Бірқатар ғалымдар педагогикалық білімнің негізі педагогтарды кәсіби даярлау екендігін айтады. Кәсіби педагог - маман әдістемені жақсы меңгеруі,

оқушыларды дамытуда оқу құралын мақсаттылықпен пайдалана білуі керек. Күрделі жұмысты шығармашылықпен шешуде оқушылардың техникалық ойлау қабілетін іс - әрекетімен дұрыс ұштастырып, оны саналы түрде қабылдай білуге баулу қажет. педагогтың кәсіби сапасы мен тұлғалық қабілеті болашақ ұрпақты оқыту, дамыту және тәрбиелеудегі шығармашылық іс - әрекетті орындауға бағытталады.

Болашақ маман – педагогтың іскерлігі оның даярлығының негізгі компоненті болып табылады. Сондықтан, маманның кәсіби-педагогикалық іскерлігі қоғамдық - саяси, жалпы ғылыми, арнайы, психологиялық-педагогикалық және кәсіби - әдістемелік білім жүйесінің негізінде қаланады және осы сапалардың бір - бірімен ұштаса қалыптасуы педагогтың кәсіби іс-әрекетін атқаруға қабілеттілігі деп түсінеміз.

Болашақ мұғалімді терең әдіснамалық және теориялық тұрғыда даярлау қай кезде де күн тәртібінен түспек емес.

Зерттеу барысында кәсіби-педагогикалық құзыреттілікті қалыптастырудың ғылыми-педагогикалық негіздерін ғалымдардың бірнеше бағытта зерттегені байқалды.

Бірінші бағыттағы ғалымдар (Т.Г. Браже, Н.Н. Лобанова, Н.И. Запрудский және т.б.) кәсіби құзыреттілікті «сапалар мен іскерліктердің» жүйесі ретінде түсінеді және кәсіби-педагогикалық құзыреттілікті философиялық, психологиялық, мәдениеттік, әлеуметтік және тұлғалық тұрғыдағы жүйе ретінде қарастырады.

Екінші бағыттағы ғалымдар (В.А. Сластенин, Л.И. Загвязинский, А.И. Мищенко, Г.И. Хозяинов және т.б.) кәсіби-педагогикалық құзыреттіліктің педагогикалық шеберлікпен байланысын және айырмашылығын зерттеді.

Үшінші бағыттағы ғалымдар (Е.В. Бондаревская, А.А. Вербицкий, Б.С. Гершунский, Н.С.Розов және т.б.) кәсіби-педагогикалық құзыреттілікті тұлғаның білімділігімен, дамығандығымен, тәжірибесімен, жеке қабілеттерімен, білімін үнемі жетілдіруге ұмтылысымен, адамдармен мәдениетті қарым-қатынас жасай білуімен байланыстырады.

Төртінші бағыттағы ғалымдар (Н.В. Кузьмина, М.И. Лукьянова, А.К. Маркова, Л.И. Митина, Е.М. Павлютенков және т.б.) кәсіби-педагогикалық құзыреттілікті іс-әрекеттік тұрғыдан қарастырады.

Н.В.Кузьмина құзыреттілікті жеке тұлғаның қасиеттері ретінде қарастырады. Оның пікірінше құзыреттіліктің бес түрі бар:

1. Оқытатын пән бойынша арнайы және кәсіби құзыреттілік.
2. Оқушылардың білім, біліктерін қалыптастыру тәсілдері бағытындағы әдістемелік құзыреттілік.
3. Қарым – қатынас аясындағы әлеуметтік – психологиялық құзыреттілік.
4. Оқушылардың ынтасы, қабілеті аймағындағы дифференциалды – психологиялық құзыреттілік.
5. Тұлғаның өзінің және өзіндік іс-әрекетінің жетістіктері мен кемшіліктері айналасындағы аутопсихологиялық құзыреттілік [102].

Үшінші кезең мұғалімнің кәсіби іс-әрекетін психологиялық тұрғыда ғылыми категория ретінде сипаттайды.

Білім беруді жаңарту негіздерінің бірі ретінде құзыреттілік тұрғыдан келуді жақтаушылар күтілетін нәтижелер тұжырымдамасын құруда. Бұл тұрғыдағы көзқарасты М.В. Рыжков өз еңбегінде:

-«құзыреттілік» ұғымы тек танымдық (когнитивтік) және технологиялық құраушы ғана емес, әрі мотивациялық, әлеуметтік және мінез – құлықтық, яғни оқыту нәтижелерін (білім, білік, дағды), құндылық бағдар жүйелерін қамтиды;

- құзыреттілік – алған білім, білік, тәжірибе, мінез-құлық тәсілдерін нақты жағдаятта, нақты іс - әрекет жағдайында жұмылдыру қабілеті;

- құзыреттілік ұғымында «нәтижеден» қалыптасатын білім мазмұны интеграциясы;

- құзыреттіліктер тек білім беру мекемелеріндегі оқыту үдерісінде ғана емес, яғни дәстүрлі және дәстүрден тыс білім алу жағдайында да қалыптасады [103].

Э.Ф. Зеердің еңбегінде базалық құзыреттіліктер: жалпы ғылыми ұғымдар, қоғам мен адам іс-әрекетінің негізгі заңдары, ақпараттық – коммуникациялық, әлеуметтік – экономикалық, азаматтық – құқықтық құзыреттіліктерді қамтиды [104].

«Кәсіби құзыреттілік» ұғымы туралы бірыңғай пікір жоқ екені байқалады. Көбіне бұл ұғым кәсібиліктің жоғары деңгейін бейнелеуде қолданылады. Кейбір авторлардың еңбектерінде «кәсіби құзыреттілік» ұғымы «кәсіби қызметке даярлық» (В.А. Сластенин, Н.Н. Лобанова, А.И. Панарин және т.б.) және «педагогикалық кәсібилік» (А.И. Пискунов, В.В. Косарев және т.б.) ұғымымен теңестіріледі.

Білім беру саласында құзыретті маман қалыптастыру мәселесінің зерттелуі ХХ ғасырдың 80-90 жылдары қарқынды жүре бастады. Кәсіби – педагогикалық құзыреттілік пен оның жекелеген түрлерінің жалпы феноменологиясы В.А. Адольфтің, Е.В. Бондаревтің, Н.В. Кузьминаның және т.б. еңбектерінде көрініс тапты. Мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігінің әртүрлі аспектілерін К.А. Абульханова, Л.И. Мищенко, М.В. Прохорова, Е.И. Рогов, Д.С. Савельев, В.А. Сластенин, Н.Ф. Талызина, А.И. Щербаков және т.б. зерттеді.

Кәсіби білім берудегі құзыреттілік тұрғы әртүрлі құзыреттілік түрлерінің жиынтығы арқылы күтілетін нәтижені қалыптастыруды көздейді.

Кәсіби құзыреттілікті зерттеу барысында ғалымдар оның жекелеген бағыттарына баса назар аударады. Мысалы, Н.В. Кузьмина арнайы – педагогикалық, ғылыми – педагогикалық, әдістемелік және құзыреттіліктің басқа да түрлерін қарастырса [105], М.В. Прохорова – басқарушылық құзыреттілікке [106], А.А. Реан, Е.С. Алешина – дифференциалдық – психологиялық құзыреттілікке, Т.Б. Руденко дидактикалық - әдістемелік құзыреттілікке назар аударды [107].

Латынның «compeete» деген термині «білу», «жасай алу», «дегеніне жету» деген мағыналарды береді. Бұл жалпы алғанда құзыреттіліктің мәнін анықтайды. Кәсіби құзыреттілік категориясын айқындау үшін оларды әр түрге айналдыру, нақтылау және жалпы логикалық ұғымға біріктіруді жүзеге асыру керек.

«Білу» тек кәсіби қызметтерді жүзеге асыру үшін қажетті нақты, ақиқат білім ғана емес, сонымен қатар ақиқат мәні бар және білім мен білікті қолдануға бағыттайтын құндылық болып табылады.

«Жасай алу» педагогикалық үдерісті жүзеге асыру амалы ғана емес, адамның ең басты білігі өзінің ішкі жан дүниесін еркін және саналы сезіне білуде де, сыртқы кәсіби педагогикалық қызметте де субъект бола білу.

«Дегеніне жету» - қойылған мақсатқа заң, адамгершілік және мәдениет шеңберінде жете білу [108].

Жоғары және орта арнаулы педагогикалық оқу орындарының студенттеріне арналған сөздіктің авторлары Г.М. Коджаспирова, А.Ю. Коджаспиров құзыреттілік терминіне «жалпымәдени құзыреттілік - өз білімін жетілдіруге және пайда болған танымдық мәселелерді өзбетінше шешуге және өз көзқарасын анықтауға қажетті білімділіктің деңгейі; кәсіби шебер мұғалімнің құзыреттілігі – мұғалімнің педагогикалық қызметінде қалыптасуына, педагогикалық қарым – қатынас және белгілі бір құндылықты, мұратты, педагогикалық сананы жеткізуші жеке тұлға ретіндегі қажетті білім, білік және дағды жиынтығын меңгеруі» деп анықтама береді [109].

Мұғалімнің кәсіби құзыреттілігін ғалымдар кәсібиліктің бір баспалдағы (Е.В. Андриенко, Ю.В. Варданян, В.И. Журавлев, Т.В. Новикова, Н.Ф. Талызина); мұғалімнің педагогикалық қызметін жүзеге асыру үшін қажетті білім, білік, дағды және қабілеттіліктің, психологиялық сапалардың жүйесі (А.А. Вербицкий, А.К. Маркова); білім және мұғалімнің тұлғалық қасиеттерінің негізінде педагогикалық қызметті орындау формасы (Е.М. Павлютенков) ретінде қарастырады.

Кәсіби құзыреттіліктің түрлі бағыттары ғалымдар еңбектерінде жан – жақты қарастырылған. Педагогикалық бағыттылықты қалыптастыру негізі – А.А. Орлов, И.Я. Фастовец, С.Т. Каргин; маңызды кәсіби сапаларды дамыту – Е.П. Белозерцов, И.А. Колесникова, А.Е. Кондратенков, Н.В. Кузьмина, И.Я. Лернер, Н.Д. Левитов, М.Н. Скаткин, В.А. Сластенин, Ш.Т. Таубаева; педагогикалық шығармашылық мәні – В.Н. Андреев, Ю.Н. Кулюткин, В.И. Загвязинский, М.М. Потапник; педагогтың кәсіби қызметінің психологиялық негізі – Л.С. Выготский, В.В. Давыдов, А.Н. Леонтьев, Д.Б. Эльконин, Б.Т. Кенжебековтің т.б. еңбектерде ғылыми негізде тұжырымдалған. Сонымен қатар жекелеген пәндер бойынша біліктіліктерді қалыптастыруға А.Е. Әбілқасымованың, Б.Б. Баймұхановтың, М.Ә. Құдайқұловтың, Ж.А. Қараевтың, С.Е. Шәкілікованың, А. Нұғысованың және басқалардың еңбектерінде ерекше көңіл бөлінген.

В.А.Сластенин, И.Ф.Исаев, Л.И.Мищенко және т.б. педагогтік мамандықтың ерекшелігіне орай педагогтің кәсіби құзыреттілігі ұғымын оның педагогикалық қызметті жүзеге асыруға теориялық және практикалық жағынан дайындығы мен кәсіби шеберлігінің бірлігі ретінде түсіндіреді. Бұл жағдайда кәсіби құзыреттіліктің құрылымы неғұрлым жалпыдан жеке біліктілікке бағытталған педагогтік біліктілік арқылы анықталады. Мұғалімнің педагогикалық ойлай білудегі (ішкі, ойлау әрекеттері) жалпылама біліктілігі кезінде байқалатын теориялық дайындығының мазмұны мұғалім бойындағы аналитикалық, болжамдық, жобалау және рефлексивтік біліктіліктердің болуымен анықталады. Практикалық дайындығының мазмұны педагогтің әртүрлі біліктіліктерінің (сыртқы, практикалық) қалыптасуымен айқындалады. Оларға: біріктіре білу, ақпараттық, дамытушылық және бағдарлық қабілеттерді біріктіретін ұйымдастырушылық қабілеті; перцептивтік, педагогикалық қарым - қатынас және педагогикалық техниканы (жеке оқушының және оқушылар ұжымының белсенділігін көтере білу); қолданбалы біліктілігі (ән айта білу, сурет сала білу, музыкалық аспапта ойнай білу, үйірме жетекшісі, нұсқаушы т.б.) жатады [110].

Осындай көзқарасты кәсіби құзыреттілікке мұғалімнің алға қойылған педагогикалық міндеттерді тиімді шешудегі жеке мүмкіндіктері деп анықтама бере отырып, «Введение в педагогическую профессию» оқу құралының авторлары В.А. Мищериков және М.Н. Ермоленко да қолдайды. Бұл үшін мұғалімге педагогикалық теорияны жете білумен қатар оны практикада қолдана білу қажет, сондықтан педагогтік құзыреттілікті оның теориялық және практикалық даярлығының педагогтік қызметті жүзеге асырудағы бірлігі деп түсінуге болады [111].

Маманның кәсіби шеберлігін, мәдениетін жетілдірудің психологиялық – акмеологиялық негіздерін ашу барысында К.А. Абульханова кәсіби құзыреттілікті субъектінің күнделікті қызметтік міндетін орындауына кәсіби даярлығы және оның инновациялық – акмеологиялық мәдениетінің түйінді буыны дей келіп, құзыреттіліктің құрылымының компоненттері қажетті білім, білік, дағды; адамның жеке психологиялық ерекшеліктері болып табылады дейді [112].

Т.Г. Браже кәсіби шеберлік пен мұғалімдерді аттестаттауды зерттеуде кәсіби құзыреттілікті мұғалімнің білім, білігін, құндылық бағдарын және мәдениетінің интегративті көрсеткішін (сөйлеу мәдениеті, қарым – қатынас стилі, өзіне және өзінің қызметіне көзқарасы) қамтитын көп факторлы құбылыс ретінде қарастырады [113].

Педагог қызметінің кәсіби сапасы мәселелерін, оның шеберлігі мен профессионалдығын, мұғалімге қойылатын талаптарды зерттей келе, Н.В. Кузьминаның көзқарасы бойынша дифференциалдық-психологиялық құзыреттілік оқушылардың тұлғалық ерекшеліктерін, бағыттылығын анықтай білу, адамдардың эмоциялық жағдайын ажырата білуден; оқушылармен, әріптестермен, басшылармен сауатты қарым-қатынас орнатудан тұрады.

Аутопсихологиялық құзыреттілік өзінің іс - әрекетінің, қызметінің деңгейін, қабілетін білу; өзін - өзі кәсіби жетілдірудің жолдарын, тәсілдерін білу; өзінің жұмысындағы, жеке басындағы кемшіліктердің себебін көре білу; өзін-өзі жетілдіруге ұмтылу деп түсінеді [114].

Н.Н.Коршунова болашақ маман құзыреттілігіне оның педагогикалық қарым – қатынас және белгілі бір құндылықтарды жеткізуші тұлға ретіндегі педагогикалық қызметінің қалыптасу дәрежесін, көрсететін кәсіби білім, білік және дағдылардың қажетті жиынтығын меңгеруі деп анықтама береді [115].

М.Н.Карапетова болашақ маман педагогикалық құзыреттілігін тұлғаның объектіге, құралдарға, педагогикалық еңбектің шарттарына және оқушының жеке басынан табылуға тиіс сапаларды қалыптастыру моделін жасауға деген сезімінен тұратын жеке сапалық қасиеттерінің жиынтығы ретінде қарастырады [116].

И.А. Колесникованың пікірінше, кәсіби педагогикалық құзыреттілік педагогтің беделі мен жетістіктерін және сол нақты тарихи кезеңдегі нормаларға, стандарттарға және талаптарға сәйкес педагогикалық міндеттерін орындау қабілеттілігін қамтитын кәсіби – тұлғалық сипаты болып табылады [117].

Л.М. Митина мұғалімнің кәсіби дамуының психологиялық факторларын, шарттары мен қозғаушы күштерін зерттей келіп, тұлғаның интегралдық сипаттарының қатарындағы кәсіби дамуының факторларының бірі ретінде мұғалімнің кәсіби бағыттылығын және педагогтік құзыреттілігін бөліп көрсетеді. Педагогтік құзыреттілікті Л.М. Митина психологиялық әдебиеттердегідей тек қызметтік контексте ғана емес, мұғалімнің бүкіл еңбегі, оның ішінде білім, білік, дағды, сонымен қатар оларды жүзеге асырудың жолдары, қарым – қатынас, тұлғаның дамуы, өзін - өзі дамытуы, бір сөзбен айтқанда, пәнді, оны оқытудың әдістемесі мен дидактикасының үйлесімді сәйкестігі ретінде кең түрде қарастырады [118].

Мұғалімнің кәсіби құзыреттілігінің психологиялық тұжырымдамасын жасай отырып, А.К. Маркова мынадай анықтама береді: «кәсіби құзыреттілік - бұл мұғалімнің білім, білік және осы еңбекті жүзеге асыруға қажетті олардың нормативтік белгілерінен хабардарлығы; психологиялық сапаларды меңгеруі, нормаға және үлгіге сай нақты кәсіби қызмет» және оның мазмұнын екі көрсеткішке – процессуалдық және нәтижелілікке бөледі. Процессуалдық көрсеткіш үш блоктан тұрады: педагогикалық қызмет, педагогикалық қарым – қатынас және мұғалімнің жеке бас тұлғасы – теориялық жағынан тепе – тең емес, практикалық жағынан жиі сәйкес келетін оның еңбегінің үш жағы. Нәтижелік көрсеткіш екі блокқа бөлінеді – оқу және оқыту, тәрбиелілік және тәрбиелену [118].

Е.В. Набиева университет студенттерінің зерттеушілік қызметке дайындығын зерттей отырып, педагогикалық зерттеушілік құзыреттілікті үш функционалдық компоненттен (педагогикалық мониторинг, педагогикалық рефлексия және педагогикалық фасилитация) тұратын және зерттеушілікке

деген ынта негізіндегі нақты білім, біліктердің жиынтығынан тұратын күрделі педагогикалық құбылыс деп есептейді [119].

Н.А. Разина мұғалімнің кәсіби – педагогикалық құзыреттілігінің білім беру стандартына сәйкес моделін жасай отырып, оны мұғалімнің мамандығын оқушылардың тұлғасын қалыптастырудың құралы, педагогикалық міндеттерді тиімді шешудегі біліктердің жиынтығы ретінде қабілетіне айналдыруды ұсынады және кәсіби құзыреттіліктің екі құрылымын: арнайы – педагогикалық, психологиялық – педагогикалық құзыреттіліктерді бөліп көрсетеді [120].

Е.Ю. Рубинштейн мұғалімнің кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру мәселесін білім беруді гуманитаризациялау жағдайында қарастыра келіп, төмендегіше анықтама береді: мұғалімнің кәсіби – педагогикалық құзыреттілігі – бұл жалпы және кәсіби білім, практикалық білік және мұғалімнің жеке сапаларының өзара байланысы [121].

Белорусь ғалымдары (А.И. Жук, Н.Н. Кошель, С.Г. Молчанов және т.б.) бүгінгі педагог тек қана практикалық міндеттерді шешіп қоймай, сонымен қатар тұтас педагогикалық үдерісте белсенділік танытып, білім беруде зерттеуші, жобалаушы міндеттерін де атқара алуы керек. Осыған байланысты мұғалімнің кәсіби құзыреттілігінде олар білім беру жобасының авторлары мен оларды жүзеге асырушылардың пәндік практикалық қызметіне сәйкес келетін арнайы құзыреттілікті, кәсіби және инновациялық құзыреттілікті бөліп қарастырады [122].

Г.А. Трофимова болашақ мамандарды коммуникативтік құзыреттілігін гуманистік құндылықтар негізіндегі тиімді педагогикалық қарым – қатынасқа бағытталған қабілеттілік деп түсіне отырып, педагогикалық практика барысында қалыптастыруды мақсат етеді [123].

Қазақстан Республикасы мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандартында «базалық құзырет» ұғымы қолданылып келеді [124]. Бұл құзыреттіліктер - өмірдегі мәселелер мен жағдайларды шешуде іс - әрекеттің сапалы, табысты өтуін қамтамасыз ететін жеке тәжірибеге енген білім, білік, дағды, қабілеттің жинағы немесе әмбебап жүйесі. Сондықтан осы тұрғыда жоғары кәсіби білім беру базалық құзыреттіліктерді қалыптастыруға бағытталуы тиіс. Құзырет білім, білік, шығармашылық әрекеттің қорытындысына сүйеніп, төмендегідей негізгі белгілерімен ерекшеленеді:

1. Көп функциялы – күнделікті, кәсіби және әлеуметтік өмірде кездескен кез келген жағдайдан шыға алады және кезкелген мақсатты және міндетті шеше алады.

2. Метапәнділік және пән аралық – бұл түрлі жағдайда қолданылады.

3. Интеллектуалдық дамуды, яғни абстракциялық ойлауды, рефлексия, өзінің жеке позициясын анықтай алуды, өзін - өзі бағалауды, сын тұрғысынан ойлауды талап етеді.

Кесте 2 – «Құзыреттілік», «кәсіби құзыреттілік» ұғымдарының контент талдауы

Ғалымдардың аты-жөні	Тұжырымдары
М.Х.Балтабаев	Әмбебап және прагматикалық ұғым, өзіне жүйелі талдау, ортаның инновациялық өзгерістерге психологиялық және зияткерлік ашықтықты кіріктіретін қабілет.
Б.Т.Кенжебеков	Шеберлік пен мәдениеттің жоғарғы деңгейі, іс-әрекетті ұйымдастыруға шығармашылық амалды қолдану, өз-өзің дамытуға үнемі дайындық.
Б.С.Гершунский	Ол келесі педагогикалық ізденіс, таңдалған бағытты түзете отырып, оқытудың нақты жобаларын жасау кеңістігін кеңейтуге мүмкіндік беру керек.
Ю.В.Громыко	Біреудің игеруге ұсынған «дайын білімі» игерілмейді, осы білімнің пайда болу жағдайы айқындалады.
Б.Д. Эльконин	«Қосылу жағдайларын» жасап, алдын ала ойластыру керек.
В.А.Болотов В.В. Сериков	Бірінші орынға оқушының ақпаратқа ие болуын емес, әртүрлі жағдайдағы мәселелерді шеше алу білігін қояды.
Ю.Г.Татур	Бұл оның жемісті шығармашылық іс-әрекеті үшін іс жүзінде өз әлеуетін (білім, білік, тәжірибе, жеке қасиеттері) жүзеге асыру ынтасы мен қабілеті (даярлығы).
А.А.Вербицкий	Ол оқушылардың біртұтас танымдық іс-әрекетінде пәндік-технологиялықпен қоса, әлеуметтік-адамгершілік құрамдас бөліктерінің дамуына бағытталуы керек.
Г.Чанышева	Күрделі байланыс дағдылары мен біліктеріне ие болу, жаңа әлеуметтік құрылымдарға сай біліктерді қалыптастыру.
Э.Зеер	Жинақталған, әмбебап білімге қарағанда әрекеттік, тәжірибеге бағытталған сипатқа ие.
З.Сазонова	Аумақты ақпараттық өрісте сауатты жұмыс істей алу.
О.Волкова	Жылдам өзгертін ақпараттық өрісте кәсіби іс-әрекетті жүзеге асыру қабілеті.
Т.В.Поштарева	Адамның білім мен тәжірибеге негізделген өзара түсіністікке және өзара әрекеттестікке дайындығы.
А.Дорофеев	Іс-әрекетке когнитивті дайындық пен саналы оң қатынас.
М.Носков	Жаңа бәсекеге қабілетті өнім жасау барысында білім мен білікті іс жүзінде қолдана алу қасиеті.
О.Ларионова	Нұсқалық, өзара байланыс, интегративтілік, әлеуметтік және жеке тұлғалық мәні бар қасиеттерге ие.
А.Фатыхова	Оның санасында білімнің, өзін өзі тану мен жеке тұлғалық сипаттарын танудың көрініс табуы, осы білімдердің ерекше түрде құрылысын жасай алу қабілеті.
Е.Я.Коган	Білім алудың тікелей нәтижесі, ол оқушылардың іс-әрекет тәсілдерінің белгілі бір жиынтығын (мәзірін) игеруі арқылы көрінеді.

Көріп отырғанымыздай, жоғарыдағы психологиялық-педагогикалық әдебиетке жасалған талдауда ақпаратқа ие болу арқылы құзыреттіліктің қалыптасатындығын көрсетті: 1) ақиқат құбылыстарын тану мен түсіндіруде; 2) заманауи техника мен технологияны меңгеруде; 3) адамдардың өзара қатынасында, этникалық ережелерде, өз әрекет-қылықтарын бағалауда; 4)

шынайы өмірде әлеуметтік рөлдерді атқару кезінде; 5) құқықтық ережелерде, әкімшілік құрылымдарда; 6) кәсіби даярлығын жетілдіру барысында; 7) қажет болғанда жеке басының мәселелерін шешу: өмірдегі орны, өмір салтын таңдау.

Ғалымдар іс-әрекеттің бағыт-бағдарлық негізінің құрылымында мынадай бөлшектерді бөліп қарастырады:

- а) пән мен тәсілдер (ойлау, ұйымдастырушылық, байланыс);
- ә) осы іс-әрекетте жасалатын пән мен үрдістің мәні туралы ұғымдық білім;
- б) өз тәжірибесінде мақұлданған іс-әрекет тәсілдерінің жиынтығы;
- в) осы іс-әрекетті шешілуге міндетті тапсырмалардың толық емес, ақпараттар жеткіліксіз, себеп-салдарлық байланыстың айқын емес, шешімдердің белгілі нұсқаларының жарамсыз болуы сияқты мәселелік жағдайда орындау тәжірибесі;
- г) құндылық-мәндік мақсаттарына сәйкес жағдайларға және өзінің мінез-құлқына өзіндік сынық жүргізу жағдайында көрініс табатын рефлексия тетігі. Осылайша, құзыреттілік жеке адамның қасиеті ретінде сан алуан түрде болады: біліктілік дәрежесі, жеке тұлға ретінде өзін өзі көрсете алу тәсілі (әдеті, өмір салты, қызығушылығы), жеке адамның өз бетінше дамуының нәтижесі немесе қабілеттілігінің көрініс табу түрлері ретінде.

Ғалымдардың зерттеуінде құзыреттілік ұғымы өз құзыреттілігі аясында өз құқығына, міндет-борышы мен қажетті өкілеттілігі бар кәсіби міндеттер саласына сәйкес өз бетінше әрі жауапкершілік таныта отырып әрекет ете алу қабілеті деген мағынада қарастырылып, төмендегідей бағыттары қарастырылады:

- алдын-ала анықталған кез-келген мәселелерді шешу, жасау және талдау үшін, білім мен білік, өмірлік тәжірибелерді игеру;
- өмірде кездесетін танымдық кедергілерді өзбетінше шешу, жеке көзқарастарды анықтау үшін қажетті маманның білімділік деңгейі;
- маманға белгілі бір саланың стандарт талабына сай қойылатын жоғары біліктілік дайындығы;
- өмірге қажетті нақты кәсіби біліктілік пен білімді игеру т.б. Бұдан «құзырет» ұғымының кәсіби-педагогикалық мәні бар деген қорытынды жасауға болады.

Бұл өз кезегінде қазіргі педагог мамандардың шәкірттерді оқытуда, білім беруде, тәрбиелеп өсіруде мемлекеттік стандарттың талаптарына сәйкес құзыреттіліктерді бойына сіңірген жеке тұлғаны қалыптастыру болып табылады. Мұндай құзыреттіліктің қатарына мыналар жатады:

- бағдарлы құзыреттілік (азаматтық белсенділік, саяси жүйені түсіну, баға бере білу, елжандылық, т.б.);
- мәдениеттанымдылық құзыреттілік (ұлттық ерекшеліктерді тани білу, өз халқының мәдениеті мен өзге ұлттар, әлем мәдениетін салыстыру, саралай білу қабілеті);

- оқу-танымдық құзыреттілік (өзінің білімділік қабілетін ұйымдастыра білу, жоспарлай білу, ізденушілік-зерттеушілік әрекет дағдыларын игеру, талдау, қорытынды жасай білу);

- коммуникативтік құзыреттілік (адамдармен өзара қарым-қатынас тәсілдерін білу, мемлекеттік тіл ретінде қазақ тілінде, халықаралық қатынаста шетел тілінде қатынас дағдылары болуы);

- ақпараттық-технологиялық құзыреттілік (ақпараттық технологиялармен, техникалық объектілер көмегімен бағдарлай білу, өз бетінше іздей білу, таңдай, талдай білу, өзгерте білуді жүзеге асыра білу қабілеті);

- әлеуметтік-еңбек құзыреттілігі (әлеуметтік-қоғамдық жағдайларға талдау жасай білу, шешім қабылдай білу, түрлі өмірлік жағдайларда жеке басына және қоғам мүддесіне сәйкес ықпал ете білу қабілеті);

- тұлғалық өзін-өзі дамыту құзыреттілігі (отбасылық еңбек, экономикалық және саяси қоғамдық қатынастар саласындағы белсенді білімі мен тәжірибесінің болу қабілеті).

Б.Т. Кенжебеков кәсіби құзыреттілік ұғымына мынадай анықтама береді: кәсіби құзыреттілік – бұл кіріктірілген іргелі білімдер, адамның қабілеттері мен жинақталған біліктіліктерінің, оның кәсіби маңызды сапаларының, технологияны жоғары деңгейде меңгеруінің, мәдениеті мен шеберлігінің, ұйымдастырудағы шығармашылық әрекетінің, өзін - өзі дамытуға дайындығының бірігуі [125].

Г.Ж. Меңлібекова болашақ мұғалімнің әлеуметтік құзыреттілігінің қалыптасуына үлкен мән береді. Оның пікірінше, әлеуметтік құзыреттілік-адамның әлеуметтік шындықты құндылық ретінде түсінуінің, әрекетті басқарудағы нақты әлеуметтік білімінің, өзін анықтаудағы субъективтік қабілетінің, әлеуметтік технологияны жүзеге асыру біліктілігінің бірігуі ретіндегі кіріктірілген сапалық қасиеттері [126].

С.И. Ферхо мұғалімдердің электрондық оқу басылымдарды пайдаланудағы кәсіби құзыреттілігін зерттей келе, оны тұлғаның когнитивтік, тәртіптік және мотивациялық дамуының бірлігі арқылы көрінетін күрделі тұлғалық білім деп сипаттайды [127].

М.В. Семёнова «кәсіби құзыреттілік» ұғымын кәсіби қызметтің субъектісі ретіндегі болашақ педагог тұлғасының гностикалық, әрекеттік, тұлғалық, коммуникативтік, шығармашылық және рефлексивтік компоненттерде көрінетін сапаларының сипаты деп түсінеді. Ол «құзыреттілік» ұғымына берілген анықтамалардың дефинициясын жасаған [128].

К.С. Құдайбергенова «құзырлылық – адамның өздік даму жолындағы ізгілік идеялар мен ұстанымдарға негізделген кіріктірілген сипаттамасы, ол құзыр – адамның тұлға болып қалыптасуындағы қызмет барысында байқалатын мінез - құлқы» деп анықтама береді [129].

Магистратура ғылыми кадрларды даярлаудың көп деңгейлі жүйесінің екінші кезеңі болып табылады, сондықтан магистрлік даярлықтың тұжырымдамалық негізі мен мақсаттары білім беру процесінің кезеңдерінің

сабақтастығы арқылы білім беру бағдарламаларының өзара енуі туралы идеяларға негізделеді.

Магистратура тек мамандарды ғана емес, сонымен қатар жалпы және кәсіби дайындық деңгейі үнемі өзгеріп отыратын қоғамның талаптарына сәйкес келуі керек болашақ ғалымдарды даярлаудың негізі болып табылатындығын ескеру қажет.

Магистратураны енгізу ғылыми білім беруді неғұрлым толық әртараптандыруға, түлектерді аспирантура мен докторантурада өздігінен білім алуға және ғылыми қызметке даярлаудың вариативтілігін кеңейтуге, ғылыми-қолданбалы зерттеулерді жүзеге асыруға, кәсіби саладағы ғылыми-практикалық жобаларға жедел енгізуге мүмкіндік береді.

Магистрлік даярлықтың зерттеу бағыты білім беру мазмұнына, оқу процесін ұйымдастыру нысандарына, магистранттардың ғылыми қызметіне өз ізін қалдырады. Магистранттарды ғылыми-зерттеу және өздігінен білім беру қызметіне жан-жақты даярлау мыналарды қамтиды:

1. Ғылыми жұмысты орындау және өзін-өзі тәрбиелеу әдістері, әдістері мен процедураларын игеру.

2. Ғылыми және кәсіби ұйымдастыру дағдыларын игерудегі еңбек.

3. Ғылыми ақпарат массивімен жұмыс істеу әдістері мен процедураларын зерттеу және игеру.

4. Ғылыми-зерттеу қызметінде қолданылатын компьютерлік және басқа да техникалық құралдарды меңгеру.

5. Ғылыми-зерттеу практикасынан өту кезінде ғылыми - зерттеу жұмысын жоспарлау және ұйымдастыру тәжірибесін жинақтау.

6. Ғылыми-өндірістік практикадан өту кезінде кәсіби қызметті жоспарлау және жүзеге асыру тәжірибесін жинақтау.

7. Ғылыми жұмыстарды, оқу құралдарын, оқу және әдістемелік құралдарды жариялауға дайындық тәжірибесін алу.

8. Оқу процесіне енгізілген ғылыми-зерттеу жұмыстарын орындау.

9. Оқу процесін толықтыратын ғылыми конференцияларға, семинарларға, конкурстар мен көрмелерге қатысу.

10. Ғылыми ұжымдарда ғылыми-зерттеу жұмыстарын оқу үдерісімен қатар, оның ішінде ақылы негізде орындауға қатысу.

Магистрлік білім беру бағдарламасының ғылыми-зерттеу бөлігі өзі таңдаған ғылыми білім саласының мамандарын даярлауды көздейді.

Магистрлік дайындық барысында екпін басқаша қойылады, өйткені оны енгізу жоғары білімнің басқа маңызды мақсатына жетуді қамтамасыз етуге арналған. И. Е. Куровтың, Т. В. Тальникованың пікірінше, мұндай мақсат «терең пәндік білімі бар, кәсіби қызметті ұйымдастыруда ғылыми негізделген зерттеу тәсілін жүзеге асыра алатын жоғары білікті шығармашылық маман дайындау» болып табылады.

Жоғары кәсіби білім беру үшін мамандар даярлау шеңберінде магистратураны енгізудің міндеті ақпаратты іздестіруді және өңдеуді жүзеге асыруға, ғылыми нәтижелерді кәсіби түсіндіруге және оларды белгілі бір

ережелер бойынша қоғамға таратуға дайын жоғары білікті мамандарды даярлау болады.

Педагогикалық, психологиялық еңбектерді талдаулар: **«кәсіби құзыреттілік»** - *адамның өзіндік даму қабілеттерінің кешені*», ал **«педагог мамандардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру** – *ғылыми-педагогикалық әрекеттер арқылы жүзеге асырылатын көп функциялы үдеріс»* деп анықтама берілді.

1.3 Магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың әдіснамалық тұғырлары

Диалектикалық ойлаудың түпкі көрінісі саналатын және кең көлемде түсіндірілетін **әдіснама**, бұл сөздің мағынасы туралы ілім, сөздің логикалық құрылымына, әдістер, әдістемелік қызмет құралдары және бұған қай тұрғыдан (тұғырдан) келуде әдіснаманы терең түсіну аса қажет. Педагогикалық және психологиялық білім саласында әдіснаманың даму үдерістерін қарастыруда зерттеуші ғалымдар маңызды мәселе ретінде алдыңғы орынға ғылыми зерттеулердің әдіснамасы мен әдістемесін қояды. Осы ретте магистранттардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруда қызмет атқаратын әдіснамалық тұғырлардың құрылымы мына төмендегідей мазмұнда сипатталады: түрлік белгісіне қарай – *символикалық*; айтылу формасына қарай – *логикалық*, зерттеу пәні – *психологиялық-педагогикалық*; табиғатына қарай – *әлеуметтік*; қолдану тәсіліне қарай – *функциялылық*, іске асыру реттілігіне қарай – *жүйелік* [129]. Біздің зерттеуіміздегі символикалық – жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттарды даярлау бола алады; айтылу формасы зерттеудің логикалылығы мен логикалық байланысы, ал зерттеу пәніне магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың әдіснамалық тұғырлары мен ұстанымдарын жүйелеу, табиғатына қарай түзілген не жүйеленген әдіснамалық тұғырлардың, ұстанымдардың оқытудағы рөлі, қолданылуы бойынша түзілген әдіснамалық тұғырлар мен ұстанымдардың атқаратын функциялары, қызметі жайында айтылады.

Соңғы жылдары педагогикалық және психологиялық, әлеуметтік зерттеулерде әдіснамалық көзқарас, әдіснамалық талдаулар, әдіснамалық жүйенің жасалуы маңызды екені белгілі. Бұл ретте әдіснамалық тұғырлар немесе тәсілдер деп те қолданылады, сондай-ақ зерттеу жұмысының әдіснамалық негіздерін құрайтын тұғыр және ұстаным түсініктері терең талдауларға ие болып келеді. Осы орайда біршама ғалымдар әдіснамалық түсініктерді маңызды деп анықтай келе, өз тұжырымдарын жүйелеп береді.

Ш.Т.Таубаеваның еңбектерінде: «әдіснамалық тұғыр» деген ұғым (сөз тіркесі) талданып, «...тұғыр – бұл ғылыми-педагогикалық қызметтің қандай да бір үдерісінің элементі, жеке әрекеті. Егер «әдіс» ұғымы ғылыми-педагогикалық әрекет тәсілдерінің жиынтығын білдірсе, «әдіснамалық тұғыр» ұғымы аталмыш тәсілдің зерттеушінің ғылыми-педагогикалық әрекетінің бүкіл кезеңінде пайдаланылатынын білдіреді. Зерттеу тәсілдерінің

жиынтығы, олардың қолдану дәйектілігі мен логикасы педагогикалық зерттеуді жүргізу технологиясын анықтайды» деп түсіндіріледі [130]. Ш.Т.Таубаеваның әдіснамалық пайымдауларын негізге ала отырып, магистранттардың өзіндік жұмыстары негізіндегі кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруда жетекшілік ету мәніне ие, түзілген әдіснамалық тұғырлардың көп функциялылығына және тұғырлардың зерттеулер жүргізудегі эвристикалық құндылықтарын қамтамасыздандырушы, сонымен қатар магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруда өзгермелі құбылыстарды, үдерістерді зерделеп қарау, базалық ұғымдар мен түсініктердің мазмұнын сипаттауда жаңа теорияны ойлап табу, ескіден жаңаны табу, *«өзіндік жұмыс»*, *«магистранттардың өзіндік жұмысы»*, *«кәсібилік»*, *«магистранттардың кәсіби құзыреттілігі»* және т.б. басты категориялардың сипатына сүйену педагогикалық ғылым мен практиканы тұтасымен дамытуды жан-жақты қарауға және зерттеуге үлкен мүмкіндіктерді ашады [130, б 59]. Сонымен қатар әдіснамашы ғалым Ш.Т.Таубаева өзінің әдіснама тұрғысындағы көлемді зерттеулерінде: «...философия ғылымы ғылыми әдіснамамен толығып отырады. **Диалектикалық әдіснама** (қысқаша, диалектика) күрделі кешенді білім беру және ол келесілерді қамтиды дей келе, *ең алдымен*, дамудың, жеке өз алдына табиғатпен, адаммен өзара бірлікте дамудың объективті шындық бейнесін көрсетеді; *екіншіден*, адамның ойлау және тануының субъективті шынайылығының философиялық бөлімі ретінде көрсетіледі; *үшіншіден*, адам мен табиғаттың, адам мен қоғамның объективті-субъективті, материалды-рухани, практикалық өзара қарым-қатынасының ақиқатын бейнелейді» деген қорытындыға келеді [130, б 147]. Бұл ретте автордың пікірімен келісе отырып, магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың мазмұнын нақтылауға негіз болатын ғылыми тіркестер, яғни магистранттарда *диалектикалық ойлаудың болуы*, диалектикалық әдіснаманың байланысында әдістердің жіктелуін түсіне отырып, *әдістеме дайындап ұсынуы*, ғылыми-зерттеушілік бағыттағы *объективті және субъективті идеялардың генерациялануы*, *ғылыми-педагогикалық әрі кәсіби біліктіліктің болуы*, көпдеңгейлік *практикалық іскерліктердің* өзіндік жұмыстарда жоғары деңгейде көрініс табуы алға шығарылады.

Н.В. Кузьминаның зерттеулерінде: «әдіснама» ұғымына мазмұны жағынан *«ұстаным»* ұғымы өте жақын келетіндігі көрсетілген. Автордың пікірінше, «ұстаным (принцип, лат.principium – басы) – бұл педагогикалық білім алу және жүйесін құру негізіндегі, сондай-ақ, танымдық және қайта құру әрекеттері немесе басқа педагогикалық объекті негізіндегі неғұрлым жалпы, маңызды әрекет туралы бастапқы ережелер» деп тұжырымдалады [131]. Н.В.Кузьминаның пайымдауларына қарасақ, педагогикалық ұстанымдардың әдіснамалық рөлі магистранттардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудағы педагогикалық болмысты тану және қайта құру үдерісін бағыттаушы, яғни педагогикалық әрекетте креативтілігін ұсынушы және

зерттеуші фактілер, ұғымдар, заңдар және теориялардың арасындағы тұтастық байланысын қамтамасыз ететін ғылыми танымның ерекше үлгісін беруші деп тануға болады.

Сонымен, «*тұғыр*» және «*ұстаным*» ұғымдарының маңызын келесідей айтуға болады:

- «**тұғыр**» ұғымы педагогикада ғылымның пайдаланатын нақтылы тәсілі, элементі ретінде қолданылады, яғни магистранттардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудағы өзіндік жұмыстарды оқу-тәрбие үдерісін дамыту көзі ретінде ұсынып, педагогикалық үдерісті ұйымдастыруда құбылыстардағы қажеттілік пен кездейсоқтықтың арақатынасын айқындап береді;

- «**ұстаным**» – педагогикалық теорияны құру немесе іске асырудың негізіндегі идея болып табылады. Әдіснамалық ұстанымдар, бұл – жаңа педагогикалық және әдістемелік білімдерді игеру, педагогикалық тәжірибелерді қайта құру жобасын әзірлеу үдерісінде жалпы гносеологиялық бағдар беретін, басшылыққа алынатын ережелер. Әдіснамалық ұстанымдар бастауыш сынып оқушыларының сөздіктерді пайдалану білігін қалыптастырудағы жүзеге асыру әрекетін реттеу және бағыттауды іске асырады.

Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудағы негізге алынатын әдіснамалық ұстанымдар: *теория мен практиканың бірлігі ұстанымы, тұтастық және ғылымилық, таным және белсенділік ұстанымдары және басшылыққа алынатын әдіснамалық жүйелік-мазмұндық, тұлғалық, құзыреттілік, синергетикалық мен акмеологиялық тұғырлардың* функцияларын, ондағы негізгі идеяларды талдауды ұсынамыз.

Осы түзілген әдіснамалық тұғырлардың ішінен жүйелік-мазмұндық тұғыр жетекші болып табылады, басқа да іріктелген атқарушы функциялары бар әдіснамалық тұғырлар аталмыш тұғырға тәуелді екені белгілі. Себебі, жүйелік-мазмұндық тұғыр магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруды жүзеге асырудың үдерістік жүйесін сипаттайды.

Жүйелік-мазмұндық тұғыр (Н.В. Кузьмина [132], А.П. Ковалев [133], Я. Скалкова [134], С.И. Архангельский [135], В.П.Беспалько [136], Н.В.Бордовская [137], Т.Г. Галиев [138], М.А. Данилов [139], Н.Д.Хмель [140] және т.б.) танымдық әрекеттегі ең әмбебап құрал. Олай болатын себебі, жоғары оқу орнынан кейінгі білім берудегі педагог мамандардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру жүйе ретінде қарастырылады.

«Жүйе» ұғымы С.Ожеговтің сөздігінде: «жүйе» санатына бағытталған категорияның көптеген анықтамасы бар. «Жүйе (грек тілінен. - бөлшектерден тұратын тұтас, байланыс) - бір нәрсе табиғи түрде орналасқан және өзара байланыста болатын бөліктердің бірлігін білдіретін тұтас». Жүйе – бұл оны құрайтын компоненттерде жоқ жаңа сапалық сипаттамаларға ие біртұтас білім [33, 645].

Педагогикалық көзқараста жүйе ұғымы қазіргі ғылымда, техникада және практикалық қызметте маңызды рөл атқарады. Олай дейтініміз, біртұтас білім берудің әртүрлі аспектілерін сипаттайды, өйткені жүйенің құрылымы, құрамы, дамыту әдістері, даму формасы болады.

Зерттеулерде жүйенің барлық элементтерінің біртұтас бірлігі айқын байқалуы бар. Жалпылама алғанда, жүйе мен оның негізгі компоненттері, яғни *жүйеге кіру, жүйенің мазмұны (жағдай тугызу), жүйеден шығу секілді* өзіндік функционалдық маңызы бар түсініктерден тұрады. Жүйенің ең басты ерекшелігі, жүйені құруда жоспарланатын немесе жоспарланған нәтижеге жету жолында қажетті серіктестерімен бірігіп жұмыс жасамай қалмайтын бірде-бір элементтің болмауында. Бұл ретте барлық элементтің бірігіп нәтиже беруі жүйенің мақсатын негіздеп береді. Жүйенің базистік категориясы білім беру үдерісіне негізделген білім беру материалдарын реттеуді, нақты белгіленген нысандарының дұрыс таңдалуы, іріктелуі, түзілуі және оқыту әдістері мен құралдарын, оларды ұйымдастыру жолдары мен мүмкіндіктерін айқындайтын педагогикалық үдерістің негізгі компоненттерінің жиынтығы деп сипатталады.

XX ғасырда көптеген зерттеушілер біріктірген ауқымды жүйелік қозғалыс ретінде танып, біртұтас әдістемелік негіздер арқылы жекелеген ғылыми пәндерді біріктіретін жүйелердің жалпыға ортақ теориясының (дәлірек айтсақ, метатеорияның) қаншалықты мүмкін екендігі туралы қарастыруға мүмкіндік берді. Философиялық ойшылдардың білім мен шындықты сәйкестендіруді немесе ажыратуды түсіндіру объективі арқылы жүйеліліктің қалыптасу кезеңдерін ажырамас бөлік ретінде қарастыруға болады дей келе, ғылыми тұрғыдан ғана емес, философиялық және жалпы, мүмкін кез-келген ұтымды білім әлемді өзгертуге қауқарлы деп санады. Жүйелік теорияның өкілдерінің бірі Л. фон Берталанфи XX ғасырдың жүйелік қозғалысы арқылы қарама-қайшылықтарды бір нүктенің бойымен жеңіп шығуды, әдіснама мен метатеорияның ілімдерін ажыратады.

Философияның цифрлық энциклопедиясында: «жүйе (грек тілінен аударғанда *біріктірілген бөліктерден тұрады*) - өзара қарым-қатынаста және байланыста болатын және белгілі бір тұтастықты, бірлікті құрайтын заттардың жиынтығы» деп айтылады. «Жүйе» ұғымы қазіргі заманда маңызды рөл атқарады, философия, ғылым, техника және практикалық қызметтерді түзудегі маңыздылардың бірі. XX ғасырдың ортасынан бастап, жүйелілік тұғыр және жүйелердің жалпы теориясы саласында қарқынды әзірлемелер жүргізіліп жатқанын байқауға болады. Энциклопедиялық талдауда «жүйе» ұғымының ұзақ тарихы бар екендігі, ежелгі дәуірде бүтіндігі оның бөліктерінің қосындысынан үлкен деген тезис тұжырымдалған.

Орта ғасырларда «жүйе» ұғымы «сумма», «тәртіп», «доктрина» ұғымдарымен қатар, сондай-ақ «синтагма» ежелгі категориясымен бірге қолданылды. Анығы, бұл дәуірде телеологиялық фокус сақталады және тіпті күшейеді, бірақ қабылдайды. Бұл пікір адамзат тарихын мағынасы мен мақсаты ретінде қарастырып, сөзсіз деграция ретінде ғана емес (Гераклит,

Эмпедокл), бүкіл әлемдегі циклдік шексіз қозғалыс пен қайталанудың бөлігі екендігінің дәлелі.

Психология ғылымында жүйелік тұғырдың пайда болуын өздерінің ғылыми теорияларында Т. Парсонс, Н. Луман бұл туралы білім берудің жүйелік байланыстарда болуын, яғни біріншісі – жеке тұлға өз іс-әрекеттерімен, екіншісі – ми негізгі операциялар ретінде атап көрсетті. Олардың теориялық тұжырымына қатысты компоненттер жүйесі бүтін бір әлеуметтік жүйеде болу қажеттігі бар келесі функциялар: **бейімделу**, яғни қоршаған ортаға бейімделу мүмкіндігі; **алға мақсат қою**, осы мақсаттарға жету мүмкіндігінде жүйе болуы керек; бейімделу функциясымен байланысты **жүйенің болуы**; **интеграция** – бұл жүйенің мақсатына жету үшін әртүрлі ойларды, білімді **жүйелі кіріктіру**. Бұл ретте бүтінді ішкі жүйелерге, компоненттер мен элементтерге бөлу, келесі үдерісінде жүзеге асырудың жүйедегі интеграциясы жүреді.

Жүйелік-мазмұндық тұғыр – *бұл кез-келген жүйе (объект) шығысы (мақсаты), кірісі (ресурстары), сыртқы ортамен байланысы, кері байланысы мен өзара байланысты элементтер (компоненттер) жиынтығы* ретінде қарастырылатын тұғыр. Бұл ең күрделі тұғыр, олай деуге негіз бар. Алпауыт деп саналатын, ұйымдастыруға не жүзеге асыруға қиын деген жағдайлардың барлығының дұрыс шешімін табу жүйелік-мазмұндық тұғырмен байланысты екені белгілі.

Жүйелік-мазмұндық тұғыр – табиғатта, қоғамда, ойлауда болатын үдерістерді зерттеуге таным мен диалектика теориясын қолдану формасы. Оның мәні жүйелердің жалпы теориясының талаптарын жүзеге асырудан тұрады, оған сәйкес зерттеуде әрбір объект үлкен және күрделі жүйе ретінде және сонымен бірге жалпы жүйенің элементі ретінде қарастырылуы керек.

Магистранттардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруда жүйелік-мазмұндық тұғырдың жалпы мазмұны мен құрылымдық сипатын келесі аспектілері зерттеу және практикалық қолдану міндеттерін шешуді қамтиды:

- жүйені құрайтын элементтерді анықтаудан тұратын **жүйелік-элементтік** немесе **жүйелік-кешенді**. Барлық әлеуметтік жүйелерде нақты компоненттерді, үдерістерді (экономикалық, әлеуметтік, саяси, рухани және т. б.) және идеяларды, магистранттар мен олардың ғылыми зерттеудегі қауымдастықтарының ғылыми-саналы мүдделерін табуға болады. Бұл дегеніміз, өзіндік жұмыстар негізінде магистранттардың қауымдастықтағы серіктестері – ғылыми жетекші, оқытушы және зерттеуші ғалымдардың кеңесі т.б.;

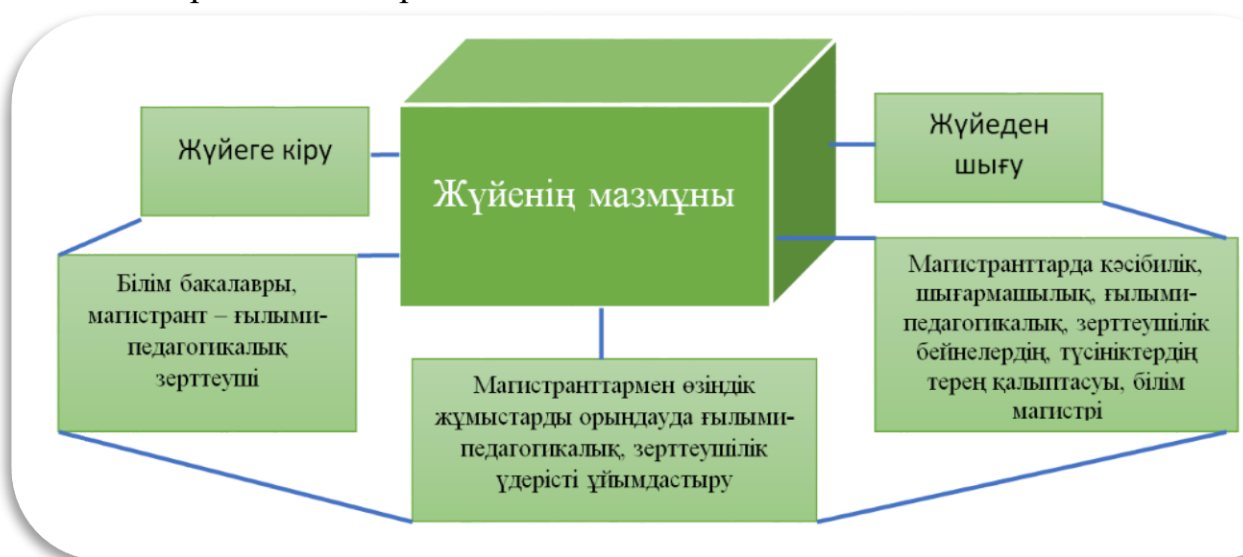
- жүйенің элементтері арасындағы *ішкі байланыстар* мен тәуелділіктерді анықтаудан тұратын және *зерттелетін жүйенің ішкі ұйымы (құрылымы)* туралы түсінік алуға мүмкіндік беретін **жүйелік-құрылымдық**, осы тұста

- орындалуы үшін тиісті жүйелер құрылған және бар функцияларды анықтауды көздейтін **жүйелік-функционалдық**;

- жүйенің мақсаттары мен ішкі мақсаттарын, олардың өзара байланысын ғылыми анықтау қажеттілігін білдіретін **жүйелік-мақсатты**;
- жүйенің жұмыс істеуі үшін, жүйенің белгілі бір мәселені шешуі үшін қажетті ресурстарды мұқият анықтаудан тұратын **жүйелік-ресурстық**;
- жүйенің тұтастығы мен ерекшелігін қамтамасыз ететін сапалық қасиеттерінің жиынтығын анықтаудан тұратын **жүйелік-интеграциялық**;
- **жүйелік-коммуникациялық**, бұл жүйенің басқалармен сыртқы байланыстарын, яғни оның қоршаған ортамен байланысын анықтау қажеттілігін білдіреді;
- зерттелетін жүйенің пайда болу уақытындағы жағдайларды, оның кезеңдерін, қазіргі жағдайын, сондай-ақ мүмкін болатын даму перспективаларын анықтауға мүмкіндік беретін **жүйелік-тарихи** [141].

Сондай-ақ мұнда *жүйеге кіруші* – бакалавр маманы; *жүйеге кіруде мазмұндық тұрғыдан* негізге алынуы, білім алушылардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудағы өзіндік жұмыстарды орындауда педагогикалық үдерісті ұйымдастыру, берілетін білім мазмұнын терең талдау (педагог-психолог тарапынан); *жүйеден шығушы* – магистранттарда кәсібилік, шығармашылық, ғылыми-педагогикалық бейнелердің, түсініктердің терең қалыптасуы. Бұдан шығатын қорытынды, магистранттардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудағы жүйелік-мазмұндық тұғыр таза педагогикалық үдеріс болып табылады. Сонымен жүйелік-мазмұндық тұғыр білім алушылардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудағы педагогикалық құбылыстарды, олардың өзара байланысы түрінде қарастыруға бағдарлайтыны айтылады. Алайда жүйелік-мазмұндық тұғырдың фнукциялары тұлғалық тұрғыдан негізделуі қажет. Бұл ретте тұлғаның өзіндік әрекеті басты рөлде болады.

Сурет -4. Жүйелік-мазмұндық тұғыр негізінде магистранттардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудағы үдерістік сипаты

Сондықтан келесі тұлғалық тұғыр туралы талдап өтеміз.

Тұлғалық тұғыр. Кәсіби қабілеттер дамуының іс-әрекеттік жағдайын, жалпы қабілеттер мен кәсіптік маңызды сапаларды, кәсіби іс-әрекет барысындағы тұлғаның өзгерісін зерттейді. Тұлғалық тұғыр ұғымы психология ғылымына 1920-1930 жылдары енгізілгені белгілі. Жалпы іс-әрекет әдіснамасының философиялық деңгейінде, материалистік диалектика тұрғысынан жеке тұлға дамуының негізі, құралы мен шешу шарты болып саналады.

И.А.Зимняя, М.Б.Челышкова талдауларында тұлғалық тұғырды:

-адам мінез-құлқының қызмет арқылы тұлғалық қасиеттерін көрсетуге дайындығы;

-тұлғаға бағытталу және педагогикалық үдерісте жаңадан түзілу механизмін түсінуші (жасай алу, ерік-жігер);

-білім алуудағы эмоционалдық ерік арқылы реттеу қабілеті деп жіктеп көрсетеді [142].

Ғалымдардың талдауларына сүйене отырып, магистранттардың ақыл-ой жұмыстарын жүргізгенде эмоционалды тұрақты мінез көрсетуі, осы арқылы өзінің қарым-қабілетін, әлеуетін жетілдіретін педагогикалық үрдістің мүшесі болады.

И.Канттың теорияларында: «адам әрекетінің түпкі қағидасы категориялық императив болуы тиіс» - деп есептеп, іс-әрекеттің тұлғаға әсері ерекше екендігін атап көрсеткен. Өзінік жұмыстар негізінде тұлғаның дамуы және оның қоғамда түрлі рөлді атқаруы жүзеге асады. Тек іс-әрекетте ғана индивид тұлға ретінде орнығады, онсыз «өзіндік зат» болып қалады. И.Фихте [143], Г.Гегель [144], М.Я. Басовтың [145] теориялары бойынша, тұлғалық тұғыры заттық әрекет категориясының негізінде психиканы зерттеу қағидасы болып табылады. А.Н.Леонтьевтің [146] теориясында шыққан нәтиже индивид әрекетіндегі психологиялық бейненің құрылымы мен қызметі тұрғысынан түсіндіріледі. Тұлғалық тұғыр психологтар Л.С. Выготский [147], А.Н.Леонтьев [148], С.Л.Рубинштейн [149], Б.Г. Ананьевтердің [150] еңбектерінен айқын көрініс тапты. Авторлар тұлғаны іс-әрекеттің субъектісі деп танып, ол өзге адамдармен қарым-қатынас әрекетінде қалыптасады деп тұжырым жасайды. Магистранттарды кәсіби даярлаудағы тұлғалық тұғыр кәсіби құзыретті және өзін-өзі жүзеге асырушы тұлғаның ішкі резервтерін белсендіру арқылы, үйлесімді және әлеуметтік белсенді тұлғаны дамытудың шарттарын құруға бағытталған.

В.Д. Шадриков аталған тұғыр аясында іс-әрекет түрткісін; іс-әрекет мақсатын; іс-әрекет бағдарламасын; іс-әрекеттің ақпараттық негізін; шешім қабылдауды; маңызды сапалар іс-әрекетінің жүйесін бөліп көрсетеді [151]. Іс-әрекет тұғыры педагогикалық құбылысқа әрекеттің бүкіл компоненттерінің тұтастығы позициясымен, яғни мақсаты, мотиві, әрекеті, операциясы, ретке келтіру жолы, жөндеу, жеткен нәтижені бақылау және талдауға мүмкіндік береді. Тұлғалық тұғырдың атқаратын қызметі білім алушыларда тұлғалық әрекеттердің кең қорын талап етеді де білім

алушылардың кәсіби құзыреттілігінің қалыптасуына мүмкіндік ашады. Осы орайда құзыреттілік тұғырдың маңызы жоғары.

Құзыреттілік тұғыр. Құзыреттілік тұғыр педагог маманның құзырлылығын қалыптастыруды көздейтін және біздің зерттеу аясында магистратураның білім беру ортасында мамандар даярлау сапасын анықтау тұрғысында базалық болып саналады. Білім беру саласындағы «құзыреттілік» түсінігі 1960-1970 жылдардағы шетел әдебиетінде, ал 1980 жылдардың соңындағы отандық әдебиеттерде кездесті.

Қойылған міндеттерді жүзеге асырудың мақсатының негізі құзыреттілік тұғыр болып табылаты жаңа білім беру парадигмасына көшуді талап етті. А.Т. Чакликова «Құзыреттілік тұғырдың таңдалуы кездейсоқтық емес, – деген пікірін білдіреді, оның басқа да ғылыми тұғырлармен салыстырғанда бірқатар басымдылықтары бар, ол субъектіге сапалы білімді интериоризациялауға мүмкіндік береді, үздіксіз, өз бетінше білім алуға нұсқау берумен (басшылық жасаумен), өзіндік жүйелі және мақсатқа бағытталған (мақсатты көздейтін) құзыретті субъект қалыптастыруға мүмкіндік береді» [152].

Құзыреттілік тұғыр білім алушылардың ақпаратты ізденуге, талдауға, сараптауға, сұрыптауға, өңдеу мен оны таратуға, дамытуға, рефлексия жасауға және өз іс-әрекетін өзіндік бағалауға деген қабілеттерін болжайды.

Құзыреттілік тұғыр оқу мақсаты мен білім, білік, дағдыларды тәрбиелеуді шектеуші, білімге бағдарланған тұлғаға балама таңдау ретінде қарастырылады. Құзыреттердің білім, білік пен дағдылардан айырмашылығы – түлектерді дайындау сапасына талап қоятын білім беру нәтижесін анықтау болып табылады [153].

Магистранттардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруды зерттеуде аталмыш тұғырдың басшылыққа алынуы құзыретті болудың тікелей әрекетпен байланыстылығында. Ал адам әрекеті оның белсенділігінің көрінісі. Жоғарыдан кейінгі деңгейде білім алушы ересек адам әлеуметтік тәжірибені қолдану негізінде әртүрлі салалар мен қызмет түрлеріндегі мәселелерді өз бетінше шешу қабілетін дамытуы тиіс. Бұл жолда ол танымдық, коммуникативтік, ұйымдастырушылық, адамгершілік және басқа да мәселелерді дербес шешуде белсенді әрекет етеді. Бұл құзыреттілік тұғырын басшылыққа алудың негіздемесі деп санаймыз.

Синергетикалық тұғыр. Жаңа заманауи әдіснамалық тәсілдердің ішінде бірқатар зерттеушілер зерттеулер тұғыры ретінде синергетикалық тәсілді де атайды. Синергетика (грек тілінен. «син» - «со», «бірге» және «эргос» - «әрекет») немесе бірлескен әрекет. Штутгарт университетінің профессоры Герман Хакен жасаған пәнаралық бағыт болып табылады.

Синергетиканы анықтаудың белгілі нұсқалары жүйенің сызықтық емес, үйлесімділік, ашықтық сияқты қасиеттеріне негізделген, олар әр түрлі жүйелердің өзін-өзі ұйымдастыруы үшін қажет. Синергетикалық тұғыр білім беру қызметін көбінесе өзін-өзі ұйымдастыратын, тікелей себеп-салдарлық тәуелділіктерге негізделмеген үрдіс ретінде қарастыруға мүмкіндік береді,

бірақ көптеген ішкі және сыртқы әсерлерден туындаған екі жақты тұрақты және кездейсоқ; болжамды және стихиялық; реттелген және хаотикалық болуы мүмкін үрдіс. Мысалы магистранттардың білімдік және ғылыми әрекеттері өзара: оқытушылар, ғалымдар қауымдастығы сияқты ортада ұйымдастырылып, бірлескен әрекетте зерттеушіні субъектілік деңгейге көтеру мүмкіндігі бар.

Андрагогикалық тұғыр. Андрагогика – (латын тілінен аударғанда, «aner» - жынысы, «andros» – ересек адам немесе еркек, «agoge» – тәрбиелеу, жетектеу деген мағыналарды білдіреді) андрагогикалық тұғырдың тірек ұғымы [154]. Ересектерге білім беруді өзектендіру білім беру парадигмаларының ауысуының түйіскен жерінде жүреді. Ересектерге білім беру алдында тұрған міндеттерді іске асыру тұтастыққа, жүйелілікке, субъект-субъектілік өзара әрекеттесуге, синергетикалық әдіснамаға бағытталған андрагогиялық тәсілді қолдану негізінде мүмкін болады. Жаңа, гуманистік білім беру парадигмасының өзіндік құндылықтары мен білім беру мақсаттары бар: адам, оның өзін-өзі жүзеге асыруы, өзін-өзі дамытуы, тұлғаның рухани-адамгершілік бағдары. Ересектерге білім берудің құндылығы гуманистік білім беру парадигмасында өзекті болып табылады және жүзеге асырылады, оның әртүрлілігі мәдени типтегі тұлғаға бағытталған білім беру парадигмасы болып табылады. Дәстүрлі парадигма жеке тұлғаның мүдделері мен қажеттіліктерін ескеруге тән емес болғандықтан, андрагогикалық тәсіл жалпы білім берудің гуманистік парадигмасында және жеке тұлғаға бағытталған мәдени типтегі білім беру парадигмасында болуы қажет. Зерттеліп отырған андрагогикалық субъектілік осы ұстанымды тірек етеді.

Қазіргі уақытта андрагогика: белсенділік, қоршаған орта, тұлғаға бағытталған, конструктивистік және басқа да тәсілдер болады.

«Neutagogy (Эвтагогика, Хьютагогика)» термині «форма» дегенді білдіреді, яғни «өзін-өзі оқыту», 2000 жылы енгізілген (Stewart Hase және Chris Kenyon) [155].

Магистранттардың кәсіби білім алуында барлық кезеңдері дамытушы рөлді атқарады, эвтагогикада тәуелсіз оқыту, стратегиялар туралы айтылады, нақты өмірде де, қарқынды дамып келе жатқан виртуалды өмірде де өзін-өзі оқыту бұл қазіргі уақытта өте маңызды. «Педагогика – Андрагогика – Эвтагогика» («Pedagogy – Andragogy – Neutagogy») триадасы өзіндік білім алу өрісін кеңейту бойынша заманауи білім беру тенденциясын, кәсіби және тұлғалық даму үшін өз білімін жетілдіру стратегиялары мен технологияларын меңгеру қажеттілігін көрсетеді. «LifeLong» білім берудің заманауи парадигмасымен байланыстыруға болады. Learning (LLL) – «өмір бойы білім алу» (ұзақ өмір) деген мағынаны ашып көрсетеді.

Кесте 3 - Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың әдіснамалық тұғырлары

Әдіснамалық тұғырлар	Әдіснамалық тұғырлардың атқаратын қызметтері	Комментарийлер
Жүйелік-мазмұндық	Жүйеге кіруші – бакалавр маманы; жүйеге кіруде мазмұндық тұрғыдан негізге алынуы, білім алушылардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудағы өзіндік жұмыстарды орындауда педагогикалық үдерісті ұйымдастыру, берілетін білім мазмұнын терең талдау (педагог-психолог тарапынан); жүйеден шығушы – магистранттарда кәсібилік, шығармашылық, ғылыми-педагогикалық бейнелердің, түсініктердің терең қалыптасуы.	<i>Жүйелік-мазмұндық тұғыр – біртұтас педагогикалық үдеріс</i>
Тұлғалық	Кәсіби қабілеттер дамуының іс-әрекеттік жағдайын, жалпы қабілеттер мен кәсіптік маңызды сапаларды, кәсіби іс-әрекет барысындағы тұлғаның өзгерісін зерттейді. Магистранттарды кәсіби даярлаудағы тұлғалық тұғыр кәсіби құзыретті және өзін-өзі жүзеге асырушы тұлғаның ішкі резервтерін белсендіру арқылы, үйлесімді және әлеуметтік белсенді тұлғаны дамытудың шарттарын құруға бағытталған.	<i>Өзіндік жұмыстардың ұйымдастырылуы, орындалуында өзін-өзі бақылау</i>
Құзыреттілік	Құзыреттілік тұғыр педагог маманның құзырлылығын қалыптастыруды көздейтін және біздің зерттеу аясында магистратураның білім беру ортасында мамандар даярлау сапасын анықтау тұрғысында базалық болып саналады. Жоғарыдан кейінгі деңгейде білім алушы ересек адам әлеуметтік тәжірибені қолдану негізінде әртүрлі салалар мен қызмет түрлеріндегі мәселелерді өз бетінше шешу қабілеті.	<i>Білімі мен кәсіби ерекшелік жеке қасиеттерінің кешені</i>
Синергетикалық	Білім үшін синергетикада параллельді білім іске қосылады. білімдегі синергетика – өзіндік жұмыстар, материалдар, кешенді жұмыстардың болуына жағдай жасау, білімнің синергетикасы әр түрлі қабілеттіліктері іске қосылған магистрант тұлғасы өзін-өзі дамытатын білім беруді ұйымдастыру.	<i>Өзін-өзі дамыту</i>
Акмеологиялық	«Педагогика – Андрагогика – Эвтагогика» («Pedagogy – Andragogy – Neutagogy») триадасы өзіндік білім алу өрісін кеңейту бойынша заманауи білім беру тенденциясын, кәсіби және	<i>Өмір бойы білім алу</i>

	тұлғалық даму үшін өз білімін жетілдіру стратегиялары мен технологияларын меңгеру қажеттілігін көрсетеді. «LifeLong» білім берудің заманауи парадигмасымен байланыстыруға болады.	

Жоғарыда басшылыққа алынған тұғырларға сәйкес әдіснамалық ұстанымдар түзілді. Магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруда *теория мен практиканың бірлігі ұстанымы, тұтастық және ғылымилық ұстанымы, таным мен белсенділік ұстанымы,*

Теория мен практиканың бірлігі ұстанымы – магистранттардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруда үлкен рөл атқарады.

Бұл туралы Н.Д.Никандровтың зерттеуінде арнайы әдіснаманың негізгі екі қызметі ерекшеленеді, олар: **ұйымдастырушылық және бағдарлаушылық**. Педагогика әдіснамасының пәнін кеңейтуді қолдай отырып, автор білім берудің реформасын, халыққа білім беру жүйесін жетілдіруді, жеке тұлғаның жан-жақты дамуын, педагогика ғылымының рөлін арттыруды ғылыми қамтамасыз етуге жауап беретін негізгі әдіснамалық мәселелерді бірнеше топқа бөліп көрсетеді. Педагогика әдіснамасының ғылым және практикаға қосқан үлесін арттырудың негізгі жолы – оның әртүрлі деңгейдегі міндеттерді шешумен байланыстылығы. Педагогика ғылымының тиімділігін арттыру шарты – әдіснаманың басымдылық рөлін мойындау. Автор үздіксіз циклдің идеясын жақтайды: **«іс-тәжірибе - әдіснама - теория - әдістеме - жоғарғы деңгейдегі іс-тәжірибе»** болады [156].

Теория жүйелік-мазмұндық ұғым ретінде педагогикалық практикамен және экспериментпен шынайылығы дәлелденген зерттеу объектісінің мазмұнын неғұрлым толық бейнелейді. Біздің зерттеуіміздегі *теория және практиканың бірлігі ұстанымы* – бұл:

- магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың жүйе ретіндегі барлық компоненттері бірлігінде жоғары деңгейде қорытындыланған нәтижелер жайлы ғылыми білім жүйесі үлгісінде ұсынылған тұтас түсінік;

- магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың мәнін зерттеудегі ұстанымын айқындайтын және оның зерттеулерінің шекарасын ғылым ретіндегі педагогиканың пәндік саласы шеңберінде анықтайтын білімдерді теориялық түрде ұсынудың басқа үлгілері мен логикалық тұрғыда сатылы бағыныстылыққа құрылған түсініктердің қайшылықсыз жүйесі;

- магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың барлық жағын айқындайтын және практикада қайта құру бойынша әрекеттерді жобалау үшін негіз және бағдар болатын ұстаным [157].

Теория мен практика бірлігі ұстанымы магистранттардың кәсіби құзыреттілігінің қалыптасуында, жаңа әдіснамалық идеялардың пайда болуында педагогикалық объектілердің белгілі бір түрі туралы ескі теориялық құрылымдар көбінесе негізділігі жеткіліксіз, толымсыз немесе тиімсіз болып көрінетіндіктен, олар педагогикалық объектілердің белгілі бір нысана туралы белгіленген ғылыми-педагогикалық ақпаратты жүйелендіру аясында нақтылы педагогикалық теорияны дамыту, соған сәйкес практиканың үздік түрлерін ұсыну жағы қарастырылады.

Соңғы уақытта педагогикалық әдебиетте жиі және табанды түрде компетенттілік ұғымы талқыланып, білім беруде компетенттілікке негізделген көзқарастың жүзеге асырылуы негізделіп жатыр.

И.Я. Зимняя «көзқарас» ұғымын белгілі бір позиция, тұжырымдама ретінде анықтайды, бұл білім беру процесін зерттеу, жобалау және ұйымдастыруды анықтайды. «Көзқарас», — деп жазады автор, — «қандай да бір идеямен, концепциямен белгіленіп, білім беру процесінің маңызды аспектілеріне шоғырланады».

«Оның бір немесе екі-үш категорияда қарастырылуы мүмкін». Ол мынадай түрде қарастырылуы мүмкін:

а) дүниетанымдық категория ретінде, мұнда оқыту субъектілерінің қоғамдық сананы иеленуші ретінде әлеуметтік көзқарастары бейнеленеді;

б) білім беру процесінің барлық компоненттерін қамтитын, оның ішінде педагогикалық өзара әрекеттесу субъектілерінің: мұғалім (оқытушы) мен оқушы (студент) қатысатын жаһандық және жүйелі ұйымдастырылуы мен өзін-өзі ұйымдастыруы» [133, б.75].

Методологиялық талдау бізге компетенттілік ұғымының мәнін (байланыстар, қатынастар, аспектілер жиынтығы, компетенттілікке тән) анықтауға, жоғары оқу орнын бітірушінің компетенттілігінің құрылымын сипаттауға, педагогикалық процесс барысында компетенттіліктің қалыптасуы мен дамуына әсер ететін факторлар мен жағдайларды анықтауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, ол компетенттілікке негізделген көзқарастың педагогикалық ғылым мен тәжірибе әдіснамалық білім жүйесіндегі орнын анықтауға да көмектеседі.

2 ЖОО-НАН КЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУДЕ МАГИСТРАНТТАРДЫҢ ӨЗІНДІК ЖҰМЫСТАРЫ НЕГІЗІНДЕ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫ МОДЕЛЬДЕУ

2.1 Магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың әлеуеті

Магистранттардың өзіндік жұмысын ұйымдастырудың ерекшелігі жоғары кәсіптік педагогикалық білім беруді дамытудың негізгі тенденцияларымен анықталады және мыналарда көрінеді:

- Магистранттардың кәсіптік біліктілігіне қол жеткізуге және оқытушылардың ұстанымын өзгертуге бағыт;
- Білім беру технологиясын, бағыттылығын магистранттың өз бетінше жұмысын орындауы барысында оны ілестіру және оған көмек пен қолдау жасаудан тұратын гуманистік бағытталған технологияларға ауыстыру;
- Жоғары оқу орнындағы білім үдерісін қарқындату және дараландыру (түбегейлік, мамандану, ғылыми-тәжірибелік бағыттылық, икемділік пен ұтқырлыққа негізделген білім беру және кәсіптік бағдарламаларды таңдау);
- Магистранттардың оқу және ғылыми-зерттеушілік әрекетін біріктіру;
- Ұйымдастырушылық тәжірибесін меңгеруге және магистранттың оқушылардың өз бетінше жұмыс жасауын алып жүруіне бағыттау.

1. **Өз бетінше жұмысты ұйымдастырудың үлгісі** оқытушылар мен магистранттардың бірлескен әрекетінде төмендегідей компоненттерді енгізу үлгісін көрсетеді:

- өз бетінше жұмыстың нормативті базасы: кредиттік-сынақтық жүйені жеке бағдарлау бағасын қамтамасыз ететін жүйе ретінде негізге алу; оқу жоспарын магистранттың жеке бағыты ретінде жобалау; міндеттерді кәсіптік біліктілікті анықтайтын кәсіптік-педагогикалық міндеттер бойынша типтеу;
- өз бетінше жұмыстың негізгі шарттары:
  - пәнді тақырыптық жоспарлауда өз бетінше жұмысты жоспарлау;
  - кәсіптік міндеттер топтарына сәйкес курс барысында міндеттерді орындауда магистранттардың әрекеттері түрлерінің көптүрлілігімен ұсынылатын міндеттердің қиындық деңгейін көтере отырып, мазмұнды іріктеу;
- Өз бетінше жұмыстың нәтижесін бағалауды бақылау және жинақтық жүйесі;
- өз бетінше жұмысты ақпараттық-әдістемелік қамтамасыз ету: міндеттің құрылымын айқындау – әдістемелік көмек, міндеттерді орындаудың алгоритмі, ұсынылған міндеттердің критерийлері; ұсынылған міндеттердің толымдылығын бағалау;

- магистранттардың рейтингтік формула үлгісінің көмегімен өз бетінше жұмысының жеке жоспарын оқытушымен келісу;
- оқытушының ұстанымын өзгерту бойынша ұсынымдар: магистранттарды қолдауға, ілестіруге, кеңес беруге бағыттылық;

2. Магистранттардың өз бетінше жұмысын ұйымдастыру үлгісін мынадай факторларды есепке ала отырып іске асыру, олардың кәсіби біліктілігін дамытуға мүмкіндік береді: магистранттардың дайындығының алдыңғы деңгейін (әдебиеттермен жұмыс жасай алуы, командалық жұмыстағы тәжірибесі, ақпараттық технологияларды және т.б. игеруі); магистранттардың пәнді игеруге білімдік уәждемесі; пәннің кәсіптік бағыттылығы.

3. Магистранттардың өз бетінше жұмысын ұйымдастыру үлгісінің тиімділігінің критерийлері:

- магистранттардың кәсіби біліктілігінің өсуі;
- магистранттардың пәнді зерделеуге ынтасының болуы;
- оқытушылардың қанағаттану деңгейі: пәнді зерделеу нәтижесінің сапасымен; өз бетінше жұмысты ұйымдастыру шарттарымен; ақпараттық-әдістемелік қамтамасыз етумен;
- магистранттардың қанағаттану деңгейі: пәнді зерделеу нәтижесінің сапасымен; өз бетінше жұмысты ұйымдастыру шарттарымен; ақпараттық-әдістемелік қамтамасыз етумен; пәнді игеру барысында оқытушының ұстанымымен.

Ғылыми әдебиеттерде педагогикалық шарттарды күтілетін нәтижеге жетуді қанағаттандыратын қажетті сыртқы талаптардың жиынтығы деп түсіндіреді. Біздің зерттеуімізде мұндай күтілетін педагогикалық нәтиже жоғары оқу орны оқу-тәрбие үдерісінде болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби-дидактикалық құзыреттілігін тиімді қалыптастыру болып табылады.

Педагогикалық шарттарды іріктеуде тиімділік пен қолайлылықтың өлшемдері болашақ маманның өзінің кәсіби қызметінің басынан бастап педагогикалық тұрғыдан сауатты және тиімді еңбек етуді меңгергендігін көрсететін кәсіби құзыреттілік сапасы болатын соңғы нәтиже болып табылады. Мұндайда бейімделу мерзімі неғұрлым аз болуы керек.

Болашақ маманның кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың тиімді педагогикалық шарттарын айқындау үшін «Педагогика және психология», «Бастауыш оқытудың педагогикасы мен әдістемесі» мамандығы бойынша жоғары кәсіби білім берудің жалпыға міндетті мемлекеттік стандарты, жұмыстық оқу жоспарлары, типтік және жұмыстық бағдарламалар, жоғары оқу орнындағы оқу үдерісі және оның мәселені шешудегі мүмкіндіктері талданды. Алынған талдау нәтижелері олардың мазмұны болашақ маманның кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруға толық мүмкіндік бермейтінін көрсетті.

Анықталған кемшіліктерді негізге ала отырып, болашақ маманның кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың педагогикалық шарттарын былайша айқындадық:

1) оқыту процесінде өзіндік жұмыстарды орындау үшін қажетті білімді меңгерту;

2) оқыту процесінде тұжырымдалған ережені өзіндік жұмыстарды орындау барысында пайдалануға үйрету;

- өзіндік жұмыстар негізінде кәсіби құзыреттілікті қалыптастыруға арналған тапсырмалар жүйесін ұсыну;

- өзіндік тапсырмалар түрлерінің (жеке, жұптық, топтық) басым мәнге ие болуын қамтамасыз ету;

- өзіндік жұмыстарды орындау барысында кәсіби құзыреттілікпен ақпараттарды іздестіре білуге баулу;

- өзіндік тапсырмалардың мазмұнына қарай орындау жолдарын меңгерту;

- танымдық міндеттерді шешу барысында өзіндік жұмыстарды орындау нәтижесін болжай білу;

3) болашақ маманның кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруға арналған «Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру» арнаулы курстары;

4) Оқу үдерісін оқытудың белсенді әдістері мен технологиялары негізінде ұйымдастыру;

5) Кафедра ұжымының және профессор-оқытушылар құрамының магистранттардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудағы мақсатты бағыттылығы және келісімі.

А.А. Вербицкийдің пікірінше, кәсіби білім берудің негізгі мақсаттарының бірі – студенттердің жоғары оқу орнында оқуы кезеңінде болашақ кәсіби қызметінің толықтай құрылымын қалыптастыру []. Бұл дегеніңіз, маманның тұлғасын қалыптастыруда мақсатқа жету үшін әрекеттің бір түрінен (танымнан) талаптары мен мотивтері де, мақсаты, құралы, пәні және нәтижесі де өзгерген екінші түріне (кәсібилікке) көшуді қамтамасыз ететін оқытуды ұйымдастыру керек. Бүгінгі күні маманды кәсіби дайындау үдерісінде оқу әрекеті мен кәсіби қызметінің арасында қайшылықтар бар екені белгілі. Сондықтан болашақ маманның кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруда оқытудың белсенді әдістері мен технологияларын қолданудың маңызы ерекше.

XX ғасырдың екінші жартысында педагогикалық әдебиеттерде «білім беру технологиясы» термині пайда болды. Білім беру технологияларының пайда болуы мен қалыптасуы туралы шетел авторларының (Б. Блум, Д. Брунер, Г. Гейс, Дж. Кэрролл, Д. Хамблин және т.б.) және отандық ғалымдардың (С.И. Архангельский, Ю.К.Бабанский, В.В. Беспалько, П.Я. Гальперин, Х.К. Жампейісова, М.В. Кларин, Қ.Қ. Қабдықайыров, Ж.А. Қараев, В.А. Слостенин, Н.Ф. Талызина, Ш.Т. Таубаева, П.М. Эрдниев және т.б.) еңбектерінде талданған.

Қазіргі кезде үздіксіз білім беру үдерісінде білім беру технологияларын қолдану ең өзекті мәселеге айналды.

Кәсіби білім беру технологияларының өзектілігін анықтайтын факторларға төмендегілерді жатқызуға болады.

Біріншіден, білімді меңгеруде қажеттілерін таңдауда ақпарат көлемінің өте ауқымдылығы.

Екіншіден, қазіргі кездегі өркениеттің дамуының техногендік бағытының сапасыз кәсіби маман дайындаудың шығыны туралы ойлауға мәжбүр етуі. Осындай себептер маман дайындаудың сапасын арттыру үшін тиімді білім беру технологияларын іздеуге мәжбүрлеп отыр.

Өкінішке орай, дәстүрлі лекциялық-аудиториялық жүйеде оқыту барысында білім беру сапасын арттыру мүмкін емес.

Қазақстан Республикасының Білім туралы Заңында: «Білім беру жүйесінің басты міндеті – ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға және кәсіби шыңдауға бағытталған білім алу үшін қажетті жағдайлар жасау, оқытудың жаңа технологияларын енгізу, білім беруді ақпараттандыру, халықаралық ғаламдық коммуникациялық желілерге шығу», - делінген [159].

Білім беру технологиялары әлеуметтік психология, психодидактика, кибернетика, менеджмент және басқару ғылымы сияқты теорияларға сүйенеді және оқытудың мазмұны мен әдістерін жетілдіруге мүмкіндік жасайды.

Білім беру технологиясын оқытудың тиімділігін қамтамасыз ететін білім саласы; оқытуға ықпал ететін барлық факторларды есепке алу мен іріктеу негізінде оқытуда мейлінше жоғары жетістікке жету мүмкіндіктерін іздеуге бағытталған ғылыми білім саласы; білімді меңгерудің барлық аспектілерін қамтитын жоспарлаудың, қамтамасыз етудің, басқару мен бағалаудың кешенді, кіріктірілген үдерісі; қойылған білімдік мақсаттарды табысты іске асырудағы оқыту мен тәрбие үдерісінің әдістері мен құралдарының жиынтығы түрінде тұжырымдау кең тараған.

Қазіргі заманғы ғылыми-техникалық даму адам өмірінің, қызметінің барлық саласын қамтиды, ал ғылым саласындағы теориялық және технологиялық өзгерістердің жалпы стратегиясы ғылымның тұрақты өзегі ретінде дүниенің ғылыми бейнесін білдіреді.

«Білім беру технологиясы» ұғымынан басқа «педагогикалық технология», «оқыту технологиясы» (дидактикалық технология), «тәрбиелеу технологиясы», «тұтас педагогикалық үдеріс технологиясы», «педагогикалық үдерісті жобалау технологиясы», «педагогикалық үдерісті жүзеге асыру технологиясы», «педагогикалық және өзара мақсаттас қарым-қатынас технологиясы» және басқалар қазіргі кезде педагогикалық лексионда жиі қолданылады..

Ғалымдар В.А. Сластенин, И.Ф. Исаев және басқалар «Педагогика» оқулығында педагогтың алдын-ала жоспарланған, ретімен жүзеге асырылатын педагогикалық міндеттерді шешуге бағытталған өзара байланысты әрекеттердің жүйесі ретінде қарастырылған «педагогикалық технология» ұғымын енгізді [160].

Сол сияқты К.Х. Закирьянов, Б.Т. Лихачев, А.П. Сейтешев және басқалар оқыту технологиясын әлеуметтік мәдени тұрғыдан зерттеген.

Оқытудың ойындық технологиясының теориясы мен тәжірибесіне байланысты мәселелер М.Ж. Арыстанов, Н.К. Ахметов, Б.А. Қойшыбаев, П.И. Пидкасистый, Ж.С. Хайдаров және басқалардың еңбектерінде терең зерттелуде.

Ғалымдардың пікірінше, педагогикалық технология үш түрлі өрісте көрінуі мүмкін: ғылыми, бейнелік және нақты. Бірінші жағдайда ол педагогика ғылымының оқытудың мақсатын, мазмұнын және оқыту әдістерін зерттеп, педагогикалық үдерісті жобалаушы бөлігі, аймағы болып табылады.

Екінші орайда ол үдерістің жүру алгоритмі, жоспарланған нәтижеге жетудің мақсат, мазмұн, әдістер мен құралдарының бірлігі, ал үшіншіден, барлық жеке, заттық және әдіснамалық құралдардың жұмыс істеп, жүзеге асуы ретінде қарастырылады [161].

Сөйтіп, педагогикалық технологияны оқытудың барынша ұтымды жолдарын іздейтін ғылым ретінде де, оқытуда қолданылатын тәсілдер мен принциптердің түсіндірме жүйесі ретінде де және нақты жүзеге асатын оқыту үдерісі ретінде де түсінуге болады.

Педагогикалық технологияның мәні - шығармашылық қабілеттің дамуы үшін қажетті жағдай туғызу.

Педагогикалық технологияның елеулі белгілері – ол педагогтың нақты түпкі ойынан туындайды, оның негізі автордың әдіснамалық, философиялық көзқарасы; педагогикалық әрекеттердің технологиялық тізбегі белгілі бір нәтиже күтетін мақсатпен құрылады; адами және техникалық мүмкіндіктерді даралау және саралау, диалогтық қарым - қатынас ұстанымдары негізінде тиімді пайдаланудағы білім алушы мен мұғалім арасындағы өзара әрекеті көздейді.

Барлық келтірілген анықтамаларға сүйенсек, педагогикалық үдеріс объективті заңдылыққа бағынады және бұл заңдылық оқу үдерісінде неғұрлым кеңірек байқалса, солғұрлым мұғалімнің қойылған мақсатқа жету мүмкіндігі көбейеді.

Ғалымдардың пікірінше, оқу үдерісін технологияландырудың негізгі критерийлері төмендегідей:

- заңдылығы (осы технологияның негізі болып табылатын белгілі бір ғылыми тұжырымдамаға сүйенуі);

- тұтастығы (технологияның сапасын анықтайтын педагогикалық құрылымдық бөліктерінің өзара байланыстылығы);

- басқарылымдығы (диагностикалық мақсат қою, оқу үдерісіне мониторинг жүргізу, қажетті түзету енгізу);

- тиімділігі (білім беру стандарттарымен сәйкестігі, мақсатқа жетудің мүмкіндігі, уақыттың және экономикалық шығындардың үнемделуі);

- өзгелердің де қолдануға мүмкіндігінің болуы [162].

Оқытудың қызметі (функциясы) адами, технологиялық және ізгіліктілік.

Оқытудың технологиялық қызметі – бұл «өмір сүру үшін база жасау»; еңбекте, кәсіби қызметте, қоғамдық өмірде, шаруашылықта білік, дағды қалыптастыру; адамдармен қарым – қатынас мәдениетін дамыту т.б.

Кәсіби педагогикалық мәдениет аксиологиялық, технологиялық, эвристикалық және тұлғалық компоненттердің жиынтығы ретінде қарастырылады.

Кәсіби педагогикалық шеберлік педагогикалық қызметтің жоғары дәрежеде дамуы, педагогикалық технологияларды қолдана білуі, педагогтың адами тұлғасы, тәжірибесі, азаматтық және кәсіби көзқарасы арқылы анықталады.

Педагогикалық шеберлік арнайы білім, дағды, әдет, өз қызметінде әртүрлі негізгі әдіс-тәсілдер, амалдарды меңгеруі арқылы қалыптасады. Мұғалім қандай мәселеде болса да ұйымдастырушы, ұстаз, педагогтік қарым-қатынас шебері. Сондықтан, оның бойында мынадай төрт элемент болу керек. Олар: балалардың ұжымдық және жеке әрекеттерін ұйымдастыра білу шеберлігі, сендіре алу шеберлігі, білім беру және қызметінде тәжірибе жинау шеберлігі және педагогикалық техниканы меңгеру шеберлігі. Әсіресе, педагогикалық техниканы, яғни біліктер мен дағдылар жиынтығы – оқушылармен қарым - қатынаста дұрыс жолды таңдай білу, өзінің сезімін, назарын басқара білу, педагогтік тактіні сақтау, әр адамның өзіндік «менімен» санаса білу т.б.

Болашақ маман осының бәрін жоғары оқу орны қабырғасында меңгеруі керек.

Ғалымдардың [163] зерттеулеріне сүйене отырып, біз төменде жоғары оқу орнында (оның ішінде біздің де болашақ маман дайындау тәжірибеміздегі) жиі қолданылатын білім беру технологияларын анықтадық (1 кесте).

Проблемалық – әрекеттік оқыту технологиясының мәні алдына тек кәсіби білімді меңгеру компонентін ғана емес, оны жүзеге асыру икемділіктерін де меңгеруге бағытталған мақсат қою.

Проблемалық – әрекеттік оқыту технологиясы оқытуда проблемалық және әрекеттік жағдайды кезең-кезеңмен жүзеге асырады. Бірінші кезең – оқытушының қойған проблемалық жағдаятын қабылдап, ой елегінен өткізу. Екінші кезең – қойылған проблемалық жағдаятты шешу әрекеттерінің мүмкіндіктерінің моделін ойластыру және негіздеу (әуелі өздерінің білетін білімдері арқылы, содан кейін жаңа ізденістер арқылы). Үшінші кезең – түзілген модельге сәйкес әрекеті (қабылданған шешімді тағы да бір сараптау). Төртінші кезең-әрекеттің және проблеманы шешудің дұрыстығын талдау. Бесінші кезең-көрсетілген әрекет барысында оқушылардың интеллектуалдық қабілетінің дамуын қамтамасыз ететін ойды талдау, дәстүрлі шешім қабылдаудан, шаблондар мен стереотиптен ойлау әрекетіне шығу.

Кесте 4 – Болашақ маманның кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруда қолданылатын технологиялар

Технология	Мәні
Проблемалық– әрекеттік оқыту	Алдына тек кәсіби білімді меңгеру компоненттерін ғана емес, оны жүзеге асыру икемділіктерін де меңгеруге бағытталған мақсат қою.
Контекстілік оқыту	Болашақ кәсіби қызметтің әлеуметтік маңызын және мазмұнын моделдеу, оқытудың белсенді әдістерін пайдалану
Модульдік оқыту	Қашықтықтан оқытудың мазмұндық модулі бойынша жеке оқу бағдарламасымен өзбетінше жұмыс жасауы
Интерактивті оқыту	Кері байланысты іске асыра отырып, белсенділікті арттыруға, дәстүрлі оқыту жүйесінде орындалмайтын диалог пен қарым - қатынас
Жобалау технологиясы	Оқытушы көмегімен ұйымдастырылатын және оқушының өзбетінше проблема шешудегі жүзеге асырылатын іс - әрекеттер жүйесі
Зерттеушілік оқыту	Зерттеушілік ізденіс білігі мен дағдыларды қалыптастыруға бағытталған, интеллектуалдық іс- әрекет
Ойын арқылы оқыту	Ізденіске, өзгертуге, оқу ақпараттарын меңгеруге бағытталған өзіндік танымдық әрекеті

Жасаушылардың пікірі бойынша, бұл технология тек жаңа білімге, жаңа білік, дағдыға ие болуға көмектесіп қоймайды, сонымен қатар әртүрлі кәсіби міндеттерді шығармашылықпен шешу барысында көптеген тәжірибе жинақтауға мүмкіндік береді.

Оқытудың контекстілік технологиясы проблемалық оқытудың негізгі заңдылықтарын есепке ала отырып жасалған. Мұндағы «контекст» ұғымы ойды ауызша немесе жазбаша толық жеткізу мағынасында қолданылады.

Контекстілік оқытуда бұл ұғым психологиялық категория ретінде қарастырылады, оның көмегімен әртүрлі деңгейде болып жатқан психологиялық үдерістер түсіндіріледі. Адамның кезкелген әрекетін тек қана диалогтық контекст арқылы түсінуге болады.

Контекстілік технологияда негізгі тірек тұлға дамуындағы кәсіби ынтаның қалыптасуы болып табылады. Сондықтан, студенттің оқу әрекетінің мазмұны оқу пәні арқылы ғана емес, маманның моделі, яғни болашақ кәсіби қызметі туралы логикасына да байланысты қалыптасады. Бұл оқу үдерісіне тұтастық, жүйелілік бере отырып, оқып отырған пәннің мағынасын терең түсінуін қамтамасыз етеді.

Контекстілік технологияның маңызды элементі студенттің оқу әрекетінің түрі кәсіби іс - әрекет түріне сәйкес келі болып табылады. Бұл жерде үш базалық әрекет түрлерін бөліп айтуға болады: оқу әрекеті (лекция, семинар), квазикәсібилік (кәсіби іс - әрекет түрлерінің моделін бейнелейтін іскерлік ойындар, басқа да ойын түрлері), оқу – кәсіби (студенттердің ғылыми – зерттеу жұмыстары, өндірістік практика, диплом жұмысын жазу). Бұлардан да басқа кәсіби білім беру мақсаттарына сәйкес келетін кезкелген дәстүрлі және жаңа әрекет түрлерін пайдалануға болады.

Контекстілік технологияда адамның табиғи болмысына еліктеуші әдістер қолданылады.

Дискуссия қатысушылардан талқыланып отырған мәселеге өзінің көзқарасын білдіруді, таласта басқалардан өзгеше өзіндік ойының болуын талап ететіндігімен сипатталады. Дискуссия студенттердің қарым – қатынаста сөйлеу мәдениетінің қалыптасып, тіл байлығының дамуына тиімді әсер етеді.

Проблемалық семинар дискуссияға қарағанда білімді молайтуға көбірек ықпалын тигізеді, семинарға қатысушылар өз білімдерін толығырақ көрсетуге мүмкіндік алады. Проблемалық семинар жұмысы дәстүрлі семинардағыдай алдын – ала белгілі дайын білім төңірегінде емес, керісінше әлі белгісіз мәліметтерге құрылуы керек.

Семинарда студент өзі ізденіп, өзінің еңбегімен материалдар жинағандықтан, білімді тереңірек меңгереді, себебі өзінің жинаған материалдарын өзі жақсы түсініп, есте сақтайды.

Тренинг көбіне біліктілікті қалыптастыру бағытында жүргізіледі. Тренингті ұйымдастыру үшін біліктіліктің қандай деңгейіне қол жеткізуді нақты жобалап, дәл керек мәселені түсініп алу қажет. Бұл жерде диагностикалық мақсат қою тиімділік кепілі.

Модульдік оқыту технологиясының педагогикалық негізі америкалық философ Дж. Дьюидің педагогикалық жүйенің ядросы оқушы болып табылатын, өз бетінше білім алу және өзін - өзі бақылау басым маңызға ие тұлғалық – орталандырылған оқыту идеясына бағытталған.

Модульдік оқыту технологиясының психологиялық негізі – «білімді толық меңгеру жүйесі» (Дж. Кэрролл, Б. Блум т.б.), бір оқу материалын оқушылардың интеллектуалдық қабілетінің әртүрлілігіне байланысты меңгеруге түрліше уақыт талап етіледі, бірақ дәстүрлі оқытудың сыныптық жүйесі жеке жұмыстануға жол бермейді, белгілі бір материалды бір мезгілде игеруді талап етеді. Сондықтан, әр оқушы материалды меңгеруге жеткілікті уақытқа ие болса өте тиімді болған болар еді [164].

Эстонияда білімді толық меңгеру жүйесі Э.В. Крульдің еңбектерінде дамытылған [165]. Ресейде бұл жүйені қысқаша түрде М.В. Клариннің еңбектерінен кездестіруге болады [166].

Оқу модулі – оқу үдерісінің мазмұны тұтас, оқыту мақсаттары айқындалған және оқытудың сәйкесті ұйымдастыру формалары мен бақылау және өзіндік бақылау жүйесі техникалық тұрғыдан қамтамасыз етілген құрамдас бөлігі.

Жоғары оқу орындарында модульдік оқыту технологиясы әлемде кеңінен қолданылады. Мысалы, Ұлыбританияда студенттің жинаған рейтингісі мен меңгерген модульдерінің саны оның білім деңгейін көрсетеді. Оқуға түсерде талапкер оқыған кезде әрбір оқу модулінен міндетті түрде алуға тиіс білім мен біліктің тізбесімен танысады. Бұл оған кәсіби білім алудың басынан бастап белгілі бір біліктілікті меңгеруге көмектеседі.

Жоғарыда аталған ғалымдардың еңбектеріне сүйене отырып, модульдік оқыту технологиясының сипаттамаларын төмендегіше анықтадық:

- әрбір оқу модулі бойынша диагностикалық мақсат қою;
- оқу кешенінің әртүрлі оқу модульдерінен тұратын мазмұнын, оқыту әдістерін, бақылау және бағалау жүйесін өзгертіп отыруға икемділігі;
- берілген модульдің мақсатын сезіне отырып түсіну;
- студенттің басқа әрекеттерге қарағанда нақты тапсырмалар жүйесінде білімін өзі - өзі тексеруге мүмкіндік беретін өзіндік жұмыстардың басым болуы;
- оқытушының әріптес ретінде кеңес беруінің басымдығы;
- студенттің өзінің әрекетін өзі қорытындылауы.

Оқу модульдерін жобалауда білімді және білік, дағдыларды меңгеру деңгейіне сәйкес оқу тапсырмаларының жүйесін жасалды. Модульдік оқыту жүйесінде оқу тапсырмаларының орындалысы бақылау мен өзін -өзі бақылаудың тиімді тәсілі ретінде тест арқылы тексеріледі.

Интерактивтік технологиялар оқытудың әдістері мен түрлерінің, бағдарламаларының интерактивті мүмкіндіктері кері байланысты іске асыра отырып, студенттің белсенділігін арттыруға, дәстүрлі оқыту жүйелерінің көбінде орындалмайтын диалог пен тұрақты көмекті де іске асыруға мүмкіндік береді. Демек, бір –бірімен бетпе – бет кездесусіз – ақ студент пен оқытушы арасында интерактивті қарым – қатынас орнату және пән бойынша білім мен дағдының белгілі бір мөлшерін өз бетінше игеру.

«Интерактивтік» термині ағылшынның өзара белсенділік мағынасындағы «interaction» сөзінен шыққан. Бұл термин көбіне – көп информатика, коммуникация және өндірістік дизайн саласында кеңінен қолданылады.

Біздің тәжірибемізде интерактивті дәріс педагог жетекшілігімен ұйымдастырылатын дәстүрлі оқыту тәсілі мен жекелей компьютерлік оқытудың ұтымды жақтарының үйлесімінен тұрады. Компьютер мұғалімнің белсенді көмекшісіне айналды. Ақпараттық – танымдық мазмұнмен қатар, интерактивті дәріс мазмұндау барысында компьютерлік слайдтарды қолдану арқасында эмоционалдық сипатқа ие [167].

Интерактивтілік келесі құралдар арқылы жүзеге асырылады:

- ақпараттық құралдар: компьютер мен интерактивті тақта. Компьютер ақпаратты өңдеуге арналған әмбебап құрал, интерактивті тақта – компьютердің қосымша құрылғыларының бірі және дәріс берушіге немесе баяндамашыға ақпараттың кескіні мен қарапайым маркер тақтасын біріктіру арқылы дәріс өткізуге мүмкіндік беретін құрал;

- программалық құралдар немесе «электрондық басылымдар»: электрондық оқулықтар, электрондық дидактикалық материалдар, электрондық анықтамалар, электрондық энциклопедиялар, жаттықтырушы және дамытушы компьютерлік программалар.

Бастауыш сыныпта интерактивтік тақтаны қолдану оқушылардың назарын оқу үдерісіне аударып, қызығушылығын тудырып, ынтасын

арттырады. Программаларды көрнекі түрде басқару, тез белгілеу, тақтада балалардың көз алдында қолмен түзетулер енгізу, жазып алынған файлдарды оқушыларға сыныпта таратылатын материал, үйде өзіндік жұмыс ретінде орындалатын тапсырма түрінде беруге жағдай жасайды. Балаларға тақта алдында ұялуды және қорқынышты жеңуге көмектеседі, оларды оқу үдерісіне оңай қызықтырады. Сыныпта немқұрайлы оқушы кездеспейді, барлық пәндер бойынша оқу оқушылар үшін жеңіл және тартымды, қызықты бола бастайды. Сондықтан интерактивті тақтаны бастауыш сыныпта оқыту үдерісінде қолдана білуге үйрену болашақ мұғалімдер үшін өте қажет.

1999 жылдан бастап, оқушылардың зерттеушілік, ізденушілік, жобалау әрекеті біртұтас жүйе ретінде құрылды. Бүгінгі 12 жылдық білім беруге көшуге байланысты қабылданған жаңа мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандартында көрсетілген білім беру нәтижелері ретіндегі құзыреттіліктерді қалыптастыру жағдайында ерекше қажеттілікке ие. Сондықтан болашақ мұғалімдерді оқытуда оларды қолдана отырып, оқушыларға да осы технологиялар негізінде білім, білік, дағды қалыптастыруға үйретуде маңызды болып отыр. Жобалау мен зерттеу әрекет түрлерінің бағыттары, мәні мен мазмұны жағынан түрліше.

Жобалау технологиясы тек қандай да білім беріп қоймайды, ақпарат алу, оларды теориялық, практикалық кәсіби қызметінде қолдана білу тәсілдеріне, студенттерді топпен де, жеке де жұмыс істеуге үйретеді; әртүрлі ұйымдастырушылық шешімдерді өз бетінше қабылдай білу біліктілігін қалыптастырады; коммуникативтік біліктілігін дамытады; фактілер мен құбылыстарды талдау, салыстыру, сәйкестендіруді үйретеді; студенттердің идея тастау, болжау және оларды шешу біліктілігін дамытады; білім беру үдерісінде танымдық шығармашылық құзыреттілігінің негізі ретіндегі субъектінің шығармашылықпен ойлау қалыптасады; студенттердің түйіндік құзыреттіліктерін қалыптастыру жүзеге асады.

Жоба – латынша PROJECTUS- «алдын - ала» (Д. Дьюи, У. Килпатрик, С. Шацкий), «алға тасталған ой, алға шығып сөйлеуші», - деген мағынаны білдіреді. «Жобалауға оқыту», «оқушылардың жобалау әрекеті» туралы соңғы кезде көп айтылып жүр. Жобалаудың зерттеуден айырмашылығы – жобалау тәжірибеге бағдарланған. Жобаны жүзеге асырушы адам жаңаны ғана емес, өзінің алдында тұрған нақты проблеманы шешеді [168].

Жобалау технологиясы педагогикада онша жаңа әдіс емес. Ол өткен ғасырда АҚШ-та пайда болды. Оны философия және білім берудің гуманистік бағытымен байланыстырып Дж.Дьюи, В.Х. Килпатрин енгізген мәселелер әдісі деп атады [169].

Еуропада жоба технологиясы XX ғасырдың жиырмамыншы жылдарында енгенмен, тиімді нәтиже бермеген болатын. Себебі, жоба технологиясының теориясы жеткілікті зерттелмеген еді.

Жоба – оқытушы көмегімен ұйымдастырылған және студенттің өзбетінше проблема шешудегі жүзеге асырылған іс - әрекеттер жүйесі.

Жобалау технологиясының негізгі идеясы – студенттің нәтижеге бағытталған оқу – танымдық әрекеті. Нәтиже практикалық немесе теориялық маңызды проблеманың шешімі болуы тиіс.

Біздің жағдайымызда ортаға студент↔оқытушы болып тақырып тасталады. Содан соң студенттер өз ойларын айтады.

Сыртқы нәтиже: – оны көруге болады, тәжірибеде қолдануға болатын өнім. Ішкі нәтиже – студенттің тәжірибесі (білік, білім, құзыреттілік, құндылықтар).

Қажетті құзыреттіліктер: жауапкершілікті өзіне алу; бірлесіп шешімге келу; таңдау жасау; талдау, бағалау.

Тұжырымдық позициялар: ізгілендіру ұстанымы; ынтымақтастық; басқаның пікірін сыйлау; нәтижеге жауапкершілік.

Оқытушының міндеті:

- Зерттеу және іздену әдістерін терең меңгеру және оны студенттермен ұйымдастыру;
- Студенттердің өз пікірін еркін айта алатындай дискуссиялар ұйымдастыру;
- Студенттерді қойылатын мәселені шешу жолын іздестіруге бағыттау;
- Жобаның проблемасын шешу үшін ғылымның әртүрлі саласынан алған білімді кіріктіруге үйрету.

Жобаның түрлері: тәжірибеге бағытталған жоба, зерттеушілік жоба, шығармашылық жоба, ақпараттық жоба.

Жобалау әрекетінде студенттердің өзгермелі өмірлік жағдаяттарға бейімделу, қажетті білімді өз бетінше ала білу, практикада туындап отыратын мәселелерді шеше білу қабілеттерін шешуге мүмкіндік беретін танымдық белсенділік басымдық алады.

Жобалау әдісі әруақытта студенттің әдейі бөлінген уақытта (бірнеше минуттан бірнеше аптаға, кейде айға дейін жеке, қосарлы, топпен) өзбеттерінше әрекет етуіне бағытталған. Жобалаудың зерттеуден айырмашылығы – ол тәжірибеге бағдарланған. Жобаны жүзеге асырушы адам жаңаны ғана емес, өзінің алдында тұрған нақты проблеманы шешеді.

Жобалау әдісін мәселенің нақтылығы; алынған нәтиженің практикалық, теориялық, танымдық мәні; студенттің өзіндік әрекеті; жобаның кезеңдері көрсетілген мазмұндық бөлімін құрастыру; жобаны орындауға зерттеушілік әдістерді қолдану; зерттеу әдістерін, алынған мәліметтерді талдау, қорытындысын шығару, соңғы нәтижені түзетіп, реттеу, тұжырым жасауға байланысты «жобалау технологиясы» деп атайды [170]. Өкінішке орай, қазіргі студенттердің басым бөлігі ақпарат алудың әртүрлі әдебиеттер, электрондық басылымдар, интернет сияқты көптеген көздері бола тұрса да білім алуға белсенділік көрсетпейді. Бұл жерде негізгі мәселе қоғамдағы өте көп ақпарат ағымына байланысты студенттер өздеріне керекті мәселелерді іздеп табу жолдарын біле бермейді, дайын материал алуды

көздейді. Бұл мәселені шешу үшін студенттерді жобалау әрекетіне үйретудің мынадай кезеңдерден тұратын дайындық жүйесі ұсынылады:

- жобалау алды қызмет;
- қысқа және орта мерзімді жобаларды орындау;
- оқытудың классикалық құралдарын қолданып, орта және ұзақ мерзімге арналған моножобаларды орындауды ұйымдастыру;
- жаңа ақпараттық технология құралдарын қолдану арқылы ұзақ мерзімді моножобаларды орындау;
- пәнаралық және факультетішілік жобалармен жұмыс [171].

Жобалау технологиясы студенттерді өз ойларын өздеріне ыңғайлы уақытта, шығармашылық түрде ұйымдастырылып, ойластырылған түрде жеткізе білуге дағдыландырады, өздерін - өздері іске қосып, өз іс - әрекетіне баға беруге, тексеруге әсерін тигізеді. Ең бастысы жобаның құрылысы қандай болатынын және тұсау кесері қандай түрде өтетінін студенттердің өздері шешеді. Жобамен жұмыс істей отырып, студенттер жеке де, топпен де өз беттерінше керекті мәліметтерді табуға, түрлі дерек көздерін пайдалануға үйренеді. Оқытушы олардың тең құқылы кеңесшісіне айналады. Бірігіп жұмыс жасау ұжымды жақындастырады, студенттердің бірі- бірімен қарым – қатынасы, тек өз жұмысына емес, бүкіл ұжым жұмысына деген жауапкершілігін арттырады. Әрбір студент өзі бастаған жұмысының толық нәтижесін көру үшін оны жақсы аяқтауға тырысады. Мұндай оқу технологиясы білімгерлерге шығармашылық ізденіске дағдылануды, ұжымда жұмыс жасауды үйретеді. Дәстүрлі сабақтардан гөрі жобалау технологиясын қолданған сабақтар оқытушыға да, студентке де жауапкершілік жүктейді, шығармашылық ізденісті талап етеді.

Жоба технологиясын қолдану студенттердің болашақ мамандығына қызығушылығын арттыруға, оны меңгеруіне, мектепке барған кезде балалармен жаңаша жұмыс істеу іскерлігін қалыптастыруға, кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Зерттеушілік оқыту технологиясы жеке тұлғаның шығармашылықпен жұмыс істеп, зерттеушілік іскерліктер мен дағдыларды меңгеруін қалыптастыруда маңызды болып табылады. Зерттеушілік білігі мен дағдылары бүгінгі күні ғылыммен айналысатын адамдарға ғана тән емес, түрлі саладағы әрбір адамның әрекетіне қажет. Шығармашылық зерттеушілік – ізденіс кез келген кәсіптің ажырамас бөлігі, сондықтан мектеп оқушысын төменгі сыныптан бастап зерттеу әрекетіне дйындау, оның зерттеушілік ізденіс білігі мен дағдыларын қалыптастыру қазіргі білім беру ісінің маңызды міндеті болып саналады. Қоршаған ортаны зерттеуге ұмтылу тірі жан психикасының тамаша ерекшеліктерінің бірінен саналады. Табиғат мұндай ерекшелікті тек адамдарға ғана емес, жануарларға да берген.

Зерттеу, іздеу белсенділігі – баланың жаратылысына тән табиғи құбылыс, білуге құмарлық, бақылау жасауға талпыныс, өзінше эксперимент жүргізу баланың балалығымен бірге жүретін үдеріс. Зерттеушілік әрекетті адамның интеллектуалдық – шығармашылық тәжірибесінің ерекше түрі

ретінде қарастыру керек. Зерттеушілік әрекеттің жемісті жүзеге асуы үшін субъектіден арнайы тұлғалық білім – зерттеушілік қабілет талап етіледі. Зерттеушілік қабілет отандық психология дәстүрлерімен сәйкес, тұлғаның зерттеушілік әрекеттің жемісті жүзеге асуының субъективтік шарттары ретіндегі жеке психологиялық ерекшелігі болып табылады [172].

Зерттеу қызметінің әдістері мен амалдары ретінде оны жүзеге асыруға қажетті мәселені көре білу, болжам жасай білу, бақылай білу, эксперимент жасай білу, ұғымдарға және басқаларға анықтама бере білу сияқты әдістер мен амалдарды түсіну керек.

Зерттеудің жобалаудан айырмашылығы – ол белгісізді, жаңа білімді іздеу үдерісі. Бұл - адамның танымдық әрекеттерінің бірі.

А.К. Маркованың пікірі бойынша маманның кәсіптік зерттеушілік позициясы өз кәсібін шығармашылық деңгейде жетік меңгерген кезде ғана айқындала түседі. Жалпы кәсіптік жұмыста мұғалім үшін зерттеушілік іскерліктер мен дағдыларды меңгеру маңызды орын алады. Ол кез келшен әдіс – тәсілді оқу – тәрбие үдерісінде кәсіби тұрғыдан жүзеге асырумен қатар әрбір оқушыны, оның құрдастарымен, ата – аналарымен қарым – қатынасын анықтап отыру, мұғалімнің педагогикалық – психологиялық тұрғыдан білімінің зеректігін көрсетеді [173].

Зерттеушілік әдісін қолдану қажеттігі оқушының білім алу үдерісінде қоршаған ортасына қызығушылығымен, сүйіспеншілікпен қарауымен түсіндіріледі. Зерттеушілікке оқытудың негізгі мақсаты – оқушының азаматтық мәдениеттің қай саласында болмасын өз бетімен шығармашылық жаңа іс - әрекет тәсілдерін игеруге дайындығы мен қабілетін қалыптастыру.

Осындай мақсат, міндеттерді жүзеге асыру үшін маман зерттеушілік әрекетке жоғары оқу орнында дайындалуы керек. Ол үшін студенттердің белгілі бір тақырыптар төңірегінде зерттеу жұмыстарын жүргізіп, рефераттар, курстық жұмыстар, дипломдық жұмыстар орындауы қарастырылады.

Ойындық оқыту технологиясы белсенді оқыту технологияларының бірі. Ойындық оқыту әдісі имитациялық және имитациялық емес болып бөлінеді.

Имитациялық емес әдіске проблемалық лекция, дөңгелек үстел, лекция – конференция, алдын – ала жасалған конспект бойынша лекция, шолу лекциясы, коллоквиум, бағдарламалап оқыту, семинар, тақырыптық дискуссияға арналған көшпелі сабақ, топтық консультация, олимпиада жатады. Имитациялық әдіс ойындық және ойындық емес болып екіге бөлінеді.

Ойындық имитациялық әдіске тиімді шешім таңдаудың көп нұсқалылығы, «миға шабуыл», іскерлік ойындар, рөлдік ойындар, жеке технологиялық үдерісті ойын арқылы жобалау, ал ойындық емес имитациялық әдіске ситуациялық шешімдер, жекелеген міндеттерді шешу, сабақтың қорытындысын шығару және оқытушының бағалауы, ұсынылған нұсқаларды талқылау, семинар өткізу, жеке тренажер жатады.

Оқытудың белсенді имитациялық әдістерінің ішінде ойын әдісі кең тараған. Іскерлік ойындар әдісі 1930 – шы жылдардың басында Мәскеу, Ленинград, Харьков т.б. қалалардағы жоғары оқу орындарында пайдаланылды.

Іскерлік ойынның негізі – басқару нысаны және басқару жүйесінен тұратын модель.

Педагогикалық мақсатта қолданылатын іскерлік ойындар педагогикалық құрал ретінде қолданылады. Ойынның педагогикалық мақсаты маманның кәсіби біліктілігін қалыптастыру бағытындағы білім беру және жұмысқа, қоғамға және өзіне деген қарым – қатынас жүйесін қалыптастыру бағытындағы тәрбиелік болып келеді.

Ойынның міндеттері маман дайындау мазмұнын және мамандықтың сипаттамасын ескере отырып, ойын барысында маманнан талап етілетін кәсіби құзыреттілік белгілері байқалатындай тұрғыда анықталады. Оларды орындау модельде көрсетілгендей маман ретіндегі білік, дағды және тұлғалық сапалар қалыптастырады. Іскерлік ойын өткізілгеннен кейін оны міндетті түрде талдау қажет, себебі талдау кезінде оның барысында кездескен қиыншылықтар, қатысушылардың пікірлері, қорытындылардың пайдасы мол.

Іскерлік ойындар шешім қабылдау техникасына үйретеді, теориялық білімді практикада қолдана білуге машықтандырады.

Бастауышта оқытудың педагогикасы мен әдістемесі мамандығы студенттерімен өткізілетін іскерлік ойындар көбіне бастауыш сыныптағы пәндерден сабақ беру әдістемесіне арналады. Студенттер өздері дайындаған тақырып бойынша кезектесіп минисабақ өткізіп, қалғандары оқушының ролінде отырады. Сабақтарда (іскерлік ойын кезінде) бастауыш оқытуда қолданылатын оқыту әдістері, технологиялар, сабақтың түрлері, білімдік, тәрбиелік және дамытушылық мақсаттардың орындалысы т.б. мәселелердің көрініс беруі қадағаланады, студенттерде кәсіби-дидактикалық құзыреттіліктің қалыптасуына ықпалы тиетіндей етіп ұйымдастыруға назар аударылады.

2.2 Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың педагогикалық шарттары

Бүгінгі таңда еңбек нарығындағы сұраныс жоғары білімді, шығармашылықпен әрекет ететін, өз білімі мен біліктілігін кез келген жағдайда қолдана алатын, қабілетті мамандардың кәсіби даярлығының деңгейіне және сапасына қойылатын талаптарға өз әсерін тигізуде.

Қазақстан Республикасы “Білім туралы” заңында мектептің міндеті оқушыларға тек білімнің жиынтығын беру ғана емес, оқушылардың өз бетінше білім алуына, өзіндік білім алудың тәсілдеріне үйрету де болып табылатындығы жайлы айтылған. Сондықтан білім беру, оқу үдерісін ұйымдастыруға деген көзқарасты қайта қарап, білім, білік және дағдыны

меңгертуде мұғалім құзыреттілігін дамытуға, оқушыға оқу ақпаратын беруде оқушылардың күтілетін нәтижелерге қол жеткізуіне мүмкіндік беретін оқу үдерісін жобалауға, оқушының әр пәнді меңгеру икемділігін қалыптастыруға қарай өзгерту қажеттілігі туып отыр.

Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру жүйесінде магистрлерді даярлау маманданған іргелі даярлығы бар, ғылыми және ғылыми-педагогикалық кадрларды дайындауды қамтамасыз етеді. Магистратурада оқу үдерісінің басым бөлігі ғылыми-зерттеулер жұмыстарына негізделеді, сондықтан магистратураны ғылымды қажетсінетін білім беру институты деп қарастыруға мүмкіндік береді.

Нормативтік құжаттарды зерделеу магистратура бағыттарының бірі – өзін-өзі дамытуды, оқу үдерісінде жаңа білімді өз қызығушылығымен игеруді, ішкі мәдениетін көтеруді, соның ішінде қарым-қатынас мәдениетін дамытуды, білім берудің жаңа жағдайында туындаған мәселелерді өзіндік саралай білу, тиімді жолын таба білу, зерттеу және басқару қызметтерін игеру, өзгермелі қоғамда жан-жақты болу үшін қажетті біліммен қамтамасыз ету болып табылады. Осыған орай, еліміздің қазіргі уақыттағы жоғары мектептерінде жаңа көзқарастағы оқытушыларға қажеттілік айтарлықтай сезіледі. Бір жағынан іргелі білім мен ақпарат ізденісінде жаңа әдістерге ие оқытушылар қажет болса, екінші жағынан жоғары оқу орындары ғылым мен білім беру ортасында болатын өзгерістерге тез бейімделе алатын, білімді жай бере салмай, жаңа оқу пәндерін енгізе және құра отырып, оқу үдерісін жобалауға бағытталған оқу мақсатында ғылыми ақпаратты ұсына алудың қазіргі заманғы тәсілдерін пайдалана алатын қабілетті оқытушыларды қажет етеді.

Елімізде құрылған магистрлік даярлықтың үлгісі бір жағынан шетелде бар үлгілерге бағытталса, екінші жағынан жоғары кәсіптік білім берудің мақсаты мен міндеттері түсінігіндегі ұлттық дәстүрді көрсетеді.

Магистр даярлаудың ерекшелігі магистратурада магистрді белгілі бір кәсіби іс-әрекеттерді орындауға даярлаудың басым міндеттері болып табылатындығында. Сонымен қатар бұл жерде іс-әрекеттің кәсіби саласы – білім беру саласы ғана емес, маманның бұл саладағы белгілі бір қызметтері жайлы да айтылып отыр. Магистрлік даярлықтың барлық бағдарламалары айқын кәсіби мақсатқа ие. Мұндағы басты міндет дәрежесі бар маманды емес, біліктілігі бар маманды даярлау болып табылатын «Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру туралы» заңның тұжырымдамасына сәйкес келеді. Сонымен қатар магистратура мамандардың көпдеңгейлі даярлығының бірі, бакалаврды даярлау бағдарламасының жалғасы ретінде қарастырылады. Кәсіби білім беру жүйесінде жалпыға бірдей дәстүрдің көрінісі ретінде магистратураны бітірушіге академиялық дәрежені ғана емес, сондай-ақ біліктілікті беруді атауға болады.

Т.В.Есенская, А.А.Булатбаева, Т.В.Тальникова жоғары педагогикалық білім беру жүйесінде магистратура қызметі заңнамалық актілер мен нормативтік құжаттарға сәйкес бұл жүйедегі өзіне тән мәртебесіне қарай

анықталатындығын көрсетті. Осылайша магистратура біріншіден, педагогикалық білім беретін жоғары оқу орындарының жүйесінде жоғары буын болып табылады; екіншіден, көпдеңгейлі жоғары кәсіптік білім беру жүйесінде белгілі бір саты болып табылады (бірінші және екінші буындағы Мемлекеттік білім беру стандарты - МБС). МБС-на сәйкес магистратура жоғары педагогикалық білім беру жүйесінде дербес буын ретінде қарастырылады, демек кез келген бағыттағы бакалавриат түлектері, жоғары педагогикалық білім берудің мамандандырылған даярлығының кез келген бағдарламасы бойынша конкурс негізінде магистратураға түсе алады. Магистратурадағы оқу ғылыми-зерттеу қызметіне айрықша бейімділігі мен қабілеттілігі айқындалған студенттердің оқуын жалғастыруы, докторантурада оқуы үшін даярлық кезеңі ретінде қарастырылады.

Мемлекеттік білім беру стандартын талдау жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистратура түрлі қызметтерді орындауға арналғандығын көрсетті. Біріншіден, магистратура білім беру функциясын орындайды, себебі берілген бағдарлама аясында кәсіптік әрекеттердің белгілі бір түрлерін жүзеге асыру үшін қажетті білімді студенттердің игеруін қамтамасыз етеді. Екіншіден, ғылыми-зерттеу қызметін атқарады, себебі, нақты осы буында белгілі бір пәндік сала мен кәсіби қызмет саласын қамтитын ғылыми білімнің зерттеу қызметіне бағытталған мақсатты оқыту жүзеге асырылады. Үшіншіден, магистратура кәсіптік қызметті атқарады, себебі ол бітірушілерді іс-әрекеттің білгілі бір кәсіптік түрлерін орындауға арналған.

Зерттеушілер педагогикалық білім беру жүйесінде магистратураның мәні маман даярлаудан күтілетін нәтижеден көрінетіндігін айтады. Педагогикалық білім беру бағыты бойынша магистр даярлауда магистр тиісті білім саласында тереңдетілген іргелі және кәсіптік даярлықты талап ететін ғылыми-зерттеуге және педагогикалық іс-әрекетке дайын болуы тиіс. Педагогикалық білім беру жүйесінде даярлық сипаты іргелілікпен, ғылыми-тәжірибелік бағыттылықпен және білім беру саласында кәсіптік әрекеттің инновациялық түрлеріне бағыт алумен жүргізіледі. Мұндай стратегияны ескере отырып, магистранттарды даярлаудың білім беру бағдарламасын жобалау, мамандандыру, ғылыми-тәжірибелік бағыттылық, жеке-тұлғалық, икемділік және мобильдік ұстанымдарына негізделеді.

Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде болашақ магистрлерді даярлау И.Е.Куровтың пікірінше бір жағынан «Білім беру туралы» Заңның талаптарын, екінші жағынан жоғары кәсіптік білім беру жүйесінде дербес буын ретінде магистратураның жаңа ұғымын көрсететін негізгі үлгілер арқылы жүзеге асады. И.Е.Куров ұсынған магистрлік даярлықты іске асыру үлгілерін қарастырмас бұрын магистрлік даярлық іске асырылатын шарттарды анықтап алу қажет. Бұл аталған аймақ үшін кадрлар даярлау жөніндегі міндеттерге байланысты магистрлік даярлық бағдарламаларын іске асырудың ұлттық-аймақтық шарттары (магистранттардың аймақ проблемаларымен айналысатын ғылыми-зерттеу орталықтарының, ғылыми-

педагогикалық немесе ғылыми-зерттеу тәжірибесі базасы ретінде ұлттық мектептердің жұмыстарына қатысу мүмкіндігі).

Жоғары оқу орнының ғылыми-зерттеу қызметін жүргізуді көздеуі маңызды шарт болып табылады. Бұл магистратурада даярлаудың мақсаты ретінде, жаңа үлгідегі маман даярлау құралы ретінде студенттер тандаған салада ғылыми-зерттеу қызметінің әдістері мен тәсілдерін меңгеруіне магистрлік бағдарламалардың барлығының жалпы бағыттылығымен байланысты. Бұл өз кезегінде білім беру үдерісіндегі ғылыми қызметтің ролін күшейтуді; магистранттар мен оқытушылардың нақты ғылыми-зерттеу жұмыстарын орындауға бірлесе қатысуын; магистранттардың шығармашылық ғылыми өсуі үшін жағдайды қамтамасыз етуді; магистранттардың ғылыми әрекетін ынталандыру және оларда ғылыми еңбекке тұрақты кәсіптік қызығушылықты дамытуды; студенттердің оқу және ғылыми-зерттеу әрекетін біріктіруді; білім беру үдерісінің қарқындылығын арттыру және дараландыруды жоспарлайды. Басқа сөзбен айтқанда магистрлік даярлықты жүзеге асыру педагогикалық жоғары оқу орнының білім беру ортасының толықтай өзгеруін талап етеді.

Осыған байланысты болашақ магистрлерді дайындауды жүзеге асыратын оқытушылардың ұстанымын қайта қарау талап етіледі. Оқытушылардың басым көпшілігі білім берудің түрлі салаларында білім беру міндеттерін біріктіру есебінен «толассыз» әрекет етуді қамтамасыз етуі қажет. Бұл жағынан оқытушы тиісті бағыт бойынша бакалавр және магистр даярлаудың кәсіптік білім беру бағдарламаларын жақсы білуі және бағыттау алуы қажет. Оқытушының шектес ғылымнан білім ауқымы кең болғаны да маңызды, себебі магистрлік бағдарламалардың көбісі түрлі саланың мамандарын дайындауға бағытталған.

Педагогикалық білім беру жүйесінде магистрлік бағдарламаны іске асыру шартына бағыттала отырып, магистрлік дайындықты іске асырудың мынадай үлгілері ұсынылады. Дәстүрлі үлгі бакалаврды тиісті бағыты бойынша даярлау бағдарламасын (4 жыл) және магистрді арнайы даярлау бағдарламасын (2 жыл) қоса алатын бірыңғай білім беру бағдарламасын ұсынады.

Инновациялық үлгі тиісті бағыт бойынша бакалавр дайындаудың негізгі білім беру бағдарламасын есепке ала отырып құрылатын өз бетінше білім беру бағдарламасын (2 жыл) ұсынады. Бұндай бағдарламалар шеңберінде эксперттер, менеджерлер, ғылыми жетекшілер, білім саласы үшін әлеуметтанушылар әзірленеді.

Таркәсіби үлгі – дипломды маман қызметінің аясынан шығатын кәсіптік әрекеттің аса шекті саласында жұмыс жасауға арналған жоғары білікті маманды даярлауға бағытталады. Бұл үлгінің негізінде жоғары кәсіптік (педагогикалық) мектепте белгілі бір пәндер бойынша оқытушылық қызметті жүзеге асыруға арналған магистрлерді даярлаудың негізгі білім беру бағдарламасы құрылады.

И.С.Батракова, В.А.Козырева, В.С.Сенашенко, Н.Л.Стефанова, Н.Л.Шубинаның жұмыстарын талдау магистрлік бағдарлама түрлі ғылыми салаларда құрыла алатындығын көрсетті: бір пәндік (монопәндік) – ғылымның арнайы бөліп алған бір саласын зерделеуге бағытталған бағдарлама; көппәндік (полипәндік) – бағдарлама бірнеше дәстүрлі пәндер саласын зерделеу негізінде құрылады; пәнаралық – бағдарламаның мазмұны пәндік салаларды, біртұтас болып келетін шектес білімдерді біріктіру негізінде құрылады.

Білім беру үдерісі іске асырылып жатқан білім беру бағдарламаларына сәйкес ұйымдастырылады. Педагогикалық білім берудің көпдеңгейлі жүйесіне әрекет ету жағдайында әзірленген және іске асырылатын барлық деңгейдегі білім беру бағдарламалары екі құрамдас бөліктен тұрады: білім беру және кәсіптік. Магистрлік бағдарламаларда ғылыми-зерттеушілік құрамдас бөлігі айтарлықтай орын алады.

Магистратура бағдарламаларын жасау және іске асыру кезінде келісушілік ұстанымы ескеріледі, яғни тиісті бағыт бойынша бакалаврға талаптарымен келісуге мұғалімге немесе магистрге талаптар қою жүйесін жүргізу; құрылым мен пәндер номенклатурасының көзқарасы бойынша дайындық мазмұнын келісу; түрлі деңгейдегі қорытынды аттестацияның талаптары мен мазмұнымен келісу; магистратура бағдарламаларын жүзеге асыру барысында нұсқалылықты қамтамасыз ету қағидасы бакалавриаттың білім беру бағдарламасында бір бағыт немесе өзара жақын мамандықтар шеңберінде кәсіптік дайындықтың әркелкі бағдарламаларын өтуге арналған жеткілікті базасының болуын білдіреді. Аймақтық жағдайлар қағидасы оның барлық сатыларда қалыптасуының біртұтас стратегиясының бар екендігін, барлық деңгейлерде білім алушылардың тәжірибеден өтуі және зерттеу әрекетімен өзара байланысты бағдарламаларды қалыптастыруды, магистранттың таңдауы бойынша курстың сипатын анықтау мен келісуді көрсетеді. Икемділік және ұтқырлық қағидасы федеральдық және аймақтық деңгейде туындайтын қажеттіліктерді есепке ала отырып, магистрлік бағдарламалар номенклатурасына өзгерістер енгізу мүмкіндіктерін іске асыруды білдіреді. Магистратура бағдарламасының ғылыми-педагогикалық бағыттылығы қағидасы жоғары педагогикалық білім беру жүйесінде оның мақсатты тағайындалуын анықтайды; магистратураның тұлғалық бағдарлау қағидасы оқушылардың жеке қабілеттерін дамыту және іске асыруға жағдайлар жасау, сонымен қатар ғалымдардың өз ғылыми-педагогикалық идеялары жүзеге асыру мүмкіндігі; бағдарламалар мазмұнының нұсқалылық қағидасы мамандандыру спектріне бағытталған бағдарламалар серияларын құрастыруға мүмкіндік береді. Осылайша, магистрді мамандандырылған бағдарламасының негізгі білім беру бағдарламасында бір жағынан бағдарламаларды іске асыру үлгілерінің бірін (дәстүрлі, инновациялық, таркәсіби) таңдау, екінші жағынан даярлық бағдарламасын құрудың басым қағидаларын анықтау басты болып табылады.

И.С.Батракова, Г.А.Бордовский, Е.С.Заир-Бек, В.С.Сенашенко, Н.Ф.Радионоваң құжаттары мен жұмыстарын талдау нәтижесі магистранттардың ғылыми-зерттеу әрекеті оның сан алуан формаларында магистранттар даярлығының негізі болып табылатындығын көрсетті. Бұл жерде зерттеушілік біліктілігі даярлықтың сапасын анықтайтын негізгі сипаттама болып тұр. Магистратураны бітіруші таңдап алған бағыты бойынша тереңдетілген білімді игеріп қана қоймай, сонымен қатар өз бетінше жұмыс дағдысына ие болуы қажет. Сондықтан магистрлік даярлықтың негізгі білім беру бағдарламасын қарастыра отырып, оның құрамдас бөлігі – магистранттардың ғылыми-зерттеу жұмыстарын ұйымдастыруға нақтырақ тоқталу қажет.

Н.В.Бордовская ғылыми-зерттеу әрекетін педагогикалық ғылым жетістіктері және ғылыми әдістерді қолдану нәтижесінде педагогикалық нақтылықты тану және түрлендіруге бағытталған педагог әрекеттерінің бір түрі ретінде анықтайды. Бұл әрекеттің нәтижесі ретінде жаңа педагогикалық білім мен тәжірибе жинақтау, педагогтің әдіснамалық мәдениетін дамыту болып табылады. Ғылыми-зерттеу әдісі жаңа білімді алу, ұйымдастыру, жұмыс жасату, өңдеу және тарату бойынша әрекеттің барлық сипаттарына ие үдеріс ретінде белгіленеді, яғни ғылыми-зерттеу әрекеті ғылыми-зерттеу әрекетін ұйымдастырудың түрі ретінде қарастырылып, өзіне ғылыми-зерттеу жұмыстарын қоса алады. Ғылыми-зерттеу жұмысы студенттердің өз бетінше теориялық және тәжірибелік пайым жасай алу және қорытынды шығара алу қабілетін, ғылыми ақпаратқа объективті түрде баға беру алу, білім беру әрекетінде ғылыми ізденіс еркіндігі мен ғылыми білімін қолдануға құлшынысты дамытуға бағытталған зерттеу жұмыстарын жүргізуді болжамдайды.

Зерттеушілік біліктілікті маманның ғылыми-зерттеу сипатындағы әрекеттің құралдары арқылы білім беру проблемаларын шешуге қажетті тұлғалық қасиеті ретінде анықтайды. Бұл әрекет полидисциплинарлық екендігін ескерсек, оның ақпараттық базасы білім беру жүйесін зерттейтін ғылым құрылымы, ал маман әрекетінің сипаттамасы ғылыми-педагогикалық әрекеттің құрылымы секілді. Білім беру тәжірибесінің проблемаларын шешу бойынша ғылыми-зерттеу әрекеті білім беруді дамыту проблемаларын шешу кезінде ажыратылатын түрлі объектілер мен заттарға қатысты педагогикалық шынайылықтың жаңа білімін алуға мүмкіндік беретін міндеттерді шешу үдерісін көрсетеді. Сол кезде біліктілік қажетті білімдердің болуын, іскерліктің қалыптасуын, білім берудің шынайы ортасында міндеттерді шешу бойынша өзіндік қажеттілік ретінде құрылымдалған өзі жайлы объективті көзқарасы болуын, сонымен қатар жеке және ұжымдық сипаттағы зерттеулер жүргізу, талқылаулар жасау және олардың нәтижелерін ұсыну үшін қажетті жеке тұлғалық қасиеттердің жиынтығын қосып алады.

Ю.В.Соляниковтың жұмысында магистрдің зерттеушілік біліктілігі негізгі, базалық және арнайы біліктіліктің бірігуі түрінде қарастырылады. Бұл жерде негізгі біліктілік жоғары білікті маманның кез келген кәсіптік

әрекеті үшін өзгермейді, ал базалық даярлықтың бағытына қарай өзгереді және ғылыми-зерттеушілік бағытымен нақты кәсіптік әрекетке әзірлікті қоса алады. Магистранттардың арнайы құзыреттілігін дамыту диссертация бойынша жұмыс жасау үдерісінде жүргізіледі, оның варианттылығы зерттеу саласы мен магистрлік даярлықтың ғылыми бағытымен, магистранттың педагогикалық университеттің қандай да бір ғылыми мектебіне жататындығымен анықталады. Оқытушы Ю.В.Соляниковтің сараптамалық бағасының көмегімен зерттеушілік құзыреттілігінің қалыптасу белгілері айқындалды. Бұл мотивациялық (ғылыми-зерттеушілік әрекетке белсенді қосылу, айтарлықтай ғылыми нәтижелерге қол жеткізуге талпыну), когнитивті (пәндік білімнің болуы, материалды түсіну, оны өңдеуге қабілеттілік), операциялық-әрекеттік (кәсіптік міндеттерді шешу барысында педагогикалық білімді қолдану) және рефлексивті (бірлескен жұмысқа өз қатысуының құндылығын дәлме-дәл бағалау) компоненттердің зерттеушілік әрекет құрылымындағы өзара іс-қимылы.

Мемлекеттік білім беру стандартын, оқыту бағдарламаларын, оқу-әдістемелік әдебиеттерді тарлау нәтижесі магистранттардың ғылыми-зерттеу жұмыстарын ұйымдастыру ғылыми-педагогикалық және ғылыми-зерттеу тәжірибесін; магистрлік диссертация дайындауды; магистранттардың семестрдегі ғылыми-зерттеу жұмыстарын жүргізетіндігін көрсетіп отыр. Аталған барлық компоненттер өзара байланысты және өзара шартты. Магистранттардың ғылыми-зерттеу жұмыстарын ұйымдастырудың негізгі ұстанымы оның кешенділігін, яғни ғылыми зерттеулерді меңгерудің бірізділігі және оны орындау әдістерін, техникаларын пайдалану, олардың нәтижелерін іске асыруды, оқыту курстары бойынша ғылыми-зерттеу жұмыстарының сабақтастығын, магистранттар қатысатын ғылыми шығармашылық жұмыстардың әдістерін, түрлері мен формаларын күрделендірудің қисындылығын қамтамасыз ету болып табылады.

Магистранттардың ғылыми-зерттеу әрекетіне өз бетінше жұмысты үздіксіз жоспарлауды, өз бетінше жұмыстың түрлерін қисынды түрде қиындатып отыруды, өз бетінше жұмыс түрлерінің кәсіптік міндеттерге сәйкес келуі, өз бетінше жұмыс жасау үшін жағдайлар жасау, өз бетінше жұмысты басқару, оның жүру барысы мен нәтижелерін бағалауды бақылау жатады.

Тәжірибе жинақтау негізгі білім беру бағдарламасының құрамдас бөлігі болып табылады, магистрдің мамандандырылған дайындығы бағдарламасының ерекшеліктеріне сәйкес педагогикалық, ғылыми-зерттеу кәсіптік әрекетін тиімді жүзеге асыруда тәжірибе жинақтауға мүмкіндік береді.

Тәжірибе жинақтау барысында бір жағынан теориялық оқу үдерісінде алынған білімді қолдану, ғылыми-педагогикалық кәсіптік әрекетте туындайтын түрлі тәжірибелік тапсырмаларды шешу үшін жағдайлар жасалады, екінші жағынан бұл әрекеттің негізгі құрамдас бөліктерін игеруге мүмкіндіктер туындайды.

Ғылыми-зерттеу тәжірибесі ғылыми әрекеттің әдістері мен тәсілдерін тәжірибелік игерудің маңызды буыны болып табылады. Ол білім беру мекемелерінде, жоғары оқу орындарының немесе басқа да тиіст бағыттағы мекемелердің ғылыми-оқу жыне ғылыми бөлімшелерінде жүргізіледі. Жоғары оқу орындарында оқу орнының құрылымына кіретін кафедра, ғылыми-зерттеу институттары мен дәрісханалары болуы мүмкін. Жоғары оқу орнынан тыс жерде бұл ғылыми-зерттеу институты, ғылыми-өндірістік орталықтар, ғылыми-білім беру институттары бола алады.

Ғылыми-педагогикалық тәжірибе мамандандырылған мектептердің, мектеп-гимназиялардың, лицейлердің, орта арнаулы және жоғары (педагогикалық) оқу орындарында жүргізіледі. Практика барысында магистранттар оқушылардың тобымен білім беру әрекетін жоспарлайды және жоспарды іске асырады, бейіндік пәндердің бірін оқыту үдерісінің аяқталған бөлігін көрсететін сабақтар жүйесін әзірлейді және өткізеді. Сонымен қатар бұл жерде қазіргі заманғы технологиялар мен оқытудың әдістерін игеруі көрсетіледі. Ғылыми-педагогикалық тәжірибе магистранттардың білім беру үдерісінің жекелеген компоненттерін жобалауды, оқытудың әдістемелік жүйесінің жекелеген элементтерін сараптуды, білім беру жүйесін дамытудың мейлінше өзекті проблемалары бойынша әріптестеріне кеңес беруді және т.б. қоса алатын білім беру үдерісінің тұтастығын жүзеге асыру тәжірибесіне ие болуына бағытталады. Тәжірибе барысында магистранттар білім беру саласында жүзеге асырылатын кәсіптік әрекеттің мейлінше кең спектріне араласады. Бұл тек оқытушылық қана емес, сонымен қатар зерттеушілік (ғылыми-педагогикалық), жобалау, кеңес беру, сараптау және т.б. қызмет түрлері. Магистрлік даярлықтың проблемасы жөніндегі әдебиеттерге теориялық талдау жасау магистратурадағы студенттің әрекетінің сипаты бакалавриаттан ерекшеленеді: бұл жерде өз бетінше жұмыс жасау үлесі күрт жоғарылайды, оқытудың технологиясын таңдау еркіндігі жоғарылайды. Мазмұнды игерудің бұндай сипаты рефлексия дағдыларының қалыптасуына жол береді. Магистрлік даярлықтың ерекшелігін сипаттайтын магистранттардың өз бетінше жұмысы болып табылады, өйткені 50 пайыз оқу уақытын құрайтын бакалавриатқа қарағанда магистратурада ол 80 пайызды құрайды. Көпдеңгейлі білім беру жүйесінде өз бетінше жұмысты ұйымдастыруға мұндай амал оқыту үдерісін ұйымдастырудың әдістері мен түрлерін, оқу-әдістемелік қамтамасыз етуді, ағымдағы, аралық және қорытынды аттестацияны ұйымдастыруды өзгертуді болжамдайды.

Осылайша, өз бетімен білім алудың өсуін арттыру және магистранттарды зерттеушілік қызметіне тарту магистранттардың өз бетінше ғылыми-зерттеу және ғылыми-педагогикалық қызметтердің дағдыларын игеруін, кәсіптік проблемаларды өзіндік көре алуы және оларды шешудің мейлінше дәлме-дәл әдістерін өз көзқарасымен өз бетінше жұмыс жасай алу тәсілдерін игеруін қамтамасыз етеді.

Магистранттардың даярлығына қойылатын талаптар мен деңгейлеріне тоқтала кетейік.

Нормативтік құжаттар магистр дәрежесін (біліктілігін) алған бітіруші ғылыми-зерттеушілік, ғылыми-әдістемелік және ұйымдастыру-басқару міндеттерін шешуге қажетті көлемде жалпы теориялық пәндердің негіздерін; білім беру және педагогикалық ғылымды дамытудың негізгі бағыттары мен перспективаларын; еңбекті қорғау, қауіпсіздік техникасы мен өртке қарсы қорғаныс ережелері мен нормаларын білуі қажеттігін белгілейді.

Педагогика магистрі дәрежесін (біліктілігін) алған бітіруші ғылыми-зерттеу және педагогикалық қызметке дайын болуы қажет, білімнің пәндік саласында ғылыми-зерттеу жұмыстарына бағытталған білім беру және зерттеу міндеттерін шеше алуы; алынған эксперименталды мәліметтерді жинақтаудың, өңдеу мен талдаудың қазіргі заманғы технологияларын пайдалануы; психологиялық-педагогикалық білім беру саласында қолданылатын зерттеудің қазіргі заманғы әдістерін игеруі және орта кәсіптік және жоғары оқу орындарын қоса алғанда оқу орындарының барлық түрлерінде оқыту үдерісінің нәтижелерін талдауды; оқыту тәжірибесінде оқу пәндерінің жаңа мазмұнын жобалайды және іске асырады; білімділік деңгейіне диагностика жасайды. Бітіруші түлектің әрекеті білім беру, ғылыми-зерттеу мекемелерінде, отбасыларда, мәдениет және тұрмыс салаларында, сонымен қатар әлеуметтік оңалту, әлеуметтік көмек пен қорғау мекемелерінде оқу-тәрбие үдерісіне қатысушыларға психологиялық көмек көрсету арқылы білім беру жүйесін психологиялық қамтамасыз етуге бағытталған.

«Педагогика-психология» бағыты бойынша магистрлер ғылыми-зерттеу; оқытушылық; түзету-дамыту; кеңес беру; мәдени-ағарту; ұйымдастыру-тәрбиелеу; әлеуметтік-педагогикалық біліктіліктерінің деңгейіне сәйкес кәсіптік қызметін орындауға дайындалады. Олар білімнің пәндік саласына да кәсіптік қызмет саласына да бағытталған білім беру және зерттеу міндеттерін шешуі қажет. Ақпаратты жинақтаудың, өңдеу мен талдаудың қазіргі заманғы технологияларын, білімнің таңдау жасалған бөлігінде зерттеудің қазіргі заманғы әдістерін игеруі; жоғары оқу орындарында, түрлі оқу орындарында оқыту үдерістерін құрастыруы және іске асыруы; оқушылардың сан алуан санаттарымен жұмыс жасағанда түзету немесе дамыту қызметін жүзеге асыруы қажет.

Н.Л.Стефанова, Н.Л. Шубина жоғары педагогикалық білім беру жүйесіндегі магистратура тисті бағыттар бойынша білім беру саласында магистрлер даярлайтынын атап өтті. Алайда, магистратура қазіргі заманғы білім беру және ақпараттық технологияларды пайдалануда оқытудың жоғары ғылыми мазмұнына болжам жасайтынын айта кету қажет. Бұл өз кезегінде магистратура бітірушінің өз кәсібилігі мен біліктілігін жетілдіру бойынша міндеттерді шешуге әзірлігінің деңгейін тексеруді жобалайды. Осылайша бір жағынан алуан түрлілік, екінші жағынан қоғамның маманға қоятын талаптарының қарама-қайшылығы болатындығын қазіргі заманғы жағдаят анықтап берді. Кез келген саладағы маманның басты қасиеттерінің бірі кәсібилік болып табылады. Бұл үнемі жетілдіріп отыруды талап ететін

қасиет. Бұл мағынада білім кәсібиліктің қажетті деңгейін қамтамасыз етеді, ал білім берудің үздіксіздігі идеясы маманның әлеуметтік және кәсіптік жүзеге асуы деңгейіне талапты айтарлықтай өзгертеді.

Қазіргі заманғы маманды анықтайтын тағы бір қасиет құзыреттілік болып табылады. Гуманитарлық теорияда құзыреттілік ұғымы адамның міндетті шеше алу және өзінің тиімділігіне көз жеткізу негізінде өмірлік проблемаларды жеңіп шығу қабілеті (А.Бандура, У.Мишел); нақты пәндік салада нақты әрекеттерді тиімді орындауға қажетті жетістіктер мотивацияларына негізделген өзіндік қабілеттілік (Дж.Равен); кәсіптік қызметті жүзеге асыру үшін қажетті білім ұсынылған біліктіліктер сипаттамасы (Г.Н.Сериков); оқытудың арқасында жинақталған білімге, тәжірибеге, құндылықтарға, бейімділіктерге негізделген жалпы қабілеттілік (В.А.Кальней, С.Е.Шишов); маманның білімін, кәсіби және өмірлік тәжірибесін, құндылықтары мен бейімділіктерін пайдалана отырып кәсіптік қызметтің нақты жағдайларында туындайтын кәсіптік проблемалар мен типтік кәсіптік міндеттерді шешу қабілетін белгілейтін интегралды сипаттама. Құзыреттілік әрдайым қызмет барысында көрінеді, ол осы шақта жүзеге асып, болашаққа бағытталады.

Зерттеушілер қазіргі заманғы қоғамға жоғары деңгейлі кәсібилік, құзыреттілік пен бәсекеге қабілеттілікке ие маман қажеттігін айтады. Қазіргі заманғы білім беру бәсекені қарсы тұра алуға әзірлікті қамтамасыз етуі қажет. Жас мамандарға қоғам қоятын қатаң талаптар көбіне білім беру парадигмаларының ауысуына, білім берудегі адамгершілік императивтерінің өзгеруіне негізделді. Жеке тұлғалық мотивация қоғамның әлеуметтік тапсырысын үнемі толықтырып және нақтылап отыруы қажет.

Магистрді кәсіптік даярлаудың нәтижесін «кәсіптік құзыреттілік» ұғымының көмегімен суреттеуге болады. Бүгінгі күні зерттеушілер кәсіптік құзыреттілікті басты, негізгі және арнайы құзыреттілік ретінде анықтайды.

Басты құзыреттілік кез келген кәсіптік қызмет үшін қажет, олар тұлғаның өзгермелі әлемдегі табысымен байланысты. Бүгінгі күні олар айтарлықтай маңыздылыққа ие және ақпарат пен коммуникацияны пайдалану негізінде, оның ішінде шетел тілінде, азаматтық қоғамда жеке тұлғаның әлеуметтік-құқықтық негізінде кәсіптік міндеттерді шешуде көрінеді.

Негізгі құзыреттілік белгілі бір кәсіптік әрекеттегі ерекшелікті көрсетеді.

Арнайы құзыреттіліктер кәсіптік қызмет саласының нақты пәндік немесе пәнаралық саласының ерекшелігін көрсетеді. Бұны оқу пәні саласында, кәсіптік әрекеттің нақты саласында басты және негізгі құзыреттілікті іске асыру ретінде қарастыруға болады.

Құзыреттіліктің осы үш түрі де өзара байланысты және бір уақытта дамып отырады. Бұл педагогикалық қызметтің жеке дара стилін қалыптастырады, маманның тұтас образын жасайды, ақырында маманның білгілі бір тұтастық ретінде, біріктірілген тұлғалық сипаттама ретінде

кәсіптік құзыреттілігінің қалыптасуын қамтамасыз етеді. Басты, негізгі және арнайы құзыреттіліктер белгілі бір білім кеңістігін пайдалана отырып түрлі контекстерде күрделілік деңгейі түрлі өмірлік маңызды кәсіптік міндеттерді шешу үдерісінде бір-бірімен өзара іс-қимыл жасай отырып көрініс табады.

Құзыреттілік тәсілдеме қисынында кәсіптік даярлықтың мазмұн бірлігі кәсіптік міндет болып табылады. Кәсіптік міндеттердің жиынтығы кәсіптік даярлық мазмұнының өзегін құрайды, ал кәсіптік құзыреттіліктің қалыптасу кезеңдері мазмұн өрсінің қисынын анықтайды. Аталған ережелер өз кезегінде мазмұнды іріктеу ұстанымын, пәндердің оқу жоспарларының өзара іс-қимылы қисынын, оларды игертудің бірізділігін анықтайды.

Осылайша педагогика магистрінің құзыреттілігі магистрдің әзір болуы қажетті кәсіптік-педагогикалық міндеттерді шешуін айқындайды.

Басты құзыреттіліктер: басқа адамдармен тіл табыса алуы; басқа адамдармен командада жұмыс жасай алуға әзірлігі; шетел тілдерінде оқып, жаза алуы; кәсіптік міндеттерді шешу үшін ақпараттық технологияларды пайдалана алуы; құқықтық ақпаратпен жұмыс жасай алуы; проблеманы танып, түсіне алуы, баламаларды ұсына алуы, оны шешу үшін ақпараттар мен құралдарды таңдай алуы; талда және сын жасау арқылы пайымдай, ойлай алуы; өз бетінше шешімдер қабылдай алуға және оны өз жауапкершілігіне ала білуге әзірлігі; өз білімі мен әрекеттерін жетілдіре білуіне әзірлігі; өз қимылдары мен құзыреттіліктерін бағалай алуы.

Негізгі құзыреттіліктер: білім беру саласында қолданылатын зерттеулердің қазіргі заманғы әдістерін игеруі және оларды нақты зерттеулерге түрлендіре алу қабілеттілігі; зерттеудің қазіргі заманғы әдістерін пайдалануға және алынған нәтижелерді өңдеуге әзірлігі; оқу пәндерінің жаңа мазмұнын тәжірибеде жобалай алуға және іске асыруға әзірлігі; ғылыми-әдістемелік жұмыстардың негіздерін игеруі; білім беру үдерісінде қолайлы психологиялық жағдай жасау жолдарын білуі; уақытша немесе тұрақты жұмыс жасайтын зерттеу топтарымен жұмысты ұйымдастыруға және қатысуға және өз бетінше зерттеу жұмыстарын жүргізуге әзірлігі; қазіргі заманғы ақпарат жүйелерін пайдалана отырып зерттеу жұмыстарын жүргізуге әзірлігі; білім беруді дамыту міндеттерін шешуге бағытталған әлеуметтік-мәдени тәжірибенің түрлі формаларында атқарылған жұмыстардың қорытындысын ұсынуға әзірлігі; кәсіптік-бағыттаушы тілдерді игеруі.

Арнайы құзыреттіліктер: жоғары білім беру теориясы мен тәжірибесін дамытуға арналған маңызды білімдерді қабылдау және өзекті ғылыми проблемаларды әзірлеуге қабілеттілік; жоғары білім беру теориясын игеруі; зерттеудің қазіргі заманғы әдіснамалары мен әдістерін игеруі, оларды жоғары білім беру саласында зерттеу мақсатында модификациялауға қабілеттілік; жоғары мектепті модернизациялау есебінде оқу пәндері мен білім үдерістерінің мазмұны тәжірибесінде жобалау және іске асыруға қабілеттілік; жоғары мектептің проблемалары бойынша материалдарға сын-пікір мен талдай жасай алуға қабілеттілік; жоғары мектептің проблемалары жөніндегі

өзінің ғылыми-зерттеу қызметінің нәтижелерін есеп, реферат, мақала, баяндама, интернет-жарияланым, хабарлама түрінде ұсына алуы.

Зерттеулерде білім беру үдерістерін құру және зерттеуге құзыреттілік тәсілдеме саласында қазіргі заманғы маманның негізгі құзыреттілігін көрсететін міндеттердің бес негізгі тобы көрсетілген.

2.3 Магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың құрылымдық-мазмұндық моделі

Мұндағы педагогикалық үдерісті жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың кәсіби құзыреттілігі өзіндік кәсіби деңгейімен, өмірден алған тәжірибесімен және өз кәсібіне деген жан-жақты қабілеттіліктерімен, шығармашылық ойларымен, ғылыми-зерттеушілік ерекшеліктерімен, сондай-ақ өз ісіне деген жауапкершілік қатынасымен анықталады. Бұл ретте магистранттардың кәсіби құзыреттілігі қалыптасуының нәтижесіне жетудегі арнайы құрылымдаулар мен мазмұндық сипаттың жолға қойылуы, оған сәйкес компоненттер мен өлшемдердің айқындалуына мүмкіндік туындап, жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстар негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруды құрылымдық-мазмұндық сипатта модельдеудің қажеттілігі артады.

Модельдеу – кезеңдер (педагогикалық) бойынша орындалатын иерархиялық үдеріс. Мұндағы модельдеу әдісі – бұл психологиялық-педагогикалық құбылыстардың тұжырымдамалық көрінісі ретінде модельді дайындау. Әдетте модель қарастырылып отырған құбылыстың кейбір аспектілерін зерттеудің жиынтығын сипаттайды, талдайды, жүйелейді және графикалайды. Ғылыми жұмыстардағы модельдеулердің арасындағы айырмашылықтар олардың құрамдас бөліктерінің қарапайым атауында ғана болмайтындығы анық. Модельді дайындау үдерісінде ең басты элемент *субъект (магистранттар)*, яғни *зерттелуші*, екіншісі *зерттеу нысаны* (оқыту нысаны, бұл жерде өзіндік жұмыстар негізіндегі магистранттардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың әдістемесінің тиімділігі) болса, соңғысын *таным субъектілері* (оқытушы, ғылыми жетекші, қоршаған сыртқы факторлар т.б.) деуге болады, өйткені бұлар модельдегі элементтердің қатынастарын анықтайтын немесе жүйелеп көрсететін субъектілер болып саналады [156].

Ғылыми-педагогикалық әдебиеттерде «модель» ұғымына берілген тұжырымдар:

- **біріншілер:** *«зерттеудің өзара қатынастарын бейнелейтін ойша ұсынылған немесе материалдық тұрғыдан жүзеге асырылған жүйе»*([Г.В. Суходольский [157], Н.В. Куликова [158] және т.б.]);

- **екіншілер:** *«модельді зерттеу осы объект туралы жаңа ақпарат алуға мүмкіндік береді»* (И. П. Подласый [159] және т.б.);

- **үшіншілер:** «құбылыстардың, субъектілердің ең маңызды белгілерін, қасиеттері мен қатынастарын көрсету» (В.П. Бедерханова [160], Б.П. Бондарев [161] және т.б.);

- **төртіншілер:** «пәндік әлемнің үдерістері, яғни элементтерді, объектілерді және зерттеу пәнінің функциялары мен тараптарын біріктіру» (В. А. Штоф [162], В.В. Выготский [163] және т.б.) деп бірнеше топтарға бөлінеді.

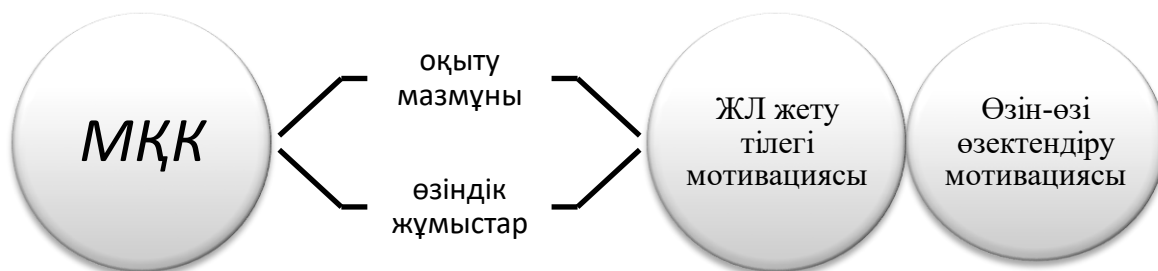
Талдаулардан байқап отырғанымыздай, жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың құрылымдық-мазмұндық моделі зерттеу міндеттерін шешудегі қойылатын ғылыми болжамды қабылдауды, дәлелдеуді қамтиды. Мұнда модельдеу әдісіне байланысты бірнеше талаптарды ескеру қажеттігі бар. Атап айтсақ, жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың моделін дайындаудың өзі қоғам сұранысынан туындап, тұжырымдамалық негізделуі және зерттеудегі негізгі құрал өзіндік жұмыстарды ұйымдастыру болса, сол арқылы кәсіби құзыреттілікті қалыптастырудағы теориялық-ұғымдық аппараттың қажетті деп танылған атрибуттарын жүйелеу, әдіснамалық база, соған сәйкес анықталған компоненттер, оны қамтамасыздандыра алатын өлшемдер, арнайы түзілген көрсеткіштердің толық қызмет ете алуы, жоғары, орта және төмен деңгейлердің нақты айқындалуы, сонымен қатар магистранттардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың әдістемелік кешенін жүзеге асырудың кезеңдері (формалары, әдіс-тәсілдері, құралдары, ресурстары т.б.) жүйелі графикаланып, нәтижесі беріледі. Жалпы алғанда, модель зерттеушінің тәуелсіз зерттеу шеңбері ретінде әрекет етеді. Алайда, ескеретін жайт, модельді дайындау үшін зерттеушіге (ғылыми болжамға сәйкес) ойша абстракциялар қажет болатындығы белгілі.

Біз, жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың құрылымдық-мазмұндық моделін дайындауда **мотивациялық-құндылықты, танымдық-әрекеттік және рефлексиялық-бағалаушылық** компоненттерін айқындадық. Осы орайда компонентке сай өлшемдер мен көрсеткіштер түзілді. Ендеше, әр компоненттің, өлшем мен көрсеткіштердің мәнін сипаттауды ұсынамыз.

Мотив – біздің айналамызда, ішкі жан дүниеміздегіні хабарлап отыратын психикалық үдеріс [164]. Осы үдеріс арқылы ортаны бағдарлап, яғни мотивтендіру үдерісінде мәселедегі қызығушылықтың, ықыластың, талпыныстың, ұмтылыстың, мақсаткерліктің және ішкі интуицияның орындалуына тұлғаны белгілі бір мақсатты түрде әрекет етуге итермелейтін ішкі және сыртқы қозғаушы күштердің жиынтығын құрайды, сондай-ақ өзіндік жұмыстарды ұйымдастыру арқылы кәсібилікке жету үшін өзін немесе басқаларды әрекетке шақыру үдерісі, бұл өз кезегінде *мотивация* болып табылады. Мотивация екі мағынаға ие: *біріншіден*, бұл адамның мінез-

күлқына әсер ететін факторлар жүйесі, яғни тұлғадағы қажеттіліктер, мотивтер, мақсаттар, ниеттер т.б. болса, ал *екіншіден*, белгілі бір деңгейде белсенділігін ынталандыратын және қызығушылығын, талпынысын қолдайтын үдеріс деп танылады.

Біз, тұлғаның өзіндік жұмыстар негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруда айқындалған мотивациялық-құндылықты компоненттің логикалық құрылымын, өлшемдері мен көрсеткіштерін талдауды ұсынамыз.

3-сурет. Мотивациялық-құндылықты компоненттің әрекеттік сипаты

Мотивациялық-құндылықты компонент жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың жеке педагогикалық тәжірибесін анықтай отырып, оларда білім алу барысында өзіндік жұмыстарды орындаудағы білімді, құндылық қатынастарды, мотивтерді, қажеттіліктерді, талпыныс пен белсенділіктерін біріктіретін және кәсіби-педагогикалық, зерттеушілік қасиеттерден құралатын кәсіби құзыреттілігінің қалыптасуын реттейді. Мотивациялық-құндылықты компонент магистранттардың жоғары білімнен кейінгі кезеңдегі үздіксіз педагогикалық білімінің, ғылыми-зерттеушілік жұмыстарына қатынас жағдайын сипаттайды, ол педагогикалық қызметте (өзін-өзі қалыптастырған имиджі) және ондағы кәсібилік құзыреттіліктің мазмұнында жүзеге асырылады. Білім беру үдерісінің маңызды құрамдас бөлігі – мемлекеттік білім беру стандарттарымен, білім бағдарламаларымен, оқулықтарымен және оқу құралдарымен анықталған оқыту мазмұны сақталуы тиіс.

Мотивациялық-құндылықты компоненттің өлшемі *өзіндік жұмыстарды орындауға қызығушылықтың болуы және ғылыми-педагогикалық жетістіктер локусына жету тілегі* деп анықталды. Мұнда мотивациялықтың бірнеше түрі ашылады. Соның бірі **жетістіктер локусына** (бұл тұста локус – адамның ойлауы арқылы жетуге ниет еткен ішкі жетістіктер тізімі) **жету тілегі** (мотивациясы) – магистранттардың өзіндік жұмыстарды орындау, дайындау, ұйымдастыру негізіндегі жоғары қызығушылықтың туындауы кәсіби құзыреттіліктің ғылыми зерттеушілік және кәсіби шығармашылық құрамдастарын қалыптастыруда жоғары нәтижелерге қол жеткізу және барлық басқа да қажеттіліктерді

(педагогикалық үдерісті кәсіби- шығармашылықпен ұйымдастыруы, ғылымға енуі, ғылыми зерттеушілікке ұмтылыс жасауы, нәтижені болжауы т.б.) есепке алу, сол тұрғыда өзін толыққанды іске асыруына ықпал жасау. Білім алушылардың өзіндік жұмыстарды жоғары деңгейде түсініп орындауы **өзін-өзі өзектендіру мотивациясының** іске қосылуына мүмкіндік береді, бұл магистранттың өзіндік жұмыстарды өз әлеуетін барынша толық іске асыру арқылы жүйелі орындау қажеттілігінен және өзін-өзі жүзеге асыру қажеттілігінен тұратын жеке мотивтер иерархиясындағы ең жоғары деңгей.

В.А. Адольф құзыреттілік мұғалімнің мәдени және білім беру міндеттерін шешудің және оның жеке басын өзін-өзі реттеудің шешуші алғышарты екенін дәлелдейді. Кәсіби құзыретті мұғалім өзара әрекеттесудің жоғары дамыған дағдыларына, білімді қажетті уақытта жұмылдыру және оларды іс-әрекетте, дамыған педагогикалық рефлексияда қолдану қабілеттеріне ие. Ол бірнеше компоненттерді қамтитын кәсіби құзыреттіліктің құрылымдық-мазмұндық моделін ұсынады. Автордың пікірінде, мотивациялық компонент мұғалімнің жеке басының ынталандыру күштерінің жүйесімен, белгілі бір қажеттіліктермен, талаптармен, ниеттермен, өмірлік жоспарлармен және ұсыныстармен анықталады, оның субъективті әлеуметтік-кәсіби ұстанымын сипаттайды [165].

Мотивациялық-құндылықты компоненттің өлшемі магистранттардың субъективті тұрғыдан өзіндік жұмыстарды орындауда кәсіби құндылық бағдарларын алуға; оқытудың және ғылыми-зерттеушілік жұмыстарын жүргізудің оң уәждемесіне көшуіне; кәсіби маңызды жеке қасиеттердің қалыптасуына, өзін-өзі дамытуға және өзін-өзі тәрбиелеуге; кәсіби білімді, іскерлікті, қызмет тәсілдерін қалыптастыруға ықпал етеді. Осыдан **мотивациялық-құндылықты компоненттің көрсеткіштері** былай деп түсініледі:

- ғылыми-педагогикалық, психологиялық құбылыстарға байланысты түрлі аспектілерді дамытуда (теориялық идеяларды жаңартуда, әдістемелерді ұсынуда, ғылыми-зерттеу жұмыстарын жүргізуде) *өзіндік жұмыстарды орындауға қызығушылығы;*

- білімнің синергия заңдылықтарын дамытушы және ғылым құбылыстарын (білім онтологиясы, білім логикасы, білім аксиологиясы, білім акмеологиясы, білім этикасы, білім әдіснамасы) академиялық сипаттауға, *академиялық жазылымға ұмтылысы;*

- өзіндік жұмыстар негізінде кәсіби мамандық механизмдерін тәжірибемен, *ғылыммен ұштастыруға ынтасы;*

- кәсіби шығармашылық мүмкіндіктерін құндылық ретінде санауды *мақсат етуі;*

- өзіндік жұмыстарды орындау негізінде жаңа философиялық-тұжырымдамалық идеяларды туындатуға, диалектикалық ойларды терең *түсінуге ішкі интуициясы.*

Мотивациялық-құндылықты компоненттің өлшемі бойынша түзілген көрсеткіштердегі сапа қызметтері тұлғаның өзіндік жұмыстарды орындауға

қызығушылық танытуы, ғылыми-педагогикалық бағытта білім алушы болып саналатындықтан ғылыми жұмыстарға деген ынтаның артуы, ғылыми-педагогикалық, шығармашылық жұмыстарда академиялық жазылымды түсініп, мамандықтың механизмдерін ғылыми тұрғыда байланыстыруға ынталануы, өзіндік жұмыстарды орындауда ішкі интуицияның жоғары болуы т.б. екені анықталды.

Біртұтас педагогикалық білімді қалыптастырудың мотиві оны игеру және оқыту жағдайында одан әрі педагогикалық қызмет үдерісінде қолдану қажеттілігін түсіну болып табылады.

Сонымен жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың мотивациялық-құндылықты компоненті – білім алудың мотивациялық жүйесі. Білім алушының әлеуетінің негізінде жатқан барлық ынталандырушы күштердің жалпы (тұтас) ұйымы, оған қажеттіліктер, мотивтер, мүдделер, тартымдылықтар, сенімдер, мақсаттар, көзқарастар, стереотиптер, нормалар, құндылықтар және т. б. кіреді.

Кесте 5 - Магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың компоненттері, өлшемдері мен көрсеткіштері

Компоненттер	Өлшемдер	Көрсеткіштері
Мотивациялық-құндылықты	Өзіндік жұмыстарды орындауға қызығушылықтың болуы және ғылыми-педагогикалық жетістіктер локусына жету тілегі	- ғылыми-педагогикалық, психологиялық құбылыстарға байланысты түрлі аспектілерді дамытуда (теориялық идеяларды жаңартуда, әдістемелерді ұсынуда, ғылыми-зерттеу жұмыстарын жүргізуде) өзіндік жұмыстарды орындауға қызығушылығы; - білімнің синергия заңдылықтарын дамытушы және ғылым құбылыстарын (білім онтологиясы, білім логикасы, білім аксиологиясы, білім акмеологиясы, білім этикасы, білім әдіснамасы) академиялық сипаттауға, академиялық жазылымға ұмтылысы; - өзіндік жұмыстар негізінде кәсіби мамандық механизмдерін тәжірибемен, ғылыммен ұштастыруға ынтасы; - кәсіби шығармашылық мүмкіндіктерін құндылық ретінде санауды мақсат етуі; - өзіндік жұмыстарды орындау негізінде жаңа философиялық-тұжырымдамалық идеяларды туындатуға, диалектикалық ойларды терең түсінуге ішкі интуициясы.
Танымдық-әрекеттік	Танымның ғылыми әдістері арқылы заңдылықтарды анықтауға	-өзіндік жұмыстар арқылы ғылыми-зерттеу аймағы мен пәндік дамуда, жетілдіруде және тиімділігін арттыруда, модернизациялауда субъективті идеяларды жүзеге асыру білігі; - пәндік және ғылыми-зерттеу мәселелерін ғылыми-педагогикалық әрекеттік парадигмаға

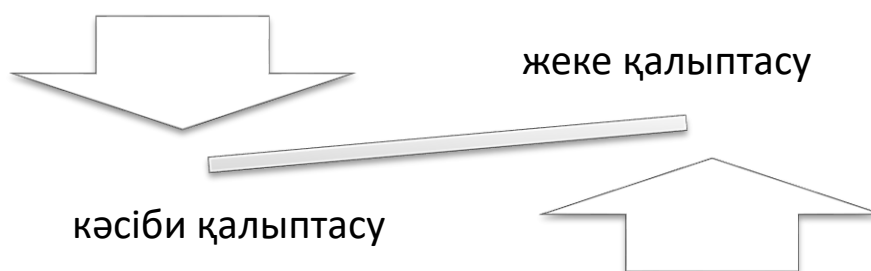
	бағытталған ғылыми-педагогикалық сипаттағы өздігінен іздену қызметі	айналдыру шеберлігі; -өзіндік жұмыстар негізінде субьмәдениетті және әдіснамалық мәдениетті түсініп, оны қайта жаңғырта алу қабілеті; - ғылыми зерттеу облысында әдістемелік нұсқаулар мен теориялық ережелердің локусын тұжырымдау білімі; - педагогика және психология саласындағы ғылыми әрекетті және оның ішкі компоненттерін синтездеу, академиялық сөйлеу мен жазылым тұрғысынан ғылыми стилі.
Рефлексиялық-бағалаушылық	Ғылыми - педагогикалық іс-әрекетті өздігінен ұйымдастыру, өзіндік жұмыстар негізінде ғылыми және кәсіби жетістікке жету логикасы	- педагогика және психология саласы бойынша IQ ойдың көптілігін, БББ-ның (мамандықтың) ішкі, сыртқы мүмкіндіктерін бақылауы; -өзіндік жұмыстарды орындау негізінде өз білімін прогрессивті модельдеуі; -өз білімінен ғылыми-педагогикалық нәтиже немесе өнім беруі; -кәсіби құзыреттіліктің ғылыми-тұжырымдамалық негіздерін бағалауы(кеңес беруі); - өзіндік жұмыстарды орындаудағы жоғары деңгейде дамыған ғылыми-зерттеушілік интуиция мен дәл есеп, нақты білім негізінде сәтті импровизациялауы.

Мотивтер, мақсат, операциялар іс-әрекет құрылымын қамтамасыз етушілер. Бұлар тек әрекет арқылы жүзеге асады. Ендеше біз, **танымдық-әрекеттік** компоненттің мазмұнын сипаттап, оның өлшемдері мен көрсеткіштерін анықтайтын боламыз.

Танымдық-әрекеттік компоненттің негізгі белгісі – пәндік білімнің мазмұны мен ғылыми ізденушіліктің мүмкіндіктерін іске асыру екені анық. Сонымен қатар педагогика-психология бойынша білім беру бағдарламаларын оқытуда пәндік білімдерді кәсіби тұрғыда жетілдіру мен ғылыми-зерттеу жұмыстарына машықтануы бойынша үнемі динамикалық жағдайдағы қоғамдық қозғалыс болып саналады. Танымдық-әрекеттік компоненттегі өлшемдер мен көрсеткіштерге сай құрылатын әрекеттер белгілі бір нәтижеге бағытталады.

Танымдық-әрекеттік компонент бойынша психологияда ақыл операцияларының екі түрі орындалуы міндетті. Олар – теориялық және практикалық ақыл. Психологиялық ақыл түрлері магистранттардың тума негізінде қаланған болса, тәжірибеде кәсіби жолдарда құзыреттілік, жауапкершілік, тәуелсіздік даму, адалдық, ұйымдастырушылық, кәсіби және ғылыми әрекеттерде таным арқылы моно, диада, триада қарым-қатынастары – білім алушының маңызды сапалары [166]. Бұл сапалар көбінесе өзіндік жұмыстар негізіндегі үдерісте қалыптасады. Магистранттарды ғылыми-әдістемелік қамтамасыз ету арқылы өзіндік шығармашылық белсенділігін

өзектендіру ортасы құрылады, өзін-өзі оқыту қажеттілігі туындайды. Осы ретте оқытушының және ғылыми жетекшінің білім алушыны тәрбиелеудегі рөлі жоғары болмақ. Тиісінше, магистранттардың өзіндік жұмыстарды тиянақты орындауы, оған жауапкершілігінің артуы оның өз бетінше ғылыми ізденіс жасауға машықтануына, кәсіби шығармашылық әлеуетінің дамуына қабілеті артады, содан барып, магистранттарда «қосарланған дайындықтың» алғышарты ретінде *жеке қалыптасу және кәсіби қалыптасу* пайда болады, ал бұл өз кезегінде өзіндік жұмыстарды дұрыс ұйымдастыру шеберлігінің болуын шарттайды. Мұндағы жеке қалыптасу мен кәсіби қалыптасу бірін-бірі толықтырушылар (4-суретте көрсетіледі).

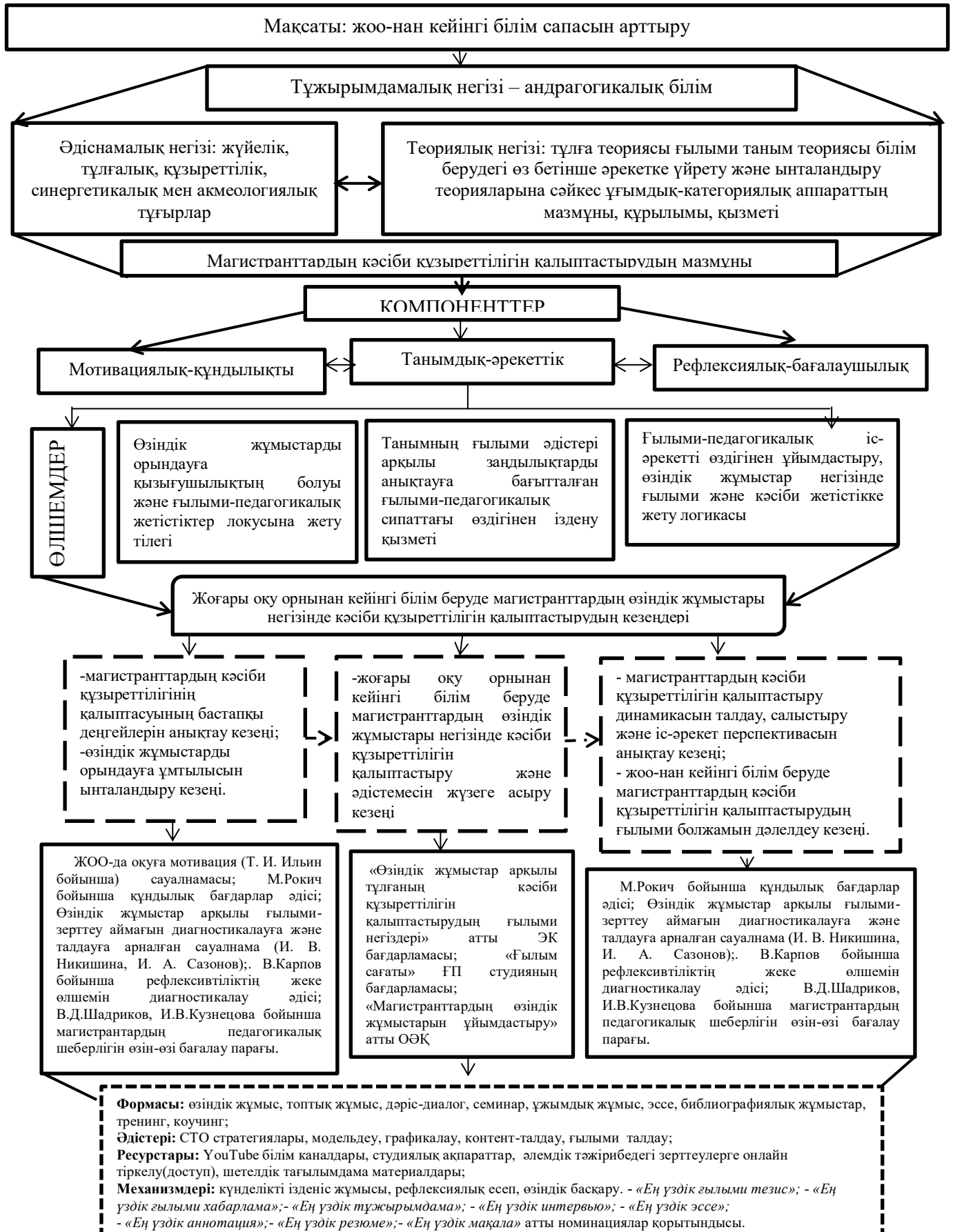
4-сурет. Тұлғадағы «қосарланған дайындық» мазмұны

Н.Н. Лобанова тұлғаның кәсіби құзыреттілігінің құрылымында мазмұндық, іс-әрекеттік және кәсіби тұлғалық компоненттерді бөліп көрсетеді. Мазмұндық немесе базалық компонент педагогтің теориялық білімінің болуын міндеттейді, бұл оның кәсіби қызметінің мазмұнын анықтаған кезде хабардарлықты қамтамасыз етеді. Іс-әрекеттік немесе практикалық компонент іс-әрекетте сыналған, адам ең тиімді деп игерген кәсіби білім мен дағдыларды көрсетеді. Тұлғалық компонент мұғалімнің жеке тұлға және қызмет субъектісі ретіндегі ұстанымы мен бағытын анықтайтын кәсіби жеке қасиеттерді қамтиды [167]. Автор жекелеген компоненттер арқылы кәсіби құзыреттілікті жеке білім ретінде қарастырады. Осыған сүйене отырып, магистранттардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың құрылымдық-мазмұндық моделінде танымдық-әрекеттік компонент жетекшілік атқаратындығын алға шығарамыз.

Олай деуге негіз бар, танымдық-әрекеттік компонентке сәйкес, магистранттардың жоғарыдан кейінгі білім беруде біртұтас ғылыми-педагогикалық білімін қалыптастыруда таным әдістерін таңдау іске қосылып, заңдылықтарды анықтауда негізгі білім мен практикалық әрекеттің нәтижелерін анықтайды. Компонент қалыптасқан білім мен шеберліктің операциялық мәнін іс-әрекеттің әдістерін игеру нәтижесінде анықтап, білім мен дағдыларға негізделген тұлғаның өзгермелі жағдайларда қандай да бір әрекетті орындау қабілеті ретінде құрылымдық қызмет атқарады [168]. Демек, танымдық-әрекеттік компоненттің өлшемінің *«танымның ғылыми әдістері арқылы заңдылықтарды анықтауға бағытталған ғылыми-педагогикалық сипаттағы өздігінен іздену қызметі»* деп түзілуі жоғарыдағы негізгі ойлардан туындап отыр. Танымның ғылыми әдістері арқылы

заңдылықтарды анықтауға бағытталған ғылыми-педагогикалық сипаттағы өздігінен іздену қызметі өлшемі бойынша магистранттардың өзіндік жұмыстарды орындауының өзі өздігінен ізденуге мүмкіндік беретін жүйе. қалыптастырудағы жүргізілетін әдістер мен әдістемелердің маңызы аса жоғары.

Бұл ретте ғылыми әдістермен қатар магистранттардың кәсіби құзыреттілігін

Нәтиже: кәсіби құзыреттілігі қалыптасқан магистрант

6-сурет. Магистранттардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың
құрылымдық-мазмұндық моделі

Танымдық-әрекеттік компоненттің өлшемі бойынша келесі көрсеткіштер түзілді. Олар:

-өзіндік жұмыстар арқылы ғылыми-зерттеу аймағы мен пәндік дамуда, жетілдіруде және тиімділігін арттыруда, модернизациялауда субъективті идеяларды жүзеге асыру білігі;

- пәндік және ғылыми-зерттеу мәселелерін ғылыми-педагогикалық әрекеттік парадигмаға айналдыру шеберлігі;

- өзіндік жұмыстар негізінде субьмәдениетті және әдіснамалық мәдениетті түсініп, оны қайта жаңғырта алу қабілеті;

- ғылыми зерттеу облысында әдістемелік нұсқаулар мен теориялық ережелердің локусын тұжырымдау білімі;

- педагогика және психология саласындағы ғылыми әрекетті және оның ішкі компоненттерін синтездеу, академиялық сөйлеу мен жазылым тұрғысынан ғылыми стилі.

Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың танымдық-әрекеттік компонентіндегі көрсеткіштерінде өзіндік жұмыстар магистранттардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың ғылыми, кәсіби және шығармашылық тұрғыдағы құралы болып табылады. Себебі, білімді модернизациялауда субъективті идеяларды жүзеге асыру үшін өзіндік жұмыстардың жүйелілігі қажет. Сонымен бірге, пәндік мәселелерді, ғылыми-зерттеу мәселелерін әрекеттік парадигмаға айналдыру шебері болуы, әдіснамалық мәдениетті келуі, теориялық ережелер локусын өздігінен тұжырымдауы, жеке өзіндік ғылыми стилінің (ғылыми баяндау, академиялық жазуларда) болуы магистранттардың кәсіби құзыреттілігін қамтамасыз етуші көрсеткіштердің реті деп айтуға болады. Бұдан тұлғаның дағдылануы, машықтануы кейінгі мүмкіндіктерде жоғары әрекетке көшеді. Дағдылардың әр түрлі ерекшеліктерімен интеграциялық белгілер: жеке тұлғаның құндылықтары, оның білімі, тәжірибесі мен дағдыларында оларды жүзеге асырудың мақсаттары мен көзқарастарына сәйкес іс-қимыл жүйесі.

Білім алушылардың біртұтас педагогикалық білімін субъективті деңгейде игеру жөніндегі қызмет жүйесі және ғылыми-педагогикалық білім контекстінде дағдыларды меңгеру деңгейінде кәсіби еңбегінің мәнін түсініп, бағамдауы магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби

құзыреттілігін қалыптастырудың рефлексиялық-бағалаушылық компонентін таңдауға мүмкіндік туғызады.

Рефлексиялық-бағалаушылық компонент болашақ магистрлердің біртұтас педагогикалық білімін қалыптастыру жүйесінде мотивациялық-құндылықты, танымдық-әрекеттік компоненттерді біріктіру арқылы жүзеге асырылады. Рефлексиялық-бағалаушылық компонент тұтас педагогикалық білімді меңгерудің маңыздылығын терең түсінуге, кәсіби-педагогикалық құндылық ретінде қатынас жасауға, педагогика мен психологияның білім жүйесін терең меңгеруге, рефлексиялық жағдайға түсу қабілеті мен біртұтас педагогикалық білімді игеру деңгейін және оны қалыптасқан жағдайларда қолдануды сыни тұрғыдан бағалай білу, өз білімінің одан әрі дамуын болжай әрі жоспарлай білуге жағдай жасайды.

Магистранттардың кәсіби-педагогикалық тұрғыдан инновациялық және шығармашылық қызметті болжауы, ғылыми-педагогикалық қызмет технологиясында оларды іске асыруға білімді жобалауы, рефлексивтілік (өзін-өзі тану), өзін-өзі бағалау, мақсат қою, қызығушылық, шығармашылық көзқарас танытуы олардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруды ғылыми-педагогикалық қызмет ретінде қарастырады. Мысалы, жоғары оқу орнында бакалаврларды кәсіби даярлау ісінде білім берудің біртұтас педагогикалық жүйесі жолға қойылады. Ал жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде педагогикалық білімді қалыптастырудың мақсаты – біртұтас педагогикалық білімді қолдану, білім беру үдерісін тұтас қабылдау, жеке тұлғаны бірегейлік ретінде тұтас қабылдау негізінде педагогикалық қызметті жүзеге асыруға қабілеттілік пен дайындықтың қалыптасуының белгілі бір деңгейіне қол жеткізу. Магистранттардың тұтас педагогикалық білімін қалыптастыру жөніндегі ұсынылатын өзіндік жұмыстар мұғалімді кәсіби сәйкестендіруге, даярлауға қойылатын талаптар контекстінде оның кәсіби және жеке қасиеттерін бағдарлауға бағытталған.

В.П. Беспалько рефлексияны педагогикалық тұрғыдан қарастыра отырып, өзін-өзі рефлексиялау, өзін-өзі талдау, өзіне-өзі баға беру үрдісіне қатысты кәсіби өзіндік сананың негізгі компоненттерін атап көрсетеді. Олар:

- өзекті «Мен» тұжырымдамасы, яғни педагогтің өзіне дәл осы нақты уақыттағы беретін бағасы;
- ретроспективалық «Мен» - өзінің нақты жағдайын еңбек ете бастаған кезімен салыстырғандағы бағасы (кәсіби тәжірибесіне беретін өзіндік бағасы);
- идеалды «Мен» - өзінің не жасағысы келетіні, тұлғаның өзін-өзі дамыту болашағы;
- рефлексивті «Мен» - педагогтің көзқарасы бойынша оған ұжымдастарының, әріптес құрбыларының т.б. беретін бағасы.

Сонымен қатар ғалым өзіндік диагностика жасаудың төмендегідей үлгісін ұсынады:

- өз әрекетін зерттей алуы;
- қиындықтарын анықтай алуы;

- қажеттіліктерге қатысты мотивтерін оята білу;
  - өз әрекетін қайта құрудың мүмкіндіктерін анықтай алу;
  - өз еңбегінің тиімділігін, оның нәтижелілігін анықтай алу;
  - кейбір мүмкін негативті салдарының болуын болжамдап, алдын алу
- [169].

Магистранттардың өзіндік жұмыстарды орындауында жоғарыда көрсетілген зерттеулердің маңызы жоғары. Себебі, олардың ғылыми-педагогикалық бағытта білім алуы, ғылыми тәжірибеге енуі, өзін-өзі реттей алуы, бағалауы әдіснамалық рефлексия жасай алуына мүмкіндік беретіні анық. Осы ретте магистрант өзіндік жұмыстарды орындау барысында педагогикалық әрекеттің өнімді алгоритмдерін құра алудан, мақсатқа жетудің нәтижелерін талдау мен бағалаудағы өзіне деген сенімділік, икемділік және істің сәйкестілігінен өзінің педагог маман ретіндегі өсу деңгейін зерттей алады.

Рефлексиялық-бағалаушылық компонент магистранттардың білім алуындағы оқыту функциясын жүзеге асыру мақсаттарына барабар кәсіби-практикалық дағдылар кешені негізінде қабілеттіліктер жиынтығын көрсетеді. Рефлексиялы білімгерлердің оқу нәтижелеріне мағыналы көзқарасын, олардың нәтижелерін бағалау қабілетін, өзіндік және басқалардың іс-әрекетіндегі қателіктерді, өзін-өзі реттеу қабілетін білдіреді. Рефлексиялық-бағалаушылық компоненттің өлшемі ғылыми-педагогикалық іс-әрекетті өздігінен ұйымдастыру, өзіндік жұмыстар негізінде ғылыми және кәсіби жетістікке жету логикасы болып анықталды. Осы өлшемге сай көрсеткіштер беріледі. Атап айтсақ:

- педагогика және психология саласы бойынша IQ ойдың көптілігін, БББ-ның (мамандықтың) ішкі, *сыртқы мүмкіндіктерін бақылауы*;
- өзіндік жұмыстарды орындау негізінде *өз білімін прогрессивті модельдеуі*;
- өз білімінен ғылыми-педагогикалық *нәтиже немесе өнім беруі*;
- кәсіби құзыреттіліктің ғылыми-тұжырымдамалық негіздерін *бағалауы(кеңес беруі)*;
- өзіндік жұмыстарды орындаудағы жоғары деңгейде дамыған ғылыми-*зерттеушілік интуиция* мен дәл есеп, нақты білім негізінде *сәтті импровизациялауы*.

Магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың моделі орындаушылық яғни, магистранттар оқытушының, ғылыми жетекшінің әрекеттерін қайталайды; өтпелі, еліктеу әрекеттері өз әрекеттерімен біріктіріледі; шығармашылық, тапсырманы орындау тәсілдерін іздеу кезеңі, жаңа мақсат қою, оны жүзеге асыру жолдарын реттеу қабілетімен сипатталады. Жалпы модельде өзіндік жұмыс басты құрал болып табылады.

Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың компоненттері,

өлшемдері мен көрсеткіштерінің негізінде жоғары, орта, төмен деңгейлері анықталды.

Жоғары деңгей: өзіндік жұмыстар негізінде қолда бар білімді өзектендіруге мүмкіндігі жетерлік; ғылыми-шығармашылық тапсырмаларды орындау кезінде шығармашылық әлеуеттің артқанын бағалайды; ізденіс жұмыстары арқылы теориядан жаңа теория жасайды; практикалық ойлауы жоғары, сол арқылы әдістемелерді таңдауда қабілетті, іздену-танымдық өзіндік жұмыстарды қабылдау және түсіну, әрекет ету тәсілдерін таңдау үдерісінде тәуелсіз дамуды ұнатады; өз бетінше әрекет ету тәжірибесін жинақтау қызметте шығармашылықты дамыту үшін негіз болып табылады деп түсінеді; академиялық жазылымы бар, оны үнемі жетілдіруге тырысады; өзіндік жұмыстарды орындау негізінде өз білімін прогрессивті модельдей алады; өз білімінен ғылыми-педагогикалық нәтиже немесе өнім береді; кәсіби құзыреттіліктің ғылыми-тұжырымдамалық негіздерін бағалап, басқаларға кеңес бере алады; өзіндік жұмыстар негізінде кәсіби мамандық механизмдерін тәжірибемен, ғылыммен ұштастырады.

Орта деңгей: оқытушының және ғылыми жетекшінің көмегімен іздестіру мен шығармашылыққа (зерттеу) байланысты өзіндік жұмыстарды ұйымдастырады; берілген теорияны түсінеді, бірақ жаңа теорияны субъектілердің қатысуымен жасайды, практикалық ойлауы бар, жекелеген әдістемелерді түсінеді; өз бетінше әрекет ету мүмкіндігі бар, бірақ оған әлеуеті жете бермейді; академиялық жазылым түсінігі бар, бірақ әлі ғылыми еңбектер жазуға төселмеген; өз білімі туралы түсінігі бар, оны қолдануға немесе нәтиже беруге ұмтылысы аз; кәсіби құзыреттіліктің ғылыми-тұжырымдамалық негіздерін бағалайды, басқаларға кеңес беруге құзыретті емес; өзіндік жұмыстар негізінде кәсіби мамандық механизмдерін тәжірибемен, ғылыммен ұштастыруды түсінеді, алайда оны іс жүзінде қарастыруды қажет етпейді.

Төмен деңгей: өзіндік жұмыстар негізінде өзіндегі бар білімді өзектендіруді қажет деп санамайды; ғылыми-шығармашылық тапсырмаларды орындау кезінде өзгерістерді түсінбейді; ізденіс жұмыстары арқылы теорияның кейбір аспектілерін түсінуі қиын; практикалық ойлауы жоқ; академиялық жазылымның түрлерін, ерекшеліктерін түсінгенімен ғылыми еңбектерді құрауды түсінбейді; өз білімінен ғылыми-педагогикалық нәтиже немесе өнім беруді қажет деп санамайды.

3 ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫНАН КЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУДЕ МАГИСТРАНТТАРДЫҢ ӨЗІНДІК ЖҰМЫСТАРЫ НЕГІЗІНДЕ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ӘДІСТЕМЕСІ

3.1 Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың диагностикасы

Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруды зерттеу аясында біз тәжірибелік-педагогикалық эксперимент жүргіздік. Бұл бөлімде пилоттық зерттеудің сипаттамалары және оны анықтау кезеңінің нәтижелері ұсынылады.

Зерттеудің мақсаты – жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың теориялық-әдіснамалық негіздерін айқындау және әдістемесін жасау, оның тиімділігін тәжірибелік-эксперименттік жұмыстар арқылы дәлелдеу.

Эксперименттік зерттеу объектісі жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыс негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру үдерісі болып табылады.

Эксперименттік зерттеу пәні – жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру моделінің тиімді қызмет етуін қамтамасыз ететін тәжірибелер.

Магистранттардың кәсіби құзыреттілігін зерделеу кезінде диагностиканың мынадай негізгі талаптарын басшылыққа алады:

1. Кәсіби құзыреттілікті зерттеу кәсіби өсудің жеке ерекшеліктерін анықтауға бағытталуы керек.

2. Кәсіби-педагогикалық құзыреттілікті бағалау алынған нәтижелерді қандай да бір нормалармен, орташа шамалармен салыстыру арқылы ғана емес, сонымен қатар педагогтың дамуында, кәсіби өсуінде ілгерілеу сипатын анықтау мақсатында оларды алдыңғы диагностикалардың нәтижелерімен салыстыру арқылы жүргізілуі тиіс.

3. Кәсіби құзыреттілікті диагностикалау тек өзекті деңгейді анықтау үшін ғана емес, сонымен қатар жетілдірудің мүмкін болатын жеке жолдарын анықтау үшін қажет.

4. Кәсіби-педагогикалық құзыреттілікті зерттеу өзін-өзі жетілдіруге және кәсіби өсуге мотивация жасау үшін мұғалімдер мен басшылардың

кәсіби қызметінің нәтижелілігін интроспекциялауға, өзін-өзі диагностикалауға негізделуі керек.

5. Кәсіби құзыреттілік деңгейі мұғалімнің іс — әрекетінің мазмұнды сипаттамасы ретінде қарастырылуы керек, ал өзін-өзі жетілдіру, кәсіби өсу процесі-даму, қызметтің сапалық кезеңдерінің өзгеруі ретінде қарастырылуы керек.

Эксперименттік жұмыс үш кезеңде жүргізілді: анықтау, қалыптастыру және бақылау кезеңдері.

Зерттеудің мақсатына, нысанына, пәніне сәйкес тәжірибелік-педагогикалық эксперименттің міндеттері анықталды:

- жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру деңгейін анықтайтын диагностикалық әдістемелерді таңдау;

- жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың бастапқы деңгейін зерттеу;

- жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың моделінің жұмыс істеуінің тиімділігін тексеру;

- жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру деңгейіндегі өзгерістерді анықтау;

- жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың қорытынды деңгейін зерттеу.

Тәжірибелік-педагогикалық эксперименттің негізі ғылыми болжам болып табылады, оған сәйкес жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру тиімді болады, *егер*, жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстарды ұйымдастыру арқылы кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудағы негізгі ұғымдық-категориялық аппарат мәнмәтіндерінің мазмұны, құрылымы және қызметі нақтыланып, теориялық-әдіснамалық негіздері айқындалса, жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың құрылымдық-мазмұндық моделі дайындалып, кәсіби құзыреттілікті қалыптастыруға өзіндік жұмыстарды жүйелі ұйымдастырудың әдістемесі ғылыми-педагогикалық үдерісте ғылыми-шығармашылықпен жүзеге асырылса, *онда* жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың жаңа кәсіби қызметтерді игеруі мен кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың тиімділігі артады, *өйткені* магистранттардың ғылыми-зерттеушілік, әдістемелік қабілеттіліктері жоғарылап, жеке білім алуды кәсіби тұрғыда ұйымдастыруға өзіндік ресурстарын іске қосудың мүмкіндігі артады.

Тәжірибелік-педагогикалық зерттеу Қорқыт ата атындағы Қызылорда университетінің жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде 7М01104 –

«Педагогика және психология» білім беру бағдарламасы бойынша білім алып жатқан 1 және 2-курс магистранттары (барлығы 56 адам) эксперименттік топты құраса және бақылау тобын Болашақ университетінің 7М01104 – «Педагогика және психология» білім бағдарламалары бойынша білім алып жатқан 1 және 2 курс магистранттары (барлығы 46 адам) базасында жүргізілді. Зерттеуге 7М01104 «Педагогика және психология» мамандығы бойынша «Академиялық магистр» біліктілігі бойынша оқыту бағыты бойынша 1-2 курстың 102 магистранты қатыстырылды. Олар эксперименттік және бақылау топтары болып бөлінді.

Эксперименттік жұмыстың анықтау кезеңінің барысын сипаттайық. Эксперименттік жұмыстың анықтау кезеңі жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың бастапқы деңгейін анықтаудан тұрады.

Бұл кезең таңдалған критерийлер мен көрсеткіштер жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың бастапқы деңгейін диагностикалау әдістемелерін таңдауды және әзірлеуді қамтыды. Диагностикалық процедуралар ретінде мыналар қолданылады:

- Т.И.Ильиннің «ЖОО-дағы білім беру мотивациясы» бейімделген сауалнамасы;
- М.Рокич бойынша құндылық бағдарлар әдісі;
- магистранттардың дидактикалық дағдыларын диагностикалауға және талдауға арналған бейімделген сауалнама (3-қосымша)
- өзіндік жұмыстар арқылы ғылыми-зерттеу аймағын диагностикалауға және талдауға арналған сауалнама (И. В. Никишина, И. А. Сазонов);
- А.В.Карпов бойынша рефлексивтіліктің жеке өлшемін диагностикалау әдісі;
- В.Д.Шадриков, И.В.Кузнецова бойынша магистранттардың педагогикалық шеберлігін өзін-өзі бағалау парағы.

Кесте 5 - Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың компоненттері мен әдістемелері

Компоненттер	Өлшемдер	Көрсеткіштері	Әдістемелер
Мотивациялық-мазмұндық	Өзіндік жұмыстарды орындауға қызығушылықтың болуы және ғылыми-педагогикалық жетіс	- ғылыми-педагогикалық, психологиялық құбылыстарға байланысты өзіндік жұмыстарды орындауға қызығушылығы; - білімнің синергия заңдылықтарын дамытушы және ғылым құбылыстарын (білім онтологиясы, білім логикасы, білім	1) ЖОО-да оқуға мотивация (Т. И. Ильин бойынша) сауалнамасы; 2) М.Рокич бойынша құндылық бағдарлар әдісі (2-қосымша);

	тіктер локусына жету тілегі	аксиологиясы, білім акмеологиясы, білім этикасы, білім әдіснамасы) академиялық сипаттауға, академиялық жазылымға ұмтылысы; - өзіндік жұмыстар негізінде кәсіби мамандық механизмдерін тәжірибемен, ғылыммен ұштастыруға ынтасы; - кәсіби шығармашылық мүмкіндіктерін құндылық ретінде санауды мақсат етуі; - өзіндік жұмыстарды орындау негізінде жаңа философиялық- тұжырымдамалық идеяларды туындатуға, диалектикалық ойларды терең түсінуге ішкі интуициясы.	
Танымдық - іс-әрекеттік	Танымның ғылыми әдістері арқылы заңдылықтарды анықтауға бағытталған ғылыми-педагогикалық сипаттағы өздігінен іздену қызметі	-өзіндік жұмыстар арқылы ғылыми-зерттеу аймағы мен пәндік дамуда, жетілдіруде және тиімділігін арттыруда, модернизациялауда субъективті идеяларды жүзеге асыру білігі; - пәндік және ғылыми-зерттеу мәселелерін ғылыми- педагогикалық әрекеттік парадигмаға айналдыру шеберлігі; -өзіндік жұмыстар негізінде субьмәдениетті және әдіснамалық мәдениетті түсініп, оны қайта жаңғырта алу қабілеті; -ғылыми зерттеу облысында әдістемелік нұсқаулар мен теориялық ережелердің локусын тұжырымдау білімі; -педагогика және психология саласындағы	- Магистранттардың өздігінен іздену дағдыларын диагностикалауға және талдауға арналған бейімделген сауалнама (3- қосымша); - Өзіндік жұмыстар арқылы ғылыми-зерттеу аймағын диагностикалауға және талдауға арналған сауалнама (И. В. Никишина, И. А. Сазонов) (4-қосымша);

		ғылыми әрекетті және оның ішкі компоненттерін синтездеу, академиялық жазылым стилі.	
Рефлексиялық-бағалаушылық	Ғылыми-педагогикалық іс-әрекетті өздігінен ұйымдастыру, өзіндік жұмыстар негізінде ғылыми және кәсіби жетістікке жету логикасы	- педагогика және психология саласы бойынша IQ ойдың көптілігін, БББ-ның (мамандықтың) ішкі, сыртқы мүмкіндіктерін бақылауы; -өзіндік жұмыстарды орындау негізінде өз білімін прогрессивті модельдеуі; -өз білімінен ғылыми-педагогикалық нәтиже немесе өнім беруі; -кәсіби құзыреттіліктің ғылыми-тұжырымдамалық негіздерін бағалауы(кеңес беруі); - өзіндік жұмыстарды орындаудағы жоғары деңгейде дамыған ғылыми-зерттеушілік интуиция мен дәл есеп, нақты білім негізінде сәтті импровизациялауы.	Рефлексиялық-бағалаушылық - А.В.Карпов бойынша рефлексивтіліктің жеке өлшемін диагностикалау әдісі (5-қосымша); -В.Д.Шадриков, И.В.Кузнецова бойынша магистранттардың педагогикалық шеберлігін өзін-өзі бағалау парағы (6-қосымша).

Таңдалған мотивациялық-мазмұндық, танымдық-әрекеттік, рефлексиялық-бағалаушылық критерийлерінің әрқайсысы бойынша эксперименттік және бақылау топтарында жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруды зерттеу нәтижелерінің талдауын ұсынайық.

Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру деңгейінің мотивациялық-мазмұндық компоненттерін зерттеудегі магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде білім алу мотивациясының кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру мен өзіндік жұмыстарды орындауға қызығушылығы арасындағы өзара байланысын зерттеу үшін Т.И.Ильиннің «ЖОО-да оқу мотивациясы» бейімделген сауалнамасын қолдандық. Сауалнамада адамның өзіне қатысты оң немесе теріс бағалануы мүмкін 40 мәлімдеме бар. Нәтижелер кілтке сәйкес өңделді.

Сауалнама Қорқыт ата атындағы Қызылорда университетінің «Педагогика және психология» білім беру бағдарламасы бойынша білім алып жатқан 1 және 2-курс магистранттары арасында өтті. Барлығы 56 адам. Сонымен қатар, Болашақ университетінің «Педагогика және психология»

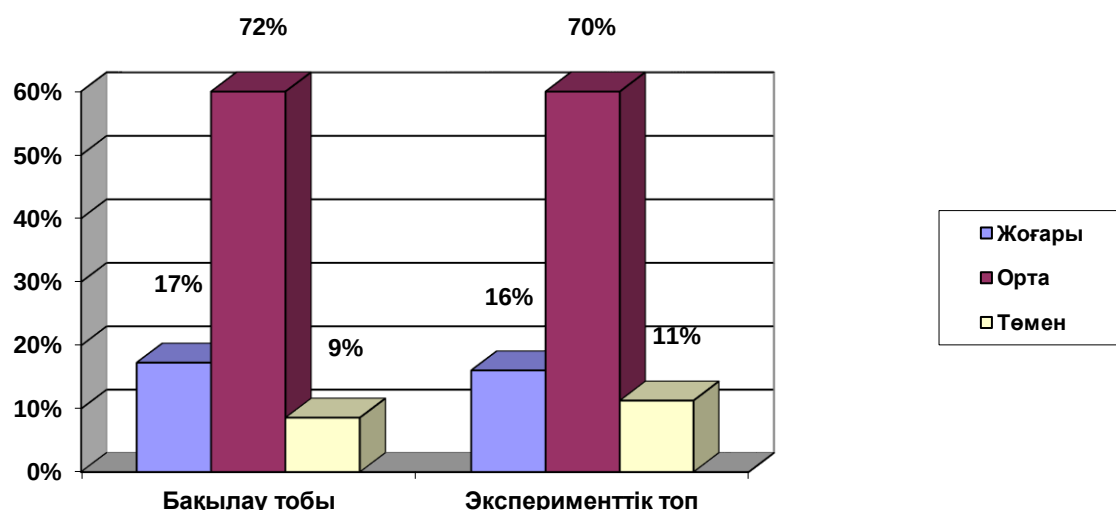
білім бағдарламалары бойынша білім алып жатқан 1 және 2 курс магистранттары арасында өтті. Барлығы 46 адам.

Бұл зерттеулерде магистранттардың білім алу мотивтері көбінесе «білім алу» (білім алуға ұмтылыс, ізденімпаздық) және «өзіндік жұмыстар негізінде кәсіби мамандық механизмдерін тәжірибемен, ғылыммен ұштастыруға ынтасы; (мазмұн бойынша ғылыми-педагогикалық, психологиялық құбылыстарға байланысты өзіндік жұмыстарды орындауға қызығушылығына ұмтылысы) екендігін көрсетті және оқу үдерісі мәнінің процедуралық негіздері) «ЖОО-нан кейінгі білім бойынша диплом алудан» (білімді формальды түрде меңгеру арқылы диплом алуға ұмтылу, емтихан тапсыру кезінде шешу жолдарын табуға ұмтылыс, кәсіби шығармашылық мүмкіндіктерін құндылық ретінде санауды мақсат етуі). Бұл магистранттардың өзіндік жұмыстарды орындау негізінде жаңа философиялық-тұжырымдамалық идеяларды туындатуға, диалектикалық ойларды терең түсінуге ішкі интуициялары дайын екендігінің оң белгісі өзін адам қызметінің белгілі бір саласында кәсіби маман ретінде қабылдау болып табылады.

Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың оқу мотивациясын зерттеу ЭТ-дағы респонденттердің тек 16,07%-ында ғана магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруға мотивация деңгейі жоғары, 73,2%-да орташа, 10,7%-да төмен деңгейде екенін көрсетті, БТ-да зерттелушілердің 17,3%-ында ғана магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруға мотивация деңгейі жоғары, 71,7%-да орташа, 8,6%-да төмен деңгейде екенін көрсетті

Кесте 6 – Анықтаушы эксперимент кезінде мотивациялық-мазмұндық компоненттеріне сәйкес Л.Т.И.Ильиннің «Жоғары оқу орнынан кейінгі білім берудегі оқу мотивациясы» бейімделген әдістемесі бойынша алынған зерттеу топтарындағы нәтижелер

Шкалалар	Зерттелуші топтар	
	Эксперименттік топ (n=56)	Бақылау тобы (n=46)
Жоғары оқу орнынан кейінгі білім берудегі оқу мотивациясы дамуының жоғары деңгейі	9 (16,07%)	8 (17,3%)
Жоғары оқу орнынан кейінгі білім берудегі оқу мотивациясы дамуының орташа деңгейі	41 (73,2%)	33 (71,7%)
Жоғары оқу орнынан кейінгі білім берудегі оқу мотивациясы дамуының төмен деңгейі	6 (10,7%)	5 (8,6%)

Сурет 6- Анықтаушы эксперимент кезінде мотивациялық-мазмұндық компоненттеріне сәйкес қалыптастырушы экспериментке дейінгі Л.Т.И.Ильиннің «Жоғары оқу орнынан кейінгі білім берудегі оқу мотивациясы» бейімделген әдістемесі бойынша зерттелуші топтардың нәтижелерінің диаграммасы

Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың жеке тұлғалық және кәсіби құндылықтарын анықтау үшін М.Рокичтың «Құндылық бағдарлары» әдістемесі қолданылды [170]. Мотивациялық-мазмұндық компонент бойынша құндылық бағдарлар жүйесі тұлға бағдарының мазмұндық жағын анықтайды және оның қоршаған әлемге, басқа адамдарға, өзіне деген қарым-қатынасының негізін, дүниетанымының негізін және *өмірлік іс-әрекетке мотивацияның негізін, өмірлік концепция мен «өмір философиясы», «өзіндік даму философиясы» және кәсіби шығармашылық мүмкіндіктерін құндылық ретінде санауды мақсат етуін* анықтайды.

М.Рокич құндылықтардың екі тобын бөледі:

- терминалды – жеке өмір сүрудің түпкі мақсаты ұмтылуға тұрарлық деген сенімдер;

- инструментальды – кез келген жағдайда жеке тұлғаның әрекет тәсілі немесе қасиеті қолайлы деген сенім.

Бұл құндылықтар тобы – мақсат және құндылықтар тәсілдері деп дәстүрлі бөлуге сәйкес келеді.

Респонденттерге алфавиттік тәртіпте екі мән тізімі (әрқайсысында 18) ұсынылды. Тізімде субъект әрбір мәнге дәреже нөмірін берді және карталарды маңыздылығы бойынша орналастырды. Алдымен терминалды мәндер жинағы, содан кейін инструментальды мәндер жинағы ұсынылады.

Анықтау эксперименті кезеңіндегі мотивациялық-мазмұндық компонент бойынша кәсіби құндылықтарын анықтау үшін М.Рокичтың «Құндылық бағдарлары» әдістемесінен алынған диагностикалық зерттеу нәтижелері 2.1, 2.2 кестелерде көрсетілген.

Кесте 7 – Магистранттардың терминалды құндылықтары

№	Құндылықтары	Нәтижесі	
		мәндері	%
	Кәсіби өзін-өзі жетілдіру		
	Қаржылық жағынан қауіпсіз өмір сүру	33	32,3
	Қызықты жұмыс	22	21,5
	Денсаулық	10	9,8
	Бақытты отбасылық өмір	9	8,8
	Ойын-сауық	8	7,8
	Жақсы және шынайы достардың болуы	7	6,8
	Өзіне сенім	7	6,8
	Басқалардың бақыты	6	5,8
	Магистранттардың жеке өмірі		
	Махаббат	21	20,5
	Қоғамдық қабылдау	13	12,7
	Даму	12	11,7
	Бостандық	11	10,7
	Өнімді өмір	11	10,7
	Белсенді өмірлік әрекеттер	10	9,8
	Шығармашылық	9	8,8
	Таным	8	7,8
	Өмірлік даналық	4	3,9
0	Табиғат пен өнердің сұлулығы	3	2,94

Кесте 8 - Магистранттардың инструментальды құндылықтары

	Тұлғалық құндылықтары	Нәтижесі	
		Мәндер	%
	Тәуелсіздік	11	10,7
	Білім	10	9,8
	Көзқарастардың кеңдігі	10	9,8
	Көңілділік	9	8,8
	Кемшіліктерге төзбеушілік	8	8,7
	Жоғары сұраныстар	8	7,8
	Кәсіби тиімділік	8	7,8
	Өз пікіріңізді жақтауға батылдық	7	6,8
	Өзін-өзі бақылау	6	6,8
0	Жақсы мінез-құлық	4	3,9
1	Жауапкершілік	4	3,9
2	Күшті ерік	4	3,9
3	Адалдық	4	3,9
4	Рационализм	3	2,9

5	Толеранттылық	2	1,9
6	Ынта	2	1,9
7	Тиянақтылық	1	0,9
8	Сезімталдық	1	0,9

Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың жеке тұлғалық және кәсіби құндылықтарын анықтау үшін М.Рокичтың «Құндылық бағдарлары» әдістемесінен алынған нәтижелерді өңдеу негізінде эксперименттік және бақылау топтарында жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың мотивациялық-мазмұндық критерийі респонденттерден алынған мәліметтері бойынша орташа арифметикалық мәні 7,7% төмен деңгейде деген қорытындыға келдік. Себебі, орташа деңгейі 83%, жоғары деңгейде – 9,3%-ды құрады.

Бұл ретте жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың көпшілігі өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың мотивациялық-мазмұндық критерийін қалыптастырудың орташа деңгейімен сипатталады.

Кесте 9 - Эксперименттік және бақылау топтарындағы мамандардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың мотивациялық-құндылық критерийі бойынша магистранттардың терминалдық құндылықтары арқылы кәсіби құзыреттілігінің деңгейі (анықтау кезеңі), %

Деңгей	Бақылау тобы	Эксперимент тобы
	Анықтау кезеңі	Анықтау кезеңі
Төмен	8 (17,3%)	9 (16%)
Орташа	33 (71,7%)	41 (73%)
Жоғары	5 (11%)	6 (11%)
Қорытынды:	8 (17,3%)	100

Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың жеке тұлғалық және кәсіби құндылықтарын анықтау үшін М.Рокичтың «Құндылық бағдарлары» әдістемесінен алынған нәтижелерді өңдеу негізінде эксперименттік және бақылау топтарында жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың мотивациялық-мазмұндық критерийі респонденттерден алынған мәліметтері бойынша БТ 17,3% төмен деңгейде, ал ЭТ 16% деген қорытындыға келдік, орташа деңгейі БТ 71,7%, ЭТ 73%, жоғары деңгейде БТ – 11%, ал ЭТ 11% көрсетті.

Осылайша, жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың көпшілігі өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың мотивациялық-мазмұндық критерийін қалыптастырудың орташа деңгейімен сипатталады.

Үшінші кезекте анықтау эксперименті барысында 2017-2018 оқу жылында эксперименттік және бақылау топтары ретінде алынған 102 магистранттарға танымдық-әрекеттік компоненті аспектісінде теориялық білім деңгейлерін практикамен ұштастыра айқындадық. Осы орайда, диагностикалау мақсатында анықтаушы экспериментке Л.К. Наумованың ұсынған «Өзіндік жұмыстың қандай түрлерін орындау ұсынылды?» атты магистранттарға арналған сауалнамасы (Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университетінің 7М01104 - «Педагогика және психология» мамандығы бойынша ЭТ-ның 1 және 2 курс магистранттары арасында (барлығы 56 адам) және бақылау тобынан Болашақ университетінің 7М01104 - «Педагогика және психология» білім беру бағдарламалары бойынша оқитын 1 және 2 курс магистранттарына (барлығы 46 адам) жүргізілді.

Айқындаушы эксперименттің танымдық-әрекеттік компоненті бойынша эксперимент тобы магистранттарының «Магистранттарға оқытушылардың жиі ұсынатын өзіндік жұмыс түрлері» деңгейін анықтауға арналған сауалнамада респонденттердің көзқарасын анықтауда жоғары оқу орнынан кейінгі білім берудегі мамандардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру бойынша дайындалған сауалнама (сауалнамадағы сұрақтарға «үнемі» десеңіз -3балл, «кейде» десеңіз -2 балл, «ешқашан» десеңіз -1 балл, деген жауаптар жазыңыз) ұсынылды.

Кесте 10 - Л.К. Наумованың ұсынған модификациясы бойынша «Өзіндік жұмыстың қандай түрлерін орындау ұсынылды?» атты магистранттарға арналған сауалнамасы

	Өзіндік жұмыстың түрлері	Ү немі	К ейде	Ешқ ашан
	2-5 дереккөз бойынша баяндама дайындау			
	Педагогикалық ұғымдар мен теорияларды салыстыру			
	Эссе, емтихан, рецензия, түйіндеме жазу			
	Ғылыми-педагогикалық мәтіндермен жұмыс (сыни тұрғыдан ойлау дағдыларын дамыту технологиялары негізінде)			
	Ғылыми басылымдармен, сөздіктермен және анықтамалықтармен жұмыс			
	Теориялық пікірталастарға, пікірталастарға қатысу және т.б.			
	Ғылыми рефлексияны қамтитын мәтіндерді талдау (тұтас түсіндіру, мәтіндерді, ғылыми мәселелерді, идеяларды, ұстанымдарды және т.б. проблемалық бағалау, өз пікірін негіздеу, бір мәселе бойынша әртүрлі мәтіндерді салыстыру және т.б.)			
	Белгілі бір оқу тақырыбы бойынша әдебиеттерді библиографиялық іздеу және тезаурус			

	құрастыру			
	Курс мазмұнына енгізілген мәселе бойынша ғылыми әдебиеттер каталогтарымен жұмыс және картотека құрастыру			
0	Жеке тақырыптардың мазмұны бойынша проблемалық сипаттағы сұрақтарға жазбаша жауаптар			
1	Өртүрлі дереккөздердегі белгілі бір мәселені, курс тақырыбын түсіндірудің салыстырмалы талдауы			
2	Өртүрлі әдістер мен зерттеу әдістерінің эвристикалық мүмкіндіктерін бағалау			
3	Тесттерді, сауалнама әдістерін, зерттеу және диагностикалық әдістерді жобалау			
4	Оқу пәнінің тақырыбын меңгеру бойынша өзіндік рефлексия жүргіз			
5	Оқушыларды оқыту технологиясының бірін ойын режимінде шығармашылықпен жүзеге асыру			
6	Ғаламдық интернетте ақпаратты іздеу			
7	Психологиялық-педагогикалық зерттеулерде компьютерлік технологияларды қолдану схемаларын құру			
8	Жеке зерттеудің жоспар-перспективасын және оның аяқталған бөліктері бойынша есеп беруді құру			
9	Семинарлар мен конференцияларда баяндама дайындау			
0	Микрозерттеу әдістерін таңдау			
1	Сабақ жоспарын құру және оларды өткізу			
2	Кітап, фильм, мақала негізінде жарнамалық жоба әзірлеу			
3	Педагогикалық тақырыпқа эссе жазу			
4	Жоба деңгейіндегі тапсырманы орындау (педагогикалық журнал, оқырман «Мұғалім идеалы», «Менің педагогикалық кредом» спектаклі)			
5	Өзін-өзі диагностикалау әдістемесін жасау			
6	Бастапқы дереккөздермен жұмыс			
7	Ғылыми үйірмелерде, қауымдастықтарда жұмыс			
8	Аналитикалық шолулар, аннотациялар, зерттеу рефераттары, ақпараттық карталар-хабарламалар, проспектілер, есептер, шолулар, сарапшылық материалдар, топтық жұмыс көрсеткіштерін жазу			
	Бөлімнің жоспарлы бюджеттік ғылыми-			

9	зерттеу жұмыстарын орындауға қатысу			
0	Әртүрлі деңгейдегі және әртүрлі қаржыландыру көздерінен жобаларды іске асыруға қатысу			
1	Университеттен тыс ғылыми-зерттеу жұмыстарын жүргізу			
2	Қаланың ұйымдары мен мекемелеріндегі психологиялық зерттеулер; студенттердің қаланың ғылыми-зерттеу институттары зертханаларының жұмысына қатысуы			
3	Жастар шығармашылық сарайларымен ынтымақтастық			
4	Зерттеу әдістерінің дамуы			
5	Ғылыми-зерттеу жұмысын эксперимент жүргізу жұмыстарымен, балалармен т.б. нысандармен сабақтан тыс жұмыстармен ұштастыру			
6	Әртүрлі әлеуметтік-мәдени нысандарда зерттеу нәтижелерін ұсыну және апробациялау			
7	Ғылыми жұмысыңызды әртүрлі мәдени және ғылыми нысандарда (баяндама, мақала, жобалар, хабарламалар, интернет-форумдарға қатысу және т.б.) ұсыну.			
8	Белгілі ғалымдардың, мамандардың, практиктердің, студенттердің қатысуымен семинарларға қатысу.			
9	Ғылыми конкурстарға, гранттарға, конкурстарға қатысу			
0	Халықаралық ғылыми бағдарламаларға қатысу және т.б.			
1	Білім беру мекемелері, орталықтар (эксперименттік учаскелер) негізінде олар әзірлеген бағдарлама бойынша ғылыми-зерттеу жұмыстарын жүргізу, магистрлік диссертация тақырыбы бойынша зерттеу жұмыстарын жүргізу үшін ғылыми топта жұмыс істеу. Оқу орындарында микрозерттеу жұмыстарын жүргізу			
2	Алынған мәліметтерді өңдеу және талдау;			
3	Ғылыми нәтижелерді, идеяларды сипаттау және ұсыну және т.б. әртүрлі формаларда			
4	Ғылыми-зерттеу жұмысында әртүрлі рөлдік лауазымдарды қабылдау: зерттеуші, сарапшы, кеңесші, әзірлеуші және конструктор, ғылыми білімді танымал етуші, конкурсант, оппонент, спичрайтер, референт, ғылыми топты ұйымдастырушы.			
5	Педагог-психологтың кәсіби міндеттерін шешу және жобалау			
6	кәсіби болашақ мамандықтың міндеттерін шешудің нақты формаларын жасау			

7	Мамандандырылған мектептерде, гимназия мектептерінде, лицейлерде, арнаулы орта және жоғары (педагогикалық) оқу орындарында жеке немесе топтық жұмыс			
8	Оқушылар тобымен оқу іс-әрекетінің жоспарын жоспарлау және жүзеге асыру			
9	Мектеп өмірінің әртүрлі жақтарымен танысу, тәжірибеден сабақ алу			
0	Мектеп әкімшілігімен, мұғалімдермен, сынып жетекшілерімен әңгімелесу			
1	Сабақта үлгерімі төмен және дарынды оқушылармен жұмыс			
2	Сыныптан тыс жұмыстарды дайындау және өткізу			
3	Оқу үдерісін ұйымдастыру бойынша құжаттармен танысу және талдау			
4	Негізгі пәндердің бірінің мазмұны негізінде оқу процесінің аяқталған сегментін көрсететін сабақтар жүйесін өткізу және әзірлеу			
5	Әртүрлі заманауи технологияларды қолдана отырып сабақтарды өткізу және дамыту			
6	Ұжымдық шығармашылық істерді дамыту			
7	Әдістемелік тақырып бойынша әдебиеттерге шолу жасауға арналған зерттеулер			
8	Болашақ жұмыс мақсаттарын тұжырымдау және негіздеу			
9	Белгілі бір тақырып бойынша педагогикалық –психологиялық диагностика бағдарламасын жасау			
0	Педагогикалық іс-әрекет кезеңдерін жобалау			
1	Білім беру немесе оқыту бағдарламаларының фрагменттерін жобалау			
2	Әртүрлі жастағы, мәдениеттегі, әлеуметтік қабаттағы адамдармен ынтымақтастық пен өзара әрекеттестіктің әртүрлі нысандарын жобалау			
3	Фильмдер мен бейнероликтер түсіру			
4	Магистранттарды бакалавриат студенттеріне арналған конференцияларды ұйымдастыруға және өткізуге тарту			
5	Магистранттың конференцияға өзіндік қатысуын талдау, оны дайындау, өткізу және ұйымдастыруды талдау			
6	Университет базасында конференцияларды, семинарларды, халықаралық бағдарламалар мен жобаларды ұйымдастыруға қатысу			
7	Педагогикалық университеттермен және басқа оқу орындарында халықаралық семинарлар мен конференцияларға қатысу			
	Курс бойынша оқу-әдістемелік кешендерді			

8	дайындау: дәріске презентация, тест тапсырмалары			
9	Оқыту әдістерін қолдана отырып сабақтарды өткізу және дамыту			

Л. К.Наумованың ұсынған магистранттардың көзқарасы бойынша: «Өзіндік жұмыстың қандай түрлерін орындау ұсынылды?» атты модификацияланған сауалнамасы бойынша зерттеуде алынған БТ және ЭТ – ның нәтижелері төмендегі кестеде келтірілген (кесте 10).

Кесте 11 – Айқындаушы эксперименттің танымдық-әрекеттік компоненті бойынша эксперимент тобы магистранттарының «Магистранттарға оқытушылардың жиі ұсынатын өзіндік жұмыс түрлері» деңгейін анықтауға арналған сауалнама нәтижелері

Магистранттарға оқытушылардың жиі ұсынатын өзіндік жұмыс түрлері	Жауап нұсқалары		
1	2		
	«Ү немі»	«Ке йде»	«Ешқ ашан»
1. 2-5 дереккөз бойынша баяндамалар дайындау;			
2. Эссе, емтихан, рецензия, түйіндеме жазу;	2,0 %	2,8 %	1,3%
3. Бір мәселе бойынша әртүрлі авторлардың пікірлерін салыстыру;	4,1 %	2,3 %	1,6%
4. Ғылыми рефлексияны қамтитын мәтіндерді талдау (тұтас түсіндіру, мәтіндерді, ғылыми мәселелерді, идеяларды, ұстанымдарды және т.б.	1,2 %	1,3 %	-
5.Проблемалық бағалау, өз пікірін негіздеу, бір мәселе бойынша әртүрлі мәтіндерді салыстыру және т.б	1,8 %	2,3 %	-
6. Жеке тақырыптардың мазмұны бойынша проблемалық сипаттағы сұрақтарға жазбаша жауаптар;	1,2 %	(1,6 %)	-
7. Семинарлар мен конференцияларда баяндама дайындау;	1,6 %	1,6 %	-
8. Ғылыми басылымдармен, сөздіктермен және анықтамалықтармен жұмыс істеу;	2,3 %	4,3 %	1,6%
9. Педагогикалық ұғымдар мен теорияларды салыстыру;	2,3 %	4,3 %	-
10.Теориялық пікірталастарға, дебаттарға және т.б. қатысу;	(4, 3%)	(1,6 %)	4%
11. Ғылыми-педагогикалық мәтіндермен жұмыс (сыни тұрғыдан ойлау дағдыларын дамыту технологиялары негізінде);	4,3 %	3,3 %	1,3%
12.Түрлі дереккөздердегі белгілі бір мәселені, курс тақырыбын түсіндіруге салыстырмалы талдау жасау;	4,2 %	2,6 %	-
13. Бастапқы дереккөздермен жұмыс; -Алынған мәліметтерді өңдеу және талдау және т.б.	1,2 %	1,6 %	-
БАРЛЫҒЫ	21	24	11

	37, 5	42,8	19,7

Кесте 12 – Айқындаушы эксперименттің танымдық-әрекеттік компоненті бойынша бақылау тобы магистранттарының «Магистранттарға оқытушылардың жиі ұсынатын өзіндік жұмыс түрлері» деңгейін анықтауға арналған сауалнама нәтижелері

Магистранттарға оқытушылардың жиі ұсынатын өзіндік жұмыс түрлері	Жауап нұсқалары		
	немі	К ейде	Ешқаш ан
1. 2-5 дереккөз бойынша баяндамалар дайындау;	,5%	1, 7%	0,2%
2.Эссе, емтихан, рецензия, түйіндеме жазу;	,4%	2, 2%	0,2%
3.Бір мәселе бойынша әртүрлі авторлардың пікірлерін салыстыру;	,5%	3, 7%	1,3%
4.Ғылыми рефлексияны қамтитын мәтіндерді талдау (тұтас түсіндіру, мәтіндерді, ғылыми мәселелерді, идеяларды, ұстанымдарды және т.б.	,4%	2, 2%	-
5.Проблемалық бағалау, өз пікірін негіздеу, бір мәселе бойынша әртүрлі мәтіндерді салыстыру және т.б.	,7%	1, 4%	-
6.Жеке тақырыптардың мазмұны бойынша проблемалық сипаттағы сұрақтарға жазбаша жауаптар;	,6%	2, 3%	-
7.Семинарлар мен конференцияларда баяндама дайындау;	,4%	3, 4%	1,2%
8.Ғылыми басылымдармен, сөздіктермен және анықтамалықтармен жұмыс істеу;	,5%	2, 7%	-
9. Педагогикалық ұғымдар мен теорияларды салыстыру;	,5%	0, 7%	2,3%
10.Теориялық пікірталастарға, дебаттарға және т.б. қатысу;	,3%	1, 7%	4%
11. Ғылыми-педагогикалық мәтіндермен жұмыс (сыни тұрғыдан ойлау дағдыларын дамыту технологиялары негізінде);	,1%	0, 3%	1,6%
12.Түрлі дереккөздердегі белгілі бір мәселені, курс тақырыбын түсіндіруге салыстырмалы талдау жасау;	,6%	8, 3%	1,3%
13. Бастапқы дереккөздермен жұмыс; -Алынған мәліметтерді өңдеу және талдау және т.б.	,3%	2, 3%	-
БАРЛЫҒЫ		2 1	9
	,7%	4 5,7 %	19,6%

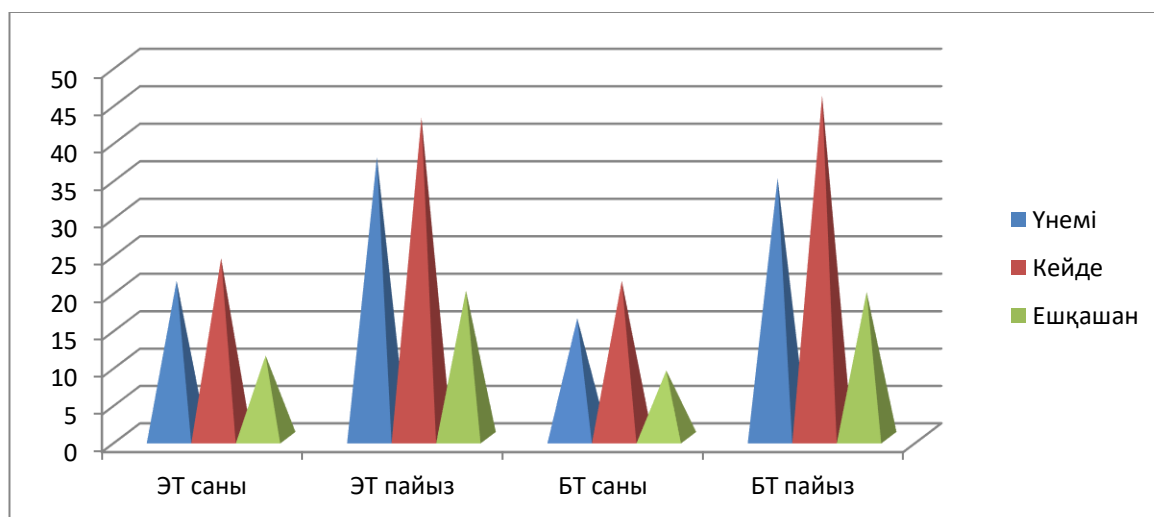
Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру әлі де болса жеткіліксіз қалыптасқан. Көптеген магистранттар «Өзіндік жұмыстың

қандай түрлерін орындау ұсынылды?» сауалнамасы бойынша магистранттарға оқытушылардың жиі ұсынатын өзіндік жұмыс түрлерінің пайыздық көрсеткіштері анықталды. «Өзіндік жұмыстың қандай түрлерін орындау ұсынылды?» сауалнамасы бойынша алынған жауаптарын талдау барысында өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптасуын анықтау үшін магистранттарға оқытушылардың жиі ұсынатын өзіндік жұмыс түрлері анықталып және олардың кездесу жиіліктері зерттелді. Төмендегі кестеде нәтижелері келтірілген.

Кесте 13 - Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың бақылау және эксперименттік топтарға сәйкес өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың танымдық-әрекеттік критерийі, %

	Шкалалар	Үнемі	Кейде	Ешқашан
Т	/n саны	21	24	11
Т	% пайызы	37,5 %	42,8 %	19,7%
Т	/n	16	21	9
Т	%	34,7%	45,7 %	19,5%

Бақылау-эксперименттік топтағы жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың танымдық-әрекеттік критерийі деңгейлерінің динамикасының сандық сипаттамасы кестеде берілген.

7-сурет. Айқындаушы экспериментінде бақылау және эксперимент тобы магистранттарының «Магистранттарға оқытушылардың жиі ұсынатын өзіндік жұмыс түрлері» туралы МӨЖ деңгейін анықтауға арналған сауалнамасы бойынша диаграммасы

Респонденттердің БТ қатысқан 46 магистранттың «үнемі» деп жауап бергендер саны -16, ол 34,7 % құраса, «кейде» деп жауап бергендер саны –

21, ол 45,7 % құрайды, «ешқашан» деп жауап бергендер саны – 9, ол 19,5 % құрады.

Респонденттердің ЭТ қатысқан 56 магистранттың «үнемі» деп жауап бергендер саны -21, ол 37,5 % құраса, «кейде» деп жауап бергендер саны – 24, ол 42,8 % құрайды, «ешқашан» деп жауап бергендер саны – 11, ол 19,7 % құрады.

Анықтаушы эксперименттің танымдық-әрекеттік компонентінде магистранттардың көзқарасында «Өзіндік жұмыстың қандай түрлерін орындау ұсынылды?» сауалнамасы бойынша алынған жауаптарын талдау барысында магистранттарға оқытушылардың жиі ұсынатын өзіндік жұмыс түрлері анықталды.

Кесте 14 - Анықтаушы эксперименттің танымдық-әрекеттік компонентінде магистранттардың көзқарасы бойынша, «Өзіндік жұмыстың қандай түрлерін орындау ұсынылды?» сауалнамасы бойынша алынған мәліметтерінің пайыздық көрсеткіштері

МӨЖ түрлері	Анықтау кезеңі	
	Бақылау тобы	Эксперименттік топ
Төмен	63%	64%
Орташа	29%	28%
Жоғары	8%	8%
Қорытынды:	100%	100%

Сонымен, зерттеудің анықтау кезеңінің нәтижелері пәндер мен МӨЖ білім беру бағдарламаларында кәсіби міндеттер толық көрсетілмегенін аңғартады, олардың шешімі жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптасуын анықтайды («Педагогика және Психология» бағытында). Тапсырмалар тобы басым түрде ұсынылады, кәсіби мамандардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптасуын жүзеге асыру қабілетінде және сәйкесінше оған сәйкес келетін өзіндік жұмыс түрлерінен көрінеді.

Көбінесе оқытушылар магистранттарға өзіндік жұмыс ретінде – репродуктивті сипаттағы жұмысты ұсынады, ал магистрлік дайындықты сипаттайтын ғылыми-зерттеу және жобалық тапсырмалар жеткіліксіз пайдаланылатыны анықталды. Мамандарға өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптасуын анықтау аясында магистранттардың пікірлеріне сүйене отырып, мамандардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптасуы үшін қызықты, қажетті дағдыларды алу тұрғысынан нәтижелі өзіндік жұмыс түрлері анықталды.

Сауалнамада ұсынылған мамандардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігінің қалыптасуы үшін өзіндік жұмыс түрлерінің нұсқаларының ішінде магистранттар өздерінің кәсіби дамуы үшін ең өнімді және шынайы орындалғанда қызықты деп санайтын нұсқалары іс жүзінде қолданылмайтыны анықталды, сондай-ақ сауалнамадан алынған тәжірибелік

зерттеудің нәтижелерінің сандық және сапалық көрсеткіштері, зерттеу нәтижелерінің кездесу жиіліктері төмендегі кестелерде келтірілген (Кесте 15)

Кесте 15 – Эксперимент тобы және бақылау тобы бойынша магистранттарға қызықты, қажетті дағдыларды алу тұрғысынан нәтижелі өзіндік жұмыс түрлері

/с	Магистранттардың пікірі бойынша, магистранттар үшін қызықты, қажетті дағдыларды алу тұрғысынан нәтижелі өзіндік жұмыс түрлері	анг	Мамандарды (n=102) %
	2		4
	Жобалық іс-шаралар, талқылаулар, семинарлар, конференциялар, дүниежүзілік желідегі жұмыс,		43 %
	Проблемалық сұрақтар мен тапсырмалар, рефлексиялық тапсырмалар, кітапханадағы жұмыс;		47%
	Халықаралық ғылыми бағдарламаларға, ғылыми конкурстарға, гранттарға, конкурстарға қатысу;		56%
	Белгілі ғалымдардың, мамандардың, практиктердің, студенттер мен магистранттардың қатысуымен семинарларға қатысу;		33%
	Ғаламдық интернетте ақпараттарды іздеуді жүзеге асыру;		29%
	Қаланың ғылыми-зерттеу институттары зертханаларының жұмысына қатысу және қаланың ұйымдары мен мекемелеріндегі психологиялық-педагогикалық зерттеулер;		19%
	Өзін-өзі диагностикалау әдістемесін әзірлеу;		37%
	Басқа оқу орындарында халықаралық семинарлар мен конференцияларға қатысу;		49%
	Ғылыми-зерттеу жұмысында әртүрлі рөлдік позицияларды қабылдау мүмкіндігі:		52%
0	Зерттеуші, сарапшы, кеңесші, әзірлеуші және конструктор, ғылыми білімді танымал етуші, конкурсант, оппонент, баяндамашы, референт, ғылыми топты ұйымдастырушы; теориялық пікірталастарға, дебаттарға және т.б. қатысу;		41%

Сауалнама нәтижелерін сапалық талдау:

1. Магистранттардың көзқарасы бойынша магистранттар үшін қызықты, қажетті дағдыларды алу тұрғысынан нәтижелі өзіндік жұмыс түрлерінен «Халықаралық ғылыми бағдарламаларға, ғылыми конкурстарға, гранттарға, конкурстарға қатысу» мамандардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптасуы үшін өзіндік жұмыс түрлерінің нұсқаларының ішінде магистранттар өздерінің кәсіби дамуы үшін ең өнімді және шынайы орындалғанда қызықты деп санайтын нұсқалар тұжырым 1-ші рангті құрайды. Магистранттардың 56% - пайызының пікірінше, мамандардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптасуына ықпал ететіндігі айқындалды.

2. Магистранттар үшін қызықты, қажетті дағдыларды алу тұрғысынан нәтижелі өзіндік жұмыс түрлеріне «Ғылыми-зерттеу жұмысында әртүрлі

рөлдік позицияларды қабылдау мүмкіндігі бойынша осындай тұжырым 2-ші орынды иеленді, яғни 52% пайызын қамтыды, мамандардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптасуына әсер ететіндігі айқындалды.

3. Басқа оқу орындарында халықаралық семинарлар мен конференцияларға қатысу? деген сауалнамада олардың пікірінше, өзіндік жұмыс түрлері негізінде басқа оқу орындарында халықаралық семинарлар мен конференцияларға қатысу кәсіби тұлға болып қалыптасуына негіз бар деген сауалнамадағы бұл тұжырымды зерттелушілердің 49% пайызы қолдады.

4. Сауалнамадағы «Проблемалық сұрақтар мен тапсырмалар, рефлексиялық тапсырмалар, кітапханадағы жұмыс» деген өзіндік жұмыс түрлері зерттелушілердің 47% пайызын құрайды. Осындай ой-пікірлердің туындауына мынандай факторлар әсер етті деп ойлаймыз, атап айтқанда респонденттер проблемалық сұрақтар мен тапсырмалар рефлексиялық тапсырмалар, кітапханадағы жұмыс сияқты өзіндік жұмыстардың негізі қайнар көзі болып табылуында.

5. Магистранттардың «Жобалық іс-шаралар, талқылаулар, семинарлар, конференциялар, дүниежүзілік желідегі жұмыс» деген өзіндік жұмыс түрлерін таңдаған зерттеушілердің 43% пайызында кездесті.

6. «Зерттеуші, сарапшы, кеңесші, әзірлеуші және конструктор, ғылыми білімді танымал етуші, конкурсант, оппонент, баяндамашы, референт, ғылыми топты ұйымдастырушы; теориялық пікірталастарға, дебаттарға және т.б. қатысу» бұл тұжырым зерттелушілердің жауабы бойынша 6-шы орынға рангіленіп 41 % пайызын қамтыды.

7. «Өзін-өзі диагностикалау әдістемесін әзірлеу» өзіндік жұмыс түрлері сауалнамада 37% пайызын қамтыды.

8. Сауалнамадағы «Белгілі ғалымдардың, мамандардың, практиктердің, студенттер мен магистранттардың қатысуымен семинарларға қатысу» өзіндік жұмыс түрлері жауап беруші зерттелушілердің 33% пайызы атап көрсетті.

9. «Ғаламдық интернетте ақпараттарды іздеуді жүзеге асыру» бұл сауалнамада магистранттардың тұжырымы 9-ші орынды иеленіп, 29% - пайыз зерттелушілерді құрады.

10. «Қаланың ғылыми-зерттеу институттары зертханаларының жұмысына қатысу және қаланың ұйымдары мен мекемелеріндегі психологиялық-педагогикалық зерттеулер» өзіндік жұмыс түрлері бұл тұжырым зерттелушілердің жауабы бойынша 10-шы орынға рангіленіп 19 % пайызын қамтыды. Магистранттар үшін қызықты, қажетті дағдыларды алу тұрғысынан осы тұжырымды нәтижелі өзіндік жұмыс түрлерін дұрыс деп атап көрсетеді. Бұл құбылыс қазіргі магистранттардың әлеуметтік табыстылығын жетілдіргісі келуімен байланысты түсіндірілуі мүмкін.

Алынған нәтижелерді талдау көрсеткендей, магистранттар өзіндік жұмысқа дайындығын айтарлықтай жоғары бағалайды (орта есеппен 10 баллдан 8,4 балл), барлық білім беру бағдарламаларының магистранттары

өзіндік жұмысты орындау кезінде қиындықтарға тап болатыны анықталды. Төмендегі кестеде сауалнама негізінде тағы да бір анықталған фактолардың бірі магистранттардың өзіндік жұмысын орындауда кездесетін қиындықтары анықталды, соның ішінде магистранттар басынан өткерген қиындықтар мен магистранттардың пікірі бойынша өзіндік жұмысты ұйымдастыруға қажетті көмекті атап көрсеткен.

Кесте 16 - Магистранттардың өзіндік жұмысын орындауда кездесетін қиындықтары

Магистранттар басынан өткерген қиындықтар	Магистранттардың пікірі бойынша өзіндік жұмысты ұйымдастыруға қажетті көмек
1	2
- өз уақытын нақты бөле алмау; - ғылыми әдебиеттің жетіспеушілігі; - ғылыми-әдебиеттік дағдылар; - Кімге жұмысты орындау; - ақпараттық технологиялық бөлмелерде шектеулі жұмыс; - қаржылық қиындықтар.	- жетекшілерден кеңес алу: әдебиеттерді, ақпараттарды іздеуде, тапсырмалардың мақсатын түсіндіруде; - заманауи әдебиеттерге көбірек еркін қол жеткізу, компьютермен жұмыс істеу; - өзіндік жұмысты орындауға қажетті уақытты нақты жоспарлау (күнге жоспар); - жетекшілермен кездесулерді реттеу; - МӨЖ-ны орындауға мотивацияны арттыру.

Магистранттар тізбелеген қиындықтар оқытушылардан кеңес, қолдау және алға қойған мақсаттарды түсіндіру мүмкіндігінің жоқтығын . көрсетеді. Демек, магистранттар өзіндік жұмысты орындау кезінде әртүрлі сипаттағы және әртүрлі деңгейдегі көмекті қажет етеді, яғни оқу процесінде магистранттармен бірге жүруі қажет.

Анықтау экспериментінің нәтижелері көрсеткендей, жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру аясында өзіндік жұмысқа дайындығын жоғары бағалайтын (орта есеппен 10 баллдан 8,4 балл), оны орындауда бұрын тәжірибесі бар магистранттар магистратурада өзіндік жұмысты орындау кезінде де қиындықтарға тап болады. Қиындықтар өз уақытын нақты бөле алмаудан көрінеді; ғылыми еңбектермен жұмыс істеу дағдысының болмауы; жұмысқа қызығушылықтың болмауы; тапсырмаларды дұрыс түсінбеу және өз-өзіне сенімсіздік туғызатын тапсырмалардың дұрыс айтылмауы; компьютерлік сыныптарда шектеулі жұмыс. Магистранттар оқытушылардан кеңес пен қолдау алудың жеткіліксіз мүмкіндіктерін атап өтеді.

Магистратурада магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру өзіндік жұмысты ұйымдастыру мәселесінің мәнін және анықтау экспериментінің нәтижелерін ашатын теориялық мәселелерде эксперименттік жұмыстың идеясы мен барысы,

магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру өзіндік жұмысын ұйымдастыруға оқу-әдістемелік, ғылыми-әдістемелік ұсыныстар жасау қажеттілігі анықталды.

Анықтаушы тәжірибелік-экспериментті келесі кезегінде рефлексиялық-бағалаушылық компоненті бойынша төмендегідей психодиагностикалық әдістемелер жүргізілді:

- *А.В.Карпов бойынша рефлексивтіліктің жеке өлшемін диагностикалау әдісі (5-қосымша);*

- *В.Д. Шадриков, И.В. Кузнецова бойынша магистранттардың өзіндік жұмыстарды орындау негізінде өз білімін прогрессивті модельдеуі; өзін-өзі бағалау парағы (6-қосымша).*

Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін анықтаудың рефлексиялық-бағалаушылық критерийін диагностикалау үшін мыналар пайдаланылды: А.В.Карповтың рефлексивтіліктің көрінуінің жеке даралық өлшемін анықтау әдісі [72] және В.Д.Шадриковтың өзіндік жұмыстары негізінде өзін-өзі бағалауын зерттеу әдісі. [96].

А.В.Карповтың әдісі [72] – рефлексивтілік сияқты жеке қасиеттердің даму дәрежесін өлшеуге арналған сауалнама. Сауалнама мәтіні 27 мәлімдемеден тұрады, олардың жауаптары 7 баллдық Лайкерт шкаласымен құрастырылады. Сауалнамаға сәйкес тұлғаның рефлексивтілігінің жалпы даму дәрежесін сипаттайтын бір құндылық қалыптасады. Бұл әдістеменің артықшылығы мынада: анықталған мінез-құлық көріністерінің диапазоны рефлексияның үш негізгі түрін (уақытша принцип бойынша): ситуациялық (актуалды), ретроспективті (өткендегі әрекеттерді талдау) және перспективалықпен байланысты. Болашақ мамандардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін анықтауда ғылыми-педагогикалық іс-әрекетті өздігінен ұйымдастыру, өзіндік жұмыстар негізінде ғылыми және кәсіби жетістікке жету іс-шараларды талдау, жоспарлау, ықтимал нәтижелерді болжау.

Эксперименттік және бақылау топтарындағы әдістеме бойынша сауалнама нәтижелері респонденттердің көпшілігінде рефлексивтіліктің көрінуінің жеке даралық өлшемін орташа деңгейі бар екенін көрсетті. Бұл факт жеке тұлғаның дұрыс дамуын, әлеуметтік-мәдени топтағы тұрақты позицияны және ұжыммен айқын қайшылықтардың жоқтығын көрсетеді. Бұл болашақ мамандардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың тиімді педагогикалық іс-әрекетті жүзеге асыру қабілетіне жақсы әсер етеді, өйткені рефлексия кәсіби тұлғаның құрамдас бөлігі болып табылады. Зерттеу нәтижелеріне сүйене отырып, эксперименттік және бақылау топтарындағы респонденттердің рефлексивтілігінің экспрессивтілік деңгейлерін қарастырып көрейік.

Кесте 17 - Болашақ мамандардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін анықтауда А.В.Карповтың әдістемесі бойынша рефлексивтіліктің жеке өлшемінің көріну деңгейі, %

Деңгей	Эксперименттік топ (n=56)	Бақылау тобы (n=46)
Төмен	30 %	28,3 %
Орташа	38 %	41,3 %
Жоғары	32 %	30,4 %

Болашақ мамандардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін анықтауда рефлексивтіліктің жеке өлшемінің көріну деңгейі анықтау әдістемесін қолдану шеңберінде рефлексияның көріну деңгейлері төмендегідей анықталды.

Төмен деңгей магистранттың өзіндік жұмыстар негізінде өзіндегі бар білімді өзектендіруді қажет деп санамайды; ғылыми-шығармашылық тапсырмаларды орындау кезінде өзгерістерді түсінбейді; ізденіс жұмыстары арқылы теорияның кейбір аспектілерін түсінуі қиын; практикалық ойлауы жоқ; академиялық жазылымның түрлерін, ерекшеліктерін түсінгенімен ғылыми еңбектерді құрауды түсінбейді; өз білімінен ғылыми-педагогикалық нәтиже немесе өнім беруді қажет деп санамайды, өз іс-әрекетінің себептері мен басқа адамдардың әрекеттері туралы, олардың салдары туралы ойлау мүмкіндігінің аз екенін көрсетеді. Мұндай адамдар әрқашан өз әрекеттерін жоспарламайды, импульсивті және шешім қабылдағанда азырақ мәліметтерді қарастырумен шектеледі.

Орташа деңгей магистранттың өзіндік жұмыстар негізінде өзіндегі бар білімді белсенділікпен талдауға қабілетсіздігін көрсетеді. Бұл үшін қажетті теориялық алғышарттар бар, бірақ олар іс жүзінде әлі жаңартылған жоқ. оқытушының және ғылыми жетекшінің көмегімен іздестіру мен шығармашылыққа (зерттеу) байланысты өзіндік жұмыстарды ұйымдастырады; берілген теорияны түсінеді, бірақ жаңа теорияны субъектілердің қатысуымен жасайды, практикалық ойлауы бар, жекелеген әдістемелерді түсінеді; өз бетінше әрекет ету мүмкіндігі бар, бірақ оған әлеуеті жете бермейді; академиялық жазылым түсінігі бар, бірақ әлі ғылыми еңбектер жазуға төселмеген; өз білімі туралы түсінігі бар, оны қолдануға немесе нәтиже беруге ұмтылысы аз; кәсіби құзыреттіліктің ғылыми-тұжырымдамалық негіздерін бағалайды, басқаларға кеңес беруге құзыретті емес; өзіндік жұмыстар негізінде кәсіби мамандық механизмдерін тәжірибемен, ғылыммен ұштастыруды түсінеді, алайда оны іс жүзінде қарастыруды қажет етпейді.

Жоғары деңгей магистранттың өз іс-әрекетін және басқа адамдардың іс-әрекетін талдауға, өткендегі де, қазіргі кездегі де, болашақтағы әрекеттерінің себептері мен салдарын анықтауға бейімділігін көрсетеді. Ол өзінің іс-әрекеті туралы ойлауға, оны мұқият жоспарлауға және барлық ықтимал салдарды болжауға бейім. Мұндай адамдарға басқаны түсіну, оның орнына өзін қою, оның мінез-құлқын болжау, өзі туралы не ойлайтынын түсіну оңайырақ.

Өзіндік жұмыстар негізінде қолда бар білімді өзектендіруге мүмкіндігі жетерлік; ғылыми-шығармашылық тапсырмаларды орындау кезінде

шығармашылық әлеуеттің артқанын бағалайды; ізденіс жұмыстары арқылы теориядан жаңа теория жасайды; практикалық ойлауы жоғары, сол арқылы әдістемелерді таңдауда қабілетті, іздену-танымдық өзіндік жұмыстарды қабылдау және түсіну, әрекет ету тәсілдерін таңдау үдерісінде тәуелсіз дамуды ұнатады; өз бетінше әрекет ету тәжірибесін жинақтау қызметте шығармашылықты дамыту үшін негіз болып табылады деп түсінеді; академиялық жазылымы бар, оны үнемі жетілдіруге тырысады; өзіндік жұмыстарды орындау негізінде өз білімін прогрессивті модельдей алады; өз білімінен ғылыми-педагогикалық нәтиже немесе өнім береді; кәсіби құзыреттіліктің ғылыми-тұжырымдамалық негіздерін бағалап, басқаларға кеңес бере алады; өзіндік жұмыстар негізінде кәсіби мамандық механизмдерін тәжірибемен, ғылыммен ұштастырады.

Сонымен қатар, бағалау критерийін анықтаудың диагностикалық құралы ретінде В.Д.Шадриков бастаған мамандар тобы әзірлеген болашақ магистранттың өзіндік жұмыстарды орындау негізінде педагогикалық қызметін өзін-өзі бағалау парағы пайдаланылды [96]. Сауалнама болашақ магистранттың өзіндік жұмыстарды орындау негізінде педагогикалық қызметінің кең ауқымын қамтитын 65 мәлімдемеден тұрады. Субъектілерге 5 балдық шкала арқылы өзіндік жұмыстарды орындау негізінде кәсіби педагогикалық қызметке қажетті жеке іс-әрекеттер мен қасиеттерді көрсететін бірқатар мәлімдемелерді өз бетінше бағалау ұсынылды.

Бұл әдістеменің әмбебаптығы оның кең ауқымды мамандар мен оларға айналуға дайындалып жатқан жеке тұлғаларды диагностикалау үшін қолайлы екендігінде. Түсіндіру схемасына сәйкес сұрақтардың жалпы массасынан бағалау критерийін қалыптастырудың егжей-тегжейлі бейнесін көрсететін жеке критерийлер ерекшеленеді.

Кесте 18 - В.Д.Шадриков бастаған мамандар тобы әзірлеген магистранттардың өзіндік жұмыстарды орындау негізінде рефлексиялық-өзін-өзі бағалау сауалнамасы бойынша (%) пайыздық көрсеткіштері

Критерилері	Деңгейлері		
	Төмен	Орташа	Жоғары
Тұлғалық сапалар	32	52	16
Мақсат қоюшылық	32	61	7
Өзіндік жұмыстарды орындау іс-әрекетіндегі мотивация	24	72	4
Ғылыми-шығармашылық тапсырмаларды орындау кезінде шығармашылық әлеуеттің бағалау	40	50	10
Өзіндік жұмыстарды орындау негізінде өз білімін прогрессивті модельдей алуы	54	40	6
Іздену-танымдық өзіндік жұмыстарды қабылдау және түсіну, әрекет ету тәсілдерін таңдау, өзіндік жұмыстарын ұйымдастыруы	28	60	12
Эт мен БТ жалпы деңгейі	23	70	7

Диагностика көрсеткендей, өзін-өзі бағалаудың төмен деңгейі респонденттердің 23% -ына тән. Мұндай магистранттарға ғылыми-шығармашылық тапсырмаларды орындау кезінде өзгерістерді түсінбейді «ағыммен жүруге» ұмтылу тән. Бұл олардың бастапқыда қабілеттерін шын мәніндегіден төмен бағалайтындығына байланысты.

Болашақ мамандардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігінде өзін-өзі бағалаудың орташа деңгейі субъектілердің 70% -ында көрінді, бұл тапсырмаларды таңдаудағы сәйкессіздікті көрсетеді. Бұл топтағы магистранттар белсенді, бірақ көбінесе олардың белсенділігі үстірт сипатта болады. Олар кез келген жұмысқа кіріседі, көптеген іс-шараларға кіреді, бірақ, әдетте, аяқталмайды соңына дейін бастады, өйткені олар өздерінің қабілеттері мен мүмкіндіктерін қабылданған міндеттемелер деңгейімен өлшемейді.

Респонденттердің 7% жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін анықтауда тапсырмаларды таңдау, олардың қабілеттері мен мүмкіндіктеріне сәйкес келетін мақсаттар қою мүмкіндіктері мен қабілеттерін сипаттайтын өзін-өзі бағалаудың жоғары деңгейін көрсетті.

Осы деректер негізінде педагогикалық жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін бағалау критерийін қалыптастырудың жалпы деңгейі де есептеледі. Магистранттардың тұтас педагогикалық білімін қалыптастыру жөніндегі ұсынылатын өзіндік жұмыстар мамандарды кәсіби сәйкестендіруге, даярлауға қойылатын талаптар контекстінде оның кәсіби және жеке қасиеттерін бағалауға бағытталған. Рефлексиялық-бағалаушылық компонент тұтас педагогикалық білімді меңгерудің маңыздылығын терең түсінуге, кәсіби-педагогикалық құндылық ретінде қатынас жасауға, педагогика мен психологияның білім жүйесін терең меңгеруге, рефлексиялық жағдайға түсу қабілеті мен біртұтас педагогикалық білімді игеру деңгейін және оны қалыптасқан жағдайларда қолдануды сыни тұрғыдан бағалай білу, өз білімінің одан әрі дамуын болжай әрі жоспарлай білуге жағдай жасайды.

Эксперименттік және бақылау топтарындағы әдістеме бойынша сауалнама нәтижелері респонденттердің көпшілігінде рефлексивтіліктің көрінуінің жеке даралық өлшемін орташа деңгейі бар екенін көрсетті. Бұл факт жеке тұлғаның дұрыс дамуын, әлеуметтік-мәдени топтағы тұрақты позицияны және ұжыммен айқын қайшылықтардың жоқтығын көрсетеді. Бұл болашақ мамандардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың тиімді педагогикалық іс-әрекетті жүзеге асыру қабілетіне жақсы әсер етеді, өйткені рефлексия кәсіби тұлғаның құрамдас бөлігі болып табылады. Зерттеу нәтижелеріне сүйене отырып, эксперименттік және бақылау топтарындағы респонденттердің рефлексивтілігінің экспрессивтілік деңгейлерін қарастырып көрейік.

Кесте 19 - Болашақ мамандардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін анықтауда рефлексивтіліктің жеке өлшемінің көріну деңгейі, %

Деңгей	Эксперименттік топ (n=56)	Бақылау тобы (n=46)
Төмен	30 % (17)	28,3 % (13)
Орташа	38 % (21)	41,3% (19)
Жоғары	32 % (18)	30,4 % (14)

Болашақ мамандардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін анықтауда рефлексивтіліктің жеке өлшемінің көріну деңгейі анықтау әдістемесін қолдану шеңберінде рефлексияның көріну деңгейлері төмендегідей анықталды.

Төмен деңгей магистранттың өзіндік жұмыстар негізінде өзіндегі бар білімді өзектендіруді қажет деп санамайды; ғылыми-шығармашылық тапсырмаларды орындау кезінде өзгерістерді түсінбейді; ізденіс жұмыстары арқылы теорияның кейбір аспектілерін түсінуі қиын; практикалық ойлауы жоқ; академиялық жазылымның түрлерін, ерекшеліктерін түсінгенімен ғылыми еңбектерді құрауды түсінбейді; өз білімінен ғылыми-педагогикалық нәтиже немесе өнім беруді қажет деп санамайды, өз іс-әрекетінің себептері мен басқа адамдардың әрекеттері туралы, олардың салдары туралы ойлау мүмкіндігінің аз екенін көрсетеді. Мұндай адамдар әрқашан өз әрекеттерін жоспарламайды, импульсивті және шешім қабылдағанда азырақ мәліметтерді қарастырумен шектеледі.

Орташа деңгей магистранттың өзіндік жұмыстар негізінде өзіндегі бар білімді белсенділікпен талдауға қабілетсіздігін көрсетеді. Бұл үшін қажетті теориялық алғышарттар бар, бірақ олар іс жүзінде әлі жаңартылған жоқ. оқытушының және ғылыми жетекшінің көмегімен іздестіру мен шығармашылыққа (зерттеу) байланысты өзіндік жұмыстарды ұйымдастырады; берілген теорияны түсінеді, бірақ жаңа теорияны субъектілердің қатысуымен жасайды, практикалық ойлауы бар, жекелеген әдістемелерді түсінеді; өз бетінше әрекет ету мүмкіндігі бар, бірақ оған әлеуеті жете бермейді; академиялық жазылым түсінігі бар, бірақ әлі ғылыми еңбектер жазуға төселмеген; өз білімі туралы түсінігі бар, оны қолдануға немесе нәтиже беруге ұмтылысы аз; кәсіби құзыреттіліктің ғылыми-тұжырымдамалық негіздерін бағалайды, басқаларға кеңес беруге құзыретті емес; өзіндік жұмыстар негізінде кәсіби мамандық механизмдерін тәжірибемен, ғылыммен ұштастыруды түсінеді, алайда оны іс жүзінде қарастыруды қажет етпейді.

Жоғары деңгей магистранттың өз іс-әрекетін және басқа адамдардың іс-әрекетін талдауға, өткендегі де, қазіргі кездегі де, болашақтағы әрекеттерінің себептері мен салдарын анықтауға бейімділігін көрсетеді. Ол өзінің іс-әрекеті туралы ойлауға, оны мұқият жоспарлауға және барлық ықтимал салдарды болжауға бейім. Мұндай адамдарға басқаны түсіну, оның

орнына өзін қою, оның мінез-құлқын болжау, өзі туралы не ойлайтынын түсіну оңайырақ.

Өзіндік жұмыстар негізінде қолда бар білімді өзектендіруге мүмкіндігі жетерлік; ғылыми-шығармашылық тапсырмаларды орындау кезінде шығармашылық әлеуеттің артқанын бағалайды; ізденіс жұмыстары арқылы теориядан жаңа теория жасайды; практикалық ойлауы жоғары, сол арқылы әдістемелерді таңдауда қабілетті, іздену-танымдық өзіндік жұмыстарды қабылдау және түсіну, әрекет ету тәсілдерін таңдау үдерісінде тәуелсіз дамуды ұнатады; өз бетінше әрекет ету тәжірибесін жинақтау қызметте шығармашылықты дамыту үшін негіз болып табылады деп түсінеді; академиялық жазылымы бар, оны үнемі жетілдіруге тырысады; өзіндік жұмыстарды орындау негізінде өз білімін прогрессивті модельдей алады; өз білімінен ғылыми-педагогикалық нәтиже немесе өнім береді; кәсіби құзыреттіліктің ғылыми-тұжырымдамалық негіздерін бағалап, басқаларға кеңес бере алады; өзіндік жұмыстар негізінде кәсіби мамандық механизмдерін тәжірибемен, ғылыммен ұштастырады.

Негізінде әрбір критерий дағдылар мен әдеттер қатары болып табылады.

- жеке қасиеттер: эмпатия және өзін-өзі ұйымдастыру; жалпы мәдениет.

- мақсат қою: магистранттардың жас және жеке ерекшеліктеріне сәйкес мақсат пен міндеттерді қоя білу; магистранттардың кәсіби-педагогикалық тұрғыдан инновациялық және шығармашылық қызметті болжауы; ғылыми-педагогикалық қызмет технологиясында оларды іске асыруға білімді жобалауы;

өзіндік жұмыстар арқылы ғылыми-зерттеу аймағы мен пәндік дамуда, жетілдіруде және тиімділігін арттыруда, модернизациялауда субъективті идеяларды жүзеге асыру білігі;

- пәндік және ғылыми-зерттеу мәселелерін ғылыми-педагогикалық әрекеттік парадигмаға айналдыру шеберлігі;

- өзіндік жұмыстар негізінде субьмәдениетті және әдіснамалық мәдениетті түсініп, оны қайта жаңғырта алу қабілеті;

- ғылыми зерттеу облысында әдістемелік нұсқаулар мен теориялық ережелердің локусын тұжырымдау білімі;

- педагогика және психология саласындағы ғылыми әрекетті және оның ішкі компоненттерін синтездеу, академиялық сөйлеу мен жазылым тұрғысынан ғылыми стилі.

- өзіндік жұмысты орындауды ұйымдастыру: рефлексивтілік (өзін-өзі тану), өзін-өзі бағалау, мақсат қою, қызығушылық, шығармашылық көзқарас танытуы олардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруды ғылыми-педагогикалық қызмет ретінде қарастыру; педагогикалық бағалауды жүзеге асыра білу.

Зерттеу нәтижелерін талдау жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін бағалау критерийін эксперименттік және бақылау топтарында қалыптастыру

негізінен орташа деңгейде деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Жоғары деңгейдің үлесі шамалы.

Кесте 20 - Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптасу критерийінің деңгейі %

Деңгей	ЭТ	БТ
Төмен	29%	25%
Орташа	51%	51%
Жоғары	19%	24%

Кейбір мәлімдемелерді магистранттар өздерінің идеялары мен алған білімдеріне сүйене отырып, гипотетикалық түрде бағалайтынын түсіндіру керек. Дегенмен, біздің ойымызша, өзіндік жұмыстар арқылы ғылыми-зерттеу аймағы үрдісі барысында болып жатқан нәрсені түсіну деңгейін толық көрсетеді.

Орташа арифметикалық мәнге дейін қысқартылған сараптамалық бағалаулар жиынтығы жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін бағалау критерийін қалыптастыруды бағалауға, сонымен бірге өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру кезінде туындаған қиындықтар мен проблемалық өрістерді анықтауға мүмкіндік берді. Критерийлер диагностикасы бойынша алынған мәліметтер негізінде жалпы эксперименттік және бақылау топтарында педагогикалық жоғары оқу орны студенттерінің дидактикалық құзыреттілігінің қалыптасу деңгейін талдадық (20,21- кестелер).

Кесте 21 – Эксперимент тобындағы жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігінің қалыптасу деңгейі

Деңгейі	Критерийлер			Кәсіби құзыреттілігі
	Мотивациялық-құндылық	Танымдық-әрекеттік	Рефлексиялық-бағалаушылық	
Төмен	53	64	81	56,3
Орташа	34	28	14	32,5
Жоғары	13	8	5	11,2
Қорытынды	100	100	100	100

Кесте 22- Бақылау тобындағы мамандардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру деңгейі, (мәлімдеу кезеңі), %

Деңгейі	Критерийлер			Кәсіби құзыреттілігі
	Мотивациялық-құндылық	Танымдық-әрекеттік	Рефлексиялық-бағалаушылық	

III Төмен	56 %	63 %	82 %	56,5 %
II Орташа	34 %	28 %	13 %	33 %
I Жоғары	10 %	9 %	5 %	10,5 %
Қорыт ынды	100 %	100 %	100 %	100 %

Сонымен, жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың бастапқы деңгейін эксперименттік және бақылау топтарында диагностикалау нәтижелері келесіні көрсетті.

Мамандардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың төмен деңгейі (ЭТ – 56,3%, БТ – 56,5%) магистранттардың теориялық ұстанымдарды білуімен сипатталады, ал бұл білімді практикалық іс-әрекетте пайдалану мүмкіндіктерін көре алмауы, ізденіс жұмыстары арқылы теорияның кейбір аспектілерін түсінуі қиын; практикалық ойлауы жоқ; академиялық жазылымның түрлерін, ерекшеліктерін түсінгенімен ғылыми еңбектерді құрауды түсінбейді; өз білімінен ғылыми-педагогикалық нәтиже немесе өнім беруді қажет деп санамайды. Рефлексияның төмен деңгейі.

Магистранттың кәсіби іс-әрекетке қызығушылықтың жоқтығы, ол мақсат қоя алмайды, басқаларға кеңес беруге құзыретті емес; педагогикалық білім алу үшін жауапкершілікті қалай алуды қаламайды және білмейді, рефлексиялық позицияға қалай түсу керектігін білмейді.

Магистрант кәсіби іс-әрекеттің әдістері, тәсілдерінің шектеулі санына ие, өзіне жүктелген кәсіби міндетке сәйкес өз іс-әрекетін үйлестіруді білмейді.

Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптасу деңгейінің төмендігі бұл топ үшін кәсіби іс-әрекеттің ортақ мақсатпен байланысы жоқ жекелеген операциялардан тұратынын көрсетеді. Мамандардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың орташа деңгейі (ЭТ – 32,5%, БТ – 33%) магистранттардың алған теориялық білімдерін талдау және жалпылау және оны практикада қолдану қабілеті бастапқы деңгейде екенін көрсетеді. Өз іс-әрекеті мен мүмкіндіктерін сезіну, мақсат қоя білу, оған жету жолдарын анықтау, шешім қабылдау және белгілі бір жауапкершілікті өз мойнына алуы көрінеді. Мамандардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптасуы бірте-бірте рефлексиялық позицияға түседі, өз іс-әрекетіне сыни тұрғыдан баға беру қабілеті пайда болады. Мамандардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың жоғары деңгейі (ЭТ – 11,2%, БТ – 10,5%) маманның өзін жауапты мақсат қоятын, педагогикалық құндылықтарды жүзеге асыру құралдарын белсенді іздестіру және құрастыру субъектісі ретінде көрсететінін көрсетеді. Мамандардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруда

педагогикалық іс-әрекет мақсаттары үшін бар жағдайларды түрлендіруге және жоқтарын жасауға қабілетті, бұл оған проблемалық жағдайлардан шығудың жолын іздеуге және табуға, тәжірибе негізінде оларды жеңуге мүмкіндік береді. Білім саналы, ішкі резервке айналады, яғни болашақ маман үшін оны нақты тәжірибеде және педагогикалық міндеттерді шешу процесінде саналы түрде пайдалануға мүмкіндік беретін құндылыққа айналады.

Зерттеудің анықтау кезеңінің нәтижелері жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру төмен деңгейде деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Бұл жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру моделінің тиімді жұмыс істеуі үшін арнайы әдістемесін жасап, оның тиімділігін тәжірибелік-эксперименттік жұмыстар арқылы дәлелдеу қажеттігін көрсетеді. Келесі тармақта біз, қалыптастыру экспериментінің мазмұнын ұсынатын боламыз.

3.2 Магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың әдістемесі, оны жүзеге асыру жолдары

Жоғары оқу орнынан кейінгі білім берудегі мамандардың ғылыми-педагогикалық әлеуетінің дамуы, кәсіби құзыреттілігінің қалыптасуы белгілі бір әлеуметтік ортада, соның ықпалы, әсері арқылы дамиды, қалыптасады және сол ортада өзіндік жұмыстарды, өзін қаншалықты ұйымдастыра алатындығына байланысты. Магистранттардың кәсіби құзыреттілігі қалыптасуының мәні өзінің маман ретіндегі өсу деңгейін зерттей алуы, дұрыс бағалай алуында.

Біздің эмпирикалық зерттеуіміздің мақсаты – магистранттардың ғылыми-зерттеу іс-тәжірибелерінен өтуде оның кәсіби құзыреттілігінің негізі ретінде өзіндік жұмыстарды дұрыс ұйымдастыру арқылы құзыреттіліктің қалыптастыру деңгейін анықтау. Мұндағы ғылыми-зерттеу іс-тәжірибесі – магистранттардың теориялық және практикалық өзекті мәселелер бойынша педагогикалық зерттеуді дербес жүзеге асыруға, зерттеу қызметінің әдіснамасын игеруге мүмкіндік беретін практикалық дайындығы. Қалыптастыру экспериментінің кезеңдері магистранттардың ғылыми-зерттеу іс-тәжірибелерінде жүзеге асты.

Магистранттардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруда жалпы ұйымдастырушылық-басқару жүйесін, өзіндік жұмыс күшін кеңейту арқылы кәсібилігін арттыра түсуге арналған тәжірибелік-эксперименттік жұмыстар жолға қойылды.

Жоғары оқу орнынан кейінгі білім берудегі магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың әдістемесі бірнеше кезеңдерді қамтиды.

Қалыптастыру экспериментінің бірінші кезеңінде бекітілген академиялық күнтізбенің 2-семестрінде **«Өзіндік жұмыстар арқылы**

тұлғаның кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың негіздері» атты элективті курс ұйымдастырылды. Ал аталмыш эксперименттің келесі кезеңі **«Ғылым сағаты»** атты магистранттарға арналған *ғылыми-педагогикалық студияның* жылдық бағдарламасының жобасы жүргізілді.

«Өзіндік жұмыстар арқылы тұлғаның кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың негіздері» атты элективті курстың мақсаты: магистранттардың өзіндік жұмыстарды орындату негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру.

Курстың міндеттері:

1. Өзіндік жұмыстар, кәсіби құзыреттіліктің теориялық-әдіснамалық негіздерімен қаруландыру;

1.1 «Өзіндік даму философиясы», «кәсібилік», «кәсіби құзыреттілік» ұғымдық-категориялық аппараттың мазмұнын түсіндіру;

1.2 Әдіснамалық тұғырлар мен жалпы әдіснамалық ұстанымдарды басшылыққа алу мәдениетін меңгерту.

2. Өзіндік жұмыстар негізінде қалыптасатын кәсіби құзыреттіліктің тұжырымдамалық қағидаларын ғылыми-педагогикалық бағытта анықтауға жағдай жасау;

2.1 Магистранттардың өзіндік жұмыстарына қойылатын талаптары бойынша жүйелі жұмыстарды жоспарлау;

2.2 Ғылыми-педагогикалық үдерісте (бағытта) әртүрлі өзгерістерге, идеялық жаңаруларға, білім беру технологияларын жетік меңгерту;

2.3 Өзіндік жұмыстар негізінде жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруді оқу-әдістемелік, ғылыми-педагогикалық тұрғыдан қамтитын жолдарды түсіндіру және оны ұйымдастыруға кеңес беру.

«Өзіндік жұмыстар арқылы тұлғаның кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың негіздері» атты элективті курстың мазмұны төмендегідей теориялық және қолданбалы бөліктерден түзілген:

Теориялық мазмұны:

- тұлға және ғылыми таным, диалектика теориялары;
- білім берудегі өз бетінше әрекетке үйрету және ынталандыру теориялары;

- білім беру үдерісін ұйымдастыруға және зерттеуге құзыреттілік тұжырымдамалары.

Курстың қолданбалы бөлігі:

- магистранттардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудағы өзіндік жұмыстардың формаларын ұйымдастыру.

Дайындалып отырған «Өзіндік жұмыстар арқылы тұлғаның кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың негіздері» элективті курсының оқыту екі модульден тұрады, курстың нәтижесінде:

- жоғары оқу орнынан кейінгі білім берудегі мамандардың өзіндік жұмыстар арқылы кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың теориялық-әдіснамалық негіздері бойынша білімі;

-зерттеудің тұжырымдамалық идеяларына диалектикалық тұрғыдан теориялық түсініктері;

- тұлғаның кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруда эмпирикалық талдаулар жасау білігі;

- жоғары оқу орнынан кейінгі білім берудегі мамандардың өзіндік жұмыстарын ұйымдастыру үдерісін ғылыми-педагогикалық тұрғыдан қамтамасыздандыратын жаңа теорияларды тудыру, оны шығармашылықпен ұйымдастыруда кәсіби құзыреттілігі қалыптасатын болады.

«Өзіндік жұмыстар арқылы тұлғаның кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың негіздері» атты элективті курстың оқу-тақырыптық жоспарын ұсынамыз (кесте 23).

Кесте 23 - «Өзіндік жұмыстар арқылы тұлғаның кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың негіздері» атты элективті курстың оқу-тақырыптық жоспары

р/с	Дәріс атаулары	Сағат саны/формасы	
		Дәріс	Практикалық сабақ
МАЗМҰНДЫҚ МОДУЛЬ			
	ЖОО-нан кейінгі білім беруде магистранттарға білім мазмұнын күшейтуге арналған мемлекеттік құжаттар мазмұны	1	2
	Магистранттардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың категориялары (зерттеушілік, құзыреттілік, ғылыми ізденіс, өзіндік жұмыс т.б.)	2	2
	Магистранттардың өзіндік жұмыстары ғылыми-педагогикалық құрал ретінде	1	2
	Өзіндік білімнің диалектикалық құбылыстары	1	2
	Өзіндік жұмыстар арқылы магистранттардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың әдіснамалық тұғырлары мен ұстанымдары	1	2
	Тұлғаның өзіндік жұмыстарды басқару құрылымы	2	4
ТЕХНОЛОГИЯЛЫҚ МОДУЛЬ			
	Ғылыми жұмыстарды өздігінен орындаудың әдістемесі	2	4
	Өзіндік жұмыстарды ұйымдастырудың (өзіндік жұмыс – іс-әрекет; өзіндік жұмыс – оқыту формасы; өзіндік жұмыс – оқыту әдісі; өзіндік жұмыс – оқыту құралы) педагогикалық мәні	2	4
9	«Өмір бойы білім» тұжырымдамасын жүзеге асыру технологиялары	1	4
10	Кәсіби құзыреттілікті қалыптастыруда өзіндік жұмыстарды ұйымдастырудың инновациялық үлгілері	2	4
	БАРЛЫҒЫ	5	30

Қалыптастыру экспериментінің ұйымдастырылатын және жүргізілетін барлық кезеңдері магистранттың бакалавриат пен магистратурада алған білімдерін кәсіби қызметке жақын жағдайларда іске асыруына мүмкіндік береді. Магистратурада ғылыми-зерттеу жұмыстары білім алушылардың оқу үдерісінде алған теориялық және практикалық білімдерін кеңейтуге және бекітуге, кәсіби құзыреттерді игеруге және жетілдіруге, ғылыми-әдістемелік даярлыққа бағытталған өзіндік жұмыстарды ұйымдастыруға негіз болады.

Магистранттар үшін ғылыми-зерттеудің нысаны зерттеудің маңызды рәсімдерін игеру бойынша олардың (ғылыми жетекшінің немесе оқытушысының бағыт-бағдарымен) өздігінен орындайтын жұмыстары болып саналады.

Қалыптастыру экспериментіндегі **«Өзіндік жұмыстар арқылы тұлғаның кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың негіздері»** атты элективті курстың мазмұны білім алушылардың өзіндік жұмыстарды терең ізденісте, яғни ғылыми-шығармашылық деңгейде орындап, магистранттарда қажетті білімдер мен біліктіліктерді қалыптастыруды құрайды.

Магистранттар оқыту үдерісінің мазмұнын талдауға қабілетті, барлық субъектілердің қызметін бағалай алады, заманауи әдістерді, оқыту технологиясын таңдайды және қолданады, пән бойынша оқу сабақтарын жоспарлайды, өткізеді, кері байланыс алудың әдістері мен құралдарын игереді, рефлексия әдістері мен тәсілдерін қолданады; білім алудағы кәсіби құзыреттіліктерді мақсатты түрде оқу-тәрбие үдерісінде модельдейді.

Жүргізілген элективті курстың бағдарламасындағы қамтылған дәріс материалдарын меңгертуде практикалық сабақтар мен магистранттардың өзіндік жұмыстары (МӨЖ) элективті курстың міндетті бөлімі, жалпы мәдени және кәсіби құзыреттіліктерді игеруге бағытталған, мемлекеттік білім беру стандарты мен магистратура бойынша білім беру бағдарламаларының талаптарына сәйкес негізделген. Сондай-ақ, жоғары оқу орнынан кейінгі білім берудегі педагог мамандардың кәсіби құзыреттілігін, белсенділігін, зерттеушілік мәдениетін, ғылымға деген этикетін қолдану аясын кеңейтуді қамтамасыз ете алады. Бір ескере кететіні, магистранттардың білім алу үдерісі диссертациямен жұмыс жасаумен бірге кәсіби құзыреттілігін сол тұрғыда қалыптастыруы қатар жүретіні анық. Ал элективті курс бағдарламасын оқытуда магистранттар диссертациялық жұмыстың мазмұнын толықтыруда, өзектілігін түсінуде және МӨЖ бойынша өзіндік тапсырмаларды орындауда, соның негізінде белсенділік тәсілдерін меңгеруде, заманауи білім беру технологияларын қолдануда, педагогикалық шеберлігін арттыруда және т.б. әрекеттер арқылы құзыреттіліктерінің қалыптасуына мүмкіндік алды. Сонымен бірге ғылыми зерттеудің маңызды рәсімдерін игеру бойынша білім алушының (оқытушының басшылығымен) жеке өзіндік жұмысы болып саналады. Өзіндік жұмыстардың философиялық, психологиялық және педагогикалық мәнін талдау арқылы магистрант бұл ретте ғылыми білімдер, яғни теория, әдіснама және диалектикаға байланысты ғылыми-зерттеу қызметі туралы жалпы түсініктерге ие болса, өзінің кәсіби

құзыреттілігін қалыптастыруды МӨЖ бен практикалық сабақтарда берілетін өздік тапсырмалар арқылы жүзеге асырады. Осы орайда теория мен практиканың бірлігі ұстанымы қызмет атқарады.

Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде педагог мамандардың ғылыми-зерттеу қызметіне деген мотивация кәсіби және элективті пәндерін оқыту үдерісінде дамыды, бұл магистранттардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастырып, ғылыми-зерттеу қызметін одан әрі дамыту үшін шығармашылық қабілеттер мен шығармашылық әлеуетті дамытуға ықпал етті.

Біз кәсіби құзыреттіліктерді қалыптастырудың осы кезеңінде магистрантта бұрын қалыптасқан барлық құзыреттіліктерді синтездеуге және оларды кез-келген оқу материалында жүзеге асыруға бейім екендігіне көз жеткіздік. Олар: дидактикалық талдауды орындау, сондай-ақ дереккөздерде белгілі бір ғылыми идеяны, сызықты іске асыруды талдау; белгілі бір тақырыпты, бөлімді, пәнді оқыту мақсаттарының иерархиясын анықтау және оны жүзеге асыру жүйесін құру және білім беру технологияларын қолдану.

Қалыптастыру экспериментіндегі *«Өзіндік жұмыстар арқылы тұлғаның кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың негіздері»* тақырыбындағы элективті курсын оқытуда 30 дан астам өзіндік жұмыс түрлері орындалды. Берілген өзіндік жұмыстар бірнеше аспектілерде магистранттардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруға өз үдесін тигізді. Ендеше, біз өзіндік жұмыстардың кейбірін талдап өтуді жөн көреміз.

1-дәріс. ЖОО-нан кейінгі білім беруде магистранттарға білім мазмұнын күшейтуге арналған мемлекеттік құжаттар мазмұны деп аталатын дәріс материалы берілген соң, практикалық сабақта ЖОО-нан кейінгі білім беруде ұсынылатын нормативтік актілерді талдау жүргізілді. Мұндағы **«академиялық пікірталас»** және **«20 ғылыми комментарий тізбегін дайындау»** өзіндік жұмыстары берілді. Академиялық пікірталаста магистранттар нормативтік актілердегі өзекті цитаталарды негізге алып дайындалды, ал ғылыми комментарийлер тізбегі кәсіби құзыреттіліктің бөлігіне кіретін түсініктерді жазу болатын.

2 және 3-дәрістерде «Магистранттардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың категориялары (зерттеушілік, құзыреттілік, ғылыми ізденіс, өзіндік жұмыс т.б.)» деп берілді. Ал дәрісте талданған категориялардың мазмұнын ашу бойынша кәсіби және ғылыми тұрғыда үлкен дайындықты қажет етті. Сондықтан да магистранттар өзіндік жұмыстар ретінде зерттеушілік, құзыреттілік, өзіндік жұмыстар т.б. сұрақтардан тұратын кітапша дайындады. Кітапша негізгі категориялардың мазмұнын, құрылымын ашуда сұрақ, оған берілетін жауаптан тұрады(үш тілде дайындалды). Аталмыш дәрісте магистрантқа берілген өзіндік жұмыс интервью болатын. Кез-келген үш ЖОО-нан ақпарат жинауда интервью дайындалды. Осы ретте беріліп отырған өзіндік жұмыстар магистранттардың кәсіби құзыреттілігінің қалыптасуына мүмкіндік берді.

Келесі төртінші дәрісте *магистранттардың өзіндік жұмыстары ғылыми-педагогикалық құрал ретінде* оқылды. «Өзіндік жұмыс – кәсіби құзыреттілікті қалыптастыру базасы» деген тақырыпта аннотация дайындау және 5-7 минуттық вебинар ұйымдастырылды. Бұл өзіндік жұмыстарды магистранттар жеке-жеке орындады.

«Кәсіби құзыреттілікті қалыптастыруда өзіндік жұмыстарды ұйымдастырудың инновациялық үлгілері» атты дәріс бойынша қорытынды сабақ ретінде ұйымдастырылды. Магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде келесідей қорытынды жасалып:

- «Ең үздік ғылыми тезис»;
- «Ең үздік ғылыми хабарлама»;
- «Ең үздік тұжырымдама»;
- «Ең үздік интервью»;
- «Ең үздік эссе»;
- «Ең үздік аннотация»;
- «Ең үздік резюме»;
- «Ең үздік мақала» атты номинацияларға белсенді магистранттар ие болды.

Элективті курс барысында төмендегі силлабуста ұсынылып отырған практикалық сабақтар мен магистранттың өзіндік жұмыстарындағы «өзіндік тапсырмалар» қалыптастыру кезеңінде орындалды. Әрбір берілген өзіндік жұмыстар өз деңгейінде орындалып, магистранттардың кәсіби дамуына ықпалын тигізді (24-кестеде берілген).

Кесте 24 - «Өзіндік жұмыстар арқылы тұлғаның кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың негіздері» атты элективті курстың силлабусы

пта	Тақырып атауы (дәріс, практикалық сабақ, СӨЖ)
	1-дәріс. ЖОО-нан кейінгі білім беруде магистранттарға білім мазмұнын күшейтуге арналған мемлекеттік құжаттар мазмұны Практикалық сабақ. ЖОО-нан кейінгі білім беруде ұсынылатын нормативтік актілерді талдау. Академиялық пікірталас. МӨЖ: 20 ғылыми комментарий тізбегін дайындау.
-3	2, 3-дәрістер. Магистранттардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың категориялары (зерттеушілік, құзыреттілік, ғылыми ізденіс, өзіндік жұмыс т.б.). Практикалық сабақ. 1. Сұрақ кітапшасын дайындау. 2. Кез-келген үш ЖОО-нан ақпарат жинауда интервью дайындау. (Интервью сұрақтары: - ғылым деген не? - диссертацияның мазмұнын құрауда немесе т.б. зерттеушілік алгоритмі қандай? - кәсіби құзыреттіліктің құрамдастарын атаңыз? - өзіндік жұмыс түрлерін білесіз бе?) т.б. МӨЖ: Негізгі категориялар бойынша ұғымдық хабарлама әзірлеу.
	4-дәріс. Магистранттардың өзіндік жұмыстары ғылыми-педагогикалық құрал ретінде

	Практикалық сабақ. «Өзіндік жұмыс – кәсіби құзыреттілікті қалыптастыру базасы». Аннотация дайындау. МӨЖ: 5-7 минуттық вебинар ұйымдастыру.
	5-дәріс. Өзіндік білімнің диалектикалық құбылыстары Практикалық сабақ. 1. Өзіндік білімнің философиясы. Матрицалау. 2. Өзіндік білімнің психологиялық аспектілері. Глоссарий кітапшасын дайындау. 3. Өзіндік жұмыстардың ғылыми-педагогикалық атрибуттары. Эссе. МӨЖ: Ток-шоу сценарийін дайындау және өткізу (топтық жоба: философия тобы, психология тобы, педагогика тобы)
	6-дәріс. Өзіндік жұмыстар арқылы магистранттардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың әдіснамалық тұғырлары мен ұстанымдары Практикалық сабақ. Әдіснамалық тұғырлар мен ұстанымдарға қос жазба күнделігін дайындау. МӨЖ: Ғылыми хабарлама жазу.
-8	7,8-дәрістер. Тұлғаның өзіндік жұмыстарды басқару құрылымы Практикалық сабақ. 1. Тұлғаның басқарушылық қабілеті. <i>Тұжырымдама дайындау/ Топтық жоба</i> 2. Менеджменттік контекст. <i>Ток шоу</i> МӨЖ: Көшбасышылық, басқарушылық, менеджменттік сапалар бойынша <i>контент-талдау кестесін дайындау</i> (шетелдік, отандық ғалымдар анықтамалар тізбегі). 1 аралық бақылау
-10	9, 10-дәрістер. Ғылыми жұмыстарды өздігінен орындаудың әдістемесі Практикалық сабақ. - Ғылыми жұмысқа <i>резюме</i> әзірлеу. - Ғылыми <i>жадынама</i>. - Ғылыми <i>зерттеу жұмысының алгоритмін жасау</i>. - <i>Диагностикалау, эмпирикалық әдістерді түсіндіру</i>. МӨЖ: Магистрлік диссертация мазмұны бойынша 9-10 беттен аспайтын <i>ғылыми тезис дайындау</i>.
1-12	11,12-дәрістер. Өзіндік жұмыстарды ұйымдастырудың (өзіндік жұмыс – іс-әрекет; өзіндік жұмыс – оқыту формасы; өзіндік жұмыс – оқыту әдісі; өзіндік жұмыс – оқыту құралы) педагогикалық мәні Практикалық сабақ. - Өзіндік жұмыс – іс-әрекет. «<i>Өзіндік жұмыстарға сипаттама</i>». - Өзіндік жұмыс – оқыту формасы. «<i>Үздік дәріс</i>» конкурсы. - Өзіндік жұмыс – оқыту әдісі. «<i>Сабақтағы ең тиімді өзіндік жұмыс</i>» пікірталас. - Өзіндік жұмыс – оқыту құралы. Педагог маман моделі. «<i>Мен идея генераторымын!</i>» өзіндік идея құру. МӨЖ: Диалогтік оқыту ұйымдастыру.
3	13-дәріс. «Өмір бойы білім» тұжырымдамасын жүзеге асыру технологиялары. Практикалық сабақ. 1. «<i>life-long education</i>» (өмір бойы оқу, өмірлік оқу халықаралық термині) тұжырымдамасын дайындау. <i>Авторлық жобасын презентациялау</i>. 2. Авторлық тұжырымдаманы заманауи білім беру технологиялары

	бойынша қолданысқа енгізу (ойын технологиялары; тренингтік технологиялар; дамыта оқыту технологиялары; сын тұрғысынан ойлау технологиясы; тұлғалық-бағдарлы технологиялар; жобалау технологиялары т.б.)
	МӨЖ: Ғылыми мақаланың бастапқы бөлімі(<i>кіріспе, зерттеудің өзектілігі және теориялық талдау</i>).
4-15	14, 15-дәрістер. Кәсіби құзыреттілікті қалыптастыруда өзіндік жұмыстарды ұйымдастырудың инновациялық үлгілері Практикалық сабақ. - «Ең үздік ғылыми тезис»; - «Ең үздік ғылыми хабарлама»; - «Ең үздік тұжырымдама»; - «Ең үздік интервью»; - «Ең үздік эссе»; - «Ең үздік аннотация»; - «Ең үздік резюме»; - «Ең үздік мақала» номинациялары бойынша қорытынды. МӨЖ: Ғылыми мақаланың екінші бөлімі(<i>зерттеудің әдіснамасы, әдістерді түзу, диагностикалау, эмпирикалық жұмыстар, нәтижелерді өңдеу, қорытынды, ғылыми-әдістемелік ұсыныстар</i>). 2 аралық бақылау

ЖОО-нан кейінгі білім беруде магистранттарда құзыреттіліктің қалыптасу белгілері магистратурадағы ғылыми-зерттеу және педагогикалық практика барысында, сондай-ақ практикалық сабақтар мен өзіндік жұмыстарды орындауда пайда бола бастағанын атап өту маңызды, оның барысында магистрант әдеби дереккөздер бойынша немесе педагогикалық оқу бақылауы барысында танысқан әдістемелік тәжірибені зерттеу, сынау, бейімдеу және сыни талдау бойынша негізгі дағдыларды көрсете алды

Магистратура білім алушыларының кәсіби дамуы өз білімдерін жетілдіру, қосымша ақпарат іздеу, ғылым мен ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың жаңа жетістіктерін пайдалана отырып, кәсіби дамудың жеке траекторияларының құрамдас бөліктерін нақтылау қажеттілігін дамытуға ықпал етті. Зерттеу барысында магистранттардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру жоғары деңгейде (репродуктивтіден шығармашылық – өнімділікке дейін) жүзеге асырылғандығы анықталады.

Әрбір магистранттың кәсіби құзыреттілік сипаттамалары біркелкі емес, бірақ содан кейін бір деңгейге көтеріледі. Тәжірибе көрсеткендей, әдістемелік дайындық көбінесе магистранттың кәсіби құзыреттілікті игеруге деген ұмтылысына, оның өзінің болашағы мен дайындықтың басымдықтарын түсінуіне байланысты.

Қалыптастыру экспериментінің келесі кезеңі «**Ғылым сағаты**» атты магистранттарға арналған *ғылыми-педагогикалық студияның* жылдық бағдарламасының жүзеге асырылуы болып табылады. Бағдарлама жылдық мерзімді қамтиды. 9 ай уақыт аралығында айына 2 сағаттан құралатын (барлығы – 18 сағат) магистранттарға ғылым және кәсіби кеңес беруге, өзіндік жұмыстар желісі бойынша кәсіби проблемалардың ауқымы әлдеқайда кең болғандықтан өз саласында зерттеу қызметін жүзеге асыру мүмкіндігі,

маман ретінде өзін-өзі дамыту қабілеті, оқу үдерісінде инновациялық технологияларды қолдана білу, содан кейін кәсіби құзыреттіліктің қалыптасу деңгейін жоғарылатуға арналады. Аталмыш бағдарлама кәсіби құзыреттілікті қалыптастырудың ұсынылған моделі бойынша магистранттың диссертациядағы жұмысын ұйымдастырудың және кәсіби құзыреттілікті қалыптастырудың тиімді әдістемелерінің бірі болмақ.

1-2 курс магистранттарына арналған «*Ғылым сағаты*» атты ғылыми-педагогикалық студияның жұмыс мазмұнымен таныстырып өтейік (25-кестеде).

1 тақырып. Ғылыми білім танымдық іс әрекеттің нәтижесі ретінде

Ғылым әрекет ретінде. Әдіснама – ғылымды тану жолы. Педагогикалық зерттеулердің әдіснамалық негіздері. Әдіснаманың деңгейлері: философиялық, жалпығылыми әдіснама.

Ғылым — адамның табиғат пен қоғам туралы объективті білімін қалыптастыруға мүмкіндік беретін танымының ең жоғарғы пішімі, оның практикалық қызметінің бір саласы. Адамзат қоғамының дамуы барысында Ғылым сол қоғамның маңызды әлеуметтік институтына және тікелей өндірістік күшіне айналды. Ғылымның басты мақсаты — Ғылым заңдарының негізінде ашылып отырған болмыс құбылысы мен процесін болжау, түсіндіру және жүйелеп мазмұндап беру.

Ғылым дамуының негізгі бағыттары. Ғылым адамзат қоғамының ерте дәуірінен, адам баласының танымдық және өндірістік қажеттілігінің арасы ажырамай тұрған кезеңнен бастау алады. Ежелгі Шығыста (Бабыл. Мысыр, Үндістан. Қытай) болашақ Ғылымға негіз болған білімнің алғашқы нышандары қалыптасты. Ғылымның алғышарты ретінде *мифологияны* атауға болады. Онда алғаш қоршаған орта туралы бүтіндей тұтас жан-жақты танымдық жүйе қалыптастыруға ұмтылыс болды.

Бірақ, бұл нақты теориялық білім болды, оның объективтілігі, логикалық көңілге қонымдылығы бірінші орынға шықты. Ежелгі Грекияда дамыған Ғылым (Аристотель және т.б.) қоғам мен табиғат заңдылықтарын ашып, мәдениет тарихында ұлы рөл атқарды; олар тұтастай алғанда дүниетанымды білдіретін бұрынғы абстрактілік ұғымдар жүйесіне танымдық қызмет тәжірибесін енгізді, дүниетанымның объективті, табиғи заңдылықтарын тұрақты іздестіруді дәстүрге айналдырды, Ғылымның ерекше тәсілі дәлелдеу негізін қалыптастырды. Осы дәуірде натурфилософиядан білімнің кейбір салалары даралана бастады. Ежелгі грек Ғылымның эллинистік кезеңінде *геометрия* (Евклид), *механика* (Архимед), *астрономия* (Птолемей) жеке Ғылым салалары түріне бөлініп шықты. Орта ғасырларда ғылымның дамуына Шығыс, араб елдері Орта Азия ғалымдары елеулі үлес қосты. Олар Ежелгі Грекияда қалыптасқан ғылыми таным жетістіктерін сақтап қана қойған жоқ, оны көптеген салаларда толықтырып, дамытты. Шығыста әл-Фарабиді Аристотельден кейінгі «екінші ұстаз» деп таныды. Орта ғасырларда араб елдері мен ислам діні тараған басқа да аймақтарда философия, медицина, эстетика, математика, астрономия, т.б.

Ғылым салалары қауырт дамып, бұл құбылыс кейін *Ислам Ренессансы* деп аталды.

Ғылымның қалыптасуына негіз болған тағы бір тірек алхимия мен астрология дамуы болды.

Алхимия табиғи заттар мен қоспаларды тәжірибе жасау арқылы зерттеп, *химияның* қалыптасуының алғышартын жасады. Астрология аспан денелерін зерттеу арқылы астрономияның дамуына ықпал етті. *Қайта өрлеу дәуірінде* діннің басымдылығы әлсіреді, Ғылым рухани өмірдің дербес факторы болып, дүниетанымның негізгі тірегіне айналды.

Сондай-ақ, ғылым табиғат құбылыстарын жан-жақты зерттеп, адамзат танымының көкжиегін кеңейте түсті. 1617- ғасырларда ғылымда болған терең өзгерістер алғашқы Ғылыми революцияға алып келді.

Ғылымның қарқынды дамуы, дүниенің жаңа бейнесін қалыптастырудағы рөлінің артуы, жаңа дәуірде Ғылымды жоғары мәдени құндылық ретінде тануға көптеген философиялық мектептер мен бағыттардың Ғылымға қарап бой түзуіне ықпал етті. Қоғамдық өмір құбылыстарын тану саласындағы өзгерістер діннің «табиғи бастауын» іздеу, құқық, мораль, т.б. «адам табиғаты» туралы түсініктер бағытындағы ізденістерден көрініс тапты.

Механикадағы жетістіктер Ғылымның аяғында жүйеленіп, толығып, әлемнің механикалы бейнесі туралы түсінік қалыптастыруда шешуші рөл атқарып, кейін әмбебап дүниетанымдық маңызға ие болды.

Ғылымның дамуына қазіргі кезеңдегі философиялық дүниетанымдық базасы диалекті-логикалық тұжырымдама болып табылады.

Ғылымның "өсу нүктесі" оның ішкі даму логикасы мен қазіргі заманғы адамзат қоғамының көпқырлы әлеуметтік қажеттілігінің ұштасуына байланысты. 20 ғ-дың басында жаратылыстану ғылымында алдыңғы қатарға биология шықты, онда ДНК-ның молекулалық құрылымы белгіленіп, генетикалық кодтары айқындалды. 20 ғ-да Ғылымның даму қарқыны оның түрлі салаларының ұштасып, қазіргі кезеңнің кешенді, ірі мәселелерін жаңа бағдарда шешуге бағытталған мәселелерде (материалдар мен энергияның жаңа көздерін қалыптастыру, адам мен табиғат қатынастарын тиімділендірудің үлкен жүйелерді басқару, ғарыштық зерттеулер. т.б.) ерекше байқалады.

Ғылымның өз заңдарын ашуға бағытталған қызметі — түсіндіру мен болжау болып табылады. Заңды ашу жолындағы ізденіс зерттелу үстіндесі нысанның маңызды емес, екінші қатардағы қасиеті мен байланысынан алшақтауды, оған назар аудармаудан талап етеді, басқаша айтқанда оны «таза» күйінде қарастыру қажет. Ғылымдағы *абстрактілеуді* субъективті тәсіл деп ұғуға болмайды. Оның Ғылымдағы рөлі зерттелудегі ақиқатқа қол жеткізуге жәрдемдесуімен анықталады.

Әдіснамалар деңгейі:

I-ші деңгей – философиялық білім;

II-ші деңгей – жалпы ғылыми әдіснама (жүйелі тәсіл, іс-әрекеттік тәсіл, әртүрлі ғылыми зерттеулердің типтерінің сипаттамасы, олардың кезеңдері және элементтері: болжам, нысана және зерттеудің пәні, мақсаты, міндеттері т.б.).

III-ші деңгей – нақты ғылыми әдіснама. Зерттеу принциптері және процедурасы, мысалы, педагогика пәні.

Әдістемелік мәдениет – бұл керекті бөлігі рефлексия болып табылатын әдістемелік білімге негізделген ой мәдениеті. Әдістемелік мәдениетке кіреді: әдістемелік рефлексия (өзіндік ғылыми іс-әрекетті талдай білу), ғылыми бәсектемеге қабілеті, белгілі бір концепцияға критикалық ой мен шығармашылық қабылдау, зерттеу әдістері.

Әдістемелік мәдениет ғылымнан да қажет. Педагог-практикке әдістемелік мәдениеттің бөлігі болып табылады: оқу-тәрбие процесінде жобалау мен құру, сезіну, қалыптастыру және педагогикалық тапсырмалардың нәтижесі, әдістемелік рефлексия.

Педагогиканың ғылыми-теоретикалық қызметі ғылым ретінде педагогикалық шындықты нақты түрде қандай екенін ашып көрсетеді. Нәтижесінде мұғалімнің білімінің жаңа оқулықтарға сәтті және сәтсіз жұмыстары, білім алушының жаңа материалдарды игеруді сынау барысында қиындықтары, құрамы, білім беру мазмұны туралы.

2 тақырып. Ғылыми білімдер жүйесі (педагогика, психология, андрагогика, эвтагогика, хьютагогика)

Педагогика – білім беру жайындағы ғылым. Педагогиканың дербестігі мен ашықтығы

Педагогика және философия; психология; антропология; тарих, әлеуметтану; биология; медицина т.б.

XX ғасырдың екінші жартысынан бастап басқа ғылымдармен қатынасындағы интеграциясы мен дифференция тенденциялары педагогиканың дамуын бақылады: философия, психология, социология, физиология, математика, политология, экономика ғылымдары. Ғылыми пәндердің дифференция процесінде әртүрлі осындай облыстар бөлініп шығады. Кез-келген ғылымды басқа ғылымдармен арақатынасына, дифференциялық зерттеу деңгейіне қарай бағалайды.

Педагогикалық ғылымның жүйесіне мыналар кіреді: тәрбиенің жалпы заңдылықтары мен негізін зерттейтін жалпы педагогика. Педагогикалық идеялар дамуын оқытатын және әртүрлі эпохадағы тәрбие практикасын оқытатын педагогика тарихы. Жасерекшелік педагогикасы әртүрлі жастағы адамдардың тәрбие заңдылықтарын зерттейді (мектепке дейінгі, мектепке дайындық педагогикасы, орта мектеп педагогикасы, арнайы орта білім педагогикасы, жоғарғы мектеп педагогикасы, андроогогика, герогогика).

Салыстырмалы педагогика білімдік және тәрбиелік жүйелердің әртүрлі елдердегі ерекшелігі мен ұқсастығын табу және оның құрылымдылығын зерттеу. Арнайы педагогика қимыл-қозғалыс тәрбиесінде жетіспеушілігі бар балалар мен ересектерге білім беру мен тәрбиелеудің үлгілері мен

әдістемелерін, принциптерін және теориялық негізін зерттейді. Арнайы педагогика (дефектология) бөлімдері мынадай қатарға бөлінеді: саңырау және мылқау балалар мен ересектердің тәрбие және білім беру сұрақтарымен сурдопедагогика айналысады, соқыр және әлсіз көретін адамдарды – тифлопедагогика, жетіспеушілігі бар адамдармен – олигофренопедагогика, сөйлеу қабілеті дамымаған балалар мен ересектермен – логопедия айналысады.

Кесте 25 - «Ғылым сағаты» студиясының жылдық оқу-тақырыптық жоспары

	Сабақтардың тақырыптары	Конференция деріс	КТС	Дискурс	Тренинг	Өзіндік жұмыс (МӨЖ)	Ғылыми- әдістемелік кеңес	ЖАЛПЫ САНЫ
	2		4	5				
	Ғылым философиясы. Ғылыми білім – танымдық іс әрекеттің нәтижесі.							
	Ғылыми білімдер жүйесі (педагогика, психология, андрагогика)			2				
	Ғылыми зерттеулердің әдіснамалық аппараты (тұғырлары, ұстанымдары)						2	
	Зерттеу жұмысының бағдарламасы. Ғылыми зерттеудің деңгейлері мен кезеңдері. Іргелі (фундаментальды) зерттеу. Қолданбалы зерттеулер. Іргелі және қолданбалы зерттеулердің өзара қарым қатынасы.					2		
	Зерттеудің ғылыми аппараты. Зерттеудің көкейтестілігі және оны негіздеу. Мәселенің зерттелу жайы мен қарама- қайшылықтар. Зерттеу проблемасы. Зерттеудің тақырыбы мақсаты, міндеттері.		2					
.6	Зерттеу элементтері. Зерттеу жұмысының нысаны. Зерттеудің пәні. Зерттеудің ғылыми болжамы. Қорғауға ұсынылатын қағидалар.		2					

.7	Ғылыми педагогикалық зерттеу әдістері							
.8	Ғылымдағы эмпирикалық зерттеулер.		2					
.9	Ғылыми хабарламалардың формалары. (Академиялық жазылым).					2		

Өртүрлі пәндерді оқыту әдістемелері белгілі пәндерді оқытатын арнайы заңдылықтардан тұрады (тілді, физиканы, тарихты т.б.) және керекті әдістемелерді шешуші және сол пәндердің мазмұнын қабылдайтын технологиялық құралдардан тұрады.

Кәсіби педагогика арнайы кәсіби сфераға бағытталған әрекеттердің оқыту және тәрбиелеу технологиясын, принциптерін, теоретикалық негізін, заңдылықтарын оқытып-үйретеді. Кәсіби педагогика әскери, инженерлік, медициналық облыстарды байланыстырады және қамтиды.

Кез-келген ғылыми-теориялық құрылым бірлескен әрекеттер мен ғылыми білімдердің арасындағы айырмашылықты анық көрсетеді. Бұл теория күнделікті білім беру мен тәрбиелеу практикасына ұласады. Ғылыми түсінік педагогикалық тәжірибе мен білімнің кең формасын береді. Сондықтан педагогиканың дамуы оның өзгерістері мен категорияларын көрсетті.

Педагогиканың ғылым болып қалыптасуында негізгі педагогикалық үш фундаменталдық категориялар анықталды: тәрбиелеу, оқыту, білім беру.

«Педагогика-Андрогогика-Эвтагогика» триадасы («педагогия – Андрогогия» – Neutagogy») қазіргі білім берудің РАН континуумы деп аталады.

РАН-Фред Гарнедд континуумы [176]. "Континуум" ұғымы (лат. – continuum) сабақтастық, бір нәрсенің дамуындағы және физикалық ұзақтық деп түсініледі. Өздеріңіз білетіндей, педагогика ғылым ретінде басталды XVII ғасырдың басынан бастап, ал андрогогика «білім беру ғылымы мен өнері» ретінде қалыптасты, яғни «ересектерге білім беру», 1833 жылдан бастап пайда болды [177]. Қазіргі уақытта андрогогика: белсенділік, қоршаған орта, тұлғаға бағытталған, конструктивистік және басқа да тәсілдер.

«Neutagogy (Эвтагогика, Хьютагогика)» термині «форма» дегенді білдіреді, яғни «өзін-өзі оқыту», 2000 жылы енгізілген (Stewart Hase және Chris Kenyon) [178].

Шын мәнінде, эвтагогикада тәуелсіз оқыту, стратегиялар туралы айтылады, нақты өмірде де, қарқынды дамып келе жатқан виртуалды өмірде де өзін-өзі оқыту бұл қазіргі уақытта өте маңызды. Шынында, интернет жүйесі, мамандар даярлау ісінде жаңа ұрпақтың өзі – «цифрлық ұрпақ» деп өзгеруде.

«Педагогика – Андрогогика – Эвтагогика» («Pedagogy – Andragogy – Neutagogy») триадасы өзіндік білім алу өрісін кеңейту бойынша заманауи білім беру тенденциясын, кәсіби және тұлғалық даму үшін өз білімін

жетілдіру стратегиялары мен технологияларын меңгеру қажеттілігін көрсетеді. РАН-континуумның әрбір шартты өрісінің өз заңдары бар, алайда біртұтас көзқарас оны қазіргі заманғы білім берудің «тұтас ортасы» ретінде, әрбір бағыттың ерекшеліктерін білу қажеттігіне түсінуге ықпал етеді. РАН-континуумды «LifeLong» білім берудің заманауи парадигмасымен байланыстыруға болады. Learning (LLL) – «өмір бойы білім алу» (ұзақ өмір), қабылданған.

Тәрбиелеу тарихи категория ретінде оқыту мен білім беруді өзіне енгізді. Қазіргі заманғы ғылымда тәрбиелеу ұрпақтан-ұрпаққа жалғасқан тарихи және мәдени тәжірибені беруші болып табылады.

3-тақырып. Ғылыми зерттеулердің әдіснамалық аппараты (тұғырлары, ұстанымдары)

1. «Әдіснамалық амалдар» ұғымының мәні. Әдіснаманың әрекеттік, жүйелілік, кешенділік. Тұлғалық, әрекеттік амалдары.

Әдіснама (грек.,methodos) – зерттеу жолы, теория, ілім дегенді білдіреді де төмендегідей 2 мағынаны береді: ғылыми таным әдісі; зерттеліп отырған объект жөніндегі мәліметтерді және ғылыми жаңалықтарды бірізге келтіру.

Зерттеу жұмысының бағытына лайықты жағдай жасап, педагогикалық болмысты танудың кешенді құралдарын айқындау.

- педагогика теориясына лайықты танымның ұстанымы, әдісі, нысаны мен таным амалдары арқылы педагогикалық шындыққа жету тәсілдерін қолдану; педагогикалық болмысқа өзгерістер енгізу.

Демек зерттеудің нәтижеге жетуі оның ғылыми құралдарды дұрыс анықтап алып, әдіснама қорынан түрлі тәсілдерді таңдай білуімен тікелей байланысты

«Әдіс» термині тікелей нақты бір нәрсеге деген жол ретінде анықталады, яғни әдіснама мағынасы жағынан бір нәрсені тану туралы ғылым болады. Сондықтан әдіснама зерттеу процесі туралы ілім ретінде де түсіндіріледі. Бұл ілім жалпы әдіснама, ғылыми ұғымының, теориялық негізі, ретінде дамуы мүмкін. Сонда бұл нақтылы философиялық жүйемен байланысты. Ғылыми әдіснаманы жетілдірудің бастамасын және негізін Гегель салды, ол өз назарын бірінші болып философиялық әдістің ерекшелік сипатына, оның нақтылы ғылымдар әдістерінен айырмашылығына және әдіснаманың олармен үйлесімсіздігі назар аударды. Гегель әдіс дегеніміз мазмұнның қозғалысы, құбылыстың мәнін ашып көрсету және оның мазмұнынан тыс жасалмайтындығын баса көрсетті.

Педагогикалық зерттеу жұмыстарында әдіснаманың мәдениеттанымдық, аксиологиялық, гуманистік, синергетикалық, акмеологиялық амалдарын басшылыққа алу арқылы мәселенің теориялық тұғыры айқындалады.

«Мәдениет» ұғымының астарлары, мәдениет – адамның әрекетінің сапалық жағдайы; Мәдениет – адамның рухани-адамгершілік дамуының маңызды факторы;

Адамның өз шығармашылық әлеуетін ашып, өзін-өзі іске қосуы;

Мәдениет – қауымның өмір сүру үлгілері (дәстүрлері, салттары, мінез-құлық ерекшеліктері). «Мәдениет» ұғымы латын тілінен аударғанда «жерді өңдеу, күту, баптау» дегенді білдірсе, өз кезінде Рим философы Цицерон бұл терминді «жанды жетілдіру» мағынасында қолдана отырып, жан-жүйені өңдеу де жерді өңдеу сияқты таза, құнды өнім береді деген ой қалдырған []. Адам қандай еңбекпен айналыспасын үнемі әрекеттің «сыртқы» нәтижелерімен қатар «ішкі» нәтижелері де, яғни адамның өзінің өзгеруі, оның қабілеттерінің, білік, дағдыларының дамуы орын алады. Зат, дүние-мүліктер әлемін жасау барысында ол өзінің ішкі мүмкіндіктерін де жетілдіреді.

Синергетика немесе өзін-өзі дамыту теориясы педагогика үшін эвристикалық мәні бар өзін-өзі дамытудың әмбебап үлгілерін іздеуге бағытталған күрделі жүйе. Синергетика өзін-өзі ұйымдастыратын үрдістердің жүзеге асуының нақты тәсілдеріне көңіл бөледі, үрдістің интерсубъектілік коммуникативті ұйымдастырылуын тірек етеді. Сондықтан да оның грек тілінен аудармасы «синергейя» – бірлесіп әрекеттесу, ынтымақтасу дегенді білдіреді.

Акмеологиялық амал. Кәсіби шеберліктің шыңына шығу туралы ғылымның «акмеология» деген атауы грек тілінен аударғанда «шың», «биіктік» деген мағынаны береді. Акмеологияда адам өзін-өзі дамыту мен шығармашылыққа қабілетті, өзінің өмірі мен кәсіби әрекетін ұйымдастыра алатын өз әрекетінің субъектісі ретінде танылады.

Адамның индивид ретіндегі прогрессивті дамуындағы шығар «шыңы»; тұлға ретіндегі дамуындағы жетістіктері; еңбектегі жоғарғы жетістіктері (тұлғаның әрекет субъектісі ретіндегі дамуымен байланысты); адамның даралық дамуындағы жетістіктерінің шыңы.

Әр адамда бұл бағыттардың байқалуы әрқалай болады. Олар бір-бірімен тығыз байланыса отырып, олардың түйісулері нәтижесінде адамның әрекеттің «жоғарғы баспалдағында» болуы орын алады.

Аксиологиялық амал (құндылықтар). Философияда *құндылық* деп адам және қоғам үшін мәні бар айналаны қоршаған өмірдің әлеуметтік объектілер, қоғамдық өмір мен табиғат адам тіршілігіне қатысуы танылады. Әлемдегі бар нәрсенің барлығы құндылық қарым-қатынастардың объектісі бола алады.

Гуманистік амал. Гуманизм (ізгілік) – дүниетанымдық амал болғандықтан, оның негізінде адамның мүмкіншілігінің шексіздігін, өзін-өзі дамыту қабілеттілігіне деген сенімі мен ерік бостандығын, абыройын қорғау, адамның бақытқа жету жолындағы құқығы мен оның барлық сұраныстарын қамтамасыз етуді мақсат етеді.

4-тақырып. Зерттеу кезеңдері мен деңгейлері

Зерттеу жұмысының бағдарламасы. Ғылыми зерттеудің деңгейлері мен кезеңдері. Іргелі (фундаментальды) зерттеу. Қолданбалы зерттеулер. Іргелі және қолданбалы зерттеулердің өзара қарым қатынасы. Зерттеу кезеңдері

Педагогика саласындағы зерттеулер – бұл білім заңдылықтары, оның құрылымы мен механизмдері, мазмұны, принциптері мен технологиясы жөніндегі жаңа мәліметтерді алуға бағытталған ғылыми ізденіс процесі және оның нәтижесі. Педагогикалық зерттеулердің міндеті – деректер мен құбылыстарды түсіндіру және оларды алдын ала болжастыру.

Бағытталу тұрғысынан педагогикалық зерттеулер іргелі (фундаменталды), қолданбалы және болжам-жобалау (разработки) деңгейіндегі болып үш топқа бөлінеді. Іргелі зерттеулер нәтижесінде педагогиканың теориялық және практикалық жетістіктерін қорытушы жалпы тұжырымдамалар алынады немесе болжам жобалаумен педагогикалық жүйелерді дамытудың моделдері ұсынылады. Қолданбалы зерттеулер – бұл педагогикалық үдерістің кейбір тараптарын тереңдей тануға, алуан қырлы педагогикалық қызметтің заңдылықтарын ашуға бағдарланған істер.

Ғылыми-педагогикалық зерттеу – оқыту, тәрбиелеу және дамытудың объективтік заңдылықтарын ашуға бағытталған жаңа педагогикалық білімдерді қалыптастыратын барыс, танымдық іс - әрекет түрі.

Педагогикалық зерттеулердің үш деңгейін ажыратады:

- *эмпирикалық* – педагогика ғылымында жаңа деректер анықталады;
- *теориялық* – ертерек ашылған деректерді түсіндіруге және оралдың болашақ дамуын алдын ала айтуға мүмкіндік беретін педагогиканың негізгі жалпы заңдылықтары алға қойылады және тұжырымдалады.
- *әдіснамалық* – эмпирикалық және теориялық зерттеулердің негізінде педагогикалық құбылыстарды зерттеудің, теорияларды құрудың жалпы принципі және әдістері тұжырымдалады.

Логика – адамның ойлауының қызмет етуінің заңдары мен түрлері жайлы ғылым. Ол формальды және диалектикалық болып екіге бөлінеді. Формальды логика ойлаудың құрамын, яғни таным барысында ақиқат нәтижелелерді қамтамасыз ететін дұрыс пікірдің заңдары мен түрлерін зерттейді.

Диалектикалық логика таным барысының абстрактылы ойлау сатысында диалектиканы пайдалану болып табылады. Бұл ғылыми ойлаудың ұғымдық құрылымына ерекше зер сала қарайды. Ойлаудың түсінік, пікір, ой, қорытындысы сияқты түрлерінің шекараларын бөліп көрсетеді. Бұл бір ғылымның – екі саласы бірін-бірі толықтыра отырып, таным іс-әрекеттерінің жалпы ғылымдық тәсілдері мен әдістерін бөліп алады.

5-тақырып. Зерттеудің ғылыми аппараты

Зерттеудің көкейтестілігі және оны негіздеу. Мәселенің зерттелу жайы мен қарама-қайшылықтар. Зерттеу проблемасы. Зерттеудің тақырыбы мақсаты, міндеттері.

Қалаған педагогикалық зерттеу көпшілік қабылдаған әдіснамалық тиектерге орай жүргізіледі. Педагогикада олардың қатарына – зерттелуге тиіс проблема, тақырып, нысан және оның дені (предмет), мақсат, міндеттер мен болжамдар, қорғалуы тиіс идеялар кіреді. Педагогикалық зерттеулер сапасын

танытушы негізгі көрсеткіштер: зерттеу көкейкестілігі, жаңалығы, теориялық және практикалық маңыздылығы.

Зерттеу бағдарламасы, әдетте, екі бөлімнен тұрады: әдіснамалық және іс-әрекеттік (орындау-процедуралық). Алғы бөлімде тақырып көкейкестілігі негізделеді, проблема нақтыланады, зерттеу нысаны мен дені, мақсаты мен міндеттері айқындалады, негізгі ұғымдары белгіленеді, зерттеу нысаны бастапқы жүйелі талдауға салынып, қызметтік болжам жасалады. Ал екіншіде – зерттеудің стратегиялық жоспары түзіледі, сонымен бірге ідер алды деректерді жинақтау мен оларды іріктеудің реті және негізгі шаралары жасалады.

Зерттеу көкейкестілігін негіздеудің мәні- оқу мен тәрбиенің теориясы және практикасын бұдан былай да дамыту үшін тиісті проблемалардың қажеттігін, дер кезінде зерттеліп, шешімін табудың маңыздылығын түсіндіру. Көкейкесті зерттеулер белгілі кезеңдегі аса күрделі де қажет мәселелердің жауабын береді, педагогикалық ғылымға қойылатын қоғамның әлеуметтік тапсырысын бейнелейді, практикада орын алған келелі қайшылықтарды ашады. Көкейкестілік тиегі өзгермелі, қозғалысты, уақыт пен нақты әрі ерекше жағдайларға тәуелді. Жалпыланған күйде көкейкестілік ғылыми идеялар мен практикалық ұсыныстарға болатын сұраныс (қандай да қажеттілікті қамтамасыз ету үшін) пен дер кезеңдегі ғылым мен практиканың мүмкіндігі арасындағы айырмашылық деңгейін сипаттайды.

Зерттеу тақырыбы шешімі қалтқысыз табылуы қажет, өте күрделі де қоғамдық маңызға ие болған проблемалармен ұштасқан әлеуметтік тапсырыс нақты тақырыптың негіздеме дәйегін талап етеді. Ал бұл, өз кезегінде, қойылған мәселенің ғылым аймағында зерттелу дәрежесінен туындайды. Егер әлеуметтік тапсырыс педагогикалық практиканы талдаудың нәтижесінде ұсынылатын болса, ғылыми проблеманың өз негізі басқаша. Оның міндеті ғылым құрал-жабдықтарын пайдалана отырып, негізгі қарама-қарсылықтарды баяндап беру. Әдетте, проблема шешімі зерттеу мақсатын құрайды. Мақсат – қайта түзіліп, өрнектелетін проблема.

6-тақырып. Зерттеу элементтері.

Зерттеу жұмысының нысаны. Зерттеудің пәні. Зерттеудің ғылыми болжамы. Қорғауға ұсынылатын қағидалар.

Проблема нақтыланып, өрнектелгеннен соң, зерттеу нысанын таңдау кезегі келеді. Нысанға педагогикалық үдеріс, педагогикалық болмыстың бір саласы немесе қайшылықтарымен жүз берген қандай да педагогикалық қатынас алынуы мүмкін. Басқаша айтсақ, өз ішінде нақты не әлі де күмәнді қайшылықтарды қамтып, проблемдік ситуацияларды туындатқан жағдайлардың баршасы нысан есептелінеді. Танымдық процесс бағытталғанның бірі – нысан.

Зерттеу пәні (предмет) - нысан бөлшегі, бір тарапты, яғни бұл түбегейлі зерттеуді қажет еткен нысанның теориялық не практикалық тұрғыдан өте маңызды сапа-қасиеттері, қырлары мен сырлары. Зерттеу мақсаты, объекті

және деніне сәйкес, әдетте, болжамды (гипотезаны) тексеру мен дәйектеуге арналған зерттеу міндеттері белгіленеді.

Гипотеза – бұл шынайылығы әлі дәлелденуі қажет теориялық негізі бар болжамдар жиынтығы.

Қорғауға ұсынылатын қағидалар зерттеу жұмысы барысында алынған теориялық және практикалық нәтижелердің ғылыми түрде қағида түрінде тұжырымдалуы немесе не қорғалатындығы жөніндегі жалпы қорытындылардың сипаттамасы болып табылады.

7-тақырып. Ғылыми педагогикалық зерттеу әдістері

Зерттеу әдістеріне жалпы сипаттама. Зерттеудің теориялық әдістері: талдау, жинақтау, индукция және дедукция, жалпылау. Зерттеудің эмпирикалық әдістері: бақылау, әңгімелесу, сұхбаттасу, сауалнама, модельдеу, тестік әдістер. Педагогикалық озат тәжірибені, жұмыс құжаттарын зерттеу.

Ғылыми педагогикалық зерттеу әдістері әрбір ғалым өзінің дербес әдіснамасын зерттеу әдістерін жасайды. Педагогиканың да өзіне тән ғылыми-зерттеу әдістері бар. Бұл әдістері зерттеуші әрбір педагогикалық құбылыстың ерекшеліктеріне сәйкес қолданады.

Басқа дәл ғылымдарға (физика, математика, химия) қарағанда педагогикалық құбылыстарды зерттеудің өзіндік ерекшеліктері бар. Мысалы: дәл ғылымдар бойынша экспериментті қайталап жүргізуге болады. Егер бұрынғы жағдай ескеріліп, сол кезеңдегі материалдар пайдаланылса экспериментті қайталап жүргізу тиімді нәтиже бермейді. Себебі, ғылыми педагогикалық зерттеудің объектісі – баланы тәрбиелеу. Сондықтан педагогикалық процесте және кейбір сыртқы факторлар (даму барысында оларда пайда болатын өзгерістер, әлеуметтік және микроортада кездесетін түрлі жағдайлар және т.б) әсер етеді.

Міне, осы тұрғыдан қарағанда ғылыми педагогикалық зерттеу әдістері баланың денсаулығына зиян келтірмейтіндей және оқу-тәрбие процесін жетілдіру бағытында қолданылуы қажет.

Әдістердің тұтастай бір бірлігін қолданудан назарға алынған проблема жан-жақты айқындалады, оның барша қырлары мен шектері түгелдей зерттеуден өтеді. Ғылыми педагогикалық зерттеу әдістерінің ерекшелігі – бұл педагогикалық құбылыстарды зерттеу, олар жөніндегі ғылыми ақпараттарды жинақтап, заңдылықты байланыстар қатынастарды анықтау, оның нәтижесінде ғылыми теория қалыптастыру мақсатымен жүргізілетін іс-әрекет жолдары мен тәсілдерінің өзі. Әдістер көп түрлі де сан қилы, бірақ жүйелестіре келгенде, бұлардың бәрі үш топқа ажыратылады:

- педагогикалық тәжірибені зерттеу әдістері;
- теориялық зерттеу әдістері;
- математикалық әдістер.

Педагогикалық тәжірибені зерттеу әдістері – білім беру процесін ұйымдастырудың көз алдымызда қалыптасқан тәжірибесін зерттеудің жолдары. Зерттеуге озат тәжірибе, яғни танымал мұғалімдер мен қатардағы

тәлімгерлер қызметтері бірдей алынады. Олардың жұмыстарында кезігетін қиындықтар педагогикалық процесс қайшылықтарымен, пайда болған не енді туындауы мүмкін проблемалармен байланысты келеді. Педагогикалық тәжірибені зерттеу барысында келесідей әдістер қолданылады: бақылау, әңгімелеу, интервью, анкета, жазба, графикалық және шығарма жұмыстарын көзден өткеру, педагогикалық құжаттармен танысу.

Бақылау әдісі – зерттеу барысында нақты дерек материал жинақтау мақсатымен қандай да педагогикалық құбылыстың назарға алынуы. Бақыланған құбылыстар міндетті түрде хатталады. Бақылау нақты нысанамен жете танысуға орай алдын ала белгіленген жоспар бойынша жүргізіледі. Бақылау жұмысы келесі кезеңдерге бөлінеді:

- 1) міндеттері мен мақсаттарын айқындау;
- 2) бақыланатын объект, оның элементтерін және ситуацияларын таңдастыру;
- 3) бақылау және оның барысында ақпарат топтастыруға оңтайлы әрі тиімді тәсілдерді іріктеу;
- 4) байқалғандарды хатқа түсіру формасын ойластыру;
- 5) жинақталған ақпараттарды өңдеу және дәйектеу.

Бақылау түрлері:

Араласа бақылау – ізденуші зерттеу жүргізіп жатқан топтың мүшесі ретінде қатысады; Сырттай бақылау – зерттеуші ізденіс жұмыстарына тікелей араласпайды; Ашық және жасырын бақылау; Тұтастай және таңдамалы бақылау.

Бақылау – орындалуы тұрғысынан ең оңай әдіс, бірақ өзіндік кемшілігі де жоқ емес: көп жағдайларда бақылау барысындағы не соңғы нәтижеге зерттеушінің тұлғалық-әлеуметтік жеке дара бітістері (көзқарасы, мүддесі, жан толғанысы) ықпал жасап, оның қандай да шынайылықтан ауытқуына себепші болуы мүмкін.

Сұхбат әдісі – қажетті ақпаратты алу немесе бақылау барысында түсініксіздеу болған құбылыстың мәнін аша түсу мақсатымен дербес немесе қосымша қолданылатын зерттеу тәсілі. Сұхбат айқындалуы тиіс нақты сұрақтар бойынша күні ілгері түзілген жоспармен орындалады. Сұхбаттасудың екінші бір түрі педагогикаға әлеуметтану саласынан енген – интервью алу. Бұл әдісте сұрақтар алдын-ала түзіліп, бірізділікпен қойылып барады. Интервью жауаптары анық жазылып, хатталады.

Анкеталау – ауқымды материал жинақтау үшін қолданылады. Сұрақ жауаптары жазба күйінде қабылданады. Сұхбаттасу мен интервью алу бетпестік әңгімелесумен жүргізіледі, ал анкеттеу – сырттай орындалады. Аталған әдістердің нәтижелі болуы қойылатын сұрақтардың мазмұны мен құрылымына тәуелді. Сауалнама түзуде ескерілетін жәйттер:

- 1) алынатын ақпараттың сипатын анықтап алған жөн;
- 2) қойылатын сұрақтың бірнеше баламалы өрнегі болғаны қажет;
- 3) сауалнаманың бірнеше жоспары түзіліп, ол алғашқы тексеруден өткізілуі тиіс;

4) сауалнама кемшіліктері түзетіліп, пайдалануға ақырғы редакциясының ұсынылуы дұрыс.

Құнды материал магистранттардың **шығармашылық туындыларын зерттеу** әдісімен де алынады. Ғылыми педагогикалық зерттеудің қандай да бір әдіс не тәсілінің педагогикалық тиімділігін анықтау үшін арнайы ұйымдастырылған тексеру түрі – эксперимент ерекше маңызды.

8 тақырып. Педагогикалық эксперимент

Эксперимент ұғымының мәні. Педагогикалық эксперименттің түрлері. Эксперименттің деңгейлері.

Ғылыми педагогикалық зерттеудің қандай да бір әдіс не тәсілінің педагогикалық тиімділігін анықтау үшін арнайы ұйымдастырылған тексеру түрі – **эксперимент**.

Эксперимент деп нақты, жағдайды есепке алып, педагогикалық үдерісті зерттейтін ғылыми тәжірибені айтады. Педагогикалық үдерістерге сүйеніп, зерттеуші оқытудың және тәрбиенің тиімді тәсілдері мен әдістерін, формалары мен тәсілдерін тексереді. Экспериментті зерттеулердің нәтижелері әдеттегі жағдайда жүргізілетін педагогикалық жұмыспен салыстырылады. Сондықтан эксперимент мәліметтерін салыстыру үшін екі объекті алынады. Олардың бірі – экспериментті, екіншісі – бақылау объектісі деп аталады. Эксперименттік объектіде, мысалы, эксперимент зерттеушінің ғылыми жазба ұсынбасы бойынша, ал бақылау объектісінде - әдеттегі оқу бағдарламалары мен оқулықтарға сәйкес жүргізіледі.

Зерттеу жұмысы нәтижелі болу үшін экспериментті және бақылау топтарындағы, сан және сапа жағынан теңдестіріліп алынған жөн. Сонымен бірге мұғалімдердің қабілетінің, білім мен стажының да шамалас болған шарт.

Педагогикалық экспериментті зерттеуші өзі жүргізсе белсенді эксперимент, ал зерттеушінің ғылыми жазба ұсынбасы бойынша екінші бір адам жүргізсе енжарлы эксперимент деп аталады.

Соңғы кезде педагогикалық әдебиеттерде эксперименттің бірнеше түрлері қолданылып келеді. Олардың бірі – **табиғи эксперимент** – бұл сыныпты, бүкіл ұжымда оқу – тәрбие процесін бұзбай, педагогикалық проблемаларды зерттеу үшін әдеттегі жағдайда жүргізіледі.

Мектептердегі озат тәжірибелерді зерттеу барысында пайда болған болжамды анықтау үшін **тексеру эксперименті** қолданылады. Мысалы, педагогикалық ғылыми – зерттеу институттары жаңадан жасалған оқулықтардың немесе оқу бағдарламаларының тиімділігіне арналуы мектептерде тексеру эксперименті арқылы зерттейі.

Тұтас педагогикалық үдерістің мазмұнын, ұйымдастыру формаларын, принциптері мен әдістерін жаңадан құру үшін арнаулы эксперимент жүргізіледі. Мұны **жасампаз эксперименті** деп атайды.

Экспериментті жасанды жағдайда да жүргізуге болады. Кейде жете бақылау мен тексерудің нәтижесінде оқыту мен тәрбиенің кейбір әдістері мен тәсілдеріне өзгерістер енгізуге болады. Бұл жағдай педагогикалық

құбылыстарды ұқыптылықпен бақылау үшін сынып ұжымынан бір топ бала бөлініп алады да, олармен арнаулы эксперимент жүргізіледі. Эксперименттің мұндай түрін **лабораториялық эксперимент** деп атайды.

Әрбір эксперименттің мақсаты зерттелетін тақырыптың сипаты мен мазмұнына, ал мерзімі – мақсатына байланысты.

Эксперимент басқа ғылыми – зерттеу әдістеріне қарағанда жақсы нәтиже береді. Бірақ, эксперименттің барысында ғылыми материалдарды толықтырып жинақтау үшін бақылау, әңгіме, құжаттармен танысу сияқты зерттеу әдістері де қолданылады. Сонымен бірге, зерттеу барысында техникалық құралдарды кеңіне қолданылған жөн. Соңғы кезде педагогикалық әдебиеттерде математикалық және кибернетикалық зерттеу әдістерін пайдалану мәселелері сөз етіле бастады. Бұл әдістерді қолдануды кейбір тәсілдері Ительсонның кітабында көрсетілген. Математикалық және кибернетикалық әдістер техникамен жаратылыстану ғылымдарында кеңінен қолданыла бастады . Осы әдістерге сүйеніп, кибернетиканың, математиканың, математикалық статистикалық, ықтималдықтар теориясы жетістіктерін педагогикалық зерттеулерде қолдануға болады, бірақ, педагогикалық ғылымда бұл әдістерді қолдану мәселелері өз дәрежесінде шешілген жоқ. Өйткені, педагогикалық құбылыстардың сапалық өзгерістері мен өзара сандық байланыстарын арнайы өлшеу арқылы анықтау өте күрделі проблемалардың бірі. Мысалы, оқу үдерісіндегі қабілетін, белсенділігін немесе құлықтық сапасы(патриотизм мен интернационализм, адалдық пен шындық) сияқты педагогикалық құбылыстарды өлшеуге болар ма еді. Әрине, бұл сұраққа бірден болады деп жауап беру мүмкін емес. Себебі, баланың іс әрекеті, мінез-құлқы, оның әлі де толық танылмағаны психикасына байланысты.

Ғылыми педагогикалық зерттеу әдістері тек қана ғылымдардың төл ісі болмайды, барлық мұғалімдердің игілігіне айналуы қажет. Мұғалім өз жұмысында зерттеу әдістерін ғылыми негізінде меңгеріп, социология және психология ғылымдарының әдістерімен ұштастырып жүргізе білгенде ғана өзінің және басқа мұғалімдердің тәжірибелерін жан-жақты зерттей алатын болады.

Педагогикалық эксперимент міндеттері:

- жобаланған педагогикалық құбылыс және оның іске асуында көрініс беретін себеп-салдарлы байланыстар мәнін зерттеу;
- педагогикалық құбылысқа зерттеушінің белсенді ықпал жасауы;
- педагогикалық ықпал мен ықпалдастықтың нәтижесін өлшестіру.

Эксперимент келесі кезеңмен өткізіледі:

-*теориялық* (проблема қою, зерттеу мақсатын, нысанын және денін анықтау, міндеттер мен гипотеза белгілеу);

-*әдістемелік* (зерттеу әдістемесі мен оның жоспарын айқындау, бағдарлама түзіп, алынған нәтижелерді өңдеу әдістерін нақтылау);

-эксперимент жұмысы – бірнеше тәжірибелік зерттеу әрекеттерін орындау (ситуация түзу, бақылау, тәжірибені басқару және зерттеушілердің жауап әрекеттерін бағалау);

-талдау – сандық және сапалық сарапқа салу; алынған деректерге түсініктеме беру; қорытынды жасап, практикалық ұсыныстар енгізу.

Эксперимент түрлері:

-табиғи (қалыпты оқу-тәрбие үдерісі жағдайында) және зертханалық – қандай да әдістің тиімділігін тексеру үшін жасанды жағдайлар түзу (экспериментке алынған балалар тобы өз алдына бөлектенеді). Көп жағдайларда табиғи эксперимент қолданылады. Ол зерттеуге алынған педагогикалық құбылыс мазмұны, мақсаты және т.б. орай ұзаққа созылған не қысқа мерзімді болуы мүмкін.

Егер эксперимент педагогикалық үдерістің нақты жағдайымен танысуға бағытталған болса, *деректеуші* (конструирующий) аталып, дамуына қажет жағдайларды анықтауға арналған күнде мұндай эксперимент – *қайта жасаушы* (дамытушы) деп аталады. Қайта жасау экспериментінде салыстырып баруға керек бақылау топтары түзіледі. Эксперименттік әдістің қиындығы: оны жүргізу техникасын жете білу қажет, бұл зерттеу барысында ұйымдастырушының аса үлкен сыпайылығы мен әдептілігі, көрегендігі мен егжей-тегжейлілігі, зерттеудегілермен қатынас түзу қабілеттілігі де маңызды келеді.

Педагогикалық эксперимент

9-тақырып. Ғылыми хабарламалардың формалары

Конспект, тезис – ғылыми хабарлама формасы ретінде. Ғылыми баяндама, мақала, пікірдің ерекшеліктері. Зерттеудің библиографиясы, тезаурус. Зерттеуді диссертация түрінде рәсімдеу.

Ғылыми хабарламалар зерттеу жұмыстарының негізгі идеялары мен нәтижелерін жариялау үшін қолданылады. Олар зерттеушінің ғылыми тұрғыда өсуін, қалыптасқан зерттеушілік мәдениетінің деңгейін көрсетеді. Магистрлік диссертацияларға қойылатын талаптарды талқылау

Магистрлік диссертация мазмұны

1. Магистрлік диссертацияда белгілі мамандық бойынша ғылым мен тәжірибенің қазіргі заманғы ахуалына сәйкес келетін тақырып бойынша дербес ғылыми зерттеудің қорытындысы баяндалады.

2. Магистрлік диссертация мазмұны мына талаптарды қамтуы тиіс:

- зерттелетін тақырыптың өзектілігі мен жаңалығы;
- зерттеудің мақсаты мен міндеттері;
- дәлелденген авторлық көзқарастың көрініс табуы және зерттелетін мәселе бойынша теориялық және практикалық қорытындылар әзірлеу;
- қорғалатын ережелердің ғылыми және практикалық мәні;
- автордың қол жеткізген нәтижелерінің анықтығы.

3. Магистрлік диссертация авторы жұмыстың мазмұнына жауап береді.

Магистрлік диссертация құрылымы

3.1 Магистрлік диссертация ғылыми зерттеудің мынадай құрылымдық элементтерінен тұрады:

- *титулдық беті (диссертацияның бірінші беті);*
- *мазмұны (беттері көрсетілуі тиіс);*
- *қысқартулар, символдар мен шартты белгілердің тізбесі (қажет болған жағдайда);*
- *кіріспе;*
- *бөлім;*
- *қорытынды;*
- *пайдаланылған дереккөздер тізімі;*
- *қосымшалар (қажет болған жағдайда).*

Диссертацияның құрылымдық элементтеріне қойылатын талаптар.

1. Кіріспеде тақырыптың өзектілігі, оның мақсаты, міндеттері, зерттеу нысаны мен пәні, мәселенің практикалық құндылығы және арнайы әдебиеттегі зерттелу деңгейі, зерттеудің ғылыми жаңалығы, сонымен қатар зерттеу әдістері міндетті түрде көрініс табуы тиіс. Кіріспеде диссертация тарауларының мазмұны қысқаша баяндалуы тиіс.

2. Диссертацияның негізгі бөлімінде орындалған жұмыстың мәні және негізгі нәтижелері толығымен қарастырылады.

Жұмыстың негізгі бөліміндегі тараулар (бөлімдер) саны оның мазмұнымен (2-3 тарау) анықталады. Негізгі бөлім тарауларының мазмұны диссертация тақырыбына сәйкес келуі керек, оны толық және жүйелі түрде ашып және кіріспеде айтылған міндеттерге жауап беруі тиіс. Әрбір тарау зерттелетін мәселе бойынша автордың ұстанымы және теориялық, практикалық тұжырымдар мен ұсыныстарды әзірлеумен аяқталуы тиіс.

Магистрлік диссертацияның негізгі бөлімінің мазмұнына қойылатын негізгі талаптар:

- жұмыс дайындық бағытына сәйкес келетін нақты міндеттерді шешуге арналуы тиіс;
- жұмыс құрылымы, жалпы жағдайда, зерттелетін мәселенің қазіргі жағдайын суреттеуді, міндеттерді шешудің ықтимал жолдарын қалыптастыру мен талдауды, сонымен қатар шешімнің нақты нұсқаларын қамтуы тиіс;
- талдаудың әр түрлерін жүргізу үшін қорытынды есептік кестелер, бастапқы мәліметтерінің көпшілігі жұмыстың негізгі бөліміне енгізілмейді, олар қосымшаға шығарылады;
- иллюстрациялық материалдың жалпы көлемі (суреттер, графиктер, кестелер) барлық жұмыс көлемінің 30 пайызынан аспауы тиіс.

Магистрлік диссертация отандық және шетелдік ғылым мен тәжірибенің қазіргі заманғы теориялық, әдіснамалық және әдістемелік жетістіктері негізінде орындалуы тиіс.

3. Магистрлік диссертация қорытындысында жүргізілген ғылыми зерттеулердің жалпы қорытындысы және диссертация бөлімдері бойынша қысқаша тұжырымдар жасалады.

4. Пайдаланылған дереккөздер тізімі мен оларға жасалатын сілтемелер талапқа сәйкес ресімделеді (5-бөлім).

5. Қосымшалар магистрлік диссертацияның жалғасы ретінде оның кейінгі беттерінде ресімделеді, магистрлік диссертация мәтініндегі келтірілген сілтемелер тәртібі бойынша орналасады.

Қорыта келгенде, қалыптастыру эксперименті үш кезеңді қамтыды. Өзіндік жұмыстар негізінде педагог мамандарға магистрлік диссертацияны дайындау үшін қажетті ғылыми құзыреттіліктерді игеруге көмектесу және магистранттардың зерттеу бағыты мен тақырыбын таңдауы; магистранттарды академиялық жұмыс дағдыларына оқыту, соның ішінде зерттеулер дайындау және жүргізу, ғылыми жұмыстар жазу; магистранттардың жобалары мен дайын зерттеу жұмыстарын талқылау; оларда ғылыми пікірталас дағдыларын дамыту және зерттеу нәтижелерін таныстыру сияқты әрекеттердің барлығы жүзеге асты.

Ғылыми-зерттеу жұмыстары бойынша зерттеудің негізгі бағыттарымен, зерттеу әдістері мен әдістерімен (теориялық талдау, байқау, сұхбаттасу, сауалнама жүргізу, білім алушылардың жеке-білім беру өнімдерін зерделеу, терминологиялық сөздік жасау, облыстағы зерттеу жұмыстарының тақырыбымен танысуды қамтитын ғылыми-зерттеу жұмысын жоспарлау) теориялары мен әдістері және зерттеу тақырыбын таңдау; таңдалған тақырып бойынша өзіндік жұмыстарды жасау).

Қалыптастыру экспериментінде магистранттардың түлектерді даярлау деңгейіне қойылатын талаптарға сәйкес кәсіби (әдістемелік) құзыреттілікті меңгеруінің үздіксіздігі мен дәйектілігі қамтамасыз етілді. Сонымен бірге тиімділік дәрежесін анықтау үшін қажетті кәсіби білімдер, дағдылар мен дағдылар кешенінің, сондай-ақ жеке қасиеттердің болуы туралы айтуға мүмкіндік береді. Оқу, игеру, қайта құру және педагогикалық қызметтің нақты жағдайларына бейімделу орын алады.

Бұл құзыреттілік оқыту үдерісін жобалау немесе оқу практикасы кезеңінде білім беру магистрінің жетекші кәсіби функцияларын тікелей орындау жағдайында қалыптасқан маңызды кәсіби құзыреттердің біріне айналды. Аталған құзыреттілік, басқа да кәсіби құзыреттер сияқты, болашақта дербес кәсіби қызметте дамиды және білім беру саласындағы болашақ маманның жұмыс сапасына айтарлықтай әсер еткендігін келесі тармақта бақылау кезеңі бойынша қарастыратын боламыз.

3.3 Тәжірибелік-эксперименттік жұмыстардың нәтижелері

Бұл тармақта жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде педагог мамандардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру бойынша эксперименттің бақылау кезеңінің нәтижелері сипатталған. Бақылау кезеңінің мақсаты – анықтау және бақылау

бөлімдерінің мәліметтерін салыстыру арқылы көрсетілетін қалыптастырушы эксперимент аясында жүргізілген әдістеменің тиімділігін тексеру.

Эксперименттік жұмыстың бақылау кезеңінде диагностикалық әдістерді қайталап қолдану негізінде қалыптастыру кезеңіне дейін және оның нәтижелері бойынша алынған зерттеу нәтижелеріне салыстырмалы талдау жүргізілді. Біз барлық үлгілерде оң үрдісті айта аламыз, бірақ байқалған сапалық және сандық өсу тәжірибелік топта жоғары екендігін алға шығарамыз. Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде педагог мамандардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру деңгейін арттыру бойынша мақсатты жұмыс эксперименттің қалыптастырушы кезеңінде (2.2-тармақта қарастырылған) жүргізілді, оның барысында *стандартты оқыту үдерісі бақылау тобында*, ал эксперименттік топ жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде педагог мамандардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың құрылымдық-мазмұндық моделі дайындалып, теориялық-әдіснамалық негіздері айқындалып, әдістемесі жасалды, оның тиімділігі тәжірибелік-эксперименттік жұмыстар арқылы дәлелденді.

Таңдалған компоненттер, өлшемдер (мотивациялық-құндылық, танымдық-әрекеттік, рефлексиялық-бағалаушылық) және деңгейлері бойынша (жоғары, орташа, төмен) магистранттардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру деңгейін зерттеудің анықтау және бақылау кезеңдері нәтижелерінің салыстырмалы талдауын ұсынамыз.

Қолданылатын әдістердің сипаттамасы біздің зерттеуде бұрын келтірілген (2.1-бөлім). Жұмыс мәтінінде біз зерттеудің жалпылама нәтижелерін көрсететін боламыз.

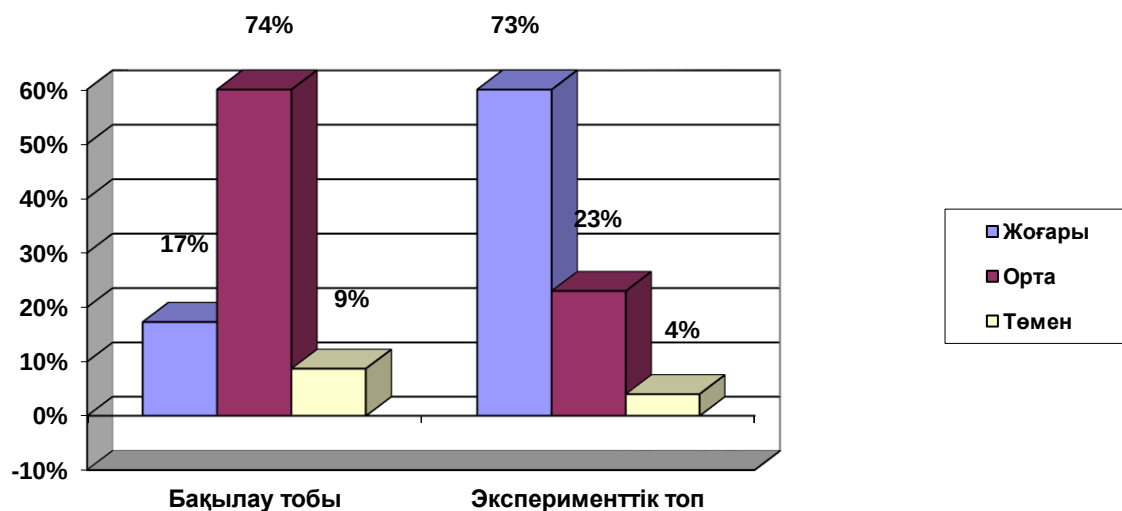
Бақылау кезеңінде мотивациялық-құндылық компонентін зерттеу кезінде Л.Т.И.Ильинның «Жоғары оқу орнынан кейінгі білім берудегі оқу мотивациясы» бейімделген әдістемесі қолданылды. Жауаптарды талдау эксперименттен кейін эксперименттік топ студенттерінің «Оқыту теориясы» модулін оқуға және меңгеруге деген ынтасының деңгейі айтарлықтай жоғарылағанын көрсетті (26-кесте).

Кесте 26 – Қалыптастырушы эксперимент кезінде мотивациялық-мазмұндық компоненттері бойынша Л.Т.И.Ильинның «Жоғары оқу орнынан кейінгі білім берудегі оқу мотивациясы» бейімделген әдістемесі бойынша алынған зерттеу топтарындағы сандық және пайыздық нәтижелері

Деңгей	Зерттелуші топтар			
	Эксперименттік топ (n=56)		Бақылау тобы (n=46)	
	Бақылау кезеңі	Анықтау кезеңі	Бақылау кезеңі	Анықтау кезеңі
Оқу мотивациясы дамуының жоғары деңгейі	41 (73%)	9 (16%)	8 (17,3%)	8 (17,3%)
Оқу мотивациясы	13 (23%)	41	34	33

дамуының орташа деңгейі		(73%)	(74%)	(71,7%)
Оқу мотивациясы дамуының төмен деңгейі	2 (4%)	6 (11%)	4 (8,7%)	5 (9%)
Барлығы	100	100	100	100

8-сурет. Бақылау кезеңіндегі мотивациялық-құндылық деңгейі бойынша

қалыптаструшы эксперименттен кейінгі Л.Т.И.Ильинның «Жоғары оқу орнынан кейінгі білім берудегі оқу мотивациясы» бейімделген әдістемесі бойынша зерттелуші топтардың нәтижелерінің диаграммасы

Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігінің қалыптасуы, олардың оқу мотивациясын зерттеумен тығыз байланысты. Осыған орай, анықтау эксперименті зерттеуінде ЭТ-дағы респонденттердің тек 16,07%-ында ғана магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруға мотивация деңгейі жоғары, 73,2%-да орташа, 10,7%-да төмен деңгейде екенін көрсетті, БТ-да зерттелушілердің 17,3%-ында ғана магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруға мотивация деңгейі жоғары, ал 71,7%-да орташа, 11%-да төмен деңгейде екенін көрсетті. Ал бақылау кезеңі экспериментінде БТ-да зерттелушілердің 17,3%-ында ғана магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруға мотивация деңгейі жоғары, 74%-да орташа, 8,7%-да төмен деңгейде екендігі анықталды.

ЭТ-дағы респонденттердің 73%-ында магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруға мотивация деңгейі жоғарлады, 23%-да орташа, 4%-да төмен деңгейде екенін береді. Қалыптастырушы экспериментіндегі эксперимент тобында «Өзіндік жұмыстар арқылы тұлғаның кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың ғылыми негіздері» атты ЭК бағдарламасы; «Ғылым сағаты» ГП студияның бағдарламасы; «Магистранттардың өзіндік жұмыстарын ұйымдастыру» атты ОӘҚ ықпалымен ғылыми-педагогикалық, психологиялық құбылыстарға

байланысты түрлі аспектілерді дамытуда (теориялық идеяларды жанартуда, әдістемелерді ұсынуда, ғылыми-зерттеу жұмыстарын жүргізуде) өзіндік жұмыстарды орындауға қызығушылықтарының артқандығын байқауға болады.

Кесте 27 - Эксперименттік және бақылау топтарындағы педагог мамандардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың мотивациялық-құндылық критерийі бойынша магистранттардың терминалдық құндылықтары (кәсіби құзыреттілік), (бақылау кезеңі %)

Деңгей	Бақылау тобы		Эксперимент тобы	
	Бақылау кезеңі	Анықтау кезеңі	Бақылау кезеңі	Анықтау кезеңі
Төмен	49	52	15	53
Орташа	38	35	37	34
Жоғары	13	13	48	13
Барлығы	100	100	100	100

Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде педагог мамандардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың құндылық бейімділіктерін анықтау үшін М.Рокичтің «Құндылық бағдарлары» әдістемесі қолданылды. Бақылау және эксперименттік топтарда әдістемені қолдану нәтижелері (27-28кестелерде) берілген.

Кесте 28- Магистранттардың терминальды құндылықтары

	Құндылықтары	Бақылау		Эксперимент		
		тобы		тобы		
		А	%	Абс	%	
		бс.		.		
Кәсіби өзін-өзі өзіктендіру						
	Қаржылық жағынан қауіпсіз өмір сүру	29	25,9	25	22,32	
	Қызықты жұмыс	24	21,43	23	20,53	
	Бақытты отбасылық өмір	31	160	17	15,17	
	Денсаулық	41	2,50	11	9,82	
	Ойын-сауық	21	0,71	11	9,82	
	Жақсы және шынайы достардың болуы	8	15	9	8,03	
	Басқалардың бақыты	5	47	8	7,14	
	Өзіне сенім	7	24	6	5,35	
Магистранттардың жеке өмірі						

	Махаббат	19	16	19	16,96
	Бостандық	12	10	16	14,28
	Қоғамдық қабылдау	14	12	15	13,32
	Белсенді өмірлік әрекеттер	11	9,	15	13,32
	Даму	14	12	12	9,82
	Шығармашылық	10	8,	10	8,92
	Өнімді өмір	12	10	10	9,82
	Таным	9	8,	7	6,24
	Өмірлік даналық	7	6,	6	5,35
0	Табиғат пен өнердің сұлулығы	4	3,	2	1,78

Кесте 29- Магистранттардың инструментальды құндылықтары

	Жеке адамдық құндылықтары	Бақылау тобы		Эксперимент тобы	
		Абс	%	Абс	%
	Білім	12	10,71	15	13,32
	Көңілділік	9	8,03	12	10,71
	Кәсіби тиімділік	7	6,24	10	8,92
	Өз пікіріңізді жақтауға батылдық	7	6,24	10	9,82
	Жауапкершілік	4	3,57	8	7,15
	Тәуелсіздік	15	13,32	8	7,15
	Кемшіліктерге төзбеушілік	9	8,03	8	7,15
	Рационализм	4	3,57	7	6,24
	Өзін-өзі бақылау	6	5,36	6	5,35
0	Орындаушылық	2	1,79	5	2,68
1	Толеранттылық	3	2,68	5	4,47
2	Жоғары сұраныстар	8	7,15	5	4,47
	Көзқарастардың кеңдігі	11	9	4	3,57

3			,82		
4	Адалдық	1	0,90	3	2,68
5	Шыншылдық	4	3,57	2	1,78
6	Тәрбие	5	2,68	2	1,79
7	Күшті ерік	4	3,57	1	0,90
8	Сезімталдық	1	0,90	1	0,90

Зерттеудің бақылау кезеңінде студенттердің құндылық бейімділіктерін диагностикалау нәтижелерін талдау кәсіби өзін-өзі жүзеге асыру құндылықтарының ішінде субъектілер «материалдық қауіпсіз өмір» сияқты құндылық категориясына басымдық беретінін көрсетті (БТ - 25,9). %, ЭТ - 22,32%). Жоғары пайызды «қызықты жұмыс» (БТ – 21,43%, ЭТ – 20,53%) және «Бақытты отбасылық өмір» (БТ – 11,60%, ЭТ – 20,53%) санаттары құрады. Сондай-ақ талдау сыналужылардың 6,24%-ы «өзіне сенімді емес» екенін анықталды. Бақылау тобы және эксперименттік топ субъектілерінің 5,35%-ды құрайды. Анықтауда 127 «басқалардың бақыты» сияқты құнды эталонды таңдау жеткіліксіз (БТ - 4,47%, ЭТ - 7,14%) болған. Жеке өмірдің құндылық бағдарларының пайызы «махаббат» (БТ – 16,96%, ЭТ – 16,96%), «даму» (БТ– 12,50%, ЭТ – 9,82%), «еркіндік» (БТ) категорияларында айтарлықтай жоғары – 10,71%, ЭТ - 9,82%). Құндылықтардың кейбір санаттарына респонденттер көп көңіл бөлген жоқ, мысалы, «білім» (БТ - 8,03%, ЭТ - 6,24%) категориясы деуге болады. Төмен пайызды «өмірлік даналық» (БТ - 6,24%, ЭТ - 5,35%) және «Табиғат пен өнер сұлулығы (БТ - 3,57%, ЭТ - 1,78%)) сияқты құндылықтар санаттары бойынша алды. Терминалды құндылықтардың екі блогын талдау субъектілердің кәсіби өзін-өзі жүзеге асыруға көбірек көңіл бөлетінін көрсетеді, дегенмен олар көбінесе белгісіздік пен жеке пайдаға бағытталған. Зерттеу нәтижелері жеке құндылықтардың кең ауқымды рейтингтерге ие екенін көрсетеді. Сонымен қатар, сол немесе басқа құндылық дәрежесіне берілген дауыстардың пайызы төмен болып шықты. Мәселен, мысалы, «тәуелсіздік» сияқты мән бірінші орынды тек 13,32% - БТ және 7,15% - ЭТ дауыстарын алды, «білім» мәні - екінші орынды (10,71% - БТ, 13,32%) жинады - ЭТ). Төмен пайызда «сезімталдық» (БТ - 0,9%, ЭТ - 0,9%) және «күшті ерік» (БТ - 3,57%, ЭТ - 0,09%) мәндерін алды.

Респонденттердің өздерінің статустық ұстанымдарын басқаша қабылдайтыны атап өтілді. Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде педагог мамандардың таңдаған құндылықтары болашақта өмірлік мақсаттарына жету үшін не қажет болуы мүмкін екендігі туралы идеалды әрекеттерді көрсетеді. Субъектілер өздерінің бүгіні мен болашағына шынайы көзқараспен қарайды. Олар белсенді жұмыс істеуге дайын және қазіргі уақытта бизнес саласындағы табысқа ықпал ететін аспаптық құндылықтарды таңдайды.

Респонденттердің таңдауы, біздің ойымызша, қазіргі өмір шындығын бейнелейтін индивидуалистік құндылықтардың екі тобының да басымдылығын көрсетеді. Сондай-ақ, респонденттер өзін-өзі растау құндылықтарына біржақты артықшылық берді. «Басқа адамдарды қабылдау» тобының құндылықтары арасында, эксперименталды топтың субъектілері арасында «көзқарастардың кеңдігі» жоғары бағаға ие болды (БТ - 9,82%, ЭТ - 3,57%), бірақ бұл ретте олар ең алдымен, кәсіби қызметке тән құндылық ретінде түсіндірілді.

Ең маңызды он құндылыққа «тәуелсіздік» кірді - бұл кәсіби дағдылар мен тиімді дағдыларды қалыптастыру, кәсіби стратегияны түпкілікті таңдау, кәсіби нұсқаулар мен құндылық-семантикалық құзыреттерді тәуелсіз таңдау жағдайында үлкен рөл атқаратын құндылық (БТ - 13,32%, ЭТ - 7,15) болып табылады.

Жеке құндылықтардың ішінде субъектілер үшін «білім» ерекше орын алады. Бақылау тобында ол 10,71%, эксперименттік топта 13,32% дауыс жинады. Ал 27 респондент бұл мәнге маңызды орын берді. Дегенмен, нәтиже күткеннен әлдеқайда төмен болды, әсіресе әңгімелесуде сол пәндер жоғары білімді кейінгі өмірге бонус деп атады.

Зерттеу субъектілердің білімнің құндылығы туралы кейбір абстрактілі көзқарастар мен жеке көзқарастардағы нақты көзқарастары арасындағы белгілі бір айырмашылықты анықтады. Абстрактілі перспективалар жоғары білім алудың жалпы мотивацияларында, жеке - нақты өмірлік перспективаларды білуде көрінеді.

Респонденттер жоғары білімнің олардың өмірлік болашағына әсерін аса жоғары бағалаған жоқ. Соған қарамастан, эксперименттік топ өз таңдауында басқа аспаптық құндылықтардың арасында елеулі орын алған білім беруді ең маңызды құндылық ретінде дәстүрлі қабылдауға жақын болды. Осылайша, эксперименталды топ негізгі болып таңдалды да, мұндағы құндылықтар мақсаты – материалдық қамтамасыз ету, бақытты отбасы болуы. Алайда бір ескере кететініміз, өзіндік жұмыстарды үздік орындаған магистранттар қатары өмірдегі жеке бас құндылықтарын жоғары түсінеді. Демек, өзіндік жұмыстар негізі тұлғаның жан-жақты дамуына, қалыптасуына басты құрал болып танылады.

Басқа терминалдық құндылықтардың маңыздылығы менталитетке байланысты өзгерді. Аспаптық құндылықтарды таңдау өте алуан түрлі және белгілі бір аймақта қалыптасқан әлеуметтік, экономикалық, саяси және рухани жағдайларға да, жалпы мәдениетке де байланысты. Эксперименттік топ субъектілерінің құндылық бағдарларындағы айырмашылықтар айтарлықтай маңызды болғандықтан, бұл жағдайды университет жағдайында білім беру ортасын ұйымдастыру кезінде ескеру қажеттігі бар екендігі айқындалды.

Мотивациялық-құндылық критерийі бойынша эксперимент және бақылау топтарындағы деректерді экспериментке дейін және одан кейін салыстыра отырып, бақылау тобындағы аздаған өзгерістерді және

эксперименттік топта айтарлықтай өзгерістерді байқаймыз. Эксперименттік топта респонденттердің 23%-ы деңгейді төменнен орташаға және жоғарыға дейін, ал 73%-ы орташадан жоғары деңгейге дейін көтерді. Алынған мәліметтерді талдай келе, жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде педагог мамандардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың мотивациялық-құндылық критерийінің деңгейі айтарлықтай өсті және оны жоғары деп санауға болады деген қорытынды жасаймыз.

Үшінші кезекте бақылау эксперименті барысында 2019-2020 оқу жылында эксперименттік және бақылау топтары ретінде алынған 102 магистранттарға танымдық-әрекеттік компоненті жағдайында теориялық білім деңгейлерін практикамен ұштастырдық. Осы орайда, диагностикалау мақсатында қалыптастырушы экспериментте Л.К. Наумованың «Өзіндік жұмыстың қандай түрлерін орындау ұсынылды?» атты магистранттарға арналған сауалнамасы (Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университетінің «Педагогика және психология» мамандығы бойынша ЭТ-ның 1 және 2 курс магистранттары арасында (барлығы 56 адам) және бақылау тобынан Болашақ университетінің 7М01104 - «Педагогика және психология» білім беру бағдарламалары бойынша оқитын 1 және 2 курс магистранттарына (барлығы 46 адам) екінші рет қайтадан жүргізілді. Л.К. Наумованың ұсынған модификациясы бойынша магистранттарға арналған сауалнамасы: «Өзіндік жұмыстың қандай түрлерін орындау ұсынылды?» деп аталады.

Эксперименттің соңына танымдық-әрекеттік компоненті аспектісінде тұлғаның кәсіби құзыреттілігінің қалыптасуын бақылауда, сондай-ақ жоғарыда сипатталған сауалнама бойынша 2-ші рет жүргізілді (ЭТ үшін маңызды болған 70 МӨЖ түрлері атап көрсетілген сауалнама қолданылды). Эксперименттің бастапқы кезіндегі және соңындағы алынған диагностикалық мәліметтер салыстырмалы түрде 30-кестеде келтірілген.

Кесте 30 - Қалыптастырушы экспериментті жүргізгеннен кейінгі танымдық-әрекеттік компонентіне сауалнама бойынша эксперименттік және бақылау топ мәліметтерінің салыстырмалы көрсеткіші

Көп таңдалған МӨЖ түрлері есептеліп алынған 5 түрі	Ауысым типі ЭТ-да n=56			Мәнділігі
	+	-	0	
1. Ғылыми рефлексияны қамтитын мәтіндерді талдау (тұтас түсіндіру, мәтіндерді, ғылыми мәселелерді, идеяларды, ұстанымдарды және т.б.	30	28	00	p<0,01
2. Түрлі дереккөздердегі белгілі бір мәселені, курс тақырыбын түсіндіруге салыстырмалы талдау жасау;	34	16	6	p<0,05
3. Теориялық пікірталастарға, дебаттарға және т.б. қатысу;	35	12	9	Мәнділігі жоқ

4. Ғылыми-педагогикалық мәтіндермен жұмыс (сыни тұрғыдан ойлау дағдыларын даыту технологиялары негізінде);	39	2	1	5	$\rho < 0,01$
5. Түрлі дереккөздердегі белгілі бір мәселені, курс тақырыбын түсіндіруге салыстырмалы талдау жасау;	37	7	1	2	$\rho < 0,01$
Ең аз таңдалған МӨЖ түрлері есептеліп алынған 5 түрі	+		–	0	$\rho < 0,01$
1. 2-5 дереккөз бойынша баяндамалар дайындау;	35	4	1	7	$\rho < 0,01$
2. Эссе, емтихан, рецензия, түйіндеме жазу;	20	0	2	16	$\rho < 0,01$
3. Бір мәселе бойынша әртүрлі авторлардың пікірлерін салыстыру;	17	7	2	16	$\rho < 0,01$
4. Педагогикалық ұғымдар мен теорияларды салыстыру;	34	3	1	9	Мәнділігі жоқ
5. Жеке тақырыптардың мазмұны бойынша проблемалық сипаттағы сұрақтарға жазбаша жауаптар;	28	7	1	11	$\rho < 0,01$
Көп тәуірлеу деп есептелген алған 5 МӨЖ түрлері	Ауысым типі БТ-да n=46				Мәнділігі
	–		0		<
1. Проблемалық бағалау, өз пікірін негіздеу, бір мәселе бойынша әртүрлі мәтіндерді салыстыру және т.б	13		00		$\rho < 0,01$
2. Жеке тақырыптардың мазмұны бойынша проблемалық сипаттағы сұрақтарға жазбаша жауаптар;	8		10		Мәнділігі жоқ
3. Семинарлар мен конференцияларда баяндама дайындау;	18		3		Мәнділігі жоқ
4. Ғылыми басылымдармен, сөздіктермен және анықтамалықтармен жұмыс істеу;	13		5		Мәнділігі жоқ
5. Педагогикалық ұғымдар мен теорияларды салыстыру;	15		5		Мәнділігі жоқ
Бақылау тобының таңдауы бойынша ең аз жақсы деп есептелген алған МӨЖ –дің 5 түрі					
1. 2-5 дереккөз бойынша баяндамалар дайындау;	20		17	9	Мәнділігі жоқ
2. Эссе, емтихан, рецензия, түйіндеме жазу;	25		18	3	Мәнділігі жоқ

3.Бір мәселе бойынша әртүрлі авторлардың пікірлерін салыстыру;	21	13	12	Мәнділігі жоқ
4.Ғылыми-педагогикалық мәтіндермен жұмыс (сыни тұрғыдан ойлау дағдыларын дамыту технологиялары негізінде);	26	17	3	Мәнділігі жоқ
5.Түрлі дереккөздердегі белгілі бір мәселені, курс тақырыбын түсіндіруге салыстырмалы талдау жасау;	12	21	13	Мәнділігі жоқ

ЭТ пен БТ-тары мамандардан алынған мәліметтердің нәтижелерін салыстыру қалыптастырушы эксперименттен кейін бір жыл өткен соң, 2 курсты аяқтаған кезде жүргізілді (30-кестені қараңыз). Бұл мамандардың танымдық-әрекеттік компонент бойынша магистранттардың МӨЖ түрлерін таңдауы кәсіби құзыреттілігін қалыптастыратын МӨЖ тапсырмаларын орындаған соң ЭТ-да МӨЖ түрлері үшін маңызды болған 30-дан астам МӨЖ түрлері ішінен таңдау кезінде мамандардың танымдық-әрекеттік қатынасының, соның ішінде кәсіби құзыреттілігінің қалыптастыратын және тұрақтандыратынын, сонымен қатар бекітуді қамтамасыз ететіндігін көрсетті. ЭТ-дағы «ғылыми-педагогикалық мәтіндермен жұмыс (сыни тұрғыдан ойлау дағдыларын дамыту технологиялары негізінде)» және т.б. жоғары көрсеткіш көрсете білді. БТ-дағы «Проблемалық бағалау, өз пікірін негіздеу, бір мәселе бойынша әртүрлі мәтіндерді салыстыру және т.б» сияқты МӨЖ түрлеріне мән берді.

Курсты оқу барысында «Магистранттардың өзіндік жұмыстарын ұйымдастыру» бойынша бұрыннан бар теориялық білімдерінің артқанын көрсетті. Курсты оқудың басында «МӨЖ-ді ұйымдастыру процесі дегеніміз не?» деген сұрақ қойылса, магистранттар «бұл магистрге өз бетінше ақпаратты алу процесі» деп жауап берді.

Ұсынылған сұрақтарға жауаптар магистранттардың өзіндік жұмыстарын ұйымдастыру біліміндегі кейбір олқылықтарға байланысты бірқатар мәселелерді анықтауға, проблемалық мәселелерді шешуге мүмкіндік берді. Соңғыларына, мысалы, кәсіби құзыреттілік ұғымдардың классификациясы және олардың мазмұны немесе ғылыми-зерттеу әрекетінің құрылымы жатады. Ізденіс жұмыстары арқылы теориядан жаңа теория жасайды; практикалық ойлауы жоғары, сол арқылы әдістемелерді таңдауда қабілетті, іздену-танымдық өзіндік жұмыстарды қабылдау және түсіну, әрекет ету тәсілдерін таңдау үдерісінде тәуелсіз дамуды ұнатады; өз бетінше әрекет ету тәжірибесін жинақтау қызметте шығармашылықты дамыту үшін негіз болып табылады.

Қорытынды тестілеу магистранттардың өзіндік жұмыстарын ұйымдастыру саласындағы теориялық деңгейін арттыруға, осы курсты оқудың соңында қойылған сұрақтарға жеткілікті сенімді және адекватты жауап беруге мүмкіндік беретін белгілі кәсіби құзыреттілік білімге ие екенін көрсетті. Бақылау-эксперименттік топтағы жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде педагог мамандардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби

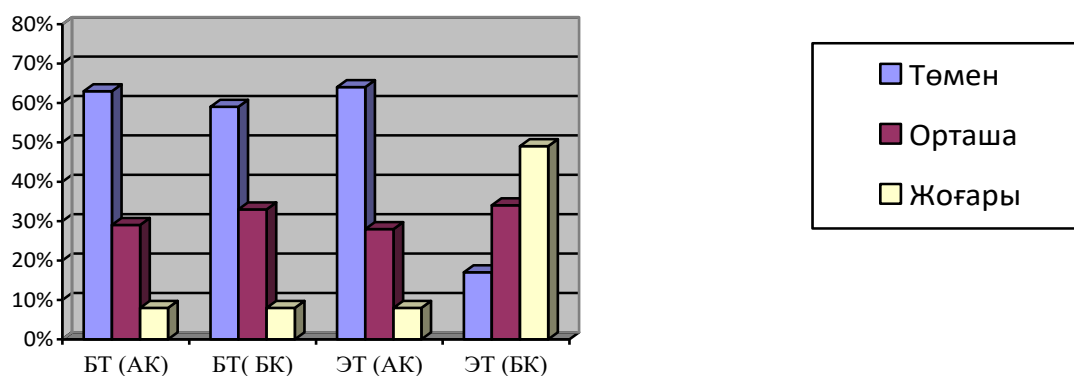

құзыреттілігін қалыптастырудың танымдық-әрекеттік критерийі деңгейлерінің динамикасының сандық сипаттамасы кестеде берілген (31-кестеде).

Кесте 31 - Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде педагог мамандардың бақылау және эксперименттік топтарға сәйкес өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың танымдық-әрекеттік критерийі, %

Денге й	Бақылау тобы		Эксперимент тобы	
	Бақылау кезеңі	Анықтау кезеңі	Бақылау кезеңі	Анықтау кезеңі
1	2	3	4	5
Төмен	59	63	17	64
Орташ	33	29	34	28
Жоғар	8	8	49	8
Қорыт ынды	100	100	100	100

Тәжірибе және бақылау топтарының экспериментке дейін және одан кейінгі алынған мәліметтерін когнитивті критерий бойынша салыстыру бақылау тобының нәтижелерінің эксперименттен кейін шамалы өзгергенін көрсетеді.

9-сурет. Бақылау және эксперименттік топтардағы мамандардың өзіндік жұмыстар негізінде экспериментке дейінгі және эксперименттен кейінгі кәсіби құзыреттіліктің рефлексивтік-бағалау критерийі бойынша қалыптасу деңгейінің диаграммасы

Қорытынды диагноз және эксперименттен кейін эксперименталды топ нәтижелерінің айтарлықтай өзгеруі деп айтамыз. Өйткені эксперименттік топта респонденттердің 42%-ы өз деңгейін төменнен орташаға және жоғарыға дейін, 15%-ы орташадан жоғарыға дейін көтерді.

Нәтижелерді талдау жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың оң динамикасын куәландырады.

Эксперименттің бақылау кезеңінде танымдық-әрекеттік критерий төмен деңгейдегі респонденттердің тек 17% (экспериментке дейін – 64%), орташа деңгейі – 34% (экспериментке дейін – 28%), жоғары деңгейі – 49% (экспериментке дейін – бар болғаны 8%), жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың рефлексивтік-бағалау критерийін қалыптастыру деңгейінің жоғарылауын көрсетеді.

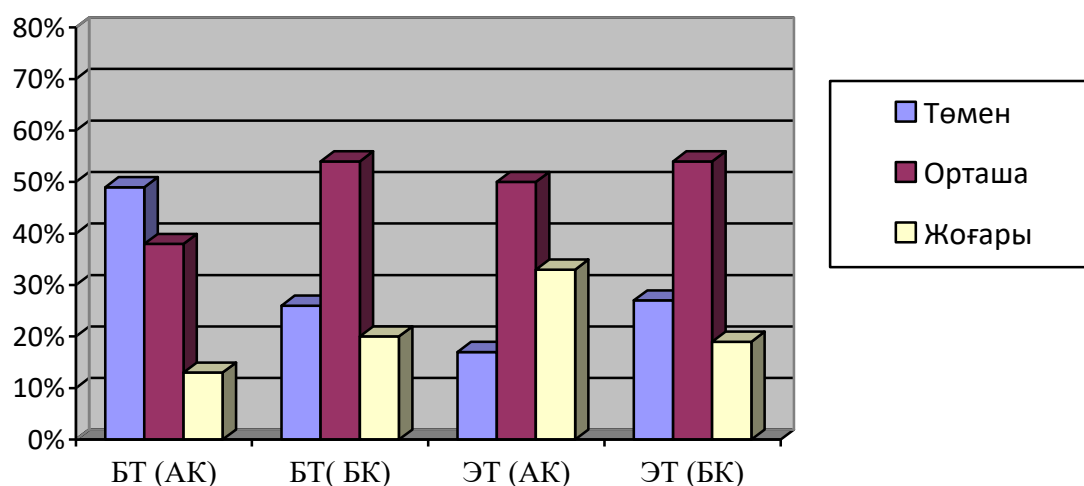
Рефлексивтік-бағалау критерийі бойынша экспериментке дейін, сондай-ақ одан кейінгі бақылау және эксперименттік топтардың нәтижелерін талдап көрейік. Бұл критерий, сонымен қатар эксперименттің анықтау сатысында, А.В.Карповтың *«Рефлексивтіліктің көру дәрежесінің жеке өлшемін анықтау»* әдістемесіне және мамандардың өзіндік жұмыстары негізінде өзін-өзі бағалауын диагностикалауға арналған сауалнамаға сәйкес диагноз қойылған

Эксперименттің бақылау кезеңінде бағалау критерийі бойынша деңгейі төмен респонденттер 17% (экспериментке дейін – 27%), орташа ол – 50% (экспериментке дейін – 54%), жоғары – 33% (экспериментке дейін – 19%), бұл алдағы педагогикалық қызметте рефлексивтілік пен өзін-өзі бағалау деңгейінің жоғарылауын көрсетеді.

Бағалау критерийі бойынша экспериментке дейін және одан кейінгі бақылау мен эксперименттік топтардың деректерін салыстыра отырып, соңғы диагноздан кейін бақылау тобының нәтижелерінің аздап өзгеруін және эксперименталды топтың нәтижелерінің айтарлықтай өзгеруін атап өту керек (кесте 32).

Кесте 32- Бақылау және эксперименттік топтарда өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттіліктің рефлексивтік-бағалау критерийі бойынша (%) нәтижелері

Деңгей	Бақылау тобы		Эксперимент тобы	
	Анықтау кезеңі	Бақылау кезеңі	Анықтау кезеңі	Бақылау кезеңі
1	2	3	4	5
Төмен	49%	26%	27%	17%
Орташа	38%	54%	54%	50%
Жоғары	13%	20%	19%	33%
Қорытынды	100%	100%	100%	100%

10-сурет. Бақылау және эксперименттік топтағы мамандардың өзіндік жұмыстар негізінде экспериментке дейінгі және эксперименттен кейінгі кәсіби құзыреттіліктің рефлексивтік-бағалау критерийі бойынша қалыптасу деңгейінің диаграммасы

Эксперименттік топта респонденттердің 10%-ы төменнен орташаға және жоғарыға, 4%-ы орташадан жоғарыға дейін көтерді. Зерттеу мотивациялық-құндылық, танымдық-әрекеттік және рефлексиялық-бағалау критерийлері бойынша деңгейлік ауысымның жалпы динамикасын эксперименттің қалыптастыру кезеңінен кейін анықтауға мүмкіндік берді, олар жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың жалпы деңгейін сипаттайды.

Бақылау тобында жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың критерийлері бойынша деңгейлік динамикасы және эксперименттік топтағы жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың критерийлері бойынша деңгейлік қозғалыстардың динамикасы кестеде көрсетілген. Кестені талдау әрбір критерий бойынша алынған нәтижелердің орташа мәнін және жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптасу деңгейін көруге мүмкіндік береді.

17-кестедегі мәліметтерді талдау экспериментке дейінгі және кейінгі бақылау тобындағы өзгерістер динамикасы маңызды емес екенін көрсетті.

Кестедегі деректерден зерделенген әрбір критерий бойынша төмен және орташа деңгейлі респонденттер жоғары нәтижелерге (орташа және жоғары деңгей) қол жеткізгенін көруге болады (Кесте 33).

Кесте 33 - Бақылау тобындағы мамандардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру критерийлері бойынша деңгейлік қозғалыстардың динамикасы %

Критерийлері	Бақылау тобы								
	Анықтау			Бақылау			динамика		
	Жоғары кезеңі	Орташа	Төмен	Жоғары кезеңі	Орташа	Төмен	Жоғары деңгей	Орташа деңгей	Төмен деңгей
Мотивациялы-құндылық-	3	5	2	3	8	9	4	0	+8
Танымдық-әрекеттік		9	3		3	9	5	0	+1
Рефлексиялық - бағалаушылық	0	4	6	1	6	3	2	+5	+3
								,6	5,8
								3,8	6,3
								,7	11,5

Кесте 34 - Эксперименттік топ мамандардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың қалыптастыру критерийлері бойынша деңгейлік қозғалыстардың динамикасы, %

Критерий	Эксперименттік топ								
	Анықтау			Бақылау			динамикасы		
	Жоғары кезеңі	Орташа	Төмен	Жоғары кезеңі	Орташа	Төмен	Жоғары деңгей	Орташа деңгей	Төмен деңгей
Мотивациялы-құндылық-	3	4	3	8	7	7	+2	-	-
Танымдық-әрекеттік		8	4	9	4	7	+4	+2	-
Рефлексиялық бағалаушылық		4	1	0	9	1	+9	+1	-
							69,2	50	68
							75	1,4	73,4
							00	07,1	74,07

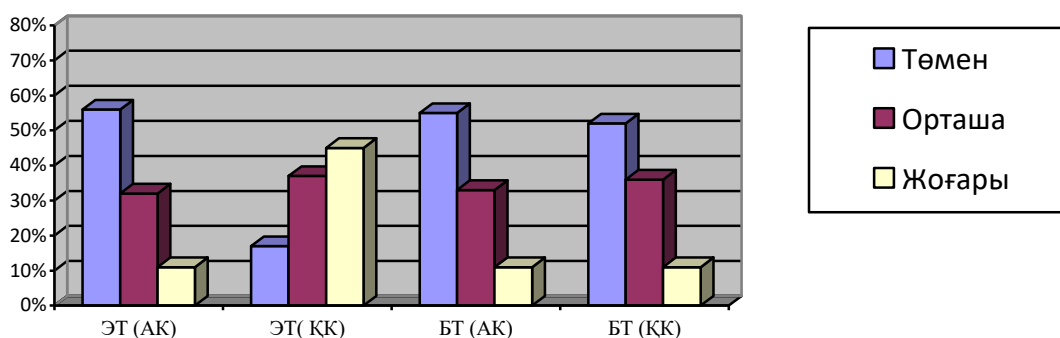
Эксперименттік топта экспериментке дейін төменгі деңгей респонденттердің 38%-ына, ал эксперименттен кейін 6%-ға ғана тән болды. Экспериментке дейінгі орташа деңгей 40% болса, тәжірибеден кейін 10% дейін төмендеді. Экспериментке дейін жоғары деңгей 22% болса, тәжірибеден кейін 84% дейін өсті. Алынған нәтижелер эксперименттен кейінгі тәжірибелік топтағы өзгерістердің айтарлықтай динамикасын көрсетеді, бұл жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру деңгейінің жоғарылауын көрсетеді.

Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруда бақылау-эксперименттік топтардағы кәсіби құзыреттілігінің қалыптасу деңгейін

көрсететін, экспериментке дейін және одан кейін алынған зерттеудің жалпыланған нәтижелері 34- кестеде келтірілген.

Кесте 34 - Эксперименттік және бақылау топтарындағы жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру деңгейі, %

Кәсіби құзыреттілік деңгейлері	Эксперименттік топ		Бақылау тобы	
	Анықтау кезеңі	Қалыптастыру кезеңі	Анықтау кезеңі	Қалыптастыру кезеңі
1	2	3	4	5
Төмен	56,6	17,5	55,5	52
Орташа	32,5	37,5	33,3	36,3
Жоғары	11,6	45	11,5	11,8

11-сурет. Бақылау-эксперименттік топтардағы мамандардың өзіндік жұмыстар негізінде экспериментке дейінгі және эксперименттен кейінгі кәсіби құзыреттілігінің қалыптасу деңгейінің диаграммасы (%)

Алынған мәндер жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың барлық деңгейлерінде елеулі өзгерістер бар деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың эксперименттік және бақылау топтарындағы өзіндік жұмыс негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру деңгейлерінің орташаланған көрсеткіштерінің динамикасы жоғарыдағы кестеде көрсетілген.

Бақылау кезеңінде эксперименттік топта жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігі қалыптасуының жоғары деңгейі басым (45%), одан кейін орташа деңгей (37,5%), төмен деңгей (17,5%) кестеде анық көрсетілген.

Ұсынылған деректерге сүйене отырып, бақылау тобының нәтижелерінің шамалы өзгеруін және эксперименттен кейінгі эксперименттік топтағы жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік

жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың деңгейлерінің айтарлықтай өзгеруін атап өтеміз.

Қорытынды диагностикадан кейін бақылау және эксперименттік топтардың арасындағы үлкен айырмашылық жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың тексерілген құрылымдық-мазмұндық моделінің тиімділігін көрсетеді. Бақылау және эксперимент топтары арасындағы сәйкестіктер мен айырмашылықтардың сенімділігін анықтау үшін К.Пирсонның статистикалық критерийін (%) (хи-квадрат) пайдалана отырып, алынған мәліметтерге сандық талдау жүргіздік.

Бұл критерийді таңдау талданатын статистикалық үлестіруді функция ретінде қарастырмауға мүмкіндік беретіндігімен және таралу параметрлерін алдын ала есептеуді білдірмейтінімен түсіндіріледі, сондықтан оны біз анықтаған көрсеткіштерге қолданып айтуға негіз бар. Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың деңгейлері эксперименттік зерттеу нәтижелерін бағалауға сенімділік дәрежесіне мүмкіндік береді.

Реттік шкала бойынша өлшенген эксперименттік деректер үшін сәйкестіктер мен айырмашылықтардың сенімділігін анықтау алгоритмі келесідей болды.

Салыстырылған үлгілер үшін % эмпирикалық мәндерін 2% критерийінің эмпирикалық мәнін формула бойынша есептеңіз.

$$\chi^2 = \frac{1}{n_1 n_2} \sum_{i=1}^m \frac{(x_i n_2 - y_i n_1)^2}{x_i + y_i},$$

мұндағы p_1 , n_2 – бірінші және екінші салыстырылған қатардағы оқушылар саны; m – салыстырылған деректер қатарындағы деңгейлер саны; x_i , y_i - деректердің бірінші және екінші қатарындағы i -деңгейдегі жиілік мәні; % 2 emp – кәсіби құзыреттілік қалыптасу деңгейінің эмпирикалық мәні. Бұл мәнді критикалық 2% мәнімен салыстырамыз. Қарастырылып отырған жұмыста $b = 3$ (үш деңгейі ажыратылады – төмен, орташа және жоғары).

Демек, $b-1 = 2$. $b-1 = 2$ үшін 2 % критерийінің критикалық мәні 0,05% маңыздылық деңгейінде 2 2 2 % тең 0,05% = 5,99 % тең. Эмпирикалық маңыздылығы 0,05 > % болса, онда біз салыстырылған нәтижелер арасында айырмашылық бар деген қорытындыға келе аламыз. Бақылау және эксперименттік топтардағы сауалнама нәтижелерінің сәйкестігі мен айырмашылығын анықтау үшін статистикалық критерийді пайдалана отырып, алынған мәліметтерге сандық талдау жүргіздік. К. Пирсон (%). Есептеулер нәтижелері және К.Пирсон критерийінің мәндерін БТ және ЭТ-ның экспериментке дейін және одан кейінгі салыстыру келтірілген.

Бақылау тобы үшін топтың экспериментке дейінгі және кейінгі күйін салыстыру кезіндегі 2% мәні критикалық шекті мәннен аспайды; эксперименттік топ үшін, керісінше, 2 % критерийі критикалық шекті мәннен асып түседі, сондықтан біздің болжамызғы сәйкес келеді. Осы топта елеулі

өзгерістер орын алды ($\chi_{\text{эмп}} = 9 > \chi_{\text{крит}} = 5,99$). Эксперименттік топтағы зерттеу нәтижелерін талдау кезінде экспериментке дейін және одан кейінгі сауалнама нәтижелері үшін есептелген χ^2 критерийі критикалық шекті мәндерімен анықталды. Бақылау тобы үшін К.Пирсон критерийі, керісінше, шағын. Бұл жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру бойынша өзіндік жұмыстарды біз тексерген құрылымдық-мазмұндық моделдің аясында ұйымдастыру тәсілінің жақсы нәтиже беретінін аңғартады. Бақылау тобында экспериментке дейін және одан кейінгі нәтижелерді салыстыру кезінде айтарлықтай өзгерістер байқалмады.

Кесте 35- К.Пирсон критерийінің мәндерін экспериментке дейін және кейін салыстыру (%)

Критерий	Топтар	Топтың экспериментке дейінгі және кейінгі күйлерін салыстыру кезіндегі χ^2 критерийінің мәндері	χ^2 эмпирикалық мәні шекті мәннен асады ма ($\chi_{\text{крит}} = 5,99$ және $p = 0,05$ деңгейінде)?	Экспериментке дейін және кейін өзгерістердің болуы туралы айтуға болады ма?
Мотивациялық-құндылық-	Б	0,2125	Жоқ	Жоқ
	Т	39,708	Иә	Иә
	Т			
Танымдық-әрекеттік	Б	0,39923	Жоқ	Жоқ
	Т	458,343	Иә	Иә
	Т			
Рефлексиялық бағалаушылық	Б	21,3301	Жоқ	Жоқ
	Т	78,346	Иә	Иә
	Т			
Кәсіби құзыреттілік қорытындысы	Б	0,2470	Жоқ	Жоқ
	Т	41,698	Иә	Иә
	Т			

Осылайша, жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру моделінің тиімділігін тексеру, эксперименттің анықтау және бақылау кезеңдерінде оны диагностикалау бойынша эксперименттік жұмыс барысында анықталғаны: барлық тандалған критерийлер бойынша эксперименттік топтың студенттері бақылау тобының мавмандарына қарағанда айтарлықтай нәтижелерге қол жеткізді, бұл бақылау және эксперименттік топтардан алынған мәліметтерді сандық талдау кезінде расталды.

Бақылау кезеңінде анықталған заңдылық эксперименттік топта жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың жалпы деңгейі бақылау тобымен салыстырғанда жоғары екенін анықтауға мүмкіндік берді.

Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың оң динамикасы теориялық кезеңде анықталған құрылымдық-мазмұндық моделінің тиімділігін тексеру нәтижесінде алынды: оқу үдерісіне өзіндік жұмысты белсендендірудің мотивациялық әдістерін енгізу, жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруға бағытталған; өзіндік жұмысын ұйымдастыруды қамтамасыз ету; кәсіби құзыреттілікке бағытталған көп деңгейлі оқыту тапсырмалары арқылы мамандарды өзіндік жұмысқа қосу; жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудағы өзіндік жұмыстарының нәтижелерін бақылауды жүзеге асыру.

Эксперименттік жұмыс барысында алынған нәтижелер жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың әдістемесінің тиімділігін тексеру дәлелдеді, бұл эксперименттік зерттеудің жұмыс болжамын растайды.

Осы жұмыстың екінші тарауында ұсынылған зерттеу бастапқы ұстанымдарды анықтауға мүмкіндік берді және педагогикалық жоғары оқу орны студенттерінің өзіндік жұмыс үдерісінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың жалпы принциптерін анықтау мақсатында қажетті материалмен қамтамасыз етті.

Диагностикалық нәтижелер жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың төменнен орташа деңгейде екенін көрсетті, бұл респонденттердің 56,3%-ына тән. Магистранттардың көпшілігі өздерінің педагогикалық-психологиялық мәдениетін және өз мамандығының болашақ маманы ретінде даму деңгейін арттыру мақсатында замануи білім беру технологиялар бойынша материалдарды оқуға ниет білдірді.

3. Эксперименттік зерттеудің қалыптастырушы кезеңінің мақсаты (2019-2020 жж.) жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру моделінің тиімділігін тексеру болды.

Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың, атап айтқанда: жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін дамытуға бағытталған өзіндік жұмысты белсендендірудің мотивациялық әдістерін енгізу; мамандардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың өзіндік жұмысын ұйымдастыруды қамтамасыз ету; құзыреттілікке бағытталған көп деңгейлі оқыту тапсырмалары арқылы магистранттардың өзіндік жұмысқа

қосу; кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруда мамандардың өзіндік жұмыстарының нәтижелерін бақылау.

4. Эксперименттің бақылау кезеңі (2020 ж.) жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың қамтамасыз ететін құрылымдық-мазмұндық модельдің тиімділігін бағалаудан, мамандардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруды талдаудан тұрды.

Алынған мәліметтер тәжірибелік топтағы өзіндік жұмыс процесінде жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың барлық деңгейлерінде елеулі өзгерістер бар деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді.

5. Бақылау және эксперименттік топтардағы сауалнама нәтижелерінің сәйкестігі мен айырмашылығын анықтау үшін статистикалық критерийді пайдалана отырып, алынған мәліметтерге Л.К. Пирсон (%) критерийі бойынша сандық және сапалық талдау жүргізілді.

Эксперименттік топтағы зерттеу нәтижелерін талдау кезінде экспериментке дейін және одан кейін есептелген χ^2 критерийі % критикалық шекті мәндері анықталды. Бақылау тобы үшін К.Пирсон критерийі, керісінше, шағын. Бұл жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру бойынша өзіндік жұмысты ұйымдастыру тәсілін біз тексерген құрылымдық-мазмұндық моделінің тиімділігі шеңберінде жақсы өнімділікті көрсетеді. Бақылау тобында маңызды экспериментке дейін және одан кейінгі нәтижелерді салыстыру кезінде ешқандай өзгерістер байқалмайды.

6. Педагогикалық жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру моделінің тиімділігін тексеру, эксперименттің анықтау және бақылау кезеңдерінде оның диагностикасы бойынша эксперименттік жұмыс барысында анықталды. Барлық таңдалған критерийлер бойынша эксперименттік топ субъектілері бақылау тобының субъектілеріне қарағанда маңыздырақ нәтижелерге қол жеткізді, бұл бақылау және эксперименттік топтарда алынған мәліметтерді сандық талдау кезінде расталды.

ҚОРЫТЫНДЫ

«Магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру» тақырыбындағы диссертациялық жұмыста алынған нәтижелері бойынша келесідей қорытындылар жасауға болады. Зерттеу жұмысы бойынша нормативтік құжаттарға және ғылыми еңбектерге талдау жасалды, ЖОО-нан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру мәселесінің өзекті екендігі дәлелденді. Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру мәселесінің теориялық-әдіснамалық негіздері айқындалды, магистранттардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың *жүйелік-мазмұндық тұғыр, тұлғалық тұғыр, синергетикалық тұғыр, құзыреттілік тұғыр, акмеологиялық тұғырлар* басшылыққа алынды; философиялық, психологиялық-педагогикалық еңбектерге талдаулар жасалды, теориялық талдаулар бойынша ұғымдық-категориялық аппарат құрылды, яғни негізгі категориялар болатын «өзіндік жұмыс», «магистранттардың өзіндік жұмысы», «кәсіби құзыреттілік», «педагог маманның кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру» түсініктерінің мәні сипатталып: «өзіндік жұмыс – мотивация түрлері арқылы кәсіби жетілуін қамтамасыз ететін тәуелсіз әрекет»; «магистранттардың өзіндік жұмысы – «оқытушы-ғылыми кеңесші-магистрант» триадасында проблемаларды шешуге және магистранттардың ғылыми-педагогикалық қызметіне оң өзгерістер енгізуге бағытталып, білім алушы тарапынан ерекше түрде ұйымдастырылатын ғылыми-педагогикалық іс-қимылдарының траекториясы»; «кәсіби құзыреттілік» - адамның өзіндік даму қабілеттерінің кешені»; «магистранттардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру – ғылыми-педагогикалық әрекеттер арқылы жүзеге асырылатын көп функциялы үдеріс» деп нақтыланды;

Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың құрылымдық-мазмұндық моделі мотивациялық-мазмұндық, танымдық-әрекеттік, рефлексиялық-бағалаушылық компоненттердің жиынтығын құрайды және өлшемдері мен көрсеткіштері түзіліп, жоғары, орта, төмен деңгейлерге сәйкес жүзеге асырылды. Модель зерттеу жұмысымыздың мақсатына жауап береді. Оның компоненттерінің бір тұтастығы (мақсаты мен міндеті, тұжырымдамалық және әдіснамалық негізі, мазмұны мен теориялық негізі, компоненттері мен өлшемдері әдістері мен құралдары, қол жеткізетін нәтиже) бірлігін қамтамасыз етеді.

Сондай-ақ, әрбір іріктелген компонент пен өлшемге нақты көрсеткіштер және жоғары, орта, төмен деңгейлері сәйкестендіріледі.

Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде магистранттардың өзіндік жұмыстары негізінде кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың әдістемесі: «Өзіндік жұмыстар арқылы тұлғаның кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың ғылыми негіздері» атты элективті курс бағдарламасы; «Ғылым сағаты» атты магистранттарға арналған педагогикалық студияның жұмысы жүзеге асырылды.

Зерттеу нәтижесі бойынша ғылыми-әдістемелік ұсыныстар жасауға болады:

- зерттеу жұмысымыздың негізінде дайындалған «Өзіндік жұмыстар арқылы тұлғаның кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың ғылыми негіздері» атты элективті курс бағдарламасының негізгі мазмұны магистранттарға білім беру бағдарламаларының құрамына енгізілсе;

- ЖОО-нан кейінгі білім беруде «Ғылым сағаты» педагогикалық студиясының жобасы тәжірибеге ендірілсе.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

- 1 Қазақстан Республикасының «Білім туралы заңы» //Егемен Қазақстан. 2007, 15-тамыз.
- 2 Қазақстан Республикасының кәсіптік жоғары, қосымша кәсіптік білім беретін білім беру ұйымдарында қашықтық нысаны бойынша оқытуды ұйымдастыру ережесі. Ресми басылым. - Алматы, 2006. - Б. 5-7.
- 3 Қазақстан Республикасы жоғары білім беру мемлекеттік стандартының тұжырымдамасы. Алматы, «Ы.Алтынсарин атындағы білім академиясы», 1998. - 49 б.
- 4 Уайт Р. Организация самостоятельной работы студентов // Вестник Полоцкого государственного университета: Сер. А – гуманитарные науки. - 2003. – Том 2, № 3. - С. 2-6.
- 5 Хомский, Н. Аспекты теории синтаксиса // Перевод с английского под редакцией и с предисловием В.А. Звегинцева // Изд-во Московского университета, - 1972. - 233 с.
- 6 Джон Равен .Компетентность в современном обществе. - М.: Когито-Центр, 2002. - 218 с.
- 7 Митина Л.М., Митин Г.В., Анисимова О.А. Профессиональная деятельность и здоровье педагога: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / под общ. ред. Л.М. Митиной. – М.: Академия, 2005. – С. 245.
- 8 Зимняя И.А. Научно-исследовательская работа: методология, теория, практика организации и проведения. – М.: МНПИ, 1999. – 28 с.
- 9 Ландшеер В. Концепция минимальной компетентности //Перспективы: вопросы образования, 1998, №1. –С.32.
- 10 Петровская Л.А. Формы навыков самостоятельной работы будущего инженера. // Высшее образование. – 2007. – №8. – С. 151-152.
- 11 Хьелл Л., Зиглер Д. Теории личности. - Спб.; Питер, 2000. - 667 б.
- 12 Кэрст М. Психология познания: За пределами непосредственной информации. / Пер. с англ. К.И. Бабицкого: Предисл. и общ. ред. А.Р. Лурия. – М.: Прогресс, 1977. – 412 с.
- 13 Эльконин Д. Б. Избранные психологические труды / под редакцией В. В. Давыдова, В. П. Зинченко.- М.: Педагогика, 1989. - 560 с.
- 14 Жақыпов С.М. Теория и методика организации СРС с применением новых информационных технологий по техническим дисциплинам. – Алматы: Ғылым, 2008.
- 15 Намазбаева Ж.И. Психология./оқулық. - Алматы: Print-s,2005. -Б.

- 16 Ерментаева А.Р. Жоғары мектеп психологиясы. - Алматы, 2014. – 489 б.
- 17 С.Е. Шишов, И.А. Агапов // Мир образования - образование в мире. - 2001. - №4. - С. 8-14.
- 18 Фокин Ю.Г. Самостоятельная работа студентов. // Абай атындағы ҚазҰПУ Хабаршысы. Педагогика ғылымдары сериясы. – Алматы, 2007. – №3 (15). – С. 41-47.
- 19 Хуторской, А. В. Ключевые компетенции как компонент личностно - ориентированной парадигмы образования / А. В. Хуторской // Народное образование. 2003. - №2. - С. 58-64.
- 20 Кузьмина Н.В. Методы исследования педагогической деятельности. -Л., 1990. –916 с.
- 21 Маркова А.К. Психология профессионализма. - М.: МГФ «Знание», 1996. - 308 с.
- 22 Чошанов М. А. Гибкая технология проблемно-модульного обучения: Методическое пособие. - М.: Народное образование, 1996. - 160 с.
- 23 Митина А.М. Становление и развитие дополнительного образования взрослых за рубежом: Концептуальный анализ: дис. ... докт. пед. наук.:13.00.01. – М.: Наука, 2005. – 417 с.
- 24 Хутмахер В. Педагогические условия индивидуализации компьютерного обучения студентов (на примере курса информатики):- Алматы, 2004. -147 б.
- 25 Халаж Г. Европейская система образования в условиях глобализации: Проблемы и новые задачи. //Актуал. пробл. Европы. -2004. – № 3. – С.163-177
- 26 Симен-Северская О.В. Формирование педагогической компетентности специалиста социальной работы в процессе профессиональной подготовки в вузе: дис. ...канд. пед. наук: 13.00.08. – М.: РГБ, 2003. – 176 с.
- 27 Кузнецова О.З. Опережающее образование. Гипотезы и реалии. - М, 1996. - С. 3-34.
- 28 Хмель Н.Д. Методология педагогической науки: Программа спецкурса магистрантов для университетов. – Алматы: Қазақ университеті, 1998. -34с.
- 29 Жадрин М.Ж. Дидактические основы построения содержания вариативного образования: дисс.... докт.пед.наук.: 13.00.01. - Алматы, 2000. - 307 с.
- 30 Байжасарова Г.З. Кредиттік жүйемен оқытудың кейбір ерекшеліктері // В кн.: О ходе реализации гос программы развития образования в РК на 2005-2010 гг.в системе высшего и послевузовского образования.- Тараз, 2005.- Т.1.- С.36-38.
- 31 Серікбаева А.О. Болашақ инженерлердің кәсіптік-технологиялық даярлығын жетілдірудің дидактикалық негіздері: пед. ғыл. докт. ... дисс. - Алматы, 2001.-320 б.

32 Таубаева Ш.Т. Исследовательская культура учителя: методология, теория и практика формирования.-Алматы: Алем, 2000. – 381 с.

33 Құдайбергенова К.С. Общеобразовательная подготовка по информатике и информационным технологиям на начальной ступени высшего педагогического образования. - М., 2002. – С. 56-58.

34 Мұханбетжанова Ә.М. Кредиттік оқыту жүйесінде инновациялық техно-логиялар мен оқытудың интерактивті әдістерін қолдану мәселесі //«Инновация-лық педагогикалық технологиялар: қолдану және дамыту перспективалары» халықаралық ғыл-прак. конфер. матер. Ақтөбе, 2005.4-76.

35 Кенжебеков Б. Жоғары оқу орны жүйесінде болашақ мамандардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру: пед. ғыл. док. ... дис.: 13.00.08. – Қарағанды, 2005. – 267 б.

36 Барсай Б.Т. Математикалық білім беруде қазіргі технологияларды қолдану. – Алматы: “Өлке”, 2002. -160 б.

37 Меңлібекова Г.Ж., Байботанова Т. «Өзін өзі тану» әмбебап категория ретінде // «Қазақстанның үшінші жаңғыру контексіндегі андрагогикалық білім берудің әдіснамасы: үрдістер, мәселелер, шешу жолдары» халықаралық ғылымитәжірибелік конференция материалдары. - Нұр-Сұлтан, 2020. – 310 б.

38 Сыздықбаева Г.У. Жоғары педагогикалық білім беруде болашақ мұғалімдерді жаңа ақпараттық технологияны пайдалана білуге даярлаудың педагогикалық негіздері.: пед. ғыл. докт. ... дисс.: 13.00.08. – Түркістан, 2006. -316 б.

39 Курманкулова Г.Е. Формирование информационно-профессиональной компетентности будущих специалистов в процессе решения ситуационно-производственных задач: автореф. ... канд. пед. наук: 13.00.08. – Алматы, 2010. – 30 с.

40 Әлмұхамбетов Б.А. Жаңа ақпараттық технологияларды қолдану барысындағы оқытушының рөлі мен біліктілігі. // ҚР ұлттық ғылым академиясының хабаршысы. - 2008. - №2. - Б. 16-18.

41 Бурдина Е.И. Республика Казахстан и мировое образовательное пространство // Вестник ПГУ, Серия педагогическая. – 2008. - № 1. – С. 217–220.

42 Жайтапова А. Технологизация учебного процесса в системе повышения квалификация в условиях модернизации образования в Республике Казахстан. // Высшая школа Казахстана. -2005. - №3. -С.190-194. [42],

43 Б. Сайлыбаев

44 Даркенвальд Т.Т. Динамика научного знания как процесс самоорганизации // Самоорганизация и наука: опыт философского осмысления. - М.: ИФ РАН, 1994. - 350 с. - С.8-32.

45 Меррием С.Б. Философские вопросы современной науки. – М.: Высшая школа, 1974, - 92с.

- 46 Кон И.С. В поисках себя. (Личность и ее самосознание). — М., 1984.— 335 с.
- 47 Каган М.С. Человеческая деятельность. М.: Педагогика, 1974. — 256 с.
- 48 Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания. — Л.: ЛГУ, 1969. - 243 с.
- 49 Тұрғынбаева Б.А. Ғылыми-педагогикалық мамандар дайындаудың жаңа формасы. Жоғарыдан кейінгі білімдегі акмеологиялық амал: теория және тәжірибе. - Алматы, 2013. - 236 б.
- 50 Қабекенов Ғ.У. Қазақстанда ересектерге білім берудің қалыптасуы мен дамуы (1920-2007ж.ж.): филос. док. (PhD) ... дис.: 6D010300. - Алматы, 2011. — 209 б.
- 51 Баймұхамбетова Б.Ш. Теоретико-методологические основы исследовательской деятельности (курс лекций): учебно-методическое пособие. — Костанай: КГПИ, 2011. — 108 с.
- 52 Бекжанова Б. Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру жағдайында мамандардың акмеологиялық дайындығын қалыптастыру: филос. док. (PhD) ... дис.: 6D010300. - Алматы, 2014. - 188 б.
- 53 Бөлшекбаева А.И. Әбілқасымов А.Е., Рахымбек Х.М. Қазақстан Республикасында жоғары білімді дамыту стратегиясы. Алматы, «Білім», 1998. — 232 б.
- 54 Иманчиев Ж.Е. Магистранттардың кәсіби мәнді сапаларын дамыту: дис. ...докт. PhD: 6D010300. — Алматы, 2015. — 158 с.
- 55 Нуртаев Е. Особенности мотивации учебно-исследовательской деятельности магистрантов: дис. ... док. филос. (PhD). — Алматы: КазНПУ им. Абая, 2013. — 168 с.
- 56 Мизимбаева А. С. «Педагогическое образование на основе исследования» // Материалы международной научно-практической конференции «Теория целостного педагогического процесса — основа профессиональной подготовки будущего учителя», посвященной 85- летию доктора педагогических наук, профессора Н.Д.Хмель.—Алматы, 2014.—Т.1. —С.137-141.
- 57 Абыкенова Д.Б. ИКТ-компетентность преподавателя вуза в структуре профессионально-педагогической компетентности // Вестник ПГУ. Серия педагогическая. — 2015. - №1. — С. 38-45.
- 58 А.С. Донцов (магистранттарды дайындау, интеграциялық оқыту)
- 59 Д.М. Советканова (андрагогикалық субъектілік)
- 60 Септемировалардың А.Ж. Общество: системность, познание и управление. - М.: Политиздат, 1981. - 432 с.
- 61 Никулин А.А. Смена парадигм системного мышления // Системные исследования. Ежегодник. 1992-1994. - М.: Эдиториал УРСС, 1996. - 400 с. - С.64-78.

62 МАМАЕВА В. А. Формирование готовности студентов к самостоятельной работе средствами инновационных технологий: пед. ғыл. канд. ... дисс.: 13.00.08 - Махачкала - 2018, 2018.- 188 с.

63 Агасиевна Ж.А. Научная мысль как планетное явление, наука и религия, 1968, № 11

64 Демеуов А. Особенности планирования, организации и контроля внеаудиторной самостоятельной работы студентов. // Высшая школа Казахстана. – 2004. - №3. – с. 52-54

65 Жаманқұлова Н.Б. Студенттердің өздігінен білім алу біліктіліктері мен дағдыларын қалыптастыру: пед. ғыл. докт. ... дисс.: 13.00.01 - Алматы, 1998.- 156 б.

66 Нұрпейсова С.А. Жаңа ақпараттық технологиялар оқу үрдісінде. Студенттердің өзіндік жұмыстарына арналған тапсырмалар мен компьютерлік тестік сұрақтардан әдістемелік құрал. «Құрылыс және сәулет» баспа үйі. – Алматы: ҚазБСҚА, 2004. -32 б.

67 Сәлімбаев О.С., Сматова К.Б. Студенттердің өзіндік жұмыстарын ұйымдастыру мен басқаруды дамыту жолдары //«Білім-образование». -2006. -№3. - С.23-25.

68 Гурбанова А.А. Смена парадигм системного мышления // Системные исследования. Ежегодник. 1992-1994. - М.: Эдиториал УРСС, 1996. - 400 с. - С.64-78.

69 Худиева С.Р. Распределение учебной нагрузки ППС при кредитной системе обучения в отечественных и зарубежных вузах // Изденіс / Поиск, (научное приложение Международного научно-педагогического журнала «Высшая школа Казахстана»), серия гуманитарных наук. - 2010. - № 3 (1). – С. 293-295.

70 Демеуов А.Ш. Особенности планирования, организации и контроля внеаудиторной самостоятельной работы студентов.// Высшая школа Казахстана.- 2004. – №3. - С. 52-54.

71 Исмаилова Р.Б. Жоғары мектепте білім берудің ди-дактикалық негіздері: Оқу құралы. – Алматы, «Ғылым» ғылыми баспа орта-лығы, 2003. - 168 б.

72 Қадірова Б.Н. Глобализация и проблемы модернизации системы высшего образования Казахстана //Вестник университета «Кайнар» № 3, 2002 г. 7-11б.

73 Қатаев Қ.С. Введение в естественнонаучные основы смысловой педагогики.- Караганда: Болашақ-Баспа. – Рауан, 1998. -303 с.

74 Алдибекова К.Н. Білімді интеграциялау негізінде оқушыларда дүниенің ғылыми бейнесін қалыптастыру. Монография. – Алматы, ЖАК-тың баспа бөлімі, 2000.- 248 б. 101 Қазақ педагогикалық энциклопедия сөздігі. – Алматы, 1995. Республикалық баспа кабинеті. –185 б.

75 . Кенжебеков Б.Т. Жоғары оқу жүйесінде болашақ мамандардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру: пед. ғыл. докт. дисс.: 13.00.08. – Қарағанды, 2005

76 Меңлібекова Г.Ж. Социальная компетентность, сущность, структура, содержание // Высшая школа Казахстана. – 2001. №4-5. – с. 153-159.

77 . Құдайбергенова К.С. Құзырлылық – білім сапасының критерийі: әдіснамасы және ғылыми теориялық негізі. – Алматы, 2008. – 328 б. Тұрғынбаева Б.А. Андрагогика: оқу құралы. – Алматы: Алатау, 2011. – 62 б.

78 Қасқатаева Б.Р. Мұғалімнің әдістемелік құзырлылығы туралы. – Алматы, 2009. – 291 б.

79 75. Туралбаева А.Т. Отбасы мен мектептің ынтымақтастығы жағдайында дарынды балаларды тәрбиелеу. Философия докторы (PhD) ғылыми дәрежесін алу үшін дайындалған диссертация. – Алматы, 2014.

80 76. Уайдуллақызы Э. Бастауыш сынып мұғалімдерінің ақпараттық-кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру. Философия докторы (PhD) ғылыми дәрежесін алу үшін дайындалған диссертация. – Алматы, 2014.

81 77. Мулдабекова К.Т. Ақпараттық технологиялар арқылы болашақ мамандардың коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру. Философия докторы (PhD) ғылыми дәрежесін алу үшін дайындалған диссертациясы: 6D010200 – Бастауыш оқыту педагогикасы мен әдістемесі. Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті. – Алматы, 2014. – 158 б.

82 78. Умирбекова А.Н. Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің әлеуметтік зияттылығын дамыту. Философия докторы (PhD) ғылыми дәрежесін алу үшін дайындалған диссертация. – Алматы, 2018.

83 79. Оспанбекова М.Н. Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін инновациялық технологиялар негізінде оқушылардың рефлексиясын дамытуға даярлау. Философия докторы (PhD) ғылыми дәрежесін алу үшін дайындалған диссертация. – Алматы, 2018.

84 80. Сартаева Н.Т. Ақпараттық технологиялар негізінде бастауыш сынып оқушыларының зерттеушілік іс әрекет мотивациясын қалыптастыру. Философия докторы (PhD) ғылыми дәрежесін алу үшін дайындалған диссертация. – Алматы, 2019.

85 81. Жұмабаева Ж.А. Бастауыш білім беру пәндерін метапәндік тұрғыда оқыту. Алматы, 2021. – 160 б.

86 82. Дж.Реале, Д. Антисери, Батыс философиясы: бастауынан бүгінгі күнге дейін. – Алматы, 2012. – 567 б.

87 83. Құнанбаев А. Шығармаларының екі томдық толық жинағы: Өлеңдер мен поэмалар. – Алматы: Кіркем әдебиет, 2007. – 368 б.

88 84.Зеер Э.Ф., Шахматова Э.Э. Компетентностный подход к модернизации профессионального образования // Высшее образование в России. – 2005. - №4. – с.23-30.

89 85. Рубинштейн С.Л. Что же такое личность? С чего начинается личность. – М., 1979. – 390 с.

90 86. Иргебаева Н. Психология. – Алматы: Нур-Принт, 2015. – 527 с.

91 87. Леонтьев А.Н. Педагогика и психология. «Школа 2100». Пути модернизации начального и среднего образования / под ред. А.А. Леонтьева. – М.: Баласс, 2002. – Вып.6. – с. 258-265.

92 88.Зеер Э.Ф., Шахматова Э.Э. Компетентностный подход к модернизации профессионального образования // Высшее образование в России. – 2005. - №4. – с.23-30.

93 89. Кузьмина Н.В. Способности, одаренность, талант учителя. – Л.: Знание, 1985. – с. 32

94 90. Маркова А.К. Психология профессионализма. М.: Высшая школа. 1996. – 170 с. Ананьев Б.Г. Избранные психологические труды: в 2 т. / под ред.

95 91.Б.Ф. Ломова. – М.: Педагогика, 1980. – Т.1. – 230 с.

96 92. Сибгатов Р.Г. Основные признаки предложения (на материале татарского языка): учебное пособие. – Уфа: изд. Башкирского гос. университета, 1980. – 84 с.

97 93 Дж. Равен Компетентность в современном обществе. Литагент «Когито-Центр», 2002. – 102 с.

98 94. Чернявская В.С., Лашкевич Е.К. Когнитивно-смысловая сфера студентов психологов с разными уровнями креативности // Научно-методический электронный журнал «Концепт». – 2016. № S11. – 0,3 п.л. – URL: <http://ekconcept.ru/2016/76131/html>.

99 95. Жанадилова К.Б. Бастауыш сынып педагогтерінің метақұзыреттілігін қалыптастырудағы оқытудың жаңа тәсілдерін қолдану ерекшеліктері. – Алматы: Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университетінің Хабаршысы №3(83), 2020. 158-167 б.

100 96. Кулюткин Ю.Н., Муштавинская И.В. Образовательные технологии и педагогическая рефлексия. СПб.: СПбГУПМ, 2002. – 48 с.

101 97. Болонский процесс: Результаты обучения и компетентностный подход (книга-приложение 1) / Под науч. ред. д-ра пед. наук, профессора В.И. Байденко. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2009. – 536 с. ISBN 978-5-7563-0385-8.

102 98. Шершнева М.К. Компетентностный подход к обучению математике. – М.: Прогресс, 2001. – 43 с.

103 99. Жанадилова К.Б. Болашақ бастауыш мұғалімдерін даярлаудағы жаңа сапа – метақұзыреттілікті дамыту. – Павлодар: ПМУ Хабаршысы, ISSN 1811-1831 Педагогикалық сериясы №2. 2020. – 195-203 б.

104 100. Смолянинова О.Г. Международная летняя молодежная школа «поликультурная медитация в образовании» в формировании профессиональных медиативных компетенций студентов: доклад, тезисы доклада. Медиация в образовании: поликультурный контекст; Красноярск, 2019.

105 101. Хмель Н.Д. Теоретические основы профессиональной подготовки учителя. – Алматы: Гылым, 1998. – 320 с.

106 102. Сабыров Т.С. Болашақ мұғалімдердің дидактикалық дайындығын жетілдіру. – Алматы, 1999. – б.79.

107 103. Бейсенбаева А.А. Проблемы интеграции науки и практики в аспекте повышения качества педагогического образования будущих учителей // Качество педагогического образования: проблемы и перспективы развития. Материалы Международной научно-практической конференции. – Алматы, 2004. – с. 437-442.

108 104. Степанов С.П. Методы и методология психолого-педагогического исследования. – СПб.: Питер, 2004. – 268 б.

109 105. Маркова А.К. Психология профессионализма. – М.: Высшая школа, 1996. – 170 с.

110 106. Таубаева Ш. Исследовательская культура учителя: методология, теория и практика формирования. – Алматы: Алем, 2000. – 381 с.

111 107. Барсай Б. Формирование готовности будущих учителей начальных классов к использованию современных информационных технологий обучения математике: дис. канд. пед. наук. - Алматы, 2000.

112 108. Гершунский Б.С. Компьютеризация в сфере образования. Проблемы и перспективы. – М.: Педагогика, 1987.

113 109. Қонақбаева Ұ.Ж. Болашақ мұғалімдерді оқушылардың бейіндік оқытуға кәсіби даярлау. Философия докторы (PhD) ғылыми дәрежесін алу үшін дайындалған диссертация. – Алматы, 2013.

114 110. Тұрғынбаева Б.А. Оқыту барысында бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық қабілетін дамыту: пед. ғыл. канд. автореф. – Алматы, 1998. – 26 б.

115 111. Zhanadilova Karashash, Zhumabayeva Aziya. Developing metacompetence in future primary schoolteachers. Journal of Educational Sciences, 17(1), 294-305 p. <http://doi.org/10.18844/cjes.v17i1.6709>.

116 112. Мұханбетжанова Ә.М. Бастауыш білімнің интеграциясы: методология, теория, әдістеме. – Алматы: Ғылым, 1998.- 232 б

117 113. Зимняя И.А. Компетентностный подход. Каково его место в системе современных подходов к проблеме образования? // Высшее образование, 2006, №8

118 114. Равен Дж. Педагогическое тестирование: проблемы, затруднения, перспективы. М.: Когито-Центр, 1999.

119 115. Бражен Т.Г. Структура и развитие личности. – М.: Наука, 1972. – 216 с

120 116. Құдайбергенова К.С. Құзырлылық – білім сапасының критерийі: әдіснамасы және ғылыми теориялық негізі. – Алматы, 2008. – 328 б.

121 117. Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2016-2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы

122 118. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2012 жылғы 23 тамыздағы № 1080 қаулысымен бекітілген ЖББМЖМС

123 119. ЖББМЖМС

124 120. Фейзулдаева С.А. Жоғары оқу орнында пәнаралық сабақтасты жүзеге асыру арқылы бастауыш сынып мұғалімін кәсіби даярлау. Философия докторы (PhD) ғылыми дәрежесін алу үшін дайындалған диссертация. – Талдықорған, 2019.

125 121. Әлімов А.Қ. Оқытудың инновациялық әдістемелері мен технологияларын жоғары оқу орындарында қолдану тәжірибесі. – Алматы, 2011. 179 б.

126 122. Жанадилова К.Б. Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің метақұзыреттілігін дамытудың әдіснамалық маңызы. – Алматы: ВЕСТНИК КазНПУ им. Абая, серия «Педагогические науки», №4(72), 2021. – 11-25 б.

127 123. Жақыпов С.М. Жалпы психология. – Алматы, 2007. – 230 б.

128 Медешова А.Б. Мұғалім – оқу үрдісін ақпараттық технология жабдықтары арқылы ұйымдастырушы // Бастауыш мектеп. – 2005. - №4.

129 124. Абдилкаримова М.О. К вопросу о профессиональной компетентности будущего педагога. 12 жылдық орта білім беруді жүзеге асуын ғылыми тұрғыдан қамтамасыз ету / Халықаралық ғылыми практикалық конференцияның материалдары, 20-21 сәуір, 2007. – 18-22 б.

130 125. Современные образовательные технологии: учебное пособие / коллектив авторов; под ред. Н.В. Бордовской. – 3-е изд., стер. – М.: КНОРУС, 2013. – 432 с.

131 126. Мирсеитова С. Оқушылардың сыни тұрғыдан ойлауын дамыту нысандары мен әдістері. – Алматы, 2011.

132 127. Ж.Ж.Руссо педагогические сочинения: в 2-х т. / под.ред. Джиблидзе; сост. Джуринский. – М.: Педагогика, 1981. – 656 с.

133 128. Мұханбетжанова Ә.М. Болашақ педагогты құзыреттілік тұрғыдан кәсіби даярлау мәселесі. 12 жылдық орта білім беруді жүзеге асуын ғылыми тұрғыдан қамтамасыз ету. 20-21 сәуір.

134 129. Касаткина Н.Э., Градусова Т.К. Современные образовательные технологии в учебном процессе вуза. Кемерово, 2011.

135 Болонский процесс: Результаты обучения и компетентностный подход (книга-приложение 1) под науч. ред. д-ра пед.наук, профессора В.И. Байденко. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2009. – 536 с. ISBN 978-5-7563-0385-8.

136 130. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии: Учебное пособие. – М.: Народное образование, 1998. – с.14-15.

137 131. Ахмедьянова Г.Ф. // Высокие интеллектуальные технологии и инновации в национальных исследовательских университетах: материалы XVI Междунар. науч.-метод. конф., 13-14 февр. 2009 г., Санкт-Петербург / М-во образования и науки Рос. Федерации [и др.] – электрон. дан. – Санкт-Петербург: СПбГПУ, 2009. – с.245-246. – 2с.

138 132. Демьянков В.З. [Когнитивная лингвистика как разновидность интерпретирующего подхода](#) // Вопросы языкознания, 1994. № 4. С. 17–33.

139 133. Карпов А.А. Структура метакогнитивной регуляции управленческой деятельности : монография / А. А. Карпов ; Яросл. гос. ун-т им. П. Г. Демидова. – Ярославль : ЯрГУ, 2018. – 784 с.].

140 134. Шульгина Е.М. Организация метакогнитивных процессов при обучении иноязычному дискурсу.

141 135. Жанадилова Қ.Б. Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің метақұзыреттілігін дамытудың әдіснамалық маңызы. - Алматы: ВЕСТНИК КазНПУ им. Абая, серия «Педагогические науки», №4 (72), 2021. 11-25б.

142

143 136. Николаев А.М. Педагогическое взаимодействие: ситуационный анализ: На материале аудиодневников учителей: учебно-методическое пособие. – СПб.: Изд-во С.Петербург. ун-та, 2006. – 80 с.

144 137. Краевский В.В. Общие основы педагогики. – М.: Академия, 2003.

145 138. Гершунский Б.С., Никандров Н.Д. Компьютеризация в сфере образования. Проблемы и перспективы. – М.: Педагогика, 1987.

146 139. Лазарев В.С. о деятельностном подходе и проектированию целей общего образования // Изв. Российской академии образования. – 2000.

147 140. Бургин М.С. «Инновация и новизна в педагогике». – Новосибирск, 2009.

148 141. Гмурман В.Е. Руководство к решению задач по теории вероятностей и математической статистике. – М.: «Высшая школа», 2004. – 407 с.

149 142. Құдайбергенова К.С. Құзырлық амалының негізгі ұғымдары (лекция материалдары) «XXI ғасыр мектебі» қоғамдық бірлестігінің баспанасы, 2007.

150 143. Белозерцев Е.П. Размышления о методологической культуре исследования отечественного образования / Е.П. Белозерцев // Педагогика. – М.: ООО Педагогика, 2014. - №4. – с.115-121.

151 144. Гонеев А.Д. и др. Основы коррекционной педагогики. – М.: Академия, 2002. – 272 с.

152 145. Пашков А.Г. Методология образования. Изд. второе. М.: Эгвес, 2006. – 488 с.

153 146. Громыко Н.В. Мыследеятельностная педагогика и новое содержание образования. Метапредметы как средство формирования рефлексивного мышления у школьников. Мыследеятельностная педагогика в старшей школе: метапредметы. – М.: АПКиПРО, 2004. – 214 с.

154 147. Блауберг И.В., Юдин Э.Г. Системный подход в современной науке // Проблемы методологии системных исследований. – М.: 1970. – с. 7-48.

155 148. Юдин Э.Г. Методология науки. Системность. Деятельность. Изд. 2, стереотип. URSS/ 2016/ 448 с. ISBN 978-5-9710-3407-0.

156 149. Пихтовиков Г.Л. Философская культура личности и НТП: Межвуз. сб. науч. тр. – Новосибирск, 1987. – 131с.

157 150. Медешова А.Б. Мұғалім – оқу үрдісін ақпараттық технология жабдықтары арқылы ұйымдастырушы // Бастауыш мектеп. – 2005. - №4.

158 151. Лопаткина В.М. Мыследеятельностная педагогика и новое содержание образования. Метапредметы как средство формирования рефлексивного мышления у школьников. Мыследеятельностная педагогика в старшей школе: метапредметы. – М.: АПКиПРО, 2004. – 214 с.

159 152. Караев Ж.А., Кобдинов Ж.У. Оценка деятельности учащихся в условиях применения педагогических технологий обучения // Вестник высшей школы Казахстана. – 1998. - №5. – с. 82-88.

160 153. Чакликова А.Т. Метапредметный подход как ядро российского образования. – М., 2009. – с. 5.

161 154. Шаталов В.Ф. Эксперимент продолжается. – Донецк: Сталкер, 1998. – 396 с.

162 155. Қазақстан Республикасы жоғары білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1800017669>.

163 156. Тоқсанбаева Н.Қ. Танымдық іс-әрекетке кіріспе: оқу құралы / ред. Абдрахова Г.А. – Алматы: Қазақ университеті, 2007. – 136 с.

164 157. Выготский Л.В. Введение в психологию развития: в традициях культурно-исторической теории Л.С. Выготского. – М., 1994. – 167 с.

165 158. Ительсон Л.Б. Лекции по современным проблемам психологии обучения Владимир, 1972 -264 с.

166 159. Mehmet Arif Ozerbas Yönetim Eğitimi konularında.Cumhuriyet teorik bilimsel dergi // Öğretim maseleleri. – 2012. - №2 (24).

167 160. Иванько Л.И. Система жизненных ценностей трудящихся: тенденции развития // Динамика образа жизни трудящихся: проблемы социального управления. – Свердловск, 1990. – с. 62-79.

168 161. Ғалымжанова М.А. Мұғалімдердің ақпараттық құзыреттілігін дамытудың педагогикалық шарттары: пед. ғыл. канд. дис.: 13.00.01. – Атырау, 2008.

169 162. Гавриков А.А. Зайченко О.М. и др. Педагогическое образование в университете: контекстно-методический подход. Великий Новгород, 2001.

170 163. Хуторский А.В. Ключевые компетенции возможности применения стандарты и мониторинг в образовании. – М., 1999. - №4. – с.7.

171 164. Луллий Р. Человек в меняющемся мире: гуманизация и новое мышление // Вестник МГУ. Сер.12. Соц.-полит. исслед. – 1990. - №4. – с. 15-21.

172 165. Маркова А.К. Психология труда учителя: книга для учителя. – М.: Просвещение, 1993.

173 166. Кудайкулов М.А., Нурпеисова С.А., Кудайкулов С.М. Дидактическая технология инновационного обучения: учебно-методическое пособие. – Алматы: 2011. – 162 с.

- 174 167. Фисенко Т.П. Межпредметная интеграция физики и математики посредством проектной деятельности // Ratio et Natura. Педагогика. – 2021. - №1(3). – с. 32-39.
- 175 168. Кунце Э. Личность: проблемы личности в современной философии. – М.: Прогресс, 1993. – 543 с.
- 176 169. Митина Л.М. Психология труда и профессионального развития учителя: учебное пособие. – М.: Академия, 2004. – 320 с.
- 177 170. Панарин А.И. Философия: учебно-методическое пособие для курсов повышения квалификации преподавателей обществознания. – Новосибирск: Изд-во НИИПКИПРО, 2007. – 23 с.
- 178 171. Әлмұхамбетов Б.А. История становления и тенденции развития системы повышения квалификации педагогических кадров в Казахстане: автореф. док. пед. наук. – Алматы, 2002.
- 179 172. Краевский В.В. Качество знаний учащихся и пути его совершенствования. / Под ред. М.Н. Скаткина, В.В. Краевского. – М., 1978.
- 180 173. Краевский В.В. Общие основы педагогики. – М.: Академия, 2003.
- 181 174. Бабанский Ю.К. Введение в научное исследование по педагогике. М., 1998.
- 182 175. Крысько В.Г. Психология және педагогика. – М.: Владос-Пресс, 2001.
- 183 176. Пышкало А.М. Методика обучения элементам геометрии в начальных классах: пособие для учителей. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Просвещение, 1973. – 208 с.
- 184 177. Качество знаний учащихся и пути его совершенствования. / Под ред. М.Н. Скаткина, В.В. Краевского. М., 1978.
- 185 178. Байтуреева Г.С. Методические основы развития математических способностей учащихся основной школы. 13.00.02. – Теория и методика обучения математике: автореф. канд. пед. наук. – Алматы, 1999. – 19 с.
- 186 179. Скаткин М.Н. Методология и методика педагогических исследований. (В помощь начинающему исследователю). – М.: Педагогика, 1986. – 144 с.
- 187 180. Бекмағамбетова Р.Қ. История развития учебных заведений по подготовке учительских кадров для начальной школы в Казахстане (1917-1991гг.): автореф. док. пед. наук: 13.00.01. – Алматы, 2007. – 38 с.
- 188 181. Мұқанбетова Ш.Т. Тұлғалық бағдарлы білім беру негізінде оқушылардың коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастырудың педагогикалық шарттары: пед. ғыл. канд. автореф. – Атырау, 2008. – 30 б.
- 189 182. Гальперин П.Я. Введение в психологию: учебное пособие для вузов. – М.: Книжный дом Университет, 1999. – 322 с.
- 190 183. Пышкало А.М., Моро М.И. Основы начального курса математики. – М.: Академия, 2004.

191 184. Тұрғынбаева Б.А. Мұғалімдердің шығармашылық әлеуетін біліктілікті арттыру жағдайында дамыту: теория және тәжірибе. – Алматы, 2005. – 174 б.

192 185. Аренова А.Х. Методика развития познавательных навыков в учебной деятельности школьников. – Алматы, 2003. – 128 с.

193 186. Джанбубекова М.З. Жаһандану жағдайында болашақ бастауыш мектеп мұғалімін кәсіби іс-әрекетке даярлаудың педагогикалық негіздері. – Алматы, 2010. – 287 б.

194 187. Скворцова Ю.В., Кашапов М.М. Метакогнитивные основы конфликтной компетентности профессионала. М. – Ярославль: Ремдер, 2003. – 183 с.

ҚОСЫМША А

«Ғылым сағаты» студиясының жылдық оқу-тақырыптық жоспары

	Сабақтардың тақырыптары	Конференция деріс	КТС	Дискурс	Тренинг	Өзіндік жұмыс (МӨЖ)	Ғылыми- әдістемелік кеңес	ЖАЛПЫ САНЫ
	2		4	5				
	Ғылым философиясы. Ғылыми білім – танымдық іс әрекеттің нәтижесі.							
	Ғылыми білімдер жүйесі (педагогика, психология, андрагогика)			2				
	Ғылыми зерттеулердің әдіснамалық аппараты (тұғырлары, ұстанымдары)						2	
	Зерттеу жұмысының бағдарламасы. Ғылыми зерттеудің деңгейлері мен кезеңдері. Іргелі (фундаментальды) зерттеу. Қолданбалы зерттеулер. Іргелі және қолданбалы зерттеулердің өзара қарым қатынасы.					2		
	Зерттеудің ғылыми аппараты. Зерттеудің көкейтестілігі және оны негіздеу. Мәселенің зерттелу жайы мен қарама- қайшылықтар. Зерттеу проблемасы. Зерттеудің тақырыбы мақсаты, міндеттері.		2					
.6	Зерттеу элементтері. Зерттеу жұмысының		2					

	нысаны . Зерттеудің пәні. Зерттеудің ғылыми болжамы. Қорғауға ұсынылатын қағидалар.							
.7	Ғылыми педагогикалық зерттеу әдістері							
.8	Ғылымдағы эмпирикалық зерттеулер.		2					
.9	Ғылыми хабарламалардың формалары. (Академиялық жазылым).					2		

ҚОСЫМША Б

«Өзіндік жұмыстар арқылы тұлғаның кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың негіздері» атты элективті курстың оқу-тақырыптық жоспары

р/с	Дәріс атаулары	Сағат саны/формасы	
		Дәріс	Практикалық сабақ
МАЗМҰНДЫҚ МОДУЛЬ			
	ЖОО-нан кейінгі білім беруде магистранттарға білім мазмұнын күшейтуге арналған мемлекеттік құжаттар мазмұны	1	2
	Магистранттардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың категориялары (зерттеушілік, құзыреттілік, ғылыми ізденіс, өзіндік жұмыс т.б.)	2	2
	Магистранттардың өзіндік жұмыстары ғылыми-педагогикалық құрал ретінде	1	2
	Өзіндік білімнің диалектикалық құбылыстары	1	2
	Өзіндік жұмыстар арқылы магистранттардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың әдіснамалық тұғырлары мен ұстанымдары	1	2
	Тұлғаның өзіндік жұмыстарды басқару құрылымы	2	4
ТЕХНОЛОГИЯЛЫҚ МОДУЛЬ			
	Ғылыми жұмыстарды өздігінен орындаудың әдістемесі	2	4
	Өзіндік жұмыстарды ұйымдастырудың (өзіндік жұмыс – іс-әрекет; өзіндік жұмыс – оқыту формасы; өзіндік жұмыс – оқыту әдісі; өзіндік жұмыс – оқыту құралы) педагогикалық мәні	2	4
9	«Өмір бойы білім» тұжырымдамасын жүзеге асыру технологиялары	1	4
10	Кәсіби құзыреттілікті қалыптастыруда өзіндік жұмыстарды ұйымдастырудың инновациялық үлгілері	2	4

ҚОСЫМША В

«Өзіндік жұмыстар арқылы тұлғаның кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың негіздері» атты элективті курстың силлабусы

пта	Тақырып атауы (дәріс, практикалық сабақ, СӨЖ)
	1-дәріс. ЖОО-нан кейінгі білім беруде магистранттарға білім мазмұнын күшейтуге арналған мемлекеттік құжаттар мазмұны Практикалық сабақ. ЖОО-нан кейінгі білім беруде ұсынылатын нормативтік актілерді талдау. <i>Академиялық пікірталас.</i> МӨЖ: 20 ғылыми комментарий тізбегін дайындау.
-3	2, 3-дәрістер. Магистранттардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың категориялары (зерттеушілік, құзыреттілік, ғылыми ізденіс, өзіндік жұмыс т.б.). Практикалық сабақ. 1. <i>Сұрақ кітапшасын дайындау.</i> 2. <i>Кез-келген үш ЖОО-нан ақпарат жинауда интервью дайындау.</i> (Интервью сұрақтары: - ғылым деген не? - диссертацияның мазмұнын құрауда немесе т.б. зерттеушілік алгоритмі қандай? - кәсіби құзыреттіліктің құрамдастарын атаңыз? - өзіндік жұмыс түрлерін білесіз бе?) т.б. МӨЖ: Негізгі категориялар бойынша ұғымдық хабарлама әзірлеу.
	4-дәріс. Магистранттардың өзіндік жұмыстары ғылыми-педагогикалық құрал ретінде Практикалық сабақ. <i>«Өзіндік жұмыс – кәсіби құзыреттілікті қалыптастыру базасы».</i> Аннотация дайындау. МӨЖ: 5-7 минуттық вебинар ұйымдастыру.
	5-дәріс. Өзіндік білімнің диалектикалық құбылыстары Практикалық сабақ. 1. <i>Өзіндік білімнің философиясы. Матрицалау.</i> 2. <i>Өзіндік білімнің психологиялық аспектілері. Глоссарий кітапшасын дайындау.</i> 3. <i>Өзіндік жұмыстардың ғылыми-педагогикалық атрибуттары. Эссе.</i> МӨЖ: Ток-шоу сценарийін дайындау және өткізу (топтық жоба: философия тобы, психология тобы, педагогика тобы)
	6-дәріс. Өзіндік жұмыстар арқылы магистранттардың кәсіби

	күзиреттілігін қалыптастырудың әдіснамалық тұғырлары мен ұстанымдары
	Практикалық сабақ. Әдіснамалық тұғырлар мен ұстанымдарға қос жазба күнделігін дайындау.
	МӨЖ: Ғылыми хабарлама жазу.
-8	7,8-дәрістер. Тұлғаның өзіндік жұмыстарды басқару құрылымы
	Практикалық сабақ. 1. Тұлғаның басқарушылық қабілеті. <i>Тұжырымдама дайындау/ Топтық жоба</i> 2. Менеджменттік контекст. <i>Ток шоу</i>
	МӨЖ: Көшбасышылық, басқарушылық, менеджменттік сапалар бойынша контент-талдау кестесін дайындау (шетелдік, отандық ғалымдар анықтамалар тізбегі).
	1 аралық бақылау
-10	9, 10-дәрістер. Ғылыми жұмыстарды өздігінен орындаудың әдістемесі
	Практикалық сабақ. -Ғылыми жұмысқа резюме әзірлеу. -Ғылыми жадынама. - Ғылыми зерттеу жұмысының алгоритмін жасау. -Диагностикалау, эмпирикалық әдістерді түсіндіру.
	МӨЖ: Магистрлік диссертация мазмұны бойынша 9-10 беттен аспайтын ғылыми тезис дайындау.
1-12	11,12-дәрістер. Өзіндік жұмыстарды ұйымдастырудың (өзіндік жұмыс – іс-әрекет; өзіндік жұмыс – оқыту формасы; өзіндік жұмыс – оқыту әдісі; өзіндік жұмыс – оқыту құралы) педагогикалық мәні
	Практикалық сабақ. - Өзіндік жұмыс – іс-әрекет. «Өзіндік жұмыстарға сипаттама». - Өзіндік жұмыс – оқыту формасы. «Үздік дәріс» конкурсы. - Өзіндік жұмыс – оқыту әдісі. «Сабақтағы ең тиімді өзіндік жұмыс» пікірталас. - Өзіндік жұмыс – оқыту құралы. Педагог маман моделі. «Мен идея генераторымын!» өзіндік идея құру.
	МӨЖ: Диалогтік оқыту ұйымдастыру.
3	13-дәріс. «Өмір бойы білім» тұжырымдамасын жүзеге асыру технологиялары.
	Практикалық сабақ. 1. « <i>life-long education</i> » (өмір бойы оқу, өмірлік оқу халықаралық термині) тұжырымдамасын дайындау. <i>Авторлық жобасын презентациялау.</i> 2. Авторлық тұжырымдаманы заманауи білім беру технологиялары бойынша қолданысқа енгізу (ойын технологиялары; тренингтік технологиялар; дамыта оқыту технологиялары; сын тұрғысынан ойлау технологиясы; тұлғалық-бағдарлы технологиялар; жобалау технологиялары т.б.)
	МӨЖ: Ғылыми мақаланың бастапқы бөлімі(<i>кіріспе, зерттеудің өзектілігі және теориялық талдау</i>).
4-15	14, 15-дәрістер. Кәсіби күзиреттілікті қалыптастыруда өзіндік жұмыстарды ұйымдастырудың инновациялық үлгілері
	Практикалық сабақ. - «Ең үздік ғылыми тезис»; - «Ең үздік ғылыми хабарлама»; - «Ең үздік тұжырымдама»; - «Ең үздік интервью»; - «Ең үздік эссе»;

	- «Ең үздік аннотация»; - «Ең үздік резюме»; - «Ең үздік мақала» номинациялары бойынша қорытынды.
	МӨЖ: Ғылыми мақаланың екінші бөлімі(зерттеудің әдіснамасы, әдістерді түзу, диагностикалау, эмпирикалық жұмыстар, нәтижелерді өңдеу, қорытынды, ғылыми-әдістемелік ұсыныстар).
	2 аралық бақылау

ҚОСЫМША Г

Л.К. Наумованың ұсынған модификациясы бойынша «Өзіндік жұмыстың қандай түрлерін орындау ұсынылды?» атты магистранттарға арналған сауалнамасы

	Өзіндік жұмыстың түрлері	Ү немі	К ейде	Ешқ ашан
	2-5 дереккөз бойынша баяндама дайындау			
	Педагогикалық ұғымдар мен теорияларды салыстыру			
	Эссе, емтихан, рецензия, түйіндеме жазу			
	Ғылыми-педагогикалық мәтіндермен жұмыс (сыни тұрғыдан ойлау дағдыларын дамыту технологиялары негізінде)			
	Ғылыми басылымдармен, сөздіктермен және анықтамалықтармен жұмыс			
	Теориялық пікірталастарға, пікірталастарға қатысу және т.б.			
	Ғылыми рефлексияны қамтитын мәтіндерді талдау (тұтас түсіндіру, мәтіндерді, ғылыми мәселелерді, идеяларды, ұстанымдарды және т.б. проблемалық бағалау, өз пікірін негіздеу, бір мәселе бойынша әртүрлі мәтіндерді салыстыру және т.б.)			
	Белгілі бір оқу тақырыбы бойынша әдебиеттерді библиографиялық іздеу және тезаурус құрастыру			
	Курс мазмұнына енгізілген мәселе бойынша ғылыми әдебиеттер каталогтарымен жұмыс және картотека құрастыру			
0	Жеке тақырыптардың мазмұны бойынша проблемалық сипаттағы сұрақтарға жазбаша жауаптар			
	Әртүрлі дереккөздердегі белгілі бір мәселені,			

1	курс тақырыбын түсіндірудің салыстырмалы талдауы			
2	Әртүрлі әдістер мен зерттеу әдістерінің эвристикалық мүмкіндіктерін бағалау			
3	Тесттерді, сауалнама әдістерін, зерттеу және диагностикалық әдістерді жобалау			
4	Оқу пәнінің тақырыбын меңгеру бойынша өзіндік рефлексия жүргіз			
5	Оқушыларды оқыту технологиясының бірін ойын режимінде шығармашылықпен жүзеге асыру			
6	Ғаламдық интернетте ақпаратты іздеу			
7	Психологиялық-педагогикалық зерттеулерде компьютерлік технологияларды қолдану схемаларын құру			
8	Жеке зерттеудің жоспар-перспективасын және оның аяқталған бөліктері бойынша есеп беруді құру			
9	Семинарлар мен конференцияларда баяндама дайындау			
0	Микрозерттеу әдістерін таңдау			
1	Сабақ жоспарын құру және оларды өткізу			
2	Кітап, фильм, мақала негізінде жарнамалық жоба әзірлеу			
3	Педагогикалық тақырыпқа эссе жазу			
4	Жоба деңгейіндегі тапсырманы орындау (педагогикалық журнал, оқырман «Мұғалім идеалы», «Менің педагогикалық кредом» спектаклі)			
5	Өзін-өзі диагностикалау әдістемесін жасау			
6	Бастапқы дереккөздермен жұмыс			
7	Ғылыми үйірмелерде, қауымдастықтарда жұмыс			
8	Аналитикалық шолулар, аннотациялар, зерттеу рефераттары, ақпараттық карталар-хабарламалар, проспектілер, есептер, шолулар, сарапшылық материалдар, топтық жұмыс көрсеткіштерін жазу			
9	Бөлімнің жоспарлы бюджеттік ғылыми-зерттеу жұмыстарын орындауға қатысу			
0	Әртүрлі деңгейдегі және әртүрлі қаржыландыру көздерінен жобаларды іске асыруға қатысу			
1	Университеттен тыс ғылыми-зерттеу жұмыстарын жүргізу			
2	Қаланың ұйымдары мен мекемелеріндегі психологиялық зерттеулер; студенттердің қаланың			

	ғылыми-зерттеу институттары зертханаларының жұмысына қатысуы			
3	Жастар шығармашылық сарайларымен ынтымақтастық			
4	Зерттеу әдістерінің дамуы			
5	Ғылыми-зерттеу жұмысын эксперимент жүргізу жұмыстарымен, балалармен т.б. нысандармен сабақтан тыс жұмыстармен ұштастыру			
6	Әртүрлі әлеуметтік-мәдени нысандарда зерттеу нәтижелерін ұсыну және апробациялау			
7	Ғылыми жұмысыңызды әртүрлі мәдени және ғылыми нысандарда (баяндама, мақала, жобалар, хабарламалар, интернет-форумдарға қатысу және т.б.) ұсыну.			
8	Белгілі ғалымдардың, мамандардың, практиктердің, студенттердің қатысуымен семинарларға қатысу.			
9	Ғылыми конкурстарға, гранттарға, конкурстарға қатысу			
0	Халықаралық ғылыми бағдарламаларға қатысу және т.б.			
1	Білім беру мекемелері, орталықтар (эксперименттік учаскелер) негізінде олар әзірлеген бағдарлама бойынша ғылыми-зерттеу жұмыстарын жүргізу, магистрлік диссертация тақырыбы бойынша зерттеу жұмыстарын жүргізу үшін ғылыми топта жұмыс істеу. Оқу орындарында микрозерттеу жұмыстарын жүргізу			
2	Алынған мәліметтерді өңдеу және талдау;			
3	Ғылыми нәтижелерді, идеяларды сипаттау және ұсыну және т.б. әртүрлі формаларда			
4	Ғылыми-зерттеу жұмысында әртүрлі рөлдік лауазымдарды қабылдау: зерттеуші, сарапшы, кеңесші, әзірлеуші және конструктор, ғылыми білімді танымал етуші, конкурсант, оппонент, спичрайтер, референт, ғылыми топты ұйымдастырушы.			
5	Педагог-психологтың кәсіби міндеттерін шешу және жобалау			
6	кәсіби болашақ мамандықтың міндеттерін шешудің нақты формаларын жасау			
7	Мамандандырылған мектептерде, гимназия мектептерінде, лицейлерде, арнаулы орта және жоғары (педагогикалық) оқу орындарында жеке немесе топтық жұмыс			
8	Оқушылар тобымен оқу іс-әрекетінің жоспарын жоспарлау және жүзеге асыру			
9	Мектеп өмірінің әртүрлі жақтарымен танысу, тәжірибеден сабақ алу			

0	Мектеп әкімшілігімен, мұғалімдермен, сынып жетекшілерімен әңгімелесу			
1	Сабақта үлгерімі төмен және дарынды оқушылармен жұмыс			
2	Сыныптан тыс жұмыстарды дайындау және өткізу			
3	Оқу үдерісін ұйымдастыру бойынша құжаттармен танысу және талдау			
4	Негізгі пәндердің бірінің мазмұны негізінде оқу процесінің аяқталған сегментін көрсететін сабақтар жүйесін өткізу және әзірлеу			
5	Әртүрлі заманауи технологияларды қолдана отырып сабақтарды өткізу және дамыту			
6	Ұжымдық шығармашылық істерді дамыту			
7	Әдістемелік тақырып бойынша әдебиеттерге шолу жасауға арналған зерттеулер			
8	Болашақ жұмыс мақсаттарын тұжырымдау және негіздеу			
9	Белгілі бір тақырып бойынша педагогикалық –психологиялық диагностика бағдарламасын жасау			
0	Педагогикалық іс-әрекет кезеңдерін жобалау			
1	Білім беру немесе оқыту бағдарламаларының фрагменттерін жобалау			
2	Әртүрлі жастағы, мәдениеттегі, әлеуметтік қабаттағы адамдармен ынтымақтастық пен өзара әрекеттестіктің әртүрлі нысандарын жобалау			
3	Фильмдер мен бейнероликтер түсіру			
4	Магистранттарды бакалавриат студенттеріне арналған конференцияларды ұйымдастыруға және өткізуге тарту			
5	Магистранттың конференцияға өзіндік қатысуын талдау, оны дайындау, өткізу және ұйымдастыруды талдау			
6	Университет базасында конференцияларды, семинарларды, халықаралық бағдарламалар мен жобаларды ұйымдастыруға қатысу			
7	Педагогикалық университеттермен және басқа оқу орындарында халықаралық семинарлар мен конференцияларға қатысу			
8	Курс бойынша оқу-әдістемелік кешендерді дайындау: дәріске презентация, тест тапсырмалары			
9	Оқыту әдістерін қолдана отырып сабақтарды өткізу және дамыту			